

Міністерство внутрішніх справ України
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

КАФЕДРА СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН

**СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНІ ВИМІРИ
ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ**

МАТЕРІАЛИ

Всеукраїнської науково-практичної конференції

(м. Дніпро, 30 квітня 2021 року)

Дніпро
2021

УДК 1+94(477)+ 821.161.2+ 811.111
С 70

*Рекомендовано до опублікування
та поширення через Інтернет
Науково-методичною радою
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(протокол від 16.06.2021 № 10)*

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

д.ю.н., професор, Заслужений юрист України Лариса НАЛИВАЙКО (голова), д.філос.н., професор Олексій ХАЛАПСІС (заступник голови), д.ю.н., доцент Вікторія САВІЩЕНКО, д.філос.н., професор Михайло МУРАШКІН, д.і.н., доцент Артур МАРГУЛОВ, к.і.н., доцент Ольга ГОЛОВІНА, к.і.н., доцент Олег ЛЕВІН, к.філол.н. Наталія ЛЕОНОВА, к.філол.н., доцент Вікторія РАЙЛЯНОВА

С 69 Соціально-гуманітарні виміри правової держави : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 30 квіт. 2021 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2021. 348 с.

ISBN 978-617-8032-34-0

Збірник містить матеріали однойменної науково-практичної конференції, у якій взяли участь науковці, викладачі та здобувачі вищих навчальних закладів і наукових установ України та зарубіжжя.

Матеріали конференції можуть бути використані в науково-дослідній роботі та в освітньому процесі спеціалізованих ЗВО.

Матеріали опубліковано в авторській редакції.

ISBN 978-617-8032-34-0

© Автори, 2021

© ДДУВС, 2021

ЗМІСТ

Савіщенко В.М. Напрями реалізації концепції студентоцентрованого навчання майбутніх юристів	11
Халапсіс О.В. Особливості інституту диктатури в Стародавньому Римі	14
Бліхар В.С. Впливи глобалізаційних процесів на формування демократичної і правової держави: сучасні виміри та виклики.....	17
Халапсіс Александрос Влияние музыки на эстетическое развитие человека	20
Долчинков Николай Тодоров Роль государства при развитии коронавирусной пандемии	20
Кримець Л.В. Гендерна політика НАТО – досвід інтеграції в сектор безпеки та оборони України.....	27
Цубенко В.Л. Гуманітарна освіта в умовах сучасних глобалізаційних змін.....	30
Кадиевская И.А. Отечественное образование в условиях карантина: новая реальность.....	32
Аксьонова В.І. Постмодернізаційний аналіз професіоналізму в інформаційній системі суспільства: ціннісний аспект	35
Айтов С.Ш. Прогностичний потенціал історичної антропології та вивчення соціально-гуманітарних наук.....	37
Хмель В.В., Хмель Т.В. Стереотипы гендерного равенства в зеркале демократии.....	39
Артем'єва К.Д., Ярошевська Т.В. Виконання судових рішень: історичний аспект та сучасне розуміння.....	44
Бажанський Д.Р. Реконструктивний підхід як методологія адаптації теорії управління до управлінської практики	47
Бежкенадзе Г.В., Маргулов А.Х. Прийоми активізації слухачів в умовах дистанційної освіти	49

Боровенська А.А., Єремєєва І.А. Проблеми застосування зовнішньоекономічних стратегій держав на міжнародній арені.....	51
Гайворонюк Н.В., Стефура С.А. Довіра як фактор формування громадянського суспільства.....	53
Гнатюк Я.С. Можливості культурно-предикативного аналізу в розвитку сучасної гуманітаристики	56
Головко В.В. Україна між унітаризмом та федералізмом напередодні розпаду СРСР	58
Гордієнко А.Г., Єремєєва І.А. Міжнародний імідж держави.....	59
Гордійчук О.О. Ментальність у глобалізованому світі.....	66
Gula R. Political propaganda in informational war: social and humanitarian dimension	68
Гуцуляк О.Б. Практика уничижения интеллигенции современной властной системой	71
Демиденко Д.С., Каширіна І.О. Лексичні особливості політичних промов Байдена	78
Демичева А.В. Дискурс толерантності та права людини.....	80
Дубовик А.С., Ковбаса В.М. Механізми взаємодії гілок державної влади під час формування доктринальної політики	84
Дядюк К.О. Роль проблеми екзистенційного вибору (Ж.-П. Сартр) у гуманітарному розвитку України.....	86
Єремєєва І.А. Цивілізація як об'єкт соціально-філософського аналізу в концепції Пителима Сорокіна	88
Жадяєв Д.В. Закон та мораль: обов'язкове з відносного?	91
Жданюк К.Г., Ковбаса В.М. Розуміння концепції інформаційного суспільства в правознавстві	92
Зіненко Д.Ю., Ковбаса В.М. Сутність та вираження державної влади	94

Злогодухова К.С. Критерії членства в ЄС як політико-правові проблеми міжнародного простору	96
Іванова М.І., Карпенко Р.В. Проблеми працевлаштування випускників ЗВО в Україні	99
Кайсарова А.О., Халапсіс О.В. Підвищення якості життя як провідний напрям гуманітарного розвитку України.....	104
Алексєєнко А., Халапсіс О.В. Трансформація поведінки особистості в молодіжних субкультурах.....	107
Лисаник К.О., Халапсіс О.В. Вплив процесу поширення сучасних технологій на злочинність	109
Калашнік Є.О., Царьова І.В. Історичний розвиток України як аспект закономірної євроінтеграції.....	110
Kashyrina I.O. Methods of remote teaching foreign language	113
Клімова К.О., Халапсіс О.В. Чи потрібна смертна кара в Україні?.....	115
Калугіна В.В., Халапсіс О.В. Віртуальна реальність	117
Пшенишнюк Ю.М., Халапсіс О.В. Віртуальне життя в постіндустріальну епоху.....	118
Кірін Р.С. Європейські орієнтири трансформації енергоінформаційної політики на муніципальному рівні	120
Кобець Ю.В., Міщук М.Б. Парламентська опозиція в правовій державі: статус, функції, моделі	125
Ткаченко Г.Ю., Козинець І.І. Інклюзивна освіта: проблеми та перспективи	130
Козубай І.В., Сидоренко А.А. Особливості перекладу англійської безеквівалентної лексики в умовах глобалізації та євроінтеграційних процесів	131
Козубай І.В., Тараніна М.В. Сленг як невід'ємна частина спілкування сучасної європейської молоді.....	134
Габрук М.В., Гіденко Є.С. Висвітлення проблеми легалізації зброї в Україні.....	137

Кортіаєва А., Кузема У., Раяліанова В. Mediation in advocacy	139
Корнієнко Л.О., Єремєєва І.А. Проблеми міжцивілізаційних відносин у теорії Семюеля Гантінгтона	143
Кравцов Ю.С. Філософська культура як необхідна умова формування правової держави..	144
Ковіненко О. О., Халапсіс О.В. Роль людини в розвитку цивілізації.....	148
Кравченко А.В., Данюк А.І. Формування професійно-мовленнєвої культури здобувачів вищої освіти фізкультурно-спортивного профілю в умовах євроінтеграції України	150
Демиденко Д. С., Халапсіс О.В. Феномен дежавю	155
Крюк А.А., Крюк А.А., Леонова Н.В. Освітні тренди сучасності	157
Лакєєва Д.С., Грицай І.О. Дослідження доктринальних підходів у теорії розподілу влади	160
Лапенко В.О., Маргулов А.Х. Вплив засобів масової комунікації на життєдіяльність соціуму	163
Поплавський О.О., Левін О.Л. Україна як модель перехідного суспільства на етапі демократичного транзиту	165
Лещенко А.С., Халапсіс О.В. Основні ідеї філософії Ж. Ламетрі	170
Лясота А.Є. Особливості національного механізму формування гендерної рівності: теоретико-методологічний аспект.....	172
Максимов О.М., Халапсіс О.В. Ідеологізація суспільства в умовах тоталітарної держави	176
Маліна А.А., Наливайко О.І. Концепція реформування органів публічної адміністрації	178
Мальчев Б.Р. Ще раз до мовного питання	180
Маргулов А.Х. Діджиталізація освіти: контекст освітніх трендів	182
Микитенко М.В. Гендерна рівність як основа доступності освіти	183

Мірошниченко А.С., Аксютіна А.В. Деякі аспекти реалізації принципу свободи договору	185
Міхальова Ю.О., Лісеєнко О.В. Правова культура особистості як предмет соціально-філософської рефлексії	188
Мкртчян К.А., Задаля Д.К. Роль міжнародно-правових стандартів у регулюванні взаємодії міжнародного й національного права	190
Мурашкін М.Г. Соціально-гуманітарні виміри світоглядності в контексті філософських знань (релігієзнавчий аналіз)	193
Мухай А.А., Киян В.Я. Особливості запровадження та функціонування накопичувальної системи пенсійного страхування в Україні.....	196
Огурченко О.В., Рибалкін А.О. Вимоги до юридичних фактів як підстави виникнення правових відносин	199
Олексюк М.М. Соціальна безпека держави в умовах глобалізації: політологічний аспект	201
Омельченко В.Ю. Національні пріоритети України: правова держава й гуманітарна політика	204
Павлова Т.С. Аксіологічний вимір правової держави у філософії І. Канта.....	210
Павловський Г.О., Ковбаса В.М. Перспективи формування в Україні адміністративно-правової системи управління природними ресурсами	212
Паршина А.П., Петінова О.Б. Соціокультурна діяльність у житті сучасної України	215
Пасніченко А.С., Нагорна О.О. Дисциплінарна відповідальність працівників	217
Петрова І.В. Проблема збереження монументальної спадщини радянського періоду та шляхи її вирішення	219
Подобна М.В., Задаля Д.К. Конституційне право українців на володіння вогнепальною зброєю.....	222

Решетілова О.М., Прокоф'єва К.А. Особливості методичного забезпечення професійного навчання української мови студентів-документознавців	224
Ruskykh I., Ishchenko T. The fundamentals of human rights	229
Рябошапка А.Д., Резворович К.Р. Щодо особливостей набуття повної цивільної дієздатності осіб, які не досягли 18-річного віку	230
Рябчук Ю.А. «Мова ворожнечі» як ознака порушення рівноправності громадян за ст. 161 Кримінального кодексу України	232
Сабадуха В.О. Метафізична теорія особистості як теоретико-методологічне підґрунтя подолання знеособлених тенденцій у світі й Україні.....	235
Сабадуха В.О., Пуйда Р.Б. Суспільні науки як основа формування української національної ідеї	241
Сенкевич Г.А. Соціальне значення концепції розвитку науки Томаса Куна.....	245
Серга Д.А., Халапсіс О.В. Що таке щастя?.....	248
Сіромська Г.М. Адміністративна відповідальність іноземних громадян в СРСР	250
Скловский И.З. З. Фрейд и последователи его гуманистической концепции в Украине.....	254
Слободянюк М.А. Місцеві вибори 2020 року: нові тенденції та шляхи розвитку.....	257
Соза Відал А.К., Халапсіс О.В. Трансформація цінностей у сучасному суспільстві: соціально-філософський підхід	259
Соколовський О.О. Розвинена правова свідомість соціуму – пріоритетна мета прогресивної держави	262
Стовпець О.В. Роздуми щодо свободи слова в контексті феноменів «нової етики» та «канселінгу».....	265
Стрельцова О.І., Халапсіс О.В. Психоаналіз та масова культура сучасного суспільства.....	271

Тельна Т.А. Зарубіжний досвід розвитку трансплантології та перспективи його використання в Україні	273
Тимофєєв О.В. Бартлбі як фігура політичного опору у філософії Джорджо Агамбена.....	279
Титаренко О.О. Сутність та правова регламентація феномена толерантності	282
Ткаченко П.І. Взаємодія прокуратури та громадськості з метою захисту прав людини	287
Тринкіна Т.О., Єремєєва І.А. Теоретичні аспекти сучасних глобалізаційних процесів.....	288
Федорцов Д.В., Нагорна О.О. Щодо інституту дисциплінарної відповідальності в трудовому праві	290
Фіщенко О.Е., Ковальчук О.С. Лікар військової душі	292
Хаджи А.Ю. Роль мови у процесі формування національної ідентичності.....	294
Хмеленко К.М., Халапсіс О.В. Філософія права як підґрунтя дослідження сучасних правових явищ.....	296
Хмеленко К.М., Левін О.Л. Законодавче закріплення європейської та євроатлантичної інтеграції України	299
Цурканова І.О. Роль жінки в політичному просторі на виборах 2020 року.....	303
Цюприк Л.Б., Грицай І.О. Етична та естетична культура юриста.....	308
Чорна В.Д., Єремєєва І.А. Спорт як інструмент дипломатії та міждержавної політики	310
Чорна І.Р., Єремєєва І.А. Теорія політичних еліт Роберта Міхельса в умовах демократичного суспільства.....	312
Шамша І.В. Академічна доброчесність як освітній «тренд» сучасності	314
Шилованець В.О., Петінова О.Б. Соціокультурна діяльність: роль та місце в житті сучасної України (на матеріалах соціологічного дослідження)	317

Шкіль А.С., Ядловська О.С.

Роль державної мови у становленні незалежності319

Шубенок Т.І.

Методика читання текстів з елементами позиційного навчання322

Щур С.Ю., Єремєєва І.А.

Проблеми бюрократії в теоріях влади324

Ядловська О.С.

Гендерні стереотипи в сучасному українському суспільстві та шляхи подолання дискримінації327

Яковлєва-Мельник Н.Г.

Глобальні політико-правові проблеми іноземного інвестування в міжнародному просторі та Україні329

Головіна О.В.

Релігійна, етнічна й гендерна толерантність як чинник соціальної взаємодії та єдності в сучасному суспільстві 331

Царьова І.В.

Експланаторність виникнення євролінгвістики333

Пальчинська М.В.

Соціальні проекти як чинник трансформацій у сучасному українському суспільстві (на прикладі проектів, спрямованих на соціалізацію безпритульних дітей)336

Мала Н.А.

Сучасна глобалістика338

Чернишова Л.М.

Парадокси психоаналізу341

Білик А.М., Халапсіс О.В.

Деїзм та атеїзм у сучасному суспільстві346

Савіщенко Вікторія Миколаївна
доктор юридичних наук,
кандидат педагогічних наук, доцент,
декан юридичного факультету
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

НАПРЯМИ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ СТУДЕНТОЦЕНТРОВАНОГО НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ

Цивілізаційний розвиток українського суспільства сповнений прагненням до миру, справедливості, розбудови правової демократичної держави, що неможливо здійснити без юристів-професіоналів. В умовах сьогодення спостерігається посилення інтересу громадськості до питань професійної діяльності, доброчесності суддів, прокурорів, адвокатів, нотаріусів, слідчих. Ідеться про їх правову культуру, свідомість, професійну етику. Етична складова професійної підготовки майбутніх юристів покликана забезпечити гуманне ставлення до людей, усвідомлення неухильного виконання вимог закону, прийняття справедливих рішень.

Питання підготовки здобувачів вищої освіти розглядали багато вчених. Зокрема, особистісно-орієнтований підхід досліджували І. Бех, О. Дубасенюк, І. Зязюн, А. Сущенко, І. Якиманська. Діяльнісний підхід вивчали Л. Виготський, П. Гальперін, В. Шадриков. Культурологічний підхід належав до кола інтересів Г. Гайсиної, Л. Ковальчук, О. Олійник. Деонтологічний підхід підготовки юристів став предметом наукових пошуків О. Бандурки, І. Бенедика, Є. Гіди, В. Горшеньова, С. Гусарева, О. Петришина, О. Скакун, С. Сливки, В. Сокурєнка, О. Тихомирова, В. Чернея, Г. Яворської та ін.

Підготовка сучасного юриста передбачає впровадження студентоцентрованого підходу, розробку відповідної концепції навчання та визначення напрямів її реалізації.

Відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення освітньої діяльності у сфері вищої освіти» від 18 грудня 2019 р. № 392-ІХ [1], студентоцентроване навчання – це підхід до організації освітнього процесу, що передбачає:

1. Заохочення здобувачів вищої освіти до ролі автономних і відповідальних суб'єктів освітнього процесу.
2. Створення освітнього середовища, орієнтованого на задоволення потреб та інтересів здобувачів вищої освіти, зокрема надання можливостей для формування індивідуальної освітньої траєкторії.
3. Побудову освітнього процесу на засадах взаємної поваги й партнерс-

тва між учасниками освітнього процесу.

Організація освітнього процесу в контексті студентоцентрованого підходу потребує визначення мети Концепції навчання майбутніх юристів: формування та всебічний розвиток особистості юриста-професіонала, виховання патріотів України, здатних успішно працювати задля розбудови українського суспільства й держави, сприяти утвердженню національного духу українського права.

Практичне призначення Концепції – це підготовка нового покоління юристів, здатних відродити національний дух українського права. Її методологічною основою є педагогічні підходи: діяльнісний, гуманістично-орієнтований, особистісний, культурологічний, компетентнісний, деонтологічний, контекстний. Концепція враховує гуманістичні ідеї української правової культури, які відображені в перших зразках українського національного права: «Руській Правді», Уставі Володимира Мономаха, Уставі (Статуті) Ярослава Мудрого, «Повчанні» Володимира Мономаха, «Слові о полку Ігоревім», «Слові про закон і благодать» Іларіона, «Березневих статтях» Б. Хмельницького, Конституції Пилипа Орлика та ін. Також у Концепції враховані прогресивні думки й погляди представників української правової та політичної думки: Григорія Сковороди, Миколи Костомарова, Михайла Грушевського, Михайла Драгоманова, Тараса Шевченка, Івана Франка, Миколи Хвильового та багатьох інших.

З погляду персонології постаті видатних громадських діячів, юристів-практиків та вчених стали орієнтирами для розробки сучасної моделі особистості юриста.

Наукова спадщина педагогіки та суміжних наук про людину є основою теоретичного осмислення педагогічної діяльності викладачів юридичного факультету в сучасних умовах. Ідеї Ш. Амонашвілі, І. Беха, В. Вернадського, Л. Виготського, М. Євтуха, І. Зязюна, А. Макаренка, А. Маслоу, І. Песталоцці, К. Роджерса, Ж. Руссо, С. Сисоєвої, В. Сухомлинського, А. Суценка, К. Ушинського, К. Юнга та ін. дозволяють сформулювати фундаментальний принцип розробки Концепції – особистість студента повинна стати епіцентром цінностей педагогічної діяльності, що значно підвищує відповідальність та автономію самого студента.

Основними напрямками реалізації Концепції студентоцентрованого навчання на юридичному факультеті є:

- правове забезпечення студентоцентрованого підходу організації освітнього процесу, що передбачає оновлення положень про факультет, кафедру, вчену раду, деканат з огляду на те, що активними й відповідальними учасниками управління факультетом мають бути студенти, викладачі, роботодавці та випускники;
- розвиток кадрового потенціалу факультету, залучення до освітнього процесу провідних юристів-практиків та вчених;
- орієнтація освітнього процесу на сучасну модель особистості юрис-

та з урахуванням надбань українського національного права – найгуманнішої правової культури;

- розробка та використання ефективних педагогічних технологій професійної підготовки юристів – удосконалення методик викладання юридичних дисциплін, скорочення відриву між теоретичною та практичною підготовкою, розвиток дуальної юридичної освіти.

Сучасне покоління випускників юридичного факультету має бути готовим до нових реалій, нового права й нових суспільних відносин. Змінюються загальні орієнтири в праворозумінні, цілі, завдання, функції правоохоронних органів, їх призначення. З'являються перспективи розвитку юридичних професій у сфері медіації – досудового розв'язання спорів. Оскільки суспільно-економічні, політичні, правові умови функціонування суспільства постійно трансформуються, то й підготовка майбутніх юристів має бути адаптованою до змін суспільного розвитку. Отже, випереджальний підхід є ключовим постулатом оновлення освітніх програм, змісту навчальних дисциплін, використання педагогічних форм і методів підготовки майбутніх юристів. В умовах студентоцентрованого навчання також змінюється роль педагога, який має не транслювати знання, а формувати компетентності, бути фасилітатором, людиною культури й гуманістичних цінностей, провідником ідей верховенства права, законності, справедливості;

- розвиток наукових досліджень та підготовка наукових кадрів – створення доброзичливої атмосфери творчої рефлексії, наукової співпраці між науково-педагогічними працівниками, «виращування» молодих учених за формулою «від наукового гуртка до аспірантури»;

- розвиток міжнародної діяльності та академічної мобільності – залучення до наукових досліджень та освітнього процесу міжнародних партнерів, організація міжнародних стажувань, розробка проєктів із подвійних дипломів та ін. Цей напрям дозволяє врахувати кращий зарубіжний досвід юристів-практиків, надбання правової культури інших країн. Першочерговою умовою реалізації на факультеті міжнародної діяльності та академічної мобільності є володіння студентами та викладачами іноземними мовами;

- розвиток студентського самоврядування. Оскільки будь-який юрист є також і менеджером, а юридична діяльність (здійснення правосуддя) є колективною, то навички організаторської та управлінської діяльності мають бути сформовані в процесі його підготовки. Цього можна досягнути шляхом розвитку студентського самоврядування. Відповідно до ст. 40 Закону України «Про вищу освіту» [2], метою студентського самоврядування є захист прав та інтересів здобувачів вищої освіти. Метою ж професійної діяльності юристів є захист прав і свобод людини. Отже, навчаючись захищати права і свободи студентів в умовах закладу освіти, майбутні юристи набувають практичного досвіду;

- ефективне працевлаштування випускників та успішне кар'єрне зростання. Цей напрям реалізується через розширення мережі баз практик, залу-

чення роботодавців до освітнього процесу, контрольних заходів (іспитів, заліків), проведення позааудиторної роботи (модельних судових засідань, роботи юридичних клінік), атестації випускників. Кар'єрне зростання випускників юридичних факультетів передбачає набуття практичного досвіду та успішне складання кваліфікаційних іспитів. На відміну від інших професій, випускники юридичних факультетів тільки згодом отримують доступ до професії адвоката, нотаріуса, судді чи прокурора. Період після завершення навчання для молодих юристів є періодом практичного випробування, остаточного визначення професійної придатності та спеціалізації. Результати кар'єрного зростання випускників, отримання ними доступу до юридичних професій є одним з основних показників діяльності факультету.

Таким чином, сутність реалізації Концепції студентоцентрованого навчання майбутніх юристів полягає у трактуванні освітнього процесу як синергії правової культури, освіти, науки та практики, різноманіття галузей гуманітарного знання (історії, психології, лінгвістики тощо), орієнтованої на всебічний розвиток особистості студента, його самовдосконалення упродовж життя.

1. Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення освітньої діяльності у сфері вищої освіти: Закон України від 18 грудня 2019 р. № 392-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392-20> (дата звернення: 10.04.2021).

2. Про вищу освіту: Закон України від 01 липня 2014 р. № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 10.04.2021).

Халапсіс Олексій Владиславович
доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри
соціально-гуманітарних дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ІНСТИТУТУ ДИКТАТУРИ В СТАРОДАВНЬОМУ РИМІ

Римська республіканська політична система була налагоджена в такий спосіб, щоб зробити одноосібну владу неможливою, а саму цю систему Цицерон охарактеризував своєю відомою формулою: «магістратами керують закони, а народом керують магістрати, відповідно, магістрат – це закон, що говорить, а закон – це мовчазний магістрат» [2, р. 157]. У порівняно спокійні часи вона працювала практично без збоїв; ненависть до останнього царя була настільки великою, що римляни були готові терпіти очевидну громіздкість

державного апарату заради страхування від нових претендентів на царську владу.

Однак не завжди звичайними (ординарними) методами можна було вирішити всі проблеми. І тоді виникала потреба задіювати незвичайні методи, з чим і пов'язана поява екстраординарних магістратур. Справа в тому, що римська республіканська модель майже досконала для нормальних умов, але особливі випадки вимагають і особливих рішень. Якщо держава опиняється в небезпеці (через зовнішні загрози або через внутрішні проблеми), може виникнути необхідність концентрувати владу в одних руках для подолання кризи. Республіканська модель з її численними заборонами й противагами не давала магістратам таких повноважень. Бували випадки, коли в умовах зовнішнього вторгнення консули не могли зібрати народне ополчення через протидію народних трибунів – ті просто користувалися своїм правом вето. Очевидно, що в подібних ситуаціях політичні лідери мусять мати надзвичайні повноваження. Але якщо наділити їх додатковими функціями на час кризи, у них може виникнути спокуса використовувати їх і після закінчення екстреної ситуації. Як поєднати вигоди республіканського правління, яке передбачало виборність, поділ повноважень і підзвітність суспільству вищих магістратів, із тими можливостями, які дає концентрація необмеженої влади в одних руках?

Вихід був знайдений вельми нетривіальний. У разі, якщо зовнішня чи внутрішня ситуація виходила з-під контролю та «нормальними» методами врегулювати її було неможливо, сенат ухвалював: «Нехай консули вживуть заходів, щоб держава не зазнала збитків». Після цього консули були зобов'язані призначити диктатора, якому переходила вся повнота державної влади, а республіканські магістрати автоматично опинялися в його підпорядкуванні [1].

Диктатор мав величезну владу. Він мав право приймати нові закони й скасовувати (або змінювати) дію чинних, мав право життя і смерті, був верховним головнокомандувачем, вищою судовою інстанцією тощо. У своїй діяльності він фактично не залежав від сенату (тільки для витрачання державних коштів йому потрібен був його дозвіл) і повністю не залежав від магістратів. Диктатору заборонялося лише виїжджати за межі Італії та з'являтися на коні всередині померію. Ця екстраординарна магістратура виникла в Римській республіці в 501 р. до н. е. та існувала до кінця III століття до н. е.

Необхідними для призначення диктатора вважали кілька причин, але найпоширенішими були: для ведення війни (*rei gerundae causa*), для прийняття законів і для приведення республіки до ладу (*legibus faciendis et rei publicae constituendae causa*), для придушення заколоту (*seditionis sedandae causa*). До таких екстраординарних заходів сенат вдавався досить часто: у V столітті до н. е. – 12 разів, у IV столітті до н. е. – 51 раз, у III столітті до н. е. – 25 разів.

Особливість римської республіканської диктатури полягає в тому, що диктаторські повноваження обмежені у часі: диктаторів призначали для вирішення кризової ситуації, але на строк не більше ніж 6 місяців. Після скла-

дання диктатором своїх повноважень усі ухвалені ним закони втрачали силу, а йому самому був гарантований імунітет від судових переслідувань за всі дії, учинені ним під час виконання екстраординарних функцій. Закон дозволяв неодноразове заняття магістратури диктатора однією особою. Наприклад, Луцій Квінкцій Цинциннат був диктатором двічі (у 458 і 439 рр. до н. .), а Марка Фурія Камілла призначали на цю посаду п'ять разів (у 396, 390, 389, 368 і 367 рр. до н. е.). У такий спосіб римлянам вдалося майже неможливе: зберегти в недоторканності республіканські традиції, які в теорії не допускали повернення до одноосібного правління, та поєднати їх із практичною необхідністю, яка вимагала, щоб у надзвичайних випадках одноосібне правління все ж таки вводилося.

Римські диктатори ставилися до своїх повноважень як до важкого, але необхідного громадянського обов'язку. Цинцинната в 458 році довелося просити прийняти диктаторські повноваження, які він, розбивши еквів і вольсків, відразу ж склав, побувши диктатором 14 днів. Йому було куди поспішати, адже якби він затримався на цій державній посаді, його поле виявилось б необробленим. Доручити громадянам «допомогти йому по господарству», поки він виконує диктаторські повноваження й рятує республіку від зовнішнього ворога, або ж попросити матеріальну компенсацію за втрачений врожай Цинциннату й на думку не спадало (до речі, як і посадові особи грецьких полісів, римські магістрати виконували свої функції безоплатно).

Але якою б досконалою не була модель, врешті знайдуться люди, які будуть намагатися її спотворити. Інститут диктатури відроджується в I столітті до н. е., коли диктаторами стали Луцій Корнелій Сулла та Гай Юлій Цезар, які використали її для утвердження своєї особистої влади, знявши часове обмеження на виконання диктаторських повноважень. Дивно, утім, не те, що ця екстраординарна магістратура привернула увагу амбітних і пихатих політиків, які прагнули до абсолютної влади, а те, що вона проіснувала кілька століть без серйозних зловживань.

Перехід влади до Сулли (який усе ж таки склав свої повноваження за рік до смерті) і Цезаря (який таких планів, наскільки відомо, не мав) пояснюється «лихими роками» I століття до н. е., коли римське суспільство шукало нові форми політичного життя. Убивство Цезаря, який проголосив себе *dictator perpetuus* («вічним диктатором»), поклало кінець проєкту, який у разі реалізації перетворив би Рим у звичайне королівство східного типу. Однак у 44 р. до н. е. за пропозицією Марка Антонія посаду диктатора було скасовано, а становлення системи принципату (і навіть домініату) уже не пов'язували з ідеєю зосередження в одних руках усієї повноти влади.

1. Дементьева В. В. Магистратура диктатора в ранней Римской республике (V–III вв. до н.э.). Ярославль: Ярославский государственный университет, 1996. 128 с.

2. Cicero. On the Commonwealth and on the Laws / Edited by James E. G. Zetzel. New York, NY: Cambridge University Press, 1999. 207 p.

Бліхар В'ячеслав Степанович
доктор філософських наук, професор,
директор Інституту управління,
психології та безпеки
Львівського державного
університету внутрішніх справ
(м. Львів, Україна)

ВПЛИВИ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА ФОРМУВАННЯ ДЕМОКРАТИЧНОЇ І ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ: СУЧАСНІ ВИМІРИ ТА ВИКЛИКИ

Сучасні зміни суспільного буття щоразу набувають загальноцивілізаційного виміру. Більше того, глобальна економіка та регіоналізація національних економік призвели до того, що добробут звичайних громадян в окремій державі, на жаль, виходить за межі впливу її уряду. Вони стають залежними від суспільно-правових рішень, які приймають не лише національні державні органи, але й інші держави, їхні уряди чи міжнародні організації.

Своєю чергою, такого роду «розмивання» національних меж впливу урядів та міжнародних організацій призводить до того, що багато проблем, які ще донедавна були внутрішньополітичними, набувають регіонального і навіть міжнародного вимірів. Урешті-решт, усе менше залишається тих суспільних сфер, у яких національні уряди могли б ухвалювати виключно внутрішньодержавні рішення, що не мають жодного впливу на розвиток і внутрішню політику інших держав.

Таким чином, характерним для сучасного суспільства стає безпрецедентне взаємопроникнення зовнішньої та внутрішньої політики держави, зростання ролі права як регулятора суспільних відносин.

Сучасній державі доводиться брати до уваги ідейне обґрунтування своїх цілей і принципів, щоб забезпечити собі підтримку суспільства та міжнародної спільноти. Пояснюється це підвищенням залежності держави в глобалізованому світі від суспільства, матеріальні й інтелектуальні ресурси якої вона все ширше використовує для здійснення внутрішньої та зовнішньої політики.

Наприклад, глобалізація прав і свобод набуває більш широкого значення у рамках глобального правового регулювання, що швидко реагує, відповідно до сучасних вимог юридичного новоутворення, гармонійно імплементуючись у національне право, політику, економіку, культуру та інші сфери суспільних відносин. У цьому контексті правове регулювання уподібнюється до міжнародного права, хоча й відрізняється від нього транспарентністю, багатofункціональністю й адаптованістю як до визнаних, так і до невизнаних держав, які рівною мірою зобов'язані забезпечувати захист прав та свобод

людини і громадянина на своїх територіях.

Для розбудови демократичного й правового суспільства необхідно реалізувати в його базисі принцип верховенства права, коли всі суб'єкти підкоряються праву не з примусу, а виходячи з переконання, і наявна в суспільстві правова реальність дозволяє їм безперешкодно висловлювати свої думки, ухвалювати власні рішення, відчувати себе самостійними та здійснювати свою діяльність відповідно до чинного законодавства, яке забезпечує всім суб'єктам рівні умови розвитку.

Можливість створення такого суспільства передбачає виконання двох умов: інституційної та неінституційної. Інституційною умовою формування правового суспільства є передусім розвинене цивільне суспільство та правова держава, а неінституційною – переважання в суспільстві осіб-громадян із розвиненою правосвідомістю, що є реальними суб'єктами правовідносин цього суспільства.

Як стверджує Ю. М. Дмитрієнко, правова традиція певної (або спорідненої) правової системи має завжди «ментально структуровану (опосередковану) природну сутність, а рівень правової стійкості визначаємо рівнем ментальної щільності правової ідіоми, насамперед її правових структур-атракторів або правової ідеї ідеалу» [1, с. 21]. Особливості національного правоусвідомлення дослідник сприймає як основу стійкості будь-якої моделі соціально-суспільних, соціально-правових і правових явищ, процесів, що знаходять своє відображення в національному законодавстві й національному правовому полі. Ця світоглядно-правова стійкість є особливо важливою в глобалізованому світі для визначення пріоритетних орієнтирів на домінантне засвоєння зовнішніх традицій, цінностей, у тому числі і правових. Як наслідок, національна держава зазнає концептуального впливу інших держав чи міжнародних організацій, які виявляються більш стійкими та сильними у своїх світових суспільних і правових світоглядних баченнях.

Під час побудови демократичної правової держави в глобалізованому світі ми простежуємо ще одне з найважливіших завдань сучасного суспільства, що полягає в обмеженні владних функцій держави певними правовими рамками. Про це свого часу писав С. Франк, підкреслюючи, що державна влада повинна за необхідності бути обмеженою, зокрема і наявністю цивілізованого суспільства, а діяльність цієї влади ніколи не повинна переходити межі, у яких вона сумісна з цим цивілізованим суспільством, а їх порушення загрожує самому буттю останнього [3, с. 136–146]. Причому в межах цих відносин саме держава зобов'язана забезпечувати умови для нормального функціонування громадянського й правового суспільства, а цивілізоване суспільство є певною протиположністю державі з метою недопущення порушення нею своїх основних обов'язків і дотримання законності.

На наше глибоке переконання, у сучасних умовах виокремлюється одна з важливих дилем «на стику» глобалізаційних і цивілізаційних процесів. Сьогодні цивілізація зазнає найбільшого впливу від процесу глобалізації, яка,

за словами Емара Моріса, «розвивається одночасно з виникненням багатопольного світу» [4, с. 7]. Перехід від двопольного до багатопольного світу можливий лише через системну інтеграцію континентальних і трансконтинентальних національних державних об'єднань. У таких умовах жодна з держав не може отримати й зберігати статус світової держави, якщо вона не є складовою певного інтегрованого цивілізаційного утворення.

Наступне, на чому слід наголосити, це те, що важливим аспектом формування правової держави й дотримання принципів демократичності є реальне забезпечення та гарантування прав людини. Об'єктивне існування прав людини забезпечується зі сторони демократичної та правової держави чітким формулюванням їх складових елементів у законодавчих актах, офіційно встановленою процедурою (процесом) їх реалізації, ефективним судовим та адміністративним захистом у разі їх порушення [2, с. 522]. Отже, реальність забезпечення прав людини в глобалізованому суспільстві полягає в державному гарантуванні можливості дійсної реалізації, охорони, захисту та поновлення в разі порушення прав особи. Зрештою, під негативним впливом наслідків глобалізації для забезпечення реальності прав людини в сучасній національній державі необхідне існування гарантій прав та свобод людини, що відповідають сучасності. Гарантії прав, свобод та обов'язків людини і громадянина розглядають як систему політичних, юридичних, соціально-економічних, культурних умов та певних засобів і способів, що забезпечують їх фактичну охорону, реалізацію й надійний захист. Також необхідно при цьому відзначити, що забезпечення основоположних цивілізаційних прав і свобод неможливо правомірно реалізувати без державних інституцій і поза контролем соціальних інститутів.

Очевидно, що держава перетвориться на один із багатьох складних суб'єктів людського буття, але навряд чи перестане бути дійовою особою національної й міжнародної спільноти. У цій проєкції не змінюється роль права як основного фактора, що регулює суспільні відносини на внутрішньому національному та міждержавному рівнях. А оскільки право у своїй основі є системою прав людини, то принцип верховенства права – це принцип пріоритету прав людини, яким повинна керуватися сучасна демократична правова держава у своїй правотворчій і правозастосовній діяльності.

Необхідно відзначити, що сьогодні все ще наявні значні труднощі щодо імплементації принципу пріоритету прав людини, що склався на заході у сферу глобальних відносин. Принцип верховенства права означає, що не можна порушувати загальнозначущі права людини на угоду моральним або релігійним нормам, які за своєю природою завжди носять партикулярний характер.

Урешті-решт, чимало вчених, які належать до різних сфер наукового дослідження суспільних процесів, що відбуваються у сучасному світі, пов'язують кризу держави протягом останніх десятиліть насамперед з інтенсифікацією процесів інтернаціоналізації, універсалізації та глобалізації, які,

змінюючи сучасний світ, разом із цим не можуть не викликати корекції ролей і функцій суверенної національної держави і права, котрі достатньо тривалий час послуговувалися традиційною центральною віссю глобальної міжнародно-політичної системи та виступали основним інструментом для забезпечення цивілізаційного прогресу своєї нації.

1. Дмитрієнко Ю. М. Нетрадиційні властивості та трансформації української правосвідомості. *Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права*. 2004. № 1/2. С. 8–26.

2. Турута О. В. Юридичний механізм забезпечення реальності прав і свобод громадян. *Форум права*. 2010. № 2. С. 519–523. URL: <http://www.nbu.gov.ua/ejournals/FP/2010-2/10tovicg.pdf> (дата звернення: 20.04.2021).

3. Франк С. Л. Духовные основы общества. Москва: Республика, 1992. 511 с.

4. Aymard Maurice. Preface a l'edition russe de livre de Fernand Braudel «Grammaire des Civilisations». *Бродель Ф. Грамматика цивилизаций*. Москва: Весь Мир, 2008. С. 3–10.

Александрос Халапис
доктор изящных искусств,
доктор музыки, профессор,
Культурный центр Мирии Каллас
– Афинская консерватория
(г. Афины, Греция)

ВЛИЯНИЕ МУЗЫКИ НА ЭСТЕТИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ ЧЕЛОВЕКА

Высшая цель человека в жизни – это достижение внутренней гармонии и гармонии с высшими силами. С древних времён музыка влияет на эмоциональное состояние человека, на его образ мышления, на его поведение и на его личность в целом. Музыка укрепляет человеческие навыки и самооценку. Кроме этого, музыка расслабляет и даёт душевное спокойствие. Слушая музыку, человек способен перемещаться в другие измерения, мечтать, менять настроение.

Как человек общается (объединяется) со Вселенной (с Богом)? Есть много способов. Один из них – молитва. Молитва помогает, потому что в тот момент человек переходит в состояние умиротворения и покоя, и таким образом «открывается», чтобы получить «информацию» (ответы) о проблемах, которые беспокоят его.

Ещё один способ соединения со вселенной – музыка. Музыка – это средство общения, которое объединяет два мира – мир, из которого мы приходим, с миром материи, в котором мы находимся на протяжении жизни физического тела. На самом деле музыку можно сравнить с чем-то святым.

Знаменитая фраза Генриха Гейне «Там, где кончаются слова, начинается музыка» – это великая правда. То, что невозможно выразить словами, можно выразить при помощи музыкальных звуков. Ученые доказали влияние музыки на клетки головного мозга, настроение и физическое состояние людей. Слушая подходящую музыку, человек может расслабиться и найти внутреннее спокойствие. Мы не говорим о той музыке, на которую влияют мирские события (программная музыка, театральная музыка, опера, музыкальная поэма и т. д.), в основе которых лежит определённый сюжет.

Человек, занимающийся музыкой, способен легче и спокойнее перенести некоторые жизненные трудности, неприятные ситуации. Дети школьного возраста, которые обучаются игре на различных инструментах, легко сосредотачиваются, быстрее запоминают учебную информацию и развивают критическое мышление. При помощи музыкотерапии, родоначальником которой, если заглянуть в древность, является Пифагор, излечиваются различные заболевания.

Музыка влияет не только на человека, но и на растения, и на животных. В Голландии на фермах, где звучит классическая музыка, коровы дают большее количество молока, тюльпаны растут быстрее под музыку Вивальди и т. д.

Как и положительные эмоции, музыка может нести в себе и отрицательный заряд энергии. Такого рода «музыку» мы встречаем в XX–XXI веках, и, как правило, воспроизводят её при помощи электроинструментов (различные синтезаторы, электрогитары и т. д.). У человека она вызывает раздражительность и внутреннюю дисгармонию. Растения зачастую погибают от неё, а коровы, согласно проведённым экспериментам, готовые к дойке, не дают ни капли молока, хотя страдают от боли.

Совершенно не случайна и музыкальная грамота – названия нот, их количество. Говоря о музыке и упомянув Пифагора, я никак не мог обойти арифметику. Сегодня я не буду развивать эту тему, а поговорю немного о цифре 7. В повседневной жизни, которая напрямую связана с цифрами, нас окружают многочисленные семёрки: 7 тел человека, 7 чакр, 7 цветов радуги и т. д. Эти семёрки не обошли и музыку. Как всем известно, существует 7 нот: До, Ре, Ми, Фа, Соль, Ля, Си. Давайте рассмотрим, откуда появились эти названия.

Ноты, которые нам известны сегодня, впервые появились в XVI веке, когда монах римско-католической церкви Гвидо д'Ареццо стал сочинять разнообразные псалмы, которые любил напевать, как это делали византийцы, считавшие, что звуковысотность голоса должна показывать благодарность Господу за дар жизни. На основе византийской нотной письменности Гвидо д'Ареццо начал писать гимн во славу св. Иоанна Крестителя.

Гимн был написан на латыни и звучал так:

**Ut queante laxis,
resonare fibris,**

**mira gestorum,
famuli tuorum,
solve polluti, labii reatum,
Sancte Johannes.**

(Свободный перевод этого гимна:

Чтобы открытыми устами
Смогли воспеть рабы
Твоих деяний чудеса,
Вину с порочных губ ты отпусти,
Святой наш Иоанн).

Для названия первых шести нот были взяты первые слоги строк гимна, который пели в восходящей октаве, где ноту Ut в дальнейшем для удобства заменили на ноту Do (от слова Dominus – Бог) и добавили ноту Si, полученную в результате сокращения Sancte Johannes.

Другая расшифровка названия нот:

Do – Dominus – Бог;

Re – Rerum – Материя;

Mi – Miraculum – Чудо;

Fa – Familias Planetarium – Семья планет, т. е. Солнечная система;

Sol – Solis – Солнце;

La – Lactea Via – Млечный Путь;

Si – Siderae – Небеса.

Согласно этой версии, каждая нота на своей звуковысотности имеет специфическую функцию и через аналогичные вибрации соединяет человека со Вселенной, с Богом. Стоит отметить, что в большинстве музыкальных произведений религиозного характера (мессы И. С. Баха, Моцарта и других композиторов) в качестве основных тональностей использованы: Си (небеса), До (Бог) и Ми или Ми бемоль (чудо).

Есть ещё одна интересная интерпретация названий нот, согласно цветам радуги:

До – красный – большой взрыв, огонь;

Ре – оранжевый – солнце;

Ми – жёлтый – земля;

Фа – зелёный – растения, природа;

Соль – голубой – вода (океаны, моря, реки);

Ля – синий – небо;

Си – фиолетовый – космос.

Но что бы изначально ни символизировали названия нот, они только один из инструментов, с помощью которого музыка воздействует на сознание человека. Никому так и не удалось до конца раскрыть ее тайну, ее магию, с помощью которой она влияет на нас. Здесь кажется уместным процитировать «Крейцерову сонату» Льва Толстого: «...страшная вещь музыка. Что это такое? Я не понимаю. Что такое музыка? Что она делает? И зачем она делает

то, что она делает? Говорят, музыка действует возвышающим душу образом, – вздор, неправда! Она действует, страшно действует, я говорю про себя, но вовсе не возвышающим душу образом. Она действует ни возвышающим, ни принижающим душу образом, а раздражающим душу образом. Как вам сказать? Музыка заставляет меня забывать себя, мое истинное положение, она переносит меня в какое-то другое, не свое положение: мне под влиянием музыки кажется, что я чувствую то, чего я, собственно, не чувствую, что я понимаю то, чего не понимаю, что могу то, чего не могу...».

Сложно представить наш мир без музыки. Она появилась еще на заре человеческой истории и неизменно присутствует на всех этапах общественного развития. Музыка стала неотъемлемой частью нашей повседневной жизни, будь то обычное ее прослушивание по пути на работу, поход в театр или обучение в музыкальных школах. Существует множество теорий, касающихся роли музыки в жизни человека, но несомненным является то, что она играет в социализации индивида одну из ведущих ролей.

Долчинков Николай Тодоров
доцент, доктор,
Национальный военный университет имени Василя Левского
(г. Велико Тырново, Болгария)

РОЛЬ ГОСУДАРСТВА ПРИ РАЗВИТИИ КОРОНАВИРУСНОЙ ПАНДЕМИИ

Коронавирусная болезнь – это эпидемия в Болгарии и по всему миру, которая началась в конце 2019 – начале 2020 года. Это глобальное заболевание COVID-19, вызванное вирусом SARS-CoV-2.

Первый случай заболевания в Болгарии был подтвержден 8 марта 2020 года в городе Габрово. 13 марта 2020 года правительство объявило чрезвычайное положение на всей территории страны сроком на один месяц, который 3 апреля был продлен до 13 мая 2020 года. В начале мая приказом министра здравоохранения чрезвычайное положение продлено по 14 июня. Несколькими решениями Совета министров объявлено о продлении эпидемии до конца августа. Для въезда в страну был нужен обязательный ПЦР-тест для туристов из 5 стран – Молдовы, Израиля, Сербии, Северной Македонии и Кувейта. 26 августа решением Совета министров чрезвычайная эпидемическая ситуация продлена до 30 сентября. В дальнейшем эпидемическую ситуацию продлевают до ноября, а затем до 31 января 2021 года. 26 января 2021 года решением Совета министров чрезвычайная эпидемическая ситуация продлена до 30 апреля, а 28 апреля – до 31 мая 2021 года.

25 февраля 2020 года был создан Национальный оперативный штаб во главе с главным врачом Военно-медицинской академии и болгарской армии, генерал-майором, профессором Венциславом Мутафчийски. В штаб входят главный эпидемиолог Болгарии доцент Константин Ангелов, главные врачи крупнейших больниц и др. Когда был подтвержден первый случай заражения COVID-19 в Болгарии, школы были закрыты до 11 марта.

После объявления о подтвержденных случаях коронавируса правительство Болгарии немедленно запретило экспорт средств защиты и разместило заказы на маски и защитные костюмы местных производителей. Кроме того, из Турции было доставлено 30 000 масок и 50 000 защитных костюмов. Ежемесячно требуется около 111 000 костюмов и масок, и правительство планирует раздать их медицинским работникам, правоохранительным органам и пограничникам. Муниципалитет Софии увеличивает количество дезинфекций до четырех раз в день в государственных учреждениях, а также в общественном транспорте. Персонал во всех больницах проверяют на наличие болезней.

С 12 апреля по 13 мая 2020 года приказом министра здравоохранения введено обязательное ношение маски для лица или других средств, закрывающих нос и рот (полотенце, шарф) в общественных местах. 1 мая мера была смягчена, и носить защитную маску на открытом воздухе не обязательно, учитывая социальную дистанцию.

В Страстную пятницу (17 апреля 2020 г.) приказом министра здравоохранения Кирилла Ананьева введено строгий режим въезда и выезда из столицы Софии. Об этом было объявлено на внеочередном брифинге в Совете министров 16 апреля в 23:00. Решение принято по предложению главы Национального оперативного штаба по борьбе с коронавирусом Венцислава Мутафчийски. Блокада не распространяется на легковые и грузовые автомобили, перевозящие медикаменты и продукты питания, автомобили специального назначения и прочее. 21 апреля строгие меры были ослаблены.

Прошлым летом чрезвычайное положение оставалось в силе, но меры правительства по пересечению государственной границы и проживанию в Болгарии были смягчены. Выполнены и требования Евросоюза, в отличие от других стран, которые их обошли. В Болгарии меры менялись со временем, но кардинальных изменений не было, как, например, в Греции, Турции и других странах, которые очень часто меняли требования в последнюю минуту.

В октябре 2020 года заболеваемость в Болгарии увеличилась, и в ноябре был пик второй волны. В декабре уже отмечалось снижение заболеваемости.

По мере роста заболеваемости Министерство образования и науки приостановило посещение школ и университетов. После Нового года началось постепенное возвращение определенных классов в школы, и для учеников проводили практические и лабораторные занятия в реальной обстановке. Во время третьей мартовской волны все снова учились в сети. Уже сейчас студенты начали возвращаться к очному обучению на лабораторных и практи-

ческих занятиях. Разработан график занятий для студентов до конца мая, увеличено посещаемость. Государственные вступительные экзамены в 7 и 12 классы проводятся очно.

Государственные и муниципальные власти также перешли по расписанию в онлайн, работая в группах для предотвращения массовых заболеваний. Банки, страховые компании, офисы продаж и другие сервисные подразделения также работали и продолжают работать в режиме онлайн в соответствии с графиком.

Туристический сезон открывается 1 мая, и правила въезда в Болгарию уже ясны. В соответствии с решением Совета министров Болгарии в летний сезон туристы должны иметь сертификаты о двух дозах вакцины, тесты на ПЦР или антиген или отметку о том, что они уже болели этой болезнью. Въезд запрещен из Индии, Бангладеш и некоторых других стран, где заболеваемость в настоящее время высока. При изменении ситуации условия могут измениться, но новой волны летом не ожидается. Это решение направлено на создание предсказуемой ситуации для туристов из Европейского Союза и за его пределами. Ожидается, что Болгарию посетят более 6 миллионов туристов, некоторые даже прогнозируют 8 миллионов. Государство должно взять на себя ответственность и с помощью своих инструментов обеспечить развитие туристической индустрии, потому что по крайней мере 1,5 миллиона болгар прямо или косвенно связаны с ней.

Были приняты меры для поддержки бизнеса во время пандемии, такие как выплата пособий уволенным работникам, принятие государством 20 или 40 % взносов работников на здравоохранение и социальное обеспечение. На это государство выделило 1,5 миллиарда левов. Слабым местом этого решения было то, что к этим средствам трудно получить доступ, и их в основном используют компании, близкие к правительству. Например, футбольный клуб «Лудогорец» несколько раз поддерживали суммами в диапазоне от 200 000 до 300 000 левов, и известно, что его владелец Кирилл Домущиев очень близок к премьер-министру и во многих случаях получает финансовую поддержку государства, а иногда даже спорное финансирование.

Многие небольшие компании не могут подать заявку на поддержку, потому что перед ними стоит множество документальных и процедурных препятствий. Недостатком является то, что государство предлагает в основном кредиты, а не компенсацию потерь. А поскольку компания не работает, ей негде взять деньги на компенсацию этих потерь и погашение кредитов.

В банковском секторе был объявлен выходной день и соблюден мораторий на банковские обязательства, проценты, комиссии и основную сумму долга. После завершения чрезвычайной ситуации банковские кредиты будут пересмотрены и продолжены для тех, кто хотел воспользоваться этим предложением.

Больницы по-прежнему испытывают давление со стороны пациентов, в некоторых районах в палатах COVID-19 не хватает коек, и новые палаты пе-

рестраивают для размещения тех, кто нуждается в медицинской помощи. В конце марта – начале апреля в больницах находилось более 10 000 пациентов, а в дни с наибольшей заболеваемостью 1 000 из этих пациентов находилась в отделениях интенсивной терапии. Сейчас в больницах находится чуть более 8 000 пациентов, из них 750 – в отделениях интенсивной терапии. Большинство врачей и медперсонала уже переболели или прошли вакцинацию, что облегчает работу медицинских учреждений, потому что во время второй волны в ноябре 2020 года многие врачи и медсестры заболели, и возникла нехватка кадров.

Болгария как член Европейского Союза с начала 2021 года проводит вакцинацию населения согласованными Союзом препаратами, а именно Pfizer, Moderna и Astra-Zeneca. Другие вакцины в Болгарии в настоящее время не используют. Некоторые страны, такие как Венгрия, Польша, Чехия, Словакия, согласились поставлять другие вакцины из третьих стран (Россия, Китай), но Болгария не предприняла этих шагов. В разные периоды были проблемы с поставками, например, за первый триместр 2021 года в Болгарию не было доставлено почти 500 000 вакцин от Astra-Zeneca, были проблемы с другими компаниями. Государство разработало план вакцинации для 4 групп в первую очередь: в первой – медперсонал и люди на передовой в борьбе с болезнью, во второй – учителя, в третьей – представители других учреждений и организаций, в четвертой – люди старше 65 лет.

Первоначально порядок соблюдался, но постепенно группы стали смешиваться, и в начале марта, несмотря на отсутствие вакцин, премьер-министр распорядился открыть зеленый коридор для всех желающих. Также существовал электронный портал для регистрации, но принятие этого решения создало хаос в вакцинации, и группа компаний, которые приобрели вакцины, смогла организовать вакцинацию своих людей. В настоящее время у нас есть более 200 000 вакцин, в период с 01 по 10 мая снова работает зеленый коридор, где любой желающий может пройти вакцинацию. Возникла проблема с длинными очередями желающих пройти вакцинацию и скоплением большого количества людей в одном месте.

Ожидаемые ограничения на поездки и невозможность путешествовать без вакцинации порождают длинные очереди и неуверенность в будущем. В мире даже говорят об обязательной вакцинации и ограничении многих прав людей без прививок. Это право личного выбора, и есть много людей, которые не могут пройти вакцинацию по медицинским показаниям. Следовательно, должна быть предоставлена альтернатива, и Болгария дает возможность путешествовать въезжать с тестом ПЦР или тестом на антиген. Но тест стоит около 100 левов, и не все могут его себе позволить.

В разные периоды развития коронавирусной инфекции принимали разные меры в зависимости от ситуации и мер, принимаемых другими странами. Слабым местом является принятие противоречивых мер, когда отставной премьер-министр навязал свои взгляды, не принимая аргументов врачей. В

разное время в течение дня издавались приказы об обязательном ношении масок и снятии масок, закрытии и открытии различных типов магазинов, о разрешении прогулок на свежем воздухе в парках и запрете на прогулки в парках. Это привело к тому, что люди перестали доверять уполномоченным органам и превратили их в объекты иронии.

В заключение хочу сказать, что коронавирусная инфекция вполне реальна, поэтому мы должны научиться жить с этим и принимать это. Коронавирус постоянно мутирует, возникают новые штаммы, которые адаптируются к испытанным вакцинам. Чтобы бороться с ним, нужно время. Но он вернул нас к некоторым забытым правилам, таким как личная гигиена, ограничение близости с незнакомцами, здоровое и правильное питание. Из-за этой инфекции личные контакты были ограничены, но получили развитие общение в социальных сетях и организация мероприятий в онлайн-среде. Болгария и все человечество должны извлечь уроки из этого опыта и, опираясь на полученный опыт, двигаться вперед.

Кривець Людмила Володимирівна
доктор філософських наук,
провідний науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії
(соціально-гуманітарних проблем)
кафедри суспільних наук
Національного університету оборони
України імені Івана Черняхівського,
радник начальника університету
з гендерних питань
(м. Київ, Україна)

ГЕНДЕРНА ПОЛІТИКА НАТО: ДОСВІД ІНТЕГРАЦІЇ В СЕКТОР БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ УКРАЇНИ

Упровадження гендерної рівності на засадах демократичних принципів мають довготривалу історію. Одним із перших базових нормативних актів із цієї проблематики стала Загальна декларація прав людини, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН в 1948 р., де рівні права чоловіків та жінок були визначені як один із головних факторів стабільності у світі. Фундаментальні положення цього документа знайшли втілення в конституціях більш ніж ста країн світу.

Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок є базовим договором у галузі прав людини та рівних прав і можливостей жінок і чоловіків. Вона була затверджена Генеральною Асамблеєю ООН

19 грудня 1979 р., ратифікована Україною 19 грудня 1980 року. Конвенція визначає модель «дійсної рівності», що складається з: рівності можливостей, рівності в доступі до можливостей, рівноцінності результатів.

Резолюція 1325 є однією з найбільш важливих резолюцій РБ ООН у сфері політики безпеки. Цей документ наголошує на важливій ролі жінок у запобіганні та врегулюванні конфліктів і в розбудові миру, а також закликає держави-члени забезпечити більш активну участь жінок на всіх рівнях прийняття рішень у національних, регіональних і міжнародних інститутах, у механізмах запобігання, управління та вирішення конфліктів. Ця Резолюція складає основу для формування гендерної політики НАТО.

Відповідно до вимог Доктрини об'єднаних сил НАТО – NATO STANDARD AJP-01 (Edition E Version 1), гендерний фактор повинен враховуватись на всіх етапах операцій НАТО. Чоловіки та жінки повинні брати рівну участь у вирішенні конфлікту. НАТО виступає за повне виконання резолюції Ради Безпеки ООН (UNSCR) «Жінки, мир, безпека» з усіх ключових завдань.

Відповідно до Плану дій щодо реалізації Резолюції РБ ООН 1325, НАТО та його партнери підтримують досягнення гендерної рівності за допомогою основних принципів:

Інтеграція: гендерну рівність потрібно розглядати як невід'ємну частину політики, програм та проєктів НАТО, що керується ефективною практикою гендерної інтеграції.

Інклюзивність: представництво жінок у НАТО та в національних збройних силах є важливим для підвищення оперативної ефективності й успіху.

Доброчесність: спрямованість на забезпечення справедливого та рівного ставлення до жінок і чоловіків у НАТО.

У НАТО розроблено складний інституційний механізм щодо імплементації Резолюції РБ ООН №1325, до складу якого входять:

– спеціальний представник Генерального секретаря НАТО з питань жінок, миру і безпеки;

– робоча група у складі штаб-квартири НАТО;

– Офіс НАТО з гендерних питань і Консультативний експертний комітет НАТО з гендерних питань (складові елементи військової командної структури альянсу), яким доручено сприяти впровадженню гендерного підходу як невід'ємного компоненту процесу розробки, реалізації, моніторингу та оцінки політики альянсу, його програм і військових операцій;

– робоча група, яка під керівництвом Стратегічного командування НАТО з операцій здійснює оцінку наявних спроможностей для подальшої імплементації Резолюції РБ ООН № 1325 та інших відповідних резолюцій під час планування та проведення операцій;

– радники та координатори з гендерних питань у складі органів різного рівня військової командної структури НАТО, у тому числі на рівні штабів місій.

Відповідно до вимог Директиви NATO 2017: BI-Strategic Command Directive (BI-SCD) 040-001 (INTEGRATING UNSCR 1325 AND GENDER PERSPECTIVE INTO THE NATO COMMAND STRUCTURE), гендерна рівність – рівні права, рівні можливості, рівна відповідальність та доступ до ресурсів для чоловіків, жінок, хлопців та дівчат. Рівність не означає, що жінки та чоловіки стануть однаковими, але права, обов'язки та можливості жінок і чоловіків не мають залежати від статі. Гендерна рівність не є питанням виключно про жінок [2].

Такий підхід окреслює певну невідповідність у розумінні цього фундаментального поняття. Нагадаємо, що відповідно до національного законодавства, гендерна рівність – це рівний правовий статус жінок і чоловіків та рівні можливості для його реалізації, що дозволяє особам обох статей брати рівну участь у всіх сферах життєдіяльності суспільства (Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків»). Тому слід зауважити, що НАТО значно ширше розуміє конотацію і включає в це поняття, окрім прав та можливостей, ще й рівні вимоги, обов'язки та відповідальність чоловіків і жінок перед альянсом.

Наразі в Збройних силах України впроваджене значне коло реформ, спрямованих на професіоналізацію, демократизацію українського війська та наближення його спроможностей до вимог стандартів НАТО. Урахування принципу гендерної рівності є однією з вимог відповідності українського війська етичним засадам і цінностям, закладеним у політику альянсу [1].

У Міністерстві оборони України й Генеральному штабі Збройних сил України здійснено низку заходів з реалізації Національного плану з виконання резолюції Ради Безпеки ООН № 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2020 року, триває виконання Національного плану на період до 2025 року. Було призначено радників із гендерних питань керівників стратегічного та частково оперативного рівнів, у Національному університеті оборони України імені Івана Черняхівського та вищих військових навчальних закладах тактичного рівня було внесено зміни до програм навчальних дисциплін і значно розширено тематику навчальних програм з урахуванням гендерного компоненту [3].

1. Салкуцан С., Кринець Л. Гендерна політика НАТО: історичний аспект і досвід інтеграції. *Наука і оборона*. 2019. № 3. С. 21–24.

2. BI-Strategic Command Directive (BI-SCD) 040-001 (INTEGRATING UNSCR 1325 AND GENDER PERSPECTIVE INTO THE NATO COMMAND STRUCTURE). URL: https://www.nato.int/issues/women_nato/2017/Bi-SCD_40-1_2Rev.pdf.

3. Професійна та гендерна ментальність військовослужбовців Збройних сил України: формування на засадах європейських цінностей: навч. посіб. / за заг. ред. Л. В. Кринець. Київ: НУОУ ім. Івана Черняхівського, 2018. 188 с.

Цубенко Валерія Леонідівна

докторка історичних наук, професорка,
завідувачка кафедри українознавства
Одеської державної академії будівництва
та архітектури (м. Одеса, Україна)

ГУМАНІТАРНА ОСВІТА В УМОВАХ СУЧАСНИХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ЗМІН

В умовах посилення євроінтеграційних і глобалізаційних викликів сучасності актуальність отримання кожною людиною освіти значно посилилася. У ХХІ столітті освіта є стратегічним ресурсом поліпшення добробуту людей, забезпечення національних інтересів, тому потребує нових підходів до модернізації освітнього процесу, правового врегулювання освітньої сфери. Відповідно до статті 53 Конституції України кожен громадянин має право на освіту [1]. Вивчення проблеми гуманітарної освіти в сучасній Україні супроводжується полярними науковими думками та громадськими позиціями. Можна виділити одну найбільш важливу тенденцію – якість і перспективи розвитку гуманітарних знань і профілю науки в цілому внаслідок реформування системи освіти в Україні. Питання гуманітарної вищої освіти досліджували науковці: В. Андрущенко, І. Бех, С. Гончаренко, С. Сисоєва, Н. Бібік, О. Пометун, А. Ярошенко, О. Пономарьов, О. Вознюк, В. Дементьева, М. Козяра, А. Сакун та ін.

Гуманітарна освіта спрямована на життєтворчий, культуротворчий духовний розвиток людини, на якісне зростання людського потенціалу в суспільстві. У Державній національній програмі «Освіта» («Україна ХХІ століття») виокремлено гуманітарну освіту як формування гуманітарного мислення, опанування рідною, державною та іноземними мовами; долучення до літератури, музики, образотворчого мистецтва, надбань народної творчості, здобутків української та світової культури; осмислення історичних фактів, подій і явищ, різноманітності шляхів людського розвитку; формування світоглядної, правової, моральної, політичної, художньо-естетичної, економічної, екологічної культури; утвердження пріоритетів здорового способу життя людини; відображення у змісті історичної освіти закономірностей історичного розвитку, широке вивчення україно(народо)знавства, етнічної історії та етногенези українців, інших народів України; забезпечення естетичного розвитку особистості, оволодіння цінностями й знаннями в галузях мистецтв; формування етичних цінностей, починаючи з ранньої родинної освіти [2].

Реформування та модернізація гуманітарної освіти майбутніх фахівців у сучасних соціокультурних контекстах глобалізаційних змін здійснюється внаслідок:

– збагачення змісту сучасної гуманітарної освіти новими ідеями, новим досвідом практичної діяльності;

- реалізації в системі освіти фахівця нового типу, сформованого на основі компетентного підходу до гуманітарної, моральної, правової, естетичної сфер підготовки;

- уважного ставлення до розробки інноваційних моделей і форм гуманізації та гуманітаризації військово-педагогічного процесу;

- координації дій науково-педагогічних працівників ЗВО, представників замовників, установ і організацій щодо забезпечення якості й розвитку гуманітарної складової освіти;

- активної співпраці викладачів гуманітарних дисциплін та дисциплін професійного спрямування;

- постійного узагальнення передового досвіду гуманітарної освіти, ефективних методик і сучасних технологій, накопичених у педагогічних колективах [3, с. 79].

Особливістю сучасної гуманітарної підготовки майбутніх фахівців у ЗВО є інтеграція гуманітарних і технічних знань у межах викладання гуманітарних і професійно спрямованих дисциплін. Учені акцентують увагу на тому, що викладання гуманітарних дисциплін повинно бути професійно спрямованим [4, с. 59]. Технологізація та розвиток цифрових технологій у гуманітарній освіті створюють сприятливі умови для інтенсивного накопичення й концентрації наявного знання та формування нового. Трансформація гуманітарної освіти в умовах інтернаціоналізації освіти обумовлює оновлення змісту гуманітарних дисциплін. Гуманізація суспільного життя передбачає осмислення особистістю своєї національної та громадянської ідентичності, дає можливість кожному усвідомити свою творчу сутність і соціальну значущість. Гуманізація освіти – це центральна складова нового педагогічного мислення, яка передбачає перегляд, переоцінку всіх компонентів науково-педагогічного процесу у світлі їх людинотворчої функції. Основними складовими частинами гуманізації освіти є такі положення: повага до особистості, довіра до неї, прийняття її особистісних цілей, запитів та інтересів; створення сприятливих умов для розкриття й розвитку її здібностей і обдарувань, повноцінного життя на кожному з вікових етапів для її самовизначення. Заклади вищої освіти України прагнуть забезпечити формування відносин співробітництва між учасниками педагогічного процесу, виховання у студентів морально-емоційної культури людських взаємовідносин; формування емоційно-ціннісного досвіду розуміння людини, виховання гуманної особистості – щирої, доброзичливої, милосердної, із розвиненим почуттям власної гідності й поваги до гідності іншої людини [5, с. 50].

Отже, можна зробити висновок, що без розвиненої системи гуманітарної освіти на всіх етапах і рівнях становлення людини сучасна освіта виявиться неспроможною здійснювати свою місію. Гуманітарну освіту доцільно розглядати як найважливіший механізм культурної спадкоємності, форму збереження й розвитку культурних надбань нації та всього людства, фактор життєздатності молодого покоління.

1. Конституція України. *Сайт Верховної Ради України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 16.04.2021).
2. Про Державну національну програму «Освіта» («Україна XXI століття»). *Сайт Верховної Ради України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF#Text> (дата звернення: 16.04.2021).
3. Фінін Г. І. Гуманітарний аспект модернізації системи освіти. *Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*. 2020. № 3 (46). С. 76–87.
4. Шевчук Т. Є. Педагогічні умови гуманітарної підготовки майбутніх фахівців механічної інженерії у вищих технічних закладах: дис. ... канд. педагогічних наук: 13.00.04. Рівне: НУВГП, 2016. 326 с.
5. Процеси гуманізації та гуманітаризації освіти : моногр. / А. В. Сакун, О. П. Кивлюк, М. О. Нестерова та ін. Київ : КНУТД, 2020. 176 с.

Кадиевская Ирина Аркадиевна
доктор философских наук, профессор,
заведующая кафедрой философии,
политологии, психологии и права
Одесской государственной академии
строительства и архитектуры
(г. Одесса, Украина)

ОТЕЧЕСТВЕННОЕ ОБРАЗОВАНИЕ В УСЛОВИЯХ КАРАНТИНА: НОВАЯ РЕАЛЬНОСТЬ

Уже длительное время в современном мире наблюдаются тенденции сужения сферы естественного общения на фоне расширения различных платформ общения виртуального и дистанционного. Ситуация существенно усугубилась в условиях глобальной пандемии распространения COVID-19. Данное событие изменило привычный нам мир, углубило старые и породило новые медицинские, экономические, политические, духовные и социальные проблемы. С философской точки зрения современная пандемия может рассматриваться прежде всего как цивилизационный кризис, который несёт в себе целый спектр новых испытаний, опасностей и угроз для всего человечества. Стремительные изменения в высшем образовании в условиях вынужденного карантина буквально застали врасплох многих студентов и преподавателей. Устойчивые привычки работы в традиционной системе не так легко изменить, как хотелось бы. Но, безусловно, главной проблемой можно считать то, что значительная часть профессорско-преподавательского состава украинских вузов не имеет желания перестраиваться. За такой убеждённостью, как правило, скрывается критическое отношение к дистанционному образованию.

Итак, в чём же заключается основная причина ностальгии по традиционной системе отечественного образования? Полагаю, что таких причин не мало. Все мы с теплотой вспоминаем переполненные аудитории, дисциплину, воодушевление и энтузиазм на занятиях. Сложно отрицать как высокий уровень подготовки к экзаменам, так и серьёзное отношение к процессу обучения в целом. Ещё относительно недавно в наших вузах полноценно развивались не только технические, но и гуманитарные предметы. Их количество, а также качество преподавания было весьма впечатляющим. Прежняя система образования требовала от преподавателей компетентности, дисциплинированности и гражданской ответственности. Каждый преподаватель должен был быть не просто профессионалом, но и интеллигентом, носителем высоких моральных качеств. Вместе с тем требования к преподавателям в отношении научной работы, по сравнению с нынешними, были вполне посильными и выполнимыми. Основная работа в системе отечественного высшего образования была сконцентрирована на постоянном повышении качества аудиторных занятий со студентами. С моей точки зрения, этот приоритет является вполне оправданным и обоснованным.

Основная миссия образования заключается в том, чтобы воодушевлять и вдохновлять учащихся и студентов, вовлекать их в мир культурных смыслов и ценностей! Образование ни в коем случае не должно превращаться в стандартизированный механизм трансляции и проверки знаний. Оно по-прежнему должно ориентироваться на выявление и развитие творческой индивидуальности учащихся и студентов с тем, чтобы каждый слушатель в дальнейшем мог легко адаптироваться в социуме, приобщиться к культурному достоянию и не чувствовать себя отвергнутым, лишним, не понятым и не принятым изгоем! Убеждена в том, что в любые времена успех обучения во многом зависит от личности преподавателя, его интеллектуального, морального и психологического состояния. Истинный преподаватель должен показывать добрый пример энтузиазма, оптимизма, целеустремлённости и гражданской ответственности. Он, как маяк, просто обязан всем своим обликом и каждым словом демонстрировать важность и значимость тех знаний, которые он транслирует в лекциях.

Среди различных аргументов о тех преимуществах, которые даёт работа «на удалёнке», называют и по-своему обосновывают те многочисленные причины, почему в современном мире благоразумно и правильно свести к минимуму реальные контакты между людьми. Причём важно понимать, что подобные спикеры имеют ввиду не только временные карантинные ограничения, связанные с пандемией COVID-19, которые не могут длиться вечно. Они пытаются предложить новую философию, идеологию и новое мышление, которые, мягко говоря, являются крайне дискуссионными и вызывают множество вопросов и опасений. Среди учёных, политических и общественных деятелей существует немало тех, кто всячески отстаивает и продвигает идеи целесообразности и полезности «дистанционки», «самоизоляции» и

«виртуализации» социальной жизни даже после того, когда пандемия COVID-19 в мире будет окончательно и успешно побеждена! В данном контексте, несомненно, очень сложно воздержаться от активной полемики. Поэтому не случайно среди активистов, вовлечённых в эту дискуссию, очень много тех, кто выступает против т. наз. новой идеологии полезности «дистанционки», «самоизоляции» и «виртуализации» социальной жизни. Пользуясь случаем, хочу присоединиться к тем коллегам философам, учёным и общественным деятелям, которые ведут борьбу за то, чтобы после победы над пандемией COVID-19 наш мир имел не только виртуальное, но прежде всего реальное содержание, смысл и счастливое будущее! И пусть в этом будущем будет как можно больше возможностей для полноценного удовлетворения духовных потребностей, реальной самореализации, а также публичного общения. Очевидно, что человек, лишённый общения, не может полноценно и гармонично развиваться. Вместе с тем с философской, психологической, а также медицинской точки зрения важно прояснить вопрос о том, способно ли виртуальное, дистанционное общение полноценно заменить все сферы публичного общения без ущерба для физического и психологического здоровья граждан? В контексте происходящих событий нашего времени данная проблема по праву приобрела статус одной из наиболее актуальных и обсуждаемых. Эта проблема стала объектом пристального внимания самых разных специалистов, которые нередко придерживаются диаметрально противоположных точек зрения.

1. Переслегин С. Б. Управление катастрофами как новая реальность грядущего периода мира. *ВПК*. 5 мая 2020 г. № 17 (830).

2. Медведева И., Шишова Т. Странное явление – самоизоляция. URL : <https://rossaprimavera.ru/article/0fab11f6> (дата доступа: 24 мая 2020 г.).

3. Селье Г. Очерки об адаптационном синдроме. Москва: МЕДГИЗ, 1991. 54 с.

4. Ромек В. Г., Конторович, В. А., Крукович Е. И. Психологическая помощь в кризисных ситуациях. Санкт-Петербург : Речь, 2004. 256 с.

Аксьонова Віра Ігорівна
доктор філософських наук,
доцент кафедри професійної педагогіки
та соціально-гуманітарних наук
Льотної академії Національного
авіаційного університету
(м. Кропивницький, Україна)

ПОСТМОДЕРНІЗАЦІЙНИЙ АНАЛІЗ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ В ІНФОРМАЦІЙНІЙ СИСТЕМІ СУСПІЛЬСТВА: ЦІНІСНИЙ АСПЕКТ

Зв'язок молодого людини з освітою і з самою собою визначає комунікативний зміст, який вирішується в культурі не тільки розуму, але й глибини душі, із метою усвідомлення сенсу буття. Ставлення людини до всесвіту визначається символами та значеннями, у т. ч. й професійними, для спілкування у світі й усвідомлення власного призначення. Предметний аналіз професіоналізму в інформаційній системі суспільства збагачує громадські відносини людини в контексті світової інтеграції із Всесвітом і природою. Порівняння технічних та світоглядних аспектів діяльності авіаційних професіоналів дозволяє майбутньому спеціалісту адекватно сприймати як рівні власної філософської культури, так і всі важелі світоглядної підготовки. Освітня комунікативність поглиблює традиційний зміст гуманітарних дисциплін та доповнює їх власним розумінням української проблематики.

Соціокультурна трансформація – це процес внутрішніх змін у суспільстві за допомогою вищого рівня впорядкованості та організованості у всіх сферах діяльності як результату подолання втраченої рівноваги та соціального напруження. Нова соціокультурна парадигма, яка може протистояти хаосу, спочатку контрольованому, а потім – ні, пов'язана з формуванням нових соціокультурних реалій. На основі даних емпіричного аналізу, згідно із соціологічним дослідженням соціокультурних реалій, проведеним у молодіжному середовищі (серед курсантів та студентів Льотної академії Національного авіаційного університету), зафіксовані деякі особливості соціокультурної трансформації сучасного українського суспільства, спрямованість та характер трансформаційних процесів у галузі професійної культури та їх неоднозначність, нерівність, гальмування окремих елементів інфраструктури культурних систем.

Комунікативність людського життя зумовлює аксіологізацію освітньої політики, якщо вона потрапляє в поле концептуальних питань теорії та практики визначення людського буття, оскільки впливає на рівні соціалізації особистості. Аргументи на користь необхідної модернізації з'являються в процесі формування переконань, поглядів, орієнтацій певної соціокультурної осві-

тньої спільноти. З одного боку, соціокультурні орієнтири пасіонаріїв – людей, які борються за високі ідеали, – призводять до віри в харизму політичних лідерів, інтелектуальної еліти. З іншого – пасивні споживачі соціокультурних цінностей механічно сприймають гуманітаризацію міждисциплінарної галузі знань як даність, що нібито виникла на стику філософії, психології та політології. У професійно-комунікативному контексті гуманітаризації студент як суб'єкт навчання бере на себе особливу роль головної цінності процесу реформування освіти, у якій призначений розкрити семіотичний зміст соціокультурної інформації, включаючи внутрішнє буття. Під час навчання це відбувається через здатність людини опанувати її метафізичним значенням, що символізує розуміння сенсу буття.

Особистість і колектив, людина та авіаційна корпорація дають змогу окреслити інформаційно-ціннісну сторону проблеми, подолати односторонність взаємовідносин «вершника та коня», адже від цього залежить сучасний соціальний та духовний статус молодої людини. Але завжди є проблеми, пов'язані з тлумаченням концепцій гуманітарно-державного характеру. Можливі типи співвідношення між ними розкриваються в термінах гармонії, толерантності, компромісу, опозиції та конфлікту. Ставлення до навчання буде органічним та гармонійним, коли поняття «цінність» незмінно зливається з досвідом, розумом та почуттями суб'єктів навчання (у системі «викладач – студент»). Будь-яка наука вважається завершеною лише в тому випадку, коли вона ефективно оперує прогностичними моделями. У соціальній філософії ідеальним результатом є те, що вона постійно перетворює метафізичні прагнення на культурні цінності (об'єктивація соціальної реальності в структурах колективної соціально-історичної пам'яті в процесі перманентного діалогу носіїв різного типу світогляду).

1. Аксьонова В. І., Скловський І. З. Метафізичний дискурс у контексті цивілізаційного розвитку України. *Перспективи* / гол. ред. Є. Р. Борінштейн. 2008. № 4. С. 3–9.
2. Бердяев Н. А. Смысл истории. Москва: Мысль, 1991. 176 с.
3. Бондар В. Педагогіка і філософія: взаємодія та взаємозбагачення. *Вища освіта України*. 2002. № 3. С. 14–18.
4. Вернадский В. И. Украинский вопрос в российском обществе. *Родина*. Москва, 1990. № 4. С. 90–95.
5. Платон. Диалоги / пер. с древнегр.; сост. и авт. вступ. ст. А. Ф. Лосев; авт. прим. А. А. Тахо-Годи. Москва: Мысль, 1986. 605 с.
6. Скловський І., Скловська О. Клерикальний фактор і його вплив на сутнісно-політичний фактор України. *Політичний вісник*. Київ: Київський державний університет, 1993. Ч. II. С. 12–15.
7. Тоффлер Э. Шок будущего / пер. с англ. Москва: АСТ, 2002. 558 с.
8. Франко І. Я. Одвертий лист до галицької молоді. *Націоналізм. Антологія*. Київ: Простір, Смолоскип, 2000. С. 178–179.
9. Халапсис А. В. «Денарий Христа»: Две парадигмы мироустройства. *Соціально-гуманітарні виміри правової держави: еволюційна парадигма: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції* (ДДУВС, 28.03.2019). С. 318–322.

Айтов Спартак Шалвович

кандидат історичних наук, доцент кафедри філософії та українознавства Дніпровського національного університету залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна (м. Дніпро, Україна)

**ПРОГНОСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ІСТОРИЧНОЇ АНТРОПОЛОГІЇ
ТА ВИВЧЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ НАУК**

Прогностичний потенціал історичної антропології у вивченні соціогуманітарних наук утворюють осмислення й аналіз пізнавальних взаємовпливів теорій цієї дисципліни та суспільних дисциплін і з'ясування подальшого розвитку їх когнітивно-освітніх можливостей. Застосування методологій історичної антропології є ефективним під час вивчення й розуміння сутності й перспектив багатоманітних соціокультурних процесів, зокрема глобалізації, та суспільно-гуманітарних студій, які їх досліджують. Прогностичний потенціал історичної антропології є елементом метатеоретичного рівня цієї науки, оскільки за його допомогою відбувається розуміння сутності й форм прояву каузальності, шляхів розвитку й можливих перспектив історичних процесів у розмаїтті їх аспектів, через призму вивчення ментальної й соціально-психологічної площини останніх.

Прогностичний потенціал історично-антропологічних студій значною мірою заснований на їх широкому міждисциплінарному діалозі. Останній містить складові природознавчого, суспільствознавчого й культурологічного потенціалів. Природознавчий потенціал утілюється в пізнавальних взаємодіях історичної антропології з концепціями «антропогеографії», що має перспективи застосування студій ментальності й соціокультурних установок до осмислення в освітньому процесі соціогуманітарних чинників регіональних і глобальних екологічних трансформацій. Суспільствознавчий потенціал історичної антропології розкривається в її діалозі з теоріями наук про соціум, зокрема етнічною психологією. Він отримує проєкцію подальшого розвитку в аналізі впливу національних уявлень про світ і стереотипів поведінки й життєдіяльності на суспільну динаміку, флуктуацію трендів глобалізації та регіоналізації, у сучасну епоху і в майбутньому.

Культурологічний потенціал проявляється в когнітивних взаємовпливах історично-антропологічних концепцій і наук про культуру, серед яких важливе місце посідають філологія й семіотика. Взаємовпливи історично-антропологічних теорій із філологічними дослідженнями мають освітні перспективи в осмисленні алгоритмів дії творів та образів літератури, у різних форматах їх утворення й сприймання, на суспільну психіку, її трансформації

та вплив на соціокультурну динаміку й на генерування в суспільства уявлень про майбутнє. Діалог історичної антропології з семіотичними студіями створює можливості аналізу знаково-символічних аспектів ментальної площини культурних феноменів із метою розуміння тенденцій і проблемних моментів у загальних процесах суспільного розвитку.

Утворення й функціонування всіх складових історично-антропологічного потенціалу міждисциплінарного діалогу ґрунтується на теоретичній основі статичних компонентів, ментально-культурному й полідисциплінарному аспектах наукових розвідок «історії ментальностей» і методологічної еволюції західної та східноєвропейської геокультурних моделей історичної антропології.

Застосування методологічних підходів, генерованих в історично-антропологічних студіях, у викладанні суспільствознавчих дисциплін зумовлено специфікою аналізу їх взаємовпливів із відповідними науками. Зокрема, осмислення проблем формування географічних та екологічних уявлень соціумів, утворення етнічних «картин світу», виникнення й реалізації знаково-символічних і культурних феноменів та їх впливу на соціокультурну динаміку й проєкцію останньої в майбутнє обов'язково має базуватися на вивченні ментальності суспільств, суспільних груп та етносів і на реалізації міждисциплінарного діалогу. Значну роль у розвитку останнього відіграє теоретичний підхід міждисциплінарності з приводу інтенсивного розвитку історичною антропологією пізнавальних взаємовпливів із суспільними й гуманітарними науками. Реалізація у формуванні культурологічного потенціалу історично-антропологічних студій, які мають мікроісторичний зміст, пояснюється потребою вивчення індивідуально-особистісних особливостей сприймання літературного контенту та створення на його основі мотиваційних і світоглядно-ціннісних уявлень і поведінкових установок індивідумів.

Хмель Владимир Васильевич

доктор философских наук, профессор
кафедры философии и украиноведения
Днепропетровского национального
университета железнодорожного
транспорта имени академика В. Лазаряна,

Хмель Татьяна Владимировна

кандидат философских наук,
доцент кафедры права и европейской
интеграции Днепропетровского
регионального института
государственного управления
(г. Днепро, Украина)

**СТЕРЕОТИПЫ ГЕНДЕРНОГО РАВЕНСТВА
В ЗЕРКАЛЕ ДЕМОКРАТИИ**

Современные постмодернистские исследования в философии свидетельствуют о тектонических сдвигах в отношении традиционного понимания демократии, человека, языка, культуры, гендерных ролей в современном обществе.

Феминистские движения, которые имеют свой теоретический базис в гендерной философии, направлены на повышение статуса женщины в обществе, что не только является показателем его демократизации, но и определенным символом самоидентификации украинцев в качестве европейской нации.

Интерес к неравенству феминного и маскулинного в европейской литературе был вызван прежде всего экономическими причинами, имеющими прямое отношение к праву собственности, а также целым комплексом социокультурных факторов, связанных с эссенциалистскими представлениями о функциях и роли женщины и мужчины в обществе.

Как неоднократно уже говорилось, активный процесс массового перемещения женщин из традиционного семейного круга в производственную сферу, в управление, в сферу услуг, в просвещение привел к смешению социальных ролей, феминного и маскулинного. Тенденция стремительного перехода к социально активной деятельности женщин была связана с уменьшением доли физического труда и увеличением интеллектуальной деятельности на производстве.

В самом общем плане по проблеме гендера велись дискуссии между представителями двух противоположных взглядов на решение ролевых отношений в обществе.

Первая точка зрения отображена у таких исследователей, как П. Прудон, М. Мид, О. Вейнингер и др. В их работах осмыслена идея онтологического неравенства полов, фундаментом которого были биопсихические факторы. Особая роль принадлежала концепциям отличия биологической организации мозга женщин от мозга мужчин, а также их различия в физиологических особенностях, связанных как с репродуктивными генетически определенными функциями, так и с ролевыми особенностями мужчины и женщины.

Если стереотипы мужского поведения основываются на поисковой доминанте и контроле за внешней средой, то психология женщины несет в себе начало, сохраняющее генетическую организацию рода, защиту и ответственность за очаг и семью, так как у женщин сильнее развита интуиция, что свидетельствует об возможностях восприятия бытия в его целостности.

Одним из весомых аргументов сторонников этой концепции оказалась идея о первом социальном разделении труда, которое осуществлялось в половом акте, – оно и определило матрицу, социальную организацию ролей в обществе. Мысль сводилась к поверхностному стереотипу: кто проявляет большую активность в интимных отношениях, то есть в первичном естественном разделении труда, тот управляет семьей и обществом.

Следствием подобных рассуждений явился вывод о том, что жизненный мир женщины замкнут в мужском пространстве и существует по принципу дополнительности к мужскому, то есть биопсихологический архетип заложен в основу ноосферического, культурного, оставаясь системообразующим фактором социальных отношений. На всем протяжении человеческой истории идет процесс перестройки биокода в социокод, но при этом незыблемыми остаются ролевые стереотипы и биопсихические факторы. Такая концепция напоминает теорию социального дарвинизма.

Противоположная точка зрения представлена в учениях С. де Бовуар, Т. Адорно, Дж. Батлер и многих их последователей, которая сводится к отрицанию определяющей роли биопсихических факторов для маскулинного и феминного. Мужские и женские различия социально детерминированы и зависят от способов и методов социализации и воспитания поколений. Разница между полами социально сконструирована, чем и обусловлена сегодняшняя конструкция общества, основанная на насилии и примате маскулинного как источника социального, экономического, политического неравенства.

Причины гендерной асимметрии закодированы определенными смысловыми алгоритмами, пронизывающими все мировые культуры. Мифология, религия, философия, социально-политическая мысль, искусство несут на себе тавро исторического формирования гендерных стереотипов, которое проявляется в доминировании и подчинении через распределение социальных ролей. Современное общество структурировано бинарной оппозицией, с еще не изжившей себя патриархальной системой ценностных ориентаций.

Не только социально-политическая система, но и культура в целом на

протяженні тисячелетій воспроизводять гендерний дискурс нерівноправия, при цьому, як нагадує нам відома дослідниця Ж. Батлер, існуючі стереотипи є історично змінливими [1, с. 64], оскільки залежать від певного типу соціалізації та відповідної ідеології. Багатьма дослідниками було аргументовано обґрунтовано наявність гендерної нерівності в архетипах, стереотипах, лінгвістических кліше, які закладені в символічних формах модерністської філософії.

На протязі всього ХХ в. західна демократія в основному задовольняла вимоги феміністических рухів у згладженні гендерної асиметрії як у соціальному, так і економічному плані. Щодо недоліків дослідницьких програм у гендерній темі, то, як правило, спроби теоретиків здійснити аналіз стосунків статей відокремлюються від тенденцій розвитку світових цивілізацій, в чому проглядається певний нігілізм у стосунку до духовного виміру людського суспільства. Гендерні дослідження ухиляються від проблем, які стосуються національно-етнічної, релігійної, культурологічної сфер, ігнорують соціально-демографічну проблему, яка стає ще гострішою, і не тільки для країн «золотої мільярди».

Тенденції розвитку західної цивілізації на протязі останніх десятиліть все більше зводяться до демонтажу європейських цінностей і, одночасно, до активного пошуку нових смислообразуючих концепцій. Складається враження, що європейці відчувають втому від духовного кризи суспільства та людини, сприймають це як плату, яку колись-небудь передбачили Ф. Ніцше, М. Вебер, О. Шпенглер, розуміючи під цим «закат Європи». Без перебільшення можна сказати, що вина за цей кризис лежить на активізації феміністических рухів 70-80 років ХХ в., остаточно піднявши жінку з колін та поставивши її на один соціальний рівень з чоловіками. Однак наслідком цього стало поступове, невідворотне руйнування інституту родини.

Теоретичний фундамент руйнування традиційної родини був закладений не тільки в працях класиків марксизму. Ця ідея підхвачена «критическою теорією» Франкфуртської школи Г. Маркузе, Т. Адорно та італійцем А. Грамши, зробивши спробу здійснити подальше наступлення на європейські цінності, ієрархічні структури, гендерні стереотипи, суперечливі концепту фемінізму.

З точки зору ідеологів «критическої теорії», всю історію людства необхідно переписати під кутом глибокого переосмислення факторів, сприяючих експлуатації суспільством жінок. Вони століттями були позбавлені права голосу, на них поширювався цілий ряд заборон з боку державних, соціальних, церковних, родинних інститутів та структур.

Теоретиками Франкфуртської школи були визначені соціальні си-

лы для новых демократических преобразований – это маргиналы, этнические меньшинства, молодежные радикальные группы, наемные рабочие и безработные из стран третьего мира. Феминизм теоретически вписывался в радикальную составляющую стратегии широкого пролетарского движения и внес свою лепту в блокаду христианских ценностей, благодаря которой усилилось разложение «буржуазной морали», что в итоге дало реальную возможность расшатать изнутри европейскую культуру. Но вопрос – чем ее можно заменить – так и не был поставлен.

Освобождение женщин от семьи по образцу «жить для себя» становится сегодня все более популярным на Западе. Женщина стремится выйти замуж после тридцатилетнего возраста, сполна прочувствовав всю прелесть молодости, когда уже получено хорошее образование, есть работа как гарантия экономической независимости от мужа, как следствие, она не обременяет себя заботой о семье и детях. Для европейской женщины семья выступает чем-то второстепенным, несущественным, напоминает изжившую себя «экономическую ячейку», разъединяющую общество на небольшие группы, а если это действительно так, то необходимость в такой семье отмирает. Но при этом всегда акцентируется внимание на глубокой несправедливости природы по отношению к женщине, прежде всего – это рождение и воспитание ею детей, чего лишены волей природы мужчины.

Европейцы обращают очень мало внимания на тот факт, что население «третьего мира» ежегодно увеличивается на 80–90 млн человек, в противовес странам Запада, имеющим негативные демографические тенденции. По прогнозам, через полстолетия на земном шаре европейцы будут составлять только одну десятую часть человечества, хотя сегодня мы еще составляем одну шестую.

Сегодняшнее засилье европейского континента эмигрантами из стран Африки и Азии связано с выполнением целого комплекса малоквалифицированных и плохо оплачиваемых работ в развитых странах. Переселенцы нужны Европе для того, чтобы правящие партии смогли выдержать завышенные социальные обязательства перед населением, поддерживать высокую зарплату государственным служащим и другим привилегированным группам населения. Большинство недавно прибывших в Европу иммигрантов имеют по пять-семь детей, получают на них пособия, благодаря которым можно безбедно существовать. При этом удручающий факт состоит в том, что ни их дети, ни они сами не интегрируются в европейское общество, а создают анклав, этнические закрытые сообщества со своим языком, культурой, традициями и привычками, игнорируют европейские ценности, что и подрывает культуру изнутри. Не случайно в одной Германии сегодня насчитывается 15 тыс. мечетей, а только десятки христианских святынь находятся в мусульманском мире [2].

С другой стороны, европейские женщины не хотят иметь детей по многим причинам, среди них основные – это политическая и производственная

карьера, занятие в фитнес-клубах, в группах досуга, частые путешествия, а также наслаждение культом потребления – все это снижает привязанность к детям и семье.

Западный образ жизни начинают примерять на себя в первую очередь жители крупных городов, итогом чего становится оторванность женщины от семейных проблем, позднее замужество, что свидетельствует об отказе от традиционных семейных ценностей [3, с. 32–33]. В подспудной части феминистской идеологии, далекой от цивилизационных приоритетов, проглядывается определенная позиция современной женщины: не нужно думать о детях, ибо место нерожденных детей восполнят дети иммигрантов.

Исследователи гендерной проблематики не учитывают один методологический недостаток – гендерная аргументация анализирует и описывает функции человека с позиций формационного подхода в марксистской философии. Цель современного общества не сводится только к эффективности и конкурентности производства, ибо при таком понимании человек выступает средством воспроизводства общественных отношений, т. е. рабочей силой, наряду с другими элементами производства. В свое время из-за этой идеи марксистская концепция общественно-экономической формации потеряла свою популярность и подверглась очень серьезной критике.

В современной социально-философской литературе существует более плодотворный и продуктивный цивилизационный метод, который дает возможность осмыслить человека более многопланово – как носителя культуры, моральных и духовных ценностей, определенного образа жизни, а также определить его место и роль в контексте национальных, ментальных, социально-демографических характеристик, обусловленных расширенным воспроизводством человека.

Гендерная тематика, замкнувшись на своих собственных проблемах, значительно суживает диалоговое пространство культур, все дальше ведет к релятивизации сознания, в которой теряется духовная ось, необходимая для объединения цивилизаций на основе общечеловеческих ценностей.

Онтологическое воплощение асимметрии феминного и маскулинного в человеческой истории и социальной психологии не смогут радикально изменить статус женщин в обществе, даже при условии реализации их гражданских прав, присущих демократическому обществу. Специфические черты феминного, такие как душевность, нежность, интуитивность, ни в коем случае не должны быть автоматически заменены на мужскую независимость, напористость, волю, твердость, на творческую работоспособность. Речь должна идти о поисках оснований принципиально иного, неизвестного традиционным патриархальным обществам, направления исследований. Таким направлением, по нашему мнению, должно быть изменение акцентов от упрощенного понимания гендерного равенства к понятию гендерной справедливости и ее проявлений во всем спектре общественных отношений – от экономических до морально-этических. Такой подход позволит преодолеть

не только социально-культурные стереотипы в общественном сознании, но и инерцию в постмодернистских исследованиях.

1. Butler J. *Excitable Speech: Politics of the Performative*. London, Routledge, 1997. 192 p.
2. «Stern». 2019, 20 jul. № 48.
3. Митчелл Дж. Женская сексуальность. *Гендерные исследования*. Харьков: ХЦГИ, 1998. № 1. С. 27–41.

Артем'єва Катерина Дмитрівна
студентка юридичного факультету
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Ярошевська Тамара Василівна
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ ТА СУЧАСНЕ РОЗУМІННЯ

Особлива роль судової гілки влади зумовлена нерозривним зв'язком між правом на звернення до суду та виконанням остаточного рішення. Статтею 55 Конституції України [1] передбачено, що права і свободи людини та громадянина захищає суд. Кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань.

Завданням цивільного судочинства є поновлення порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів суб'єктів права, шляхом ухвалення законного, обґрунтованого і справедливого рішення та його реалізація (виконання). Виконання цього завдання, передбаченого ст. 1 та 213 Цивільного процесуального кодексу України [2], суд не зможе досягти, не пройшовши певні його етапи – стадії руху процесу.

Відповідно до процесуального порядку руху цивільної справи та поступового розвитку цивільного процесу, виконавче провадження є завершальною стадією цивільного судочинства, у якій, власне, і завершується фактичне (реальне) відновлення порушених, невизнаних чи оспорюваних прав грома-

дян та інших учасників цивільних правовідносин.

Виконання судових рішень – це важливий етап, без якого сам факт прийняття рішення втрачає сенс, і тому залишення проблем їх виконання поза увагою ставить під загрозу мету здійснення судочинства, а саме: захист прав, свобод та законних інтересів фізичних і юридичних осіб.

Як свідчить історія української державності, у різні часи виконанню судових та інших рішень надавали великого значення, і його здійснювали по-різному залежно від багатьох історичних, культурних та соціологічних факторів.

Інститут судових виконавців був сформований у результаті проведення низки судових реформ у часи створення СРСР. Наступний етап становлення служби судових виконавців відбувся у 1973 році, із прийняттям Міністерством юстиції СРСР Інструкції про порядок виконання судових рішень.

На той час суддя здійснював контроль за процесуальними діями судового виконавця, а питаннями організації роботи судового виконавця відав старший судовий виконавець. Виконавець процесуально залежав від судді, який ухвалював переважну більшість процесуальних документів у процедурі примусового виконання рішень, оскільки виконавче провадження було частиною судового процесу [3, с. 78–79].

Така схема примусового виконання рішень у радянський період повністю задовольняла вимоги часу, оскільки заляканість населення та високий авторитет судових рішень на той момент практично виключали можливість невиконання рішення суду в добровільному порядку. Інститут судових виконавців, хоча й мав деякі недоліки, але проіснував майже 70 років.

Наступний етап реформування виконавчого провадження пов'язаний із прийняттям Законів України «Про державну виконавчу службу» [4] та «Про виконавче провадження» [5], відповідно до яких було запроваджено сучасний порядок виконання рішень судів, утворено державну виконавчу службу в системі органів Міністерства юстиції України.

Таким чином, із відокремленням державної виконавчої служби з-під безпосередньої влади суду та суддів розпочався новий період державної функції щодо виконання правових актів, які передбачається реалізувати в примусовому порядку.

Сьогоднішній стан ефективності роботи державної виконавчої служби та ступінь виконання судових рішень не можна визнати задовільним. У першу чергу тому, що вказана система є малоєфективною через відсутність нерозривної, постійної взаємодії суду та судового виконавця.

Фактично діяльність суду в межах цивільного процесу закінчується на етапі оголошення рішення, якщо не брати до уваги відповідних процесуальних ускладнень щодо необхідності виправлення описок і явних арифметичних помилок у рішенні, роз'яснення рішення тощо.

Крім того, як вбачається зі ст. 23 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [6], суддя місцевого суду здійснює правосуддя в порядку,

установленому процесуальному законом, а також інші повноваження, визначені законом. Хоча для ефективного виконання судових рішень потрібен постійний судовий контроль.

Неможливість виконання рішення суду не лише зводить нанівець реалізацію права на судовий захист, а й спричиняє цілковиту зневіру людини в правосудді та знижує авторитет суду.

Слід зазначити, що виконання рішення суду є завершальною стадією цивільного судочинства, у якій рішення, що набрало законної сили, надходить до виконання, і реалізуються завдання, що виникають у зв'язку з надходженням рішення до виконання та його виконанням. Обов'язковість судових рішень проголошена найважливішою засадою судочинства, а на необхідності їх реального виконання акцентовано увагу в багатьох наукових дослідженнях.

Правосуддя в цивільних справах не можна вважати ефективним, якщо судові рішення не виконуватимуться. Судове рішення, яким закінчується розгляд справи в суді, ухвалюють іменем України. Обов'язковість його виконання є одним з основних принципів цивільного судочинства. Саме тому недостатньо просто задекларувати принцип обов'язковості судових рішень, нагальною є необхідність передбачити надійний механізм, який би гарантував їх неухильне виконання. Оскільки без належного виконання судове рішення суттєво втрачає свій авторитет і силу виховного, превентивного впливу. Крім того, швидке й точне виконання судових рішень – це вагомий компонент у процесі формування впливової судової влади в Україні. Дослідження й аналіз підстав невиконання рішень та інших актів, що підлягають примусовому виконанню, позитивно вплине на вдосконалення правового регулювання виконавчого процесу та підвищення рівня виконання рішень.

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

2. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18 березня 2004 р. № 1618-ІУ. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40–41, 42. Ст. 492.

3. Щербак С. Місце виконавчого провадження в системі права України. *Підприємництво, господарство і право*. 2001. № 6. С. 78–79.

4. Про державну виконавчу службу: Закон України від 24 березня 1998 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 36–37. Ст. 243.

5. Про виконавче провадження: Закон України від 21 квітня 1999 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 24. Ст. 207.

6. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02 червня 2016 р. № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19/conv#n148>.

Бажанський Дмитро Романович
аспірант кафедри філософії,
соціології та релігієзнавства
Прикарпатського національного
університету ім. В. Стефаника
(м. Івано-Франківськ, Україна)

РЕКОНСТРУКТИВНИЙ ПІДХІД ЯК МЕТОДОЛОГІЯ АДАПТАЦІЇ ТЕОРІЇ УПРАВЛІННЯ ДО УПРАВЛІНСЬКОЇ ПРАКТИКИ

Імплементация позитивного досвіду успішних країн у сфері менеджменту є однією з найбільших проблем сучасного політико-правового міжнародного простору. Країни, що розвиваються, у силу особливостей ментальності свого населення та політико-правових традицій часто виявляються нездатними засвоїти інноваційні моделі управління. Спроби завершуються декларативними заявами очільників урядів і підписанням угод. Реальна ж імплементація позитивного досвіду фактично зводиться до її імітації, яка супроводжується саботуванням реформ на всіх рівнях управлінської ієрархії.

Методологія раціональної реконструкції, автором якої є Імре Лакатош, дає можливість дослідникам проаналізувати управлінські теорії з точки зору їх внутрішньої історії. Мова йде про вивчення ідей, концептів і принципів. На думку І. Лакатоша, саме методологічні проблеми стають головними факторами розвитку й регресу дослідницьких програм [1, с. 273]. Аналіз методології з позиції реконструктивного підходу дає можливість виокремити ідеї, які з'явилися у дослідницькій програмі під впливом культурних традицій, філософських концепції та особливостей світовідчуття їх авторів. Специфіку впливу культурного середовища й світогляду дослідників на теорію управління можемо проілюструвати на прикладі дослідницької програми школи наукового менеджменту, часи активного розвитку якої припали на початок ХХ ст. Перебуваючи під впливом типового для всієї західноєвропейської культури другої половини ХІХ ст. захоплення досягненнями природничих наук, У. Тейлор ставить собі за мету створити науку управління, яка б базувалась на чітких, експериментально підтверджених методах [2, с. 7]. На методологію нової дисципліни вплинули ідеали класичної науки й картини світу, яка базувалась на ньютонівській механіці. Перенесення принципів механіцизму на соціальне середовище призвело до формування некоректних поглядів на людину й алгоритми комунікації в середині організації. Спроби подальшого розвитку дослідницької програми школи наукового менеджменту не мали успіху уже в середині ХХ ст. у зв'язку з розвитком соціальних і поведінкових наук. Методологія школи не давала можливості розвивати особистісний потенціал працівників, а також не відповідала тогочасним поглядам на природу людини та її потреби.

Однак найбільш чітко означена проблема виявляє себе під час спроб імплементації моделей державного управління. Незважаючи на всі переваги демократії в суспільствах, традиційними для яких є автократичні моделі, більшість ініціатив знаходить лише часткову підтримку. Серед причин, які зумовлюють збереження недемократичних моделей, можна назвати не тільки корупцію й зацікавленість правлячих еліт у збереженні статусу-кво, але й наявність світоглядних патернів у ментальності населення країни. Зневага до законів як форми вираження права й симпатії до патерналізму створюють несприятливі умови для впровадження інституціоналізації, децентралізації, автономії громадських організацій та інших атрибутів демократичної моделі державного управління. Проблеми боротьби з корупцією та створення соціальних ліфтів викликають інтерес серед основної маси громадян лише у тій мірі, у якій вони відповідають ситуативним інтересам окремих груп та осіб. Низький рівень правової культури мислення, а також байдужість до загальносуспільних інтересів спричиняють несприйняття нової моделі навіть на побутовому рівні.

На нашу думку, вирішення вищезначених проблем може відбуватись двома шляхами. Один із них передбачає проведення реформ у системі освіти, які забезпечать поступову зміну світоглядних патернів у нових поколіннях. Інший шлях вимагає проведення комплексної оцінки всіх форм суспільного виробництва й конструювання нової моделі управління, адаптованої до об'єктивних обставин. Опитування, проведені у 2019 році Київським міжнародним інститутом соціології на замовлення Школи політичної аналітики Національного університету «Києво-Могилянська академія», демонструють, що більше ніж половина українців допускає можливість прийняття важливих рішень із порушенням процедур, а також погоджується з твердженням, що Україні потрібен сильний лідер [3]. З огляду на патерналістські настрої широких верств населення, можливо, більш ефективною на цьому історичному етапі для України буде президентсько-парламентська форма правління.

Методологія раціональної реконструкції дає можливість на рівні принципів та ідей проаналізувати процес формування дослідницьких програм шкіл управління. Отримані результати можуть бути використані для розділення їх компонентів на необхідні, випадкові, а також культурно-детерміновані.

1. Лакатос И. Структура и развитие науки. Из Бостонских исследований по философии науки / пер. с англ. Б. С. Грязнов, В. Н. Садовский. Москва : Прогресс, 1978. 488 с.

2. Тейлор Ф. У. Принципы научного менеджмента / пер. с англ. А. И. Зак. Москва : Котнроллинг; Изд-во стандартов, 1991. 104 с.

3. Популістські настрої українців на Заході і Сході майже не відрізняються – соціопитування. *Вебсайт Ukraine Crisis media center*. URL : https://uacrisis.org/uk/73948-populist-opinions-in-ukraine?fbclid=IwAR16OfCf74_EIGa6jTVu3IGszkhGcFDz2PSu9jJKfPW1o1J5-IZHgdhm6GtU (дата звернення: 22.04.2021).

Бешкенадзе Ганна Володимирівна
студентка юридичного факультету
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Маргулов Артур Худувич
доктор історичних наук, доцент,
професор кафедри
соціально-гуманітарних дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ПРИЙОМИ АКТИВІЗАЦІЇ СЛУХАЧІВ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ

В умовах карантинних заходів навчальний процес повністю поглибився у вимір Інтернету та дистанційного викладання. Така практика має, звісно, як позитивні, так і негативні наслідки. Насамперед потрібно зазначити, що під час перебування в «рідних» стінах навчальний матеріал засвоюється легше, а внутрішні хвилювання через виступ перед публікою значно зменшуються. Водночас віддалене спілкування викладачів зі студентами порушує ментальний зв'язок між ними, який виникає під час безпосереднього спілкування, що спричиняє менший інтерес до навчання. Тому варто розглянути цю проблему через призму засобів, які можна використовувати як заохочувальні прийоми до навчання та активної участі під час дистанційних занять.

На нашу думку, подібні прийоми виконують відразу декілька функцій, а саме: спонукають до навчального процесу, допомагають набути нових знань або вмінь, а також сприяють формуванню логічного мислення, розвитку інтелектуальної праці й пізнавальної діяльності. Усі засоби, які активізують навчання, можна поділити на три групи: ті, які застосовують на початку заняття; ті, які вживають під час проведення заняття; засоби, які мають місце наприкінці освітнього процесу або між зустрічами викладача зі студентами. З огляду на вищевказане розглянемо кожен вид прийомів окремо.

Як відомо, симпатія та інтерес до незнайомої людини з'являються в перші тридцять секунд спілкування, тому проєкцією на дистанційне заняття може стати вдала розмова викладача зі студентами на початку роботи. За свідченнями студентів, зокрема одногрупників, аргументація важливості досліджуваної теми та підсумок навичок і знань, які здобуде студент після її вивчення, мотивує до навчання. Також вони зазначили, що встановлення дружніх відносин шляхом бесід на ненавчальні теми викликає відповідне ставлен-

ня до викладача, адже не хочеться ігнорувати заняття, які проводить людина, до якої добре ставлення.

Щодо прийомів, які застосовують під час освітнього процесу, то їх досить багато. Вони бувають як відкриті (наприклад, проведення вікторини), так і приховані (постанова такого питання, відповідь на яке можна надати лише після вивчення теми). В умовах дистанційного навчання легше спонукати до активності таким способом, адже існує багато платформ, на яких зібрані конкурси й цікаві завдання, мета яких – здійснити непомітну оцінку набутих знань студентами. Активізує роботу в групі опитування, що проходить упродовж заняття, а не відбувається в конкретний момент. Пасивне слухання відповідача знижує увагу до нього, а також до самого процесу; до того ж, у подібних ситуаціях час для студентів починає плинути довше, що є негативним наслідком.

Важливу роль відіграє активізація та привернення уваги здобувачів освіти під час завершення семінару або практичного заняття. Як уже було зазначено, потрібно постійно підтримувати рівень зацікавленості в дисципліні, тому хорошим прикладом спонукання до вивчення матеріалу слугує поставлене питання до студентів групи, відповідь на яке вони зможуть у ньому знайти. Із власного досвіду відзначимо, що для різноманіття способів отримання та засвоєння інформації використовують інтеграцію мультимедійної інформації, адже з точки зору студентів значно цікавіше переглянути документальний кінофільм, ніж шукати та опрацьовувати друковані джерела.

Підсумовуючи вищезазначене, наголосимо, що головною ідеєю підходу до активізації навчального процесу є зацікавлення студентів програмним матеріалом та раціоналізація їх освітньої діяльності. Насамперед слід звертати увагу на розвиток пізнавального інтересу студентів, що виявляється в їх допитливості, активності, цілеспрямованому вивченні та засвоєнні нового матеріалу. З огляду на дистанційну форму навчання варто пам'ятати, що головне – це все ж таки підтримання доброзичливих стосунків викладача зі своїми наставниками.

1. На дистанційному навчанні діти не вивчили майже нічого: міжнародне дослідження. URL : https://education.24tv.ua/distantiynomu-navchanni-diti-ne-vivchili-mayzhenichogo-doslidzhennya_n1598331.

2. Дистанційна освіта в Україні: реальність, яка хвилює. URL : <https://i-school.kiev.ua/distancijna-osvita-realnist-yaka-xvilyuye/>.

Боровенська Анастасія Анатоліївна
студентка факультету
соціально-психологічної освіти та управ-
ління Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Єремєєва Ірина Анатоліївна
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародних відносин
та туризму Дніпропетровського
державного університету внутрішніх
справ (м. Дніпро, Україна)

ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНИХ СТРАТЕГІЙ ДЕРЖАВ НА МІЖНАРОДНІЙ АРЕНІ

В умовах посилення глобалізаційних процесів у сучасних міжнародних відносинах актуальним завданням для більшості держав світу є підвищення конкурентоспроможності національних економік. Одним із методів вирішення цього завдання є застосування політики протекціонізму, що являє собою систему заходів, які ґрунтуються на внутрішньому законі держави й міжнародних актах та які застосовують для захисту національної економіки від іноземної конкуренції за допомогою тарифних та нетарифних інструментів [1].

Попри домінування в сучасній світовій економіці принципів вільної торгівлі, у новітній історії держави світу регулярно звертаються до протекціонізму, особливо в кризові періоди. Так, у період глобальної економічної кризи 30-х років ХХ ст. існувала тенденція відмежування окремих країн від світового ринку задля пом'якшення негативного впливу зовнішньоекономічних зв'язків та забезпечення зайнятості населення, стабільності грошового обігу. Особливу роль відігравала політика протекціонізму в країнах, що перебували в умовах економічної блокади або вдавалися до методів самоізоляції. Посилення лібералізації світової економіки в 50–60-х рр. ХХ ст. змінилося посиленням протекціоністської політики на початку 70-х рр. У цей період в умовах світової енергетичної кризи держави почали більш активно захищати національних виробників від іноземної конкуренції, застосовуючи тарифні та нетарифні обмеження, адже головним завданням зовнішньоекономічної політики будь-якої держави є створення сприятливих умов для забезпечення власної конкурентоспроможності у світовому просторі.

У разі застосування методів протекціонізму знижується рівень безробіття, однак такі заходи можуть призвести до економічного застою, оскільки усунення іноземної конкуренції послаблює зацікавленість національних під-

приємств у підвищенні рівня якості продукції та ефективності виробництва. Розвинені країни, попри засудження протекціонізму, його активно використовують. Така політика продовжує еволюціонувати та набирати нових рис, доказом чого є застосування важелів протекціонізму не тільки в економічних цілях.

Сучасний протекціонізм дослідники часто трактують як неоліберальний протекціонізм, або неопротекціонізм, для якого характерними є приховані протекціоністські інструменти у сфері внутрішньої політики [3]. Наприклад, підтримка національних виробників за допомогою надання їм преференцій через внутрішні податки, державні закупівлі, використання місцевої сировини тощо.

Політика протекціонізму неодмінно провокує торговельні війни. У сьогоденному глобалізованому світі кожна недружня дія з боку однієї країни провокує аналогічні заходи. Так, у випадку зі спробами уряду США захистити на початку 1980-х років свою металургійну галузь під удар було поставлено власних експортерів інших видів продукції, зокрема виробників хімічної промисловості й спортивних товарів, на які європейські країни тодішнього Спільного ринку відразу ж наклали численні й жорсткі торговельні обмеження [4, с. 382].

Сьогодні можна спостерігати ознаки протекціоністських настроїв у зовнішньоекономічній діяльності США, що в експертному середовищі часто пов'язують з обранням на пост президента Д. Трампа. За допомогою значних мит на китайські товари, управління валютними курсами, обмеження припливу іноземних мігрантів Трамп намагається створити нові робочі місця в середині країни. Білий Дім обґрунтовує нові мита на китайську продукцію параграфом 232 закону США про розширення торгівлі. Він дозволяє обмежувати імпорт, якщо той загрожує національній безпеці.

Наукова спільнота вважає, що хоча певні форми цільових протекціоністських заходів здатні надати певну допомогу американським працівникам, неопротекціонізм не є ефективною політикою, тому що очікувані результати можуть бути мінімізовані втратами для національної економіки. Так, завдяки різним чинникам, починаючи з безпечних та ефективних морських перевезень і закінчуючи цифровими технологіями, глобальним виробникам стала доступна значна маса дешевої робочої сили. Американські спроби заборонити своїм компаніям користуватися цими ресурсами не змінять реальності, вони не заборонять користуватися ними компаніям інших країн. У результаті в американських виробників знизиться конкурентоспроможність щодо компаній інших країн. Тим часом дерегулювання фінансового сектору може погіршити ситуацію з економічною нерівністю всередині США. З іншого боку, торговельна війна, що розгортається між США та Китаєм, загрожує перейти на глобальний рівень та перетворитися на політичне протистояння, у яке будуть втягнуті регіони світу.

1. Келічавий А. В. Політика протекціонізму як фактор підвищення конкурентоспроможності економіки країни. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=3133> (дата звернення: 21.04.2021).
2. Єремєєва І. А. Структурно-функціональний аналіз міжнародного іміджу держави. *Проблеми формування громадянського суспільства в Україні : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції* (15 травня 2020 р., м. Дніпро). С. 109–112.
3. Панченко В., Резнікова Н. Від протекціонізму до неопротекціонізму: нові виміри ліберального регулювання. *Міжнародна економічна політика*. 2017. № 2 (27). URL : https://www.researchgate.net/publication/324132874_Vid_protetsionizmu_do_neoprotetsionizmu_novi_vimiri_liberalnogo_reguluvanna (дата звернення: 21.04.2021).
4. Ревчун Б. Г. Протекціонізм як реакція на нестабільність розвитку ринкової економіки. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки*. 2009. Вип. 15. С. 380–384.

Гайворонюк Наталія Віленівна

доцент кафедри
соціально-поведінкових, гуманітарних
наук та економічної безпеки
Львівського державного
університету внутрішніх справ,

Стефура Світлана Андріївна

здобувач вищої освіти Львівського
державного університету
внутрішніх справ
(м. Львів, Україна)

**ДОВІРА ЯК ФАКТОР ФОРМУВАННЯ
ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА**

У процесах формування громадянського суспільства в Україні важливу роль відіграє стабільність соціального, морально-психологічного клімату, здатного забезпечувати продуктивну життєдіяльність як усередині країни, так і впливати на міжнародний імідж держави. За таких обставин зростає значення довіри як фактора, що формує характер відносин між громадянами, громадянами та владою тощо.

Зростання фактора довіри в сучасному світі обумовлене різними детермінантами, однією з них є залучення до демократичних змін усе більшої кількості країн, які в умовах глобалізації потребують захисту національних інтересів перед різного роду загрозами як внутрішнього, так і зовнішнього характеру. У цьому контексті *довіра*, так само як її діалектична протилежність *недовіра*, є ва-

гомими політичними факторами, що впливають не лише на розвиток громадянського суспільства, але й безпеку країни. Довіра може згуртувати громадянське суспільство для захисту національних інтересів і безпеки, або ж, навпаки, її брак (чи низький рівень) загрожуватиме зростанню соціальної напруги всередині країни, що негативно впливатиме на її внутрішню й зовнішню безпеку.

Довіру Ф. Фукуяма називає соціальною доброчесністю й одночасно ключовою характеристикою розвиненого людського суспільства, що виявляється як на індивідуальному рівні, так і на рівні соціальному (довіра до суспільних інститутів та держави загалом). Успіх «самореалізації» конкретного суспільства він виводить не із залежності від ринкових принципів та не від прихильності до традицій, а від одного елемента культури, що поширився всюди, – рівня довіри, що існує в суспільстві [1, с. 32]. Щодо сучасного інституту довіри (йдеться про макрорівень – *авт.*), то він виник із структур, що формувалися протягом тривалого часу. Сьогодні цей інститут є дієвим механізмом органічної підтримки миру та стабільності [3, с. 43].

До проблеми довіри в різний час зверталися такі видатні мислителі, як Дж. Локк, І. Кант, Е. Дюркгейм. Довіру вони розглядали в контексті аналізу «договірного» початку громадських стосунків. Сучасні уявлення про довіру базуються на концепції аномії Е. Дюркгейма і Р. Мертона, теорії раціоналізації М. Вебера, теорії соціальної дії Т. Парсонса.

Предметом спеціальних наукових розвідок феномен довіри став у середині ХХ ст. Особливістю сучасного етапу наукових дискусій щодо ролі та значення довіри в суспільних процесах є те, що у свідомості дослідників поступово відбувається перехід від наділення довіри універсальними властивостями як умови злагодженого функціонування суспільства до усвідомлення необхідності врахування всіх наслідків довіри, встановлення міри довіри та інституалізації недовіри як однієї з форм суспільного контролю [3, с. 20]. Завдяки нормам, цінностям, довірі, що підтримуються соціальними зв'язками, в суспільстві утверджуються певні зразки взаємодії. Власне, про це писав Ф. Фукуяма, наголошуючи, що довіра – очікування, що виникає у членів спільноти, чесної, постійно орієнтованої на взаємодію та заснованої на загальноприйнятих нормах поведінки з боку інших членів спільноти (*Trust is the expectation that arises within a community of regular, honest, and cooperative behavior, based on commonly shared norms, on the part of other members of that community*) [1, с. 26]. У цьому контексті довіра виконує важливу соціальну роль. Значення довіри як соціальної складової громадянського суспільства на сучасному етапі для України не можна недооцінювати, адже індикатором якості проведення державної, соціальної політики, зокрема, виступає саме довіра (або недовіра) до влади, держави тощо. Недовіра підриває стабільність усередині країни, стає небезпечною для зростання соціальної напруги тощо. Від рівня довіри залежить ставлення громадян до впроваджуваних реформ, до державних інституцій, політичних партій і окремих політиків, зрештою – державності й незалежності України.

У філософії довіру розглядають як поняття, яке виражає ставлення однієї особистості до іншої та впливає з переконаності в її чесності, вірності, відповідальності. У соціально-психологічних науках довіру розглядають як початкову умову соціально-психологічних відносин між людьми. Проте довіру вивчають і в аспекті правовідносин, розглядають як один з елементів конституційного устрою суспільства й держави [4, с. 2].

Структурно-функціональна модель довіри має такі компоненти:

1) когнітивний – це образ партнера, якому можна довіряти чи не довіряти за певних умов;

2) афективний – це емоційні оцінки один одного партнерами відносин, які базуються на емоціях та почуттях;

3) конантивний компонент – передбачає спрямованість партнерів взємодії на відносини довіри чи недовіри.

Роль довіри як соціально-психологічного чинника, що впливає на громадянське суспільство, дуже важлива. Наприклад, одним із суттєвих завдань реформування Національної поліції України сьогодні є розвиток партнерських відносин між працівниками поліції та громадянами на засадах довіри, взаємозлагоди та взаємодопомоги в боротьбі зі злочинністю [4, с. 178].

Довіра як соціально-психологічна складова громадянського суспільства є фундаментальною основою взаємодії, підвищення відчуття безпеки у громадян та підвищення ефективності виконання працівниками органів внутрішніх справ своїх обов'язків з охорони громадського порядку.

Довіра є складним феноменом і разом із тим одним із найважливіших чинників, що визначає характер усіх соціальних стосунків. Вона актуальна для будь-якого суспільства для забезпечення його інтеграції та стабільності, національних інтересів. Довіра відіграє важливу роль у розбудові в країні громадянського суспільства, без якого неможлива її внутрішня та зовнішня стабільність.

Подальше вивчення зв'язку громадянського суспільства, національної безпеки і проблем, пов'язаних із феноменом довіри, дасть змогу в майбутньому напрацювати оптимальний механізм їх взаємодії.

1. Fukuyama F. Trust: The Social Virtues and The Creation of Prosperity. N.-Y.: The Free Press, 1995. 730 p.

2. Хоскінг Дж. Чому нам нужна история доверия. *Вестник Европы*. 2002. № 7–8.

3. Кожем'якина О. В. Генеалогія феномену довіри: історико-філософський дискурс. *Вісник Львівського університету. Серія філософські науки*. 2017. Вип. 19. С. 19–26.

4. Лісун С. Л. Довіра як основоположний принцип взаємодії Національної поліції України з населенням. *Юридична психологія*. 2017. № 2. С. 176–184.

Гнатюк Ярослав Степанович

кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри філософії, соціології
та релігієзнавства Прикарпатського
національного університету
імені Василя Стефаника
(м. Івано-Франківськ, Україна)

МОЖЛИВОСТІ КУЛЬТУРНО-ПРЕДИКАТИВНОГО АНАЛІЗУ В РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ГУМАНІТАРИСТИКИ

Історія гуманітарно-наукових теорій, яка вивчає процес поставання культурних цінностей світу людини, має потребу в ефективній і функціональній гуманітарно-науковій методології – засобі її побудови й дослідження. Однією із сучасних гуманітарно-наукових методологій може стати культурно-предикативний аналіз, що дає змогу будувати й вивчати різноманітні історії гуманітарно-наукових теорій.

Під культурно-предикативним аналізом розуміють аналіз тверджень мови історії гуманітарно-наукових теорій як комунікативних систем засобами логіки комунікації історичних логік і методології міжкультурної комунікації. Названі інструменти утворюють єдиний логіко-методологічний комплекс. У складі культурно-предикативного аналізу логіка комунікації історичних логік має статус числення дефінітивних специфікацій, а методологія міжкультурної комунікації – інформаційної взаємодії досліджуваної й дослідницької культур. Числення дефінітивних специфікацій – це визначення функцій та аргументів як складників складних суб'єктних і предикатних термінів та водночас перехід складного суб'єктного терміна з власного місця на місце складного предикатного терміна. За такого розуміння числення дефінітивних специфікацій постає потрійною дефінітивною специфікацією: першою дефінітивною специфікацією, у якій прості суб'єктні й предикатні терміни виду S , P ототожнюються з пропозиційними функціями; другою дефінітивною специфікацією, у якій пропозиційні функції виду $S(x)$, $P(y)$ ототожнюються зі складними суб'єктними й предикативними термінами; та третьою дефінітивною специфікацією, у якій складний суб'єктний термін із власного місця переходить на місце складного предикатного терміна та набуває його статусу, наприклад, $S(x) - P(y)$. Відповідно, інформаційна взаємодія між дослідницькою й досліджуваною культурами за вузького розуміння постає перекладом мови логіки й методології досліджуваної культури мовними засобами логіки й методології дослідницької культури.

Логіка комунікації історичних логік заснована на принципах сходження від абстрактного до конкретного та єдності історичного й логічного діалектичної логіки Г. Гегеля, інтерпретації Г. Гегелем твердження суб'єктно-

предикативної структури Аристотеля як дефінітивної специфікації, а також на принципі функціональності логіки висловлювань і предикатів Г. Фреге, ідеї Г. Фреге щодо заміни твердження суб'єктно-предикативної структури Аристотеля пропозиційною функцією. Вона розвивається на основі методології сходження від абстрактного до конкретного, яку розробив О. Зінов'єв. Методологія міжкультурної комунікації базується на ідеї діалогіки тексту М. Бахтіна, логіці діалогу культур логіки як логіки культури В. Біблера й методології культурного приписування та перекладу В. Вжосека.

Логіку комунікації історичних логік можна вважати формально-неформальною логікою. Вона має формальний синтаксис і неформальну семантику. Формальний синтаксис постає модифікованим суб'єктно-предикативним синтаксисом, неформальна семантика – підстановочною семантикою термінів і понять. Модифікований суб'єктно-предикативний синтаксис – це система правил поєднання складних суб'єктних і предикатних термінів у цілісне твердження модифікованої суб'єктно-предикативної структури. Ці правила мають назву правил числення дефінітивних специфікацій. Підстановочна семантика термінів і понять – це система правил підстановки на місце функцій суб'єктних і предикатних термінів, а на місце аргументів – понять відповідних гуманітарних дисциплін у структурі складних суб'єктних і предикатних термінів.

Методологія міжкультурної комунікації співвідносить світ досліджуваної культури зі сферою складного суб'єктного терміна, а світ дослідницької культури – зі сферою складного предикатного терміна. Світ досліджуваної культури вважають сферою невідомого, світ дослідницької культури – сферою відомого. У процесі комунікативної взаємодії між названими культурами сфера відомого розширюється шляхом включення в неї сенсів, які належать до сфери невідомого.

Інструментами культурно-предикативного аналізу можна досліджувати твердження мови історії гуманітарно-наукових теорій, перевіряти їх на коректність побудови й за потреби вдосконалювати або вилучати з предметного світу гуманітарно-наукової теорії.

Культурно-предикативний аналіз як сучасна науково-гуманітарна методологія слугує засобом дослідження й побудови сучасних гуманітарно-наукових теорій, які вивчають цінності культури та відіграють провідну роль у формуванні особистості й розвитку культури сучасного суспільства.

Головко Володимир Вікторович
кандидат історичних наук,
старший науковий співробітник
відділу спеціальних галузей
історичної науки та електронних
інформаційних ресурсів Інституту
історії України НАН України
(м. Київ, Україна)

УКРАЇНА МІЖ УНІТАРИЗМОМ ТА ФЕДЕРАЛІЗМОМ НАПЕРЕДОДНІ РОЗПАДУ СРСР

Формування новітньої української державності на початковому етапі відбувалося в діалектичній суперечці між унітаризмом та федералізмом. З одного боку, наприкінці 1980-х рр. УРСР виступала за наповнення реальним змістом формальних повноважень радянських республік у складі СРСР. Фактично тоді мова йшла про перерозподіл ресурсів і влади. Цей підхід був окреслений у Декларації про державний суверенітет 1990 р., у якій, зокрема, проголошено «державний суверенітет України як верховенство, самостійність, повноту і неподільність влади Республіки в межах її території» [1].

Водночас до Розділу V «Територіальне верховенство» було введено таке положення: «Українська РСР самостійно визначає адміністративно-територіальний устрій Республіки та порядок утворення національно-адміністративних одиниць» [1]. Під час обговорення проекту Декларації Територіальна кримська група народних депутатів наполягала на такій редакції цього положення: «Послідовно здійснюючи політику повної демократії у сфері міжнаціональних відносин, Українська республіка гарантує усім народам та національним групам, що компактно проживають на території України, право на самовизначення в національно-державних, національно-адміністративних, національно-культурних формах на засадах вільного волевиявлення шляхом референдуму». А в міру виникнення таких автономних утворень Декларація мала гарантувати перетворення України у федеративну державу з двопалатним парламентом. Ця пропозиція не була підтримана [2, с. 625].

Про можливу федералізацію України тоді розмірковувала й низка представників національно-демократичних та демократичних сил (В. Чорновіл, Я. Дашкевич, В. Гриньов) [3]. Вони виходили з того, що Україна так чи інакше залишиться у складі Радянського Союзу, і потрібно докорінно зламати єдину управлінську компартійно-радянську вертикаль. У цьому контексті показовою була своєрідна «дорожня карта федералізації», окреслена В. Чорноволом у серпні 1989 р. Він пропонував утворити Українську Федеративну Народну Республіку, яка б складалася з 11 федеральних земель

(Київщина, Поділля, Волинь, Галичина, Буковина, Закарпаття, Гетьманщина, Слобожанщина, Запоріжжя, Донеччина, Таврія (Чорноморщина)), і допускав, що Крим може бути «незалежним сусідом» або «автономною республікою у союзі з Україною», тобто 12-тим суб'єктом. Кожна федеральна земля мала би власний парламент і широке самоврядування, політичне, соціально-економічне та культурне [4].

Національно-демократичні федералістські проекти були ознакою дещо «романтичного» погляду на державотворення. Натомість реальна політика демонструвала протилежну динаміку: збереження унітаризму всередині УРСР на практиці було засобом суверенізації у відносинах із союзним центром. Тоді як останній, навпаки, у відповідь на «парад суверенітетів» (ви-слів М. Горбачова) намагався гальмувати державотворчі процеси в радянсь-ких республіках через підштовхування федералістських (а фактично сепара-тистських) настроїв у їх окремих регіонах.

У квітні 1990 р. був прийнятий закон СРСР «Про розмежування між Союзом РСР та суб'єктами федерації». У ньому союзні республіки визначені як «суверенні радянські соціалістичні держави», які мають «усю повноту державної влади на своїй території поза меж повноважень, переданих ними у відання Союзу РСР». Однак була закладена міна повільної дії: автономні ре-спубліки проголошено «суб'єктами Федерації – Союзу РСР» і що вони вхо-дять до складу союзних республік на основі вільного самовизначення наро-дів, мають усю повноту державної влади на своїй території поза меж повно-важень, переданих ними у відання Союзу РСР і союзних республік. А відно-сини між автономними й союзними республіками, до складу яких вони вхо-дили, мали визначатися угодами й договорами, укладеними в рамках консти-туції СРСР, конституцій союзних та автономних республік і самого зако-ну [5].

Ще більш показовим був закон СРСР «Про порядок вирішення питань, пов'язаних з виходом союзної республіки з СРСР», який у тогочасній демок-ратичній пресі називали «законом про невихід з СРСР». У статті 3 зазначало-ся, що союзна республіка, яка виходить з СРСР і має у своєму складі автоно-мні республіки чи інші автономні утворення, повинна провести в них окре-мий референдум щодо виходу зі складу СРСР. У документі також зазначало-ся: «За народами автономних республік і автономних утворень зберігається право на самостійне вирішення питання про знаходження в Союзі РСР чи у союзній республіці, що виходить, а також на постановку питання про свій державно-правовий статус». А щоб максимально ускладнити вихід з СРСР, була введена така норма: якщо в союзній республіці були території з компак-тним проживанням національних груп, то під час визначення підсумків рефе-рендуму про вихід з СРСР результати голосування за цими місцевостями враховуються окремо [6].

В Україні вказана політика союзного центру насамперед реалізовувала-ся в Кримській області. Ініціативи відновити Кримську Автономну Радянську

Республіку (ліквідована у 1945–1946 рр.) регулярно генерувалися у Верховній Раді СРСР – у Раді Національностей – і прикривалися необхідністю відновлення історичної справедливості щодо депортованого кримськотатарського народу. Практична фаза активізувалася після прийняття «Декларації про державний суверенітет України». Утім, варто відзначити, що кримське керівництво діяло обережно й вибудувало конструктивний діалог із тогочасним компартійним керівництвом України. І останнє вимушено підтримувало автономістські настрої кримських еліт. Зокрема, глава Верховної Ради УРСР Л. Кравчук у листопаді 1990 р. взяв участь у засіданні Кримської обласної ради, присвяченої питанням статусу півострова та призначенню відповідного плебісциту.

20 січня 1991 р. був проведений обласний референдум, на який винесли питання: «Ви за відтворення Кримської Автономної Радянської Соціалістичної республіки як суб'єкта Союзу РСР і учасника Союзного договору?». У ньому взяли участь 81,37 % громадян від внесених до списків, схвальну відповідь дали 93,26 % (1,3 млн осіб). 12 лютого 1991 р. кримське питання розглядала Верховна Рада України. У тогочасній суспільно-політичній ситуації, та ще з урахуванням підсумків обласного референдуму, народні депутати погодилися «відновити Кримську Автономну Радянську Соціалістичну Республіку в межах території Кримської області в складі Української РСР» [7]. Постанова, яка вводила в дію відповідний закон, також передбачала внесення змін до Конституції УРСР [8]. Утім, під час обговорення в сесійній залі лунали різні оцінки. Деякі нардепи виступали проти формування «територіальної автономії» та запитували, що тоді заважає створити такі автономії, як Галичина, Донецько-Криворізька Республіка чи навіть Чорнобильська Республіка. Тоді як представники демократичних сил бачили у створенні кримської автономії підготовчий етап до здобуття державної незалежності України в цілому. Показово, що тоді не обговорювалася тема, як зміниться конституційний лад УРСР. Лише народний депутат із Хмельниччини А. Ткачук звернув увагу, що в питанні кримського референдуму не було згадано Україну. Відповідно, він запропонував «доручити Конституційній комісії розглянути питання про те, щоб Конституцію України розробляти з урахуванням майбутнього федеративного земельного устрою з двопалатним парламентом», і лише потім визначатися зі статусом Криму. Була показовою й така його фраза: «І я особисто проголосую навіть за повну незалежність (Криму. – *Авт.*)... Якщо державність Криму – це така вже нагальна потреба і якщо це дійсно для людей, то нехай так воно і буде. Але якщо державність Криму – це поява нових міністерств, нових комітетів, виділення нової великої кількості персональних “Волг”, то навіщо це?» [9].

Зазначимо, що ідея «федералізувати» Основний Закон не була підтримана. У червні 1991 р. Верховна Рада затвердила концепцію нової Конституції України, у якій чітко зазначалося: «Форма державного устрою – унітарна держава, до складу якої входить Кримська Автономна Радянська Соціалісти-

чна Республіка» [10].

Так чи інакше, готовність Києва піти на автономістський компроміс із Сімферополем була обумовлена необхідністю не мати внутрішнього політичного конфлікту чи навіть ескалації в умовах, коли союзний центр весною 1991 р. розпочав наступ на суверенітет республік. Першим кроком стало проведення 17 березня Всесоюзного референдуму щодо питання: «Чи вважаєте ви за необхідне збереження СРСР як оновленої федерації рівноправних суверенних республік, в якій повною мірою гарантуватимуться права і свободи людини будь-якої національності?». Однак в УРСР було вирішено висунути додатково й власне питання: «Чи згодні ви, що Україна має бути в складі Союзу Радянських суверенних республік на засадах Декларації про державний суверенітет України?». На «союзне» питання громадяни УРСР дали 70,2 % схвальних відповідей, а на «республіканське» – 80,3 %.

Всесоюзний референдум, крім мети надати легітимності унітаристським ініціативам радянського керівництва, став своєрідною лабораторією відпрацювання союзним центром технології використання автономних утворень чи територій із компактним проживанням національних меншин для протидії національно-визвольним рухам. Так, у тих союзних республіках, де місцева влада відмовилась проводити союзний референдум (Литва, Латвія, Естонія, Вірменія, Грузія, Молдова) Москва організувала плебісцит в окремих їх регіонах: Гагаузії, Придністров'ї (обидва у складі Молдовської РСР), Південній Осетії, Абхазії (обидва у складі Грузинської РСР), східних районах прибалтійських республік.

Другим етапом протистояння центру та республік стали переговори щодо змісту нового союзного договору (так званий «ново-огарьовський процес»). Якщо Москва наполягала на збереженні сильного центру, то УРСР намагалася просунути федералістські чи навіть конфедералістські принципи. Ця позиція знаходила й реалізацію у політичних рішеннях Києва. Так, на початку літа 1991 р. Верховна Рада України ухвалила низку законів, які наповнювали економічний суверенітет республіки реальними повноваженнями за рахунок зменшення впливу Москви¹. Тому не дивно, що на початку серпня 1991 р. М. Горбачов, Б. Єльцин та Н. Назарбаєв парафували нову союзну угоду без українського керівництва. Передбачалося, що Україна згодом буде змушена до неї приєднатися. Цю комбінацію зламав заколот ДКНС, після поразки якого Україна проголосила 24 серпня 1991 р. Акт незалежності України. І тоді на порядку денному гостро постало питання не стільки внутрішньо-

¹ 6 червня ухвалена Постанова Верховної Ради про перехід під юрисдикцію УРСР державних підприємств, розташованих на українській території. 21 червня припинено дію окремих статей закону СРСР «Про союзний бюджет» (зокрема, податки з підприємств мали йти лише у республіканський бюджет), а в рамках «Програми надзвичайних заходів із стабілізації економіки України», ухваленої 3 липня, була призупинена до 1993 р. дія низки союзних нормативно-правових актів, 5 липня введена посада Президента УРСР, а президентські вибори були призначені на 1 грудня 1991 р.

го устрою нової держави – унітарного чи федеративного, – скільки збереження її територіальної цілісності.

Росія виступила з прямими територіальними претензіями – на Крим, південні та східні регіони. Після декількох міждержавних раундів переговорів у Києві та Москві гострота була дещо знята спільними взаємними заявами про визнання територіальної цілісності одне одного в адміністративно-територіальних межах, як вони склалися на серпень 1991 р. У такій ситуації сепаратистські сили всередині України були змушені приховувати свої амбіції під різноманітними автономістськими або федералістськими проектами.

Загострилася ситуація в *Закарпатті*. Наприкінці серпня 1991 р. Мукачівська та Берегівська районні ради проголосили ініціативу утворення автономій. А 1 жовтня 1991 р. Закарпатська обласна рада прийняла «Декларацію щодо проголошення Закарпатського автономного краю». У її розвиток 31 жовтня було ухвалене рішення про проведення одночасно з загальноукраїнським референдумом 1 грудня й плебісциту, на який планувалося винести питання: «Чи бажаєте Ви, щоб Закарпаття отримало статус автономної території як суб'єкта незалежної України і не входило в будь-які інші адміністративно-територіальні утворення?» [11, с. 28]. Тут Київ застосував компромісну тактику, яка виправдала себе після кримського референдуму в січні 1991 р. Л. Кравчук узяв участь у засіданні обласної ради й домігся скоригування запитання на такий варіант: «Чи бажаєте Ви, щоб Закарпаття отримало із закріпленням у Конституції України статус спеціальної самоврядної адміністративної території як суб'єкта незалежної України і не входило в будь-які інші адміністративно-територіальні утворення?». Тим самим замість «автономії» мова йшла про невизначене «спеціальне самоврядування». 1 грудня 1991 р. на плебісциті за незалежність України висловились 90,13 % закарпатців, тоді як за особливий статус регіону – 78 %.

1 грудня також відбувся місцевий референдум у Болградському районі Одеської області щодо створення Болградського національного округу у складі України. За це проголосували 83 % від тих, хто брав участь у голосуванні [12, с. 134]. Однак він був проігнорований на центральному рівні.

Підсумки всеукраїнського референдуму дещо заспокоїли й кримський федералізм, який активно підштовхувала Москва вже з кінця серпня 1991 р. У Сімферополі тоді лунали заяви, що Кримська АРСР має самостійно підписувати новий союзний договір, якщо Київ не бажає цього робити (М. Горбачов, щоб залишитися при владі, був ладен йти на будь-які поступки в питанні устрою нового союзу, і, відповідно, відновилася робота над новою союзною угодою). 4 вересня 1991 р. Верховна Рада Кримської АРСР прийняла «Декларацію про державний суверенітет Криму», у якій вказувалось, що Крим є «учасником союзного договору», хоча й відзначалося прагнення «створити правову демократичну державу у складі України» [13]. Підтримувані Росією сепаратистські сили намагалися одночасно із всеукраїнським референдумом 1 грудня провести й власний референдум про статус півострова.

Однак українські правоохоронці не допустили цього.

Результати всеукраїнського референдуму змусили проросійських сепаратистів протверезіти: за незалежність України виступили 52,1 % кримчан та 57 % мешканців Севастополя. Утім, сепаратистська публічна риторика продовжувалася, як і безуспішні спроби провести плебісцит про статус АРК. Кримське питання Росія намагалася порушувати під час переговорів у Біловезькій Пущі щодо мирного розпуску СРСР і створення СНД. Тоді Б. Єльцин запропонував Л. Кравчуку винести питання статусу півострова «за дужки», що український президент однозначно відмовився обговорювати.

1. Декларація про державний суверенітет України. *Сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12>.

2. Стенограма засідання Верховної Ради УРСР 12 липня 1990 р. *Декларація про державний суверенітет України. Історія прийняття, документи, свідчення*. Житомир, 2010.

3. Андрощук О. В. Чорновіл та ідея федералізації України: еволюція поглядів. *Український історичний журнал*. 2010. № 1. С. 22–34.

4. Чорновіл В. Моя виборча програма (начерк). *Державний архів Кіровоградської області*. URL: <http://dakiro.kr-admin.gov.ua/v/2018/02-05/d1.html>.

5. О разграничении полномочий между Союзом ССР и субъектами федерации: Закон СССР. *Электронный фонд правовой и нормативно-технической документации*. URL: <http://docs.cntd.ru/document/901817747>.

6. О порядке решения вопросов, связанных с выходом союзной республики из СССР: Закон СССР от 3 апреля 1990 года № 1409-І. URL: <http://www.economics.kiev.ua/download/ZakonySSSR/data01/tex10973.htm>.

7. Про відновлення Кримської Автономної Радянської Соціалістичної Республіки: Закон УРСР. *Сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/712-12#Text>.

8. Про введення в дію Закону Української РСР «Про відновлення Кримської Автономної Радянської Соціалістичної Республіки» та про поповнення складу Верховної Ради Кримської АРСР: Постанова УРСР. *Сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/713-12#Text>.

9. Стенограма засідання Верховної Ради України 12 лютого 1990 р. *Сайт Верховної Ради України*. URL: http://static.rada.gov.ua/zakon/sk11/BUL13/120291_12.htm.

10. Про Концепцію нової Конституції України: Постанова Верховної Ради України. *Сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1213-12#Text>.

11. Марчук Н. Політизація русинської ідентичності: внутрішні умови, причини, чинники. *Вісник Прикарпатського університету. Політологія*. 2014. Вип. 8.

12. Надолішній П. І. Етнонаціональний фактор адміністративної реформи в Україні: проблеми, теорії, методології, практики. Київ, 1998.

13. Декларація «О государственном суверенитете Крыма». *Сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/krym/show/rb001d002-91>.

Гордієнко Анастасія Геннадіївна
студентка факультету
соціально-психологічної освіти
та управління Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ

Науковий керівник:

Єремєєва Ірина Анатоліївна
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародних
відносин та туризму
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

МІЖНАРОДНИЙ ІМІДЖ ДЕРЖАВИ

У сучасному світі державі дуже важливо мати не тільки економічну та соціальну перевагу, а також позитивний міжнародний імідж. Під іміджем ми розуміємо цілеспрямовано сформований індивідуальний образ об'єкта, який створюється під впливом ЗМІ, людей та безпосередньо самим об'єктом. На цей момент усе частіше застосовують методику формування іміджу політичних суб'єктів – як окремих політичних, громадських чи державних діячів, так і органів державної влади та місцевого самоврядування з метою досягнення певних тактичних і стратегічних цілей.

На основі трактування понять «політика» та «імідж» політичний імідж становить думку певної соціальної групи або людей щодо держави на основі уявлення, сформованого під впливом ЗМІ, прямого контакту або іншим комунікативним шляхом.

Провідними суб'єктами формування політичного іміджу держави є її головні владні інститути: президент (адміністрація президента), законодавча гілка влади (парламент), виконавча гілка влади (уряд), судова гілка влади, політичні партії, органи місцевого самоврядування. Слід звернути увагу, що вони свідомо не працюють над створенням свого позитивного іміджу, проте від їх діяльності, реалізації ними політичних планів і домовленостей, від рівня відповідності їх політики суспільним очікуванням залежить як їх власний імідж, так і імідж держави в цілому. Значно впливають на формування іміджу держави ЗМІ, діяльність громадських рухів та об'єднань. Позитивний політичний імідж проявляється як у вигляді високого рейтингу популярності його носія, так і в можливості впливу на громадську думку, активному формуванні політичної діяльності держави й суспільства в цілому [1, с. 68].

До основних функцій державного іміджу належать: функція ідеалізації (підтримання вигідного образу держави), функція протиставлення (сформована на основі іміджу інших держав), номінативна функція (диференціює державу серед інших у певній геополітичній ситуації, показуючи її особливості та перевагу). Ці функції адаптовані та ефективні для вирішення завдань, а саме: створення позитивного та ідеалізованого іміджу держави та її провідних структур; реклама державних інститутів та державної служби; наочна відкритість держави перед суспільством та її рішеннями в економічній, фінансовій, політичній та інформаційних сферах.

Імідж складається з деталей, а його ефективність часто залежить від дій політичних лідерів. Працювати на імідж має кожна деталь – погляд, вираз обличчя, манера спілкування, одяг, жести. Дуже важливо вміти відповідати за кожен свій крок, учинок. Нині відомі PR-технології не дієві. Змінився менталітет, світогляд людей. Зламано стереотипи. Якщо раніше за допомогою гречки можна було формувати позитивний імідж, то тепер це викликає лише роздратування [3, с. 248]. Тож політичний імідж держави потрібно створювати, керувати ним і контролювати його. Без цих трьох складових формування позитивного іміджу неможливе.

Внутрішньополітичний імідж держави формується на основі думок суспільства, тоді як на міжнародній арені набагато складніше створити позитивну репутацію серед інших високорозвинених держав та тих, які мають гегемонічний вплив на весь світ та країни в цілому. Сьогодні, в епоху інформаційної та комунікаційної прозорості й доступності, якщо держава не забезпечує комунікаційну відкритість, не ставить важливим домінантом повагу до основних прав і свобод людини, свободу слова засобів масової інформації та свободу політичних виборів, неможливо досягти позитивного іміджу демократичної держави в міжнародній спільноті. Від того, як сприймається країна світовою спільнотою, залежить її місце в системі міжнародних відносин, можливості у вирішенні конкурентних завдань, інвестиційна привабливість, розширення можливостей для економічного розвитку та партнерства, ділового співробітництва, туризму тощо [4, с. 83].

Отже, політичний імідж держави ґрунтується на її інститутах влади, дії яких не завжди відповідають суспільним запитам. Імідж держави має свої функції та завдання, що цілком взаємопов'язані на внутрішньо- та зовнішньополітичному рівнях. Місце на міжнародній арені, авторитет та імідж держави впливають на національну свідомість, а також суспільну думку громадян певної держави. У цілому міжнародний імідж держави є одним із провідних чинників розвитку світової політики, основним засобом урегулювання конкурентних завдань країни. Зростаюче та вдосконалене функціонування іміджу держави спостерігається у зв'язку зі стрімким прогресом інформаційних технологій, засобів масової інформації та їх прямого впливу на формування суспільних стереотипів, образів і думок, які, у свою чергу, впливають на прийняття політичних рішень на міжнародному рівні.

1. Данилов В. Особливості формування політичного іміджу держави. *Політичний менеджмент*. 2009. № 2. С. 67–72.
2. Єремєєва І. А. Структурно-функціональний аналіз міжнародного іміджу держави. *Проблеми формування громадянського суспільства в Україні: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції* (15 травня 2020 р., м. Дніпро). С. 109–112.
3. Чекалюк В. В. Позитивний імідж держави і суспільства – результат ефективних комунікацій. *Наукові записки Інституту журналістики*. 2014. Т. 57. С. 247–251.
4. Чечель О. Ю. Формування іміджу держави на міжнародній арені. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. № 10. С. 82–86.

Гордійчук Ольга Олегівна
кандидат філософських наук,
здобувач Житомирського державного
університету імені Івана Франка
(м. Житомир, Україна)

МЕНТАЛЬНІСТЬ У ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ СВІТІ

Процеси глобалізації (сутнісний зміст, час виникнення та періодизація, основні тенденції, наслідки тощо) вже кілька десятиріч є однією з найактуальніших тем наукової полеміки та публічних дискусій. Оскільки глобалізація є комплексним багаторівневим соціальним явищем, вивчення її позитивних та негативних аспектів, уже наявних та потенційно можливих наслідків посідає важливе місце в різноманітних сучасних дослідженнях. Левова частка цих досліджень присвячена аналізу змін в економічній та політичній сферах людської життєдіяльності. Однак сутність глобалізації не зводиться до її економічного й політичного аспектів, хоча об'єктивно вони є первинні й першочергові. Не менш важлива й духовна сфера, яка є предметом вивчення передусім гуманітарних наук.

В умовах сучасних динамічних змін, у новітніх процесах націє- й державотворення актуалізується дослідження та переосмислення ролі ментальності в глобалізованому світі загалом і в Україні зокрема. Насамперед це пов'язано з тим, що ментальність є важливою соціокультурною основою формування національної ідентичності, сприяє або перешкоджає адаптації національної свідомості до змін соціальної реальності.

Глобалізація – це низка процесів усвітньої економічної, політичної й культурної інтеграції й уніфікації в сучасному суспільстві, що проявляються у проникненні технологій, практик, стандартів здійснення життєдіяльності, продуктів окремих корпорацій чи фірм тощо в усі або більшість країн світу. Ці процеси, а відтак і глобалізація як явище, зумовлені перш за все економічними чинниками та інтересами, однак впливають на всі без винятку сфери

суспільного життя [Петрушенко, 2009, с. 40] і навіть впливають на природу людини [Halapsis, 2020].

Універсалізація, релятивізація, фрагментизація та ін. – сучасні процеси, що «розмивають» унікальне та неповторне «обличчя» кожного народу, тож актуалізується проблема збереження національних ментальностей як унікальних комбінацій низки особливих рис світосприйняття, світорозуміння та світоперетворення кожного народу як певної цілісності, що витворена століттями та впливає на реакції й моделі поведінки його представників як на свідомому, так і на підсвідомому рівні [Гордійчук, 2019, с. 46].

На сучасному етапі розвитку людства унікальні неповторні риси ментальності кожного народу дедалі більше витісняються всезагальними конструктами. Під наростаючим пресингом нового глобального контексту традиційний соціальний простір розмивається, стає невимірним, непізнаним. Усе більш хисткими стають джерела визначення нашої самобутності. Чим далі, тим більше втрачають свою значущість усі ті речі, які надають нам відчуття стабільності та впевненості в самих собі й у своєму оточенні (національні території з однорідним населенням, місцеві громади, історія, традиції тощо). Таким чином, «буття-у-межах» трансформується в «буття-на-межі» або навіть «буття-понад-межами» [Козловець, 2009, с. 135].

Надзвичайно важливим є збереження та врахування ментальних особливостей у процесах модернізації, інформатизації, технологізації та ін. суспільного буття. Одним із найголовніших завдань-викликів, що наразі стоять перед кожною країною, є здійснення ефективної модернізації (необхідна умова для успішного долучення до глобалізованого світу) та одночасно – збереження своєї ідентичності та неповторності, історичної оригінальності, а в чомусь навіть сакральності. Концептуальне розуміння та реалізація цього поєднання має бути вибором і складовою державної політики, внутрішніх устремлінь кожного народу, а особливо представників інтелігенції – діячів культури та мистецтва, громадянського суспільства. Серед найближчих до України країн, що швидко та активно розвиваються, зміцнюють свої позиції на міжнародній арені й одночасно значну увагу приділяють збереженню своїх традицій, етнічної ідентичності, враховують ментальні особливості, одним із найяскравіших прикладів є Польща [Hordiichuk, 2020].

Отже, для подальшого поступу людства необхідним є поєднання інформаційно-технологічного розвитку з культурним прогресом, врахування конструктивних ментальних особливостей народів та поступове витіснення деструктивних рудиментних ментальних рис. Важливою складовою є також популяризація гуманістичних цінностей та ідей, розумне й бережливе ставлення до природних багатств тощо.

1. Halapsis A. V. Gods of Transhumanism. *Anthropological measurements of philosophical research*. 2019. Vol. 16. P. 78–90. Doi:10.15802/ampr.v0i16.188397.

2. Hordiichuk O. Kształtowanie się i transformacja mentalności Polaków po 1989 roku: analiza z perspektywy filozofii społecznej. *Konteksty Społeczne*. 2020. Vol. 8, 1. P. 24–47. URL:

<https://journals.umcs.pl/ks/article/view/11686>.

3. Гордійчук О. Термінологічна проблематика поняття ментальності у соціально-філософському дискурсі. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філософські науки*. 2019. № 2 (86). С. 39–50.

4. Козловець М. А. Феномен національної ідентичності: виклики глобалізації: монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009.

5. Петрушенко В. Тлумачний словник основних філософських термінів. Львів. Вид-во Нац. ун-ту «Львівська політехніка», 2009, 264 с.

Ruslan Hula

PhD hab. (History), Professor,
Professor of Department
of Philosophy
of Ivan Kozhedub Kharkiv
National Air Force University
(Kharkiv, Ukraine)

**POLITICAL PROPAGANDA IN INFORMATIONAL WAR:
SOCIAL AND HUMANITARIAN DIMENSION**

The term «informational war» is relative new notion in scientific thought and social-political practice. This term was used Allen Dulles in scientific work «Secret capitulation» for the first time in 1967 [1, с. 37]. But this phenomenon has depth historical roots. The role «informational war» essecenal change and transform her content in paradigm of the modern military theory. Informational war is main key component in combat actions practices of military conflicts XXI century [2, с. 55].

«Informational war» is complex phenomenon. Her main tool is manipulation of masses. Manipulation is a type of social influence that aims to change the behavior or perception of others through deceptive tactics [<https://www.merriam-webster.com/dictionary/manipulate>]. So manipulation is act influence on individual and civil consciousness. Her objects are spiritual and psycho-emotional state of person and society [3]. Manipulation may be consider as set different methods manipulative technologies, forms her realization, levels perception of influence manipulative [1, с. 57–61]. In our article we consider only one but essecenal element. This is ideological propaganda.

We attempt to reveal content this notion. First consider essence of term the «ideology». The term was coined by Antoine Destutt de Tracy, a French Enlightenment aristocrat and philosopher, who reveal essence it in 1796 as the «science of ideas» to develop a rational system of ideas to oppose the irrational impulses of the mob. In political science, the term is used in a descriptive sense to define to political belief systems. An *ideology* is a set of worldviews positions and

beliefs a person or group of persons [4, c. 81].

A propaganda can define consider as distribution logical thinking forms that reflect in mass consciousness worldviews positions of person and society [5, c. 5]. Another definition reveal content a propaganda as set mass political and religion influence on person and society [6, c. 39]. On my opinion Ukrainian researcher V. Pastushina reveals main content this notion. She believes that propaganda is information or disinformation on highest ideological and technological level preparation. The aim this information or disinformation is form or destroy of idea in mass consciousness. This process direct for solving tasks change of civil consciousness in interests of enemy [7, c. 23]. «Encyclopedia Britannica» do definition that «propaganda is communication that is primarily used to influence an audience and further an agenda, which may not be objective and may be selectively presenting facts in order to encourage a particular synthesis or perception, or using loaded language in order to produce an emotional rather than a rational response to the information that is being presented» [8].

These characteristics of propaganda are definition her as information processes, using interpretation technologies and emotion components of human psephology in propagandistic activity. These are main and special methods include simplification, omission, fictional fact, direct commentary, indirect commentary, bilateral argumentation, half-truth, insinuation, information overload, information-propaganda induction, semantic manipulation, political euphemism, defamation [1, c. 61].

But ideological propaganda more wide than political propaganda. This is *political propaganda* is type ideological propaganda. This is communicative activity that direct on transform views, believes, persuasions with help manipulation tools, technologies and methods for achievement self aims. This is activity on system distribution, deep explanation social-economic, political, legal views, ideas, theories and formation new system of values [10, c. 544–545].

The *ideological propaganda* is complex worldview positions on base of concrete ideology. The aim of ideological propaganda is form social consciousness on base concrete ideological foundations. In general, ideological propaganda in informational wars uses since XX century. This processes were provided set scientific researches of Second scientific revolution. In information wars active using newspapers, radio, television [11, c. 130–131].

A base any ideological propaganda is concrete ideology. For example, fundamental base ideological propaganda of the URSS was Marxism in his soviet interpretation. Character of propaganda changed in depending on various of changes historical development in the URSS. So main aim of soviet propaganda was creating «new human». In country was created «pantheon of hero's». He included heroes of revolution and civil war, revolutionaries of the past, all fighters against tsarism (even criminal elements S. Razin, E. Pugachev) [13, c. 232–236]. These main features the soviet ideological propaganda are ambiguity and effectiveness. She was focus not only on distribution and approval dogmatic postulates of Marxism but and provided distribution of general human values [10].

In soviet ideological propaganda were organically use elements truth and false, pathos and cynicism, manipulation and focus actions. Need clarify that set these elements paradoxically support non-line way development of the soviet society.

May state that these methods and tools use in informational war the Russian Federation against Ukraine in our time.

So today political and ideological propaganda is effective tool in information war. In our opinion this policy must be updating on principal new fundamental base. The state ideology must be direct on defense of national civil consciousness and national informational space from enemy influence.

1. Інформаційна війна: соціально-онтологічний та мілітарний аспекти: монографія / Р. В. Гула, О. П. Дзьобань, І. Г. Передерій, О. О. Павліченко, Г. О. Філь. Київ: Каравела, 2020. 288 с.

2. Цитується за: Adams James. The next World War: computers are the weapons and Front Line is everywhere. New York, 1998. 368 p.

3. Oxford English Dictionary, second edition by John Simpson and Edmund Weiner, Clarendon Press, 1989, twenty volumes. URL: <http://www.oed.com/>.

4. Семигин Г. Идеология. *Новая философская энциклопедия: в 4 т.* / Ин-т философии РАН, Нац. общ.-науч. фонд. Москва: Мысль, 2010. Т. II.

5. Скуленко М. І. Логічні засади пропаганди: монографія. Запоріжжя: Вид-во КПУ, 2010. 312 с.

6. Новий тлумачний словник української мови: у 3-х т. / укл.: В. Яременко, О. Сліпущко. Т. 3. Київ: Аконіт, 2005. 863 с.

7. Пастушина В. Пропаганда як ідеологічна складова журналів «Сурма» та «Розбудова нації». *Вісник Львівського університету. Серія «Журналістика»*. 2018. Вип. 44. С. 22–27.

8. Smith Bruce L. Propaganda. *Encyclopedia Britannica*. Inc. Retrieved 23 April 2016.

9. Політологічний енциклопедичний словник / упор. В. П. Горбатенко; за ред. Ю. С. Шемшученка та ін. Київ: Генеза, 2004.

10. Советская пропаганда. URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%80%D0%BE%D0%BF%D0%B0%D0%B3%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D0%B0_%D0%B2_%D0%A1%D0%A1%D0%A1%D0%A0 (дата звернення: 06.04.2021).

11. Валюшко І. Еволюція інформаційних війн: минуле і сучасність. URL: <https://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/17471/127-134.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 12.04.2021).

12. Войтасик Л. Использование психологии в системе пропаганды. *Реклама: внушение и манипуляции. Медиаориентированный подход*. Москва, 2001. С. 257–260.

13. Гула Р. В., Передерій І. Г., Панфілов О. Ю., Кудрявцева Н. А. Praeteritis future evocat. Політичний оксюморон Консервативної революції 1920–1930-их рр. Київ : Каравела, 2021. 272 с.

Гуцуляк Олег Борисович

кандидат философских наук, доцент
кафедры философии и социологии,
ученый секретарь научной
библиотеки Прикарпатского
национального университета
имени Василя Стефаника
(г. Ивано-Франковск, Украина)

ПРАКТИКА УНИЧИЖЕНИЯ ИНТЕЛЛИГЕНЦИИ СОВРЕМЕННОЙ ВЛАСТНОЙ СИСТЕМОЙ

Интеллигенция, собственно, всегда и рассматривалась господствующими классами как занимающая «маргинальное (периферийное) положение» в обществе: «...интеллигенция клубилась, была чрезвычайно реактивна, но при этом зачастую душевно аморфна и житейски беспомощна» [Ермолин, Булат..., с. 189]. Но от неё все же требовали, чтобы она была частью, «службой» господствующих институтов, а не противопоставляла себя им, разделяла бы идейные и политические позиции существующего строя или класса и не была самостоятельной политической силой общества [Иванов, Финал..., с. 187; Арон, Опиум ...; Тендряков, На блаженном..., с. 32–33]. В первые годы советской власти Н. И. Бухарин говорил: «...Нам необходимо, чтобы кадры интеллигенции были натренированы идеологически на определенный манер. Да, мы будем штамповать интеллигентов, будем вырабатывать их, как на фабрике» [Бухарин, Судьбы...].

Теперь мы наблюдаем совсем противоположную ситуацию: Система сама умышленно и очень активно вытесняет интеллигенцию на задворки, в аутсайдеры, маргиналы, всячески утрирует в СМИ и социальных сетях. Яркий образец последнего – откровенный пасквиль в стиле поименных доносов сталинской эпохи от «бизнесмена из девяностых» относительно т. н. «творческой интеллигенции»: «... это никакие не великие люди, никакая не интеллигенция, а просто самые настоящие отбросы общества, как пена в грязной воде, поднявшиеся на поверхность, и красивыми (хотя не такими уж и красивыми) трелями, которыми они нас десятилетиями зомбируют через средства массовой информации (а точнее дезинформации), сумевшие внушить нам мысль о своём, безусловно мифическом, величии. Отбросами общества они являются в силу своих моральных качеств и отсутствия интеллекта... Ни в коем случае ... нельзя разрешать им нести отсебятину, нести то, что придёт им в голову (в голову им ничего хорошего прийти не может, в силу внушаемости и отсутствия разума)... А ненавидеть этих людей тоже нет смысла, скорее уж стоит их пожалеть, ведь это как капризные, невоспитанные, избалованные и испорченные дурным влиянием дети, только этим детям скорее

всею уже нікогды не суждено стать взрослыми... контролировать и не ждать от них разумного, доброго, вечного, а, как бывает нужно в отношении очень невоспитанных детей, осуществлять неусыпный контроль, проявлять строгость, и даже суровость, и, конечно же, заниматься их воспитанием. А главное, нужно понимать, кто они такие есть, и не придавать никакого значения словам, что вылетают из их уст, ибо сами они не ведают, что говорят. А будущих людей искусства, так же, как детей, нужно обязательно воспитывать, ни в коем случае не оставлять без пригляда, не пускать их становление на самотёк. А то такого эти дети натворят... Ооо... Так что наша сегодняшняя задача в отношении современных скоморохов – не дать им сегодня повторить ту подлость (удар нам в спину информационным оружием)» [Писарев, Почему...].

По существу, интеллигенция уже как таковая Системе не нужна (для неё они – «визионеры, мечтатели, словоблуды, некомпетентные и оторванные от реальности идеалисты»), ей достаточны лишь «поденщики» («прекарии», «нестабильно занятые работники», «неопролетарии», по Г. Стэндингу [Стэндинг, Прекариат...]) нематериального труда («биополитического нематериального производства», по А. Негри и М. Хардту) – производители образов, текстов, идей, эмоций [Гі, Бідність...]. Их сознание убаюкивают тем, что им присваивают имя «креативных людей» («креативщиков», Homo creativus) [Флорида, Homo...], подкупают возможностью реализовать желаемые ценности («мобильность», «гибкость», «самообразование», «досуг как работа», «социальная вовлеченность», «не делать так, как принято» и т. д.), являющиеся, в действительности, лишь их жалкими симулякрами, «лейблами», иллюзией... «Неопролетарии»-«креативщики» организованы наподобие учеников цеховых мастеров прошлого, но ныне им никогда и «не светит» самим стать «мастерами»: «... уже сегодня я могу взять десяток ребят с минимальным опытом, дать им задание, чтобы они нашли нужную мне информацию, которую я потом соберу воедино и получу результат дешевле и лучше, чем если бы нанимал одного специалиста. Причём все эти компьютерные мальчики взаимозаменяемы. Специализация и разделение труда. Когда-то это происходило при переходе к фабричному, конвейерному способу производства: разделение труда на простые элементы убило профессию мастера. Теперь этот процесс происходит не в физической, а в интеллектуальной сфере. И у нас исчезает интеллигент. Понятно, что такого рода работники не в силах сделать никакого следующего шага, они не могут ничего придумать нового. Но беда в том, что мир сейчас пришёл к такому состоянию, когда следующего шага никто и не хочет. Всех устраивает уже сделанное. А то, что уже сделано, как показывает опыт Китая, можно тиражировать, имея не сильно грамотное население» [Переслегин, Исчезает...].

Но эти «постиндустриальные неопролетарии» также опасны для Системы, так как они обладают потенциалом поставить под вопрос текущий политический и экономический порядок и поэтому «...являются главным

действующим лицом грядущего культурного антипродуктивистского и антигосударственного переворота» [Горц, Знание..., с. 54]. Особенно в связи с тем, что к ним прислушивается всё больше членов постиндустриального общества, так как в последнем наблюдается экспоненциальный и поразительный по тенденции рост «массовой интеллигенции» – «популяций» образованных взрослых с дискреционным доходом, которые преследуют интеллектуальные интересы посредством книжных клубов, культурных ассоциаций, литературных фестивалей (см., например: [Melvyn Bragg on the rise...]), социальных сетей и т. д. Собственно, направление к появлению «массовой интеллигенции» как социально-политической силы описал, по горячим следам анализируя студенческие бунты в 60–70-х гг. XX в., американский социолог Р. Флэкс в своей книге «Campus Power Struggle» (1973): «...То, что Маркс не смог указать, было тем, что антибуржуазные интеллектуалы своего времени были первыми представителями того, что стало в наше время массовой интеллигенцией, группой, обладающей многими культурными и политическими характеристиками [социального] класса в смысле Маркса. Под интеллигенцией я подразумеваю, что [люди] профессионально занимались производством, распределением, интерпретацией, критикой и внедрением культурных ценностей» [Flacks, Campus..., p. 126]. В качестве примера революционной активности «массовой интеллигенции» можно взглянуть на события «Арабской весны» 2011 г., когда она стала основной социальной базой протеста, поскольку государствам не удалось обеспечить хорошую работу для ежегодно приходивших на рынок труда тысяч университетских выпускников, получивших европейское образование, но не в Европе, а непосредственно на Ближнем Востоке, не принадлежащих к элите, тесно связывающих свое будущее именно с родными странами, но не имеющих реальных перспектив – академической или профессиональной, не нужных собственным племенам и кланам, традиционно живущим, и даже государству, хотя и жаждущему модернизироваться и нуждающемуся в интеллектуальной подпитке, но превращенной в орудие по обогащению коррумпированной военной и бюрократической элиты. Слишком многие из «шабаб» («молодёжи», т. е. людей 20–40 лет) оказались предоставлены сами себе [Косач, Революции...].

Но Система понимает, что без интеллигенции как «единственного культурного элемента», хотя и сведя её только к «обучению, выступлению или творчеству», все же невозможно полноценное существование общества. Ведь «...именно интеллигенция формулирует и обосновывает новые типы социального поведения, языковой культуры» [Пиреева, Языковая..., с. 134–135], и «...легитимация политического режима от имени интеллигенции как наиболее моральной части общества во многом выводит правящую элиту из ситуации “морального коллапса”...» [Мартьянов, Постсоветская..., с. 94]. Поэтому, люмпенизируя интеллигенцию, Система надеется и её превратить в опору режима, как это удалось ей повернуть с другими люмпенизированными слоями классов и социальных групп (люмпен-пролетариатом, люмпен-

крестьянством, люмпен-менеджментом и т. п.). Власть надеется, что социальная незащищенность и отсутствие перспектив интеллектуального развития внесут элемент социальной покорности и безразличия в бытие интеллигенции как социального субъекта, девальвируя ее способности к осуществлению движущей и обновляющей функции в обществе. Иными словами, представители интеллигенции, живущие ниже уровня минимального потребительского бюджета, не в состоянии будут вносить сколь-нибудь объемный и качественный вклад в развитие общественных отношений. И главный из этих вкладов – это вклад политический как выражение социальной субъектности. Поскольку сознание интеллигенции есть наиболее чувствительный к переменам социальный субъект, в отличие от зашоренного сознания «расчеловечившейся» массы, поэтому Система стремится сознание «интеллов» держать в узде (например, с помощью «наукометрического индекса»), а то и вообще – уничтожить. Но на начальном этапе ставится задача её дезориентировать с помощью все нарастающего «информационного шума», прекрасно описанного еще Олдосом Хаксли, а также, используя склонность интеллигенции к самодисциплине и преобладанию персональных идентификаций, внедрить в её подавляющее число социальную практику «сдержанного патриотизма», что обеспечит её непротивопоставление власти, осуществит показное воздержание от выражения политической позиции и даже отрешит от политики.

Помощь Системе в этой политике оказывает и сама интеллигенция, будучи неспособной посмотреть на саму себя критически, со стороны: «...Коренной порок интеллигентов в том, что мир для них состоит из интеллигентов» [Канетти, Человек..., с. 37]. Интеллигенция предстает для себя самой как «... своеобразный суррогат структур гражданского общества, “выразитель интересов народа” перед властью...» [Москвина, Государственная..., с. 65]. Но при этом, во-первых, интеллигенция лишена возможности защищать интересы народа перед властью, так как действует механизм индивидуального приобщения к власти, что исключало всякую возможность сопротивления [Москвина, Государственная..., с. 72], во-вторых, социологические исследования свидетельствуют, что человек с более высоким уровнем образования более склонен «идти на компромисс с властью», менее критически к ней настроен [Уханова, Российская..., с. 86], отдает предпочтения «оправданию действий думающих о высшем благе властей», нигилистической оценке «иждивенческой позиции населения», а также отказывается от «гражданской активности» из-за мнения о невозможности оптимизировать общественно-политическую и экономическую ситуацию именно вследствие иллюзорного представления о том, что у него выше способность к пониманию происходящих общественно-политических процессов.

Часть интеллигенции действительно станет (и уже становится!) опорой Системы. Но только часть. И меньшая. Поэтому и будет агрессивной на этой интеллектуальной «сервисной» службе («цепные псы» и «шакалы», «скатившись до роли мелкотравчатого подстрекателя» [Цымбурский, Интеллиген-

ция...]), блестяще выполняя социальный заказ Системы на развенчание «всех и вся», проявляя по первому зову властей «нонконформистское отношение к чужеродным влияниям» во имя «защиты национально-государственных приоритетов». Именно такой миссией наделяют «подлинную / позитивную интеллигенцию» некоторые интеллигентоведы [Юдин, Бандурин, Интеллигенция..., с. 57 ; Васильев, Интеллигенция..., с. 28–29]: «...позором русской интеллигенции можно считать восхваление ее отдельными представителями в Бетховенском зале Большого театра только что «переизбранного» на новый срок известного политического деятеля, «гаранта Конституции», здравницы в его адрес, «неукротимая» поддержка намеченного им, «всемирно одобряемого» курса реформ... Как стыдно понимать, что славословие это из уст интеллигенции порождено всего лишь предвкушением бесплатных бутербродов в театральном буфете и возможностью получения «царских» подачек в виде дач, квартир, званий...» [Репринцев, Интеллигентность..., с. 34–35]. Превращение нынешней российской интеллигенции в традиционную «шовинист-интеллигенцию» [Семенко, Викриття...], попирающую самые простейшие нормы морали и здравого смысла, агрессивное, воинствующее человеконенавистничество, в «цепных псов» компрадорско-террористической власти ярко, например, проявилось как в подписании 11 марта 2014 года обращения деятелей культуры Российской Федерации в поддержку политики президента РФ В. В. Путина в Украине и в Крыму [Деятели...], так и в непосредственном участии в «мочении хохлов» (Михаил Пореченков, Иван Охлобыстин, Захар Прилепин)... Не говоря о том, что такие представители интеллигенции, как Ирина Яровая и Виталий Милонов, стали прямо-таки фонтанирующими генераторами мракобесных идей по пресечению демократических свобод... Безусловно, когда «изменяется времена», мы от них услышим (и слышали в подобных ситуациях не раз!) скулеж: «... “мы так верили”, “мы так считали”, “такое было время”, “все так делали”, “мы тогда еще не понимали”, “мы были под наркозом” и пр.» [Гарин, Инстинкт...].

Считается, что эта часть интеллигенции «продала свою душу» («комплекс Фауста») Власти в обмен на привилегированное положение и чиновничьи должности (т. н. «привиллигенция») [Gella, The Life..., p. 25]. Но более верно также то, что такое обожание российской интеллигенцией Власти – подлинная её сущность: «...мы вышли на самую главную тайну левой интеллигенции – она не за страх, а за совесть служила Советам – в надежде, что сможет через неё реализовать свой Большой проект – “педагогическое воспитание народа”. Сама интеллигенция власть взять не могла, но заключив фаустианский союз с коммунистами, полагала, что с помощью их пропаганды и их бюрократии сможет возглавить духовную деятельность, стать жрецами сталинизма... Поэтому даже самый либеральный левый интеллигент мечтает о ручном тоталитаризме, позволяющем интеллигенции воспитывать социум» [Ихлов, Страшная...]. И да, в реализации проекта «Великого воспитания народа» и лояльная к власти старая, и новая интеллигенция и в России, и в

национальных республиках буквально захлебнулись в пафосе востребованности, в возможности всеохватной созидающей активности во всех профессиональных сферах; они были в известной мере подкуплены этой востребованностью.

И только единицам удается «вырваться на свободу», «за шлагбаум», правда, не без опасения, что и там их найдут и вернут «шпионы» деспотизма (об этой трагедии см., напр., роман Б. Окуджавы «Путешествие дилетантов» [Матюшкина, «Частный»...]).

Поэтому, не взирая на весь пафос, опять хочется воскликнуть: «Интеллигенты, будьте бдительны!».

1. Арон Р. Опиум интеллектуалов / пер. с фр. *Логос*. 2005. № 6 (51). С. 182–205.
2. Бухарин Н. Судьбы русской интеллигенции. *Печать и революция*. 1925. № 3. С. 1–10.
3. Васильев Н. Н. Интеллигенция и идеология в современной России. *Интеллигенция и мир*. 2018. № 2. С. 21–40.
4. Гарин И. И. Инстинкт самосохранения или вырождения? Эссе о русской интеллигенции. *Литсовет*. 2017, 3 март. URL: http://www.litsovet.ru/index.php/material.read?material_id=523174.
5. Гі Аластер. Бідність змушує американських викладачів-сумісників заробляти секс-роботою та спати в машинах / з англ.; післямова Д. Новікова. *Спільне. Commons*. 2017, 23 жовт. URL: <http://commons.com.ua/uk/bidnist-amerikanskih-vikladachiv/> (Gee, A. Facing poverty, academics turn to sex work and sleeping in cars. *The Guardian*. 2017. Available 23.10. URL: <https://www.theguardian.com/us-news/2017/sep/28/adjunct-professors-homeless-sex-work-academia-poverty>).
6. Горц А. Знание, стоимость, капитал: к критике экономики знаний / пер. с нем. *Логос: философско-литературный журнал*. 2007. № 4 (61). С. 5–63.
7. Деятели культуры России – в поддержку позиции Президента по Украине и Крыму. *Официальный сайт Министерства культуры Российской Федерации*. URL: <http://mkrf.ru/press-tsentr/novosti/ministerstvo/deyateli-kultury-rossii-v-podderzhku-pozitsii-prezidenta-po-ukraine-i-krymu>.
8. Ермолин Е. А. Булат Окуджава и разложение советской и антисоветской массовой культуры. *Ярославский педагогический вестник*. 2019. № 2 (107). С. 187–190. DOI: 10.24411/1813-145X-2019-10369.
9. Иванов Вс. Н. Финал русской интеллигенции. *Молодая гвардия*. 1991. № 7. С. 184–87.
10. Ихлов Е. Страшная тайна интеллигенции. 2017, 4 авг. URL: <http://intelligentsia1.livejournal.com/747899.html>.
11. Канетти Э. Человек нашего столетия: худож. публицистика / пер. с нем.; сост. и авт. предисл. Н. С. Павлова; ред. Л. Н. Григорьева; коммент. Р. Г. Каралашвили. Москва: Прогресс, 1990. 474 с.
12. Косач Г. Революции арабских разночинцев. *Левая политика*. 2012. № 17–18. С. 191–204.
13. Мартьянов В. Постсоветская Россия. Социально-теоретические размышления. *Мыслящая Россия: история и теория интеллигенции и интеллектуалов* / под. ред. В. Куренного. Москва: НФ «Наследие Евразии», 2009. С. 72–95.
14. Матюшкина Е. Н. «Частный» человек в романе Б. Окуджавы «Путешествие дилетантов». *Ученые записки Петрозаводского государственного университета*. 2021. Т. 43, № 3. С. 79–83.

15. Москвина Р. Т. Государственная интеллигенция – советский феномен XX века. *Интеллигенция и мир*. 2018. № 2. С. 63–74.
16. Переслегин С. Исчезает интеллигент. *Записная книжка пессимистического оптимиста*. 2017, 6 июл. URL: <https://kobol-caprica.blogspot.com/2017/07/blog-post.html>.
17. Пиреева Г. И. Языковая маргинальность как культурный феномен. *Вісник: філософія, філософія права, політологія, соціологія*. 2017. Вип. 32 (1). С. 126–137.
18. Писарев А. Почему «интеллигенция» против России? 2014. 12 с. URL: https://vk.com/doc94886473_287380431 (под измененным названием: Писарев А. Почему «творческая интеллигенция» против России? «Советник» – книги о счастье, здоровье и долготии. URL: <http://www.1-sovetnik.com/articles/article-1247.html>).
19. Репринцев А. В. Интеллигентность как форма проявления социальной и профессиональной позиции российского педагога. *Вестник КГУ им. Некрасова*. 2008. Т. 14. С. 27–36.
20. Семенко С. В. Викриття лицемірної політики російської інтелігенції щодо українського питання в публіцистиці Олени Пчілки. *Молодий вчений*. 2018. № 9.1 (61.1). С. 108–112.
21. Стэндинг Г. Прекариат: новый опасный класс. *Гараж*. URL: <https://garagemca.org/ru/publishing/the-precariat-the-new-dangerous-class-by-guy-standing>.
22. Тендряков В. На блаженном острове коммунизма: рассказ [окончание]. *Новый мир*. 1988. № 9. С. 20–37.
23. Уханова Ю. В. Российская интеллигенция: образование как фактор формирования гражданской позиции. *Интеллигенция и мир*. 2018. № 1. С. 72–89.
24. Флорида Річард. Homo creativus. Як новий клас завойовує світ / з англ. Київ: Наш формат, 2018. 432 с.
25. Цымбурский В. Интеллигенция во времена кризисов и катастроф (логика гражданского поведения) (29 ноября 1993 г.). *Свободное слово: Интеллектуальная хроника десятилетия* / ред.-сост. А. А. Гусейнов, В. М. Межуев, В. И. Толстых. Москва: Школа культурной политики, 1996. С. 333–334.
26. Юдин К. А., Бандурин М. А. Интеллигенция как социально-интеллектуальная сила: идейно-теоретическая топография. История и современность. *На пути к гражданскому обществу*. 2016. № 2. С. 56–66.
27. Flacks Richard. *Campus Power Struggle* / edited by Howard S. Becker. New Brunswick (New Jersey): Transaction Publishers, 1973; 2009. 236 p.
28. Gella Aleksander. The Life and Death of the Old Polish Intelligentsia. *Slavic Review*. 1971. Vol. 30, No. 1. P. 1–27. DOI: 10.2307/2493440.
29. Melvyn Bragg on the rise of the ‘mass intelligentsia’. *Philosophy for Life*. 2012, 04.07. URL: <http://www.philosophyforlife.org/melvyn-bragg-on-the-rise-of-the-mass-intelligentsia>.

Демиденко Дарія Сергіївна
студентка юридичного факультету
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Каширіна Ірина Олександрівна
старший викладач кафедри
соціально-гуманітарних дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ЛЕКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПОЛІТИЧНИХ ПРОМОВ БАЙДЕНА

Політика в сьогоденні значно впливає на кожну людину у світі й відіграє особливу роль у розвитку суспільства. Для політики визначальною особливістю є те, що через неї існує потреба у відновленні дієздатності держави. Політика – це не лише боротьба за владу. Це особливе вміння формувати програми втручання, які своєю чергою орієнтовані на поліпшення життя громадян. Ті люди, які вміють формувати ці програми, здатні стимулювати інших людей до змін. Але без політичних промов неможливо заохочувати громадян до дій. Тому в політиці важливу роль відіграє лексика.

На жаль, в українській політиці досить високий відсоток цинізму заради прибутку. І це сьогодні є проблемою, адже для того, щоб держава ефективно розвивалась, необхідна постійна взаємна відповідальність трьох суб'єктів – суспільства, держави, громадянина. Політичні діячі, які виступають опонентами держави, повинні вміти використовувати правила ефективної комунікації, щоб заохотити суспільство до змін і доречно переконувати громадян у правоті своїх дій. Для цього вони мають використовувати особливі лексичні прийоми, щоб, як кажуть, «бути ближче до народу».

У цьому їм допомагають «політичні промови», які мають переконати слухачів у доцільності конкретної ідеї. У таких виступах конкретизується певна ідеологія, погляд, напрям. І це допомагає знайти прихильників, тих, хто поділяє основну думку виступу. Досить часто політики використовують так звану «думку більшості» задля привабливання сторони, яка перебільшує. Потрібно зазначити, що в політичних промовах, які вирізняються високою щільністю інформації, часто використовують загальноприйняті аббревіатури та скорочення.

Якщо відштовхуватися від цього аргумента, то можна навести приклад промови президента США Джо Байдена, де він пообіцяв «не розділяти, а об'єднувати країну». Він використовує такі гострі, образні вислови, які надовго залишаються в пам'яті.

Під час свого звернення він зробив особливий акцент на спробі примирення з табором прихильників його суперника у виборчих перегонах Дональда Трампа. «Тим, хто голосував за Трампа, – я розумію ваше розчарування сьогодні. Я й сам програв декілька виборів. Але зараз – давайте дамо одне одному шанс... Аби досягти прогресу, ми маємо перестати вважати наших опонентів ворогами. Ми – не вороги. Ми – американці», – заявив Байден [1, с. 152].

Він наголошував на відповідальності, яка лежить на українських політиках після Революції Гідності, іменем героїв Небесної Сотні закликав згуртуватися для проведення реформ. «Ви маєте історичну нагоду, щоб вас запам'ятали як Раду, яка поставила нові стовпи свободи, яких так чекають українські люди. Не мені казати, що це спільне зусилля як президента і прем'єр-міністра, так і членів всього цього органу, щоб усе, що відбулося під час Революції Гідності, стало реальністю», – сказав він [2].

В один момент Байден навіть змусив депутатів аплодувати йому стоячи. «Суверенні держави мають право на ухвалення власних рішень. Скажу чітко: США ніколи не визнають анексію Криму! Все! На цьому крапка!» – саме такими словами він зірвав шквал оплесків. Американський віцепрезидент навіть кілька разів стукнув кулаком по трибуні й робив довгі паузи, нагадуючи про те, що за Україною стежить весь світ, особливо за її боротьбою з корупцією [3].

Джо Байден показав своїм виступом, як важливо вміти володіти лексичними засобами. При цьому він зумів доцільно донести свої думки та здебільшого виразив їх зрозуміло для кожного, не використовував терміни або слова, які є незрозумілими, у зв'язку з чим отримав підтримку прихильників. Він поведився як гідний представника своєї країни, з пошаною звертався до інших, наголосивши на головному. Використовуючи особливі навички ефективної комунікації, президент США зумів своєю промовою надихнути слухачів до майбутніх дій. Політичні промови справляють свідомий вплив на адресата, особливо це помітно в першому прикладі промови Джо Байдена. Він акцентує увагу на аудиторії, яка з особистих причин не обирала його президентом. Висловлює свою ідею доречно.

На прикладі промов президента США ми побачили, що значний вплив має на людину правильно сконструйоване висловлювання. Однак спосіб проголошення будь-якої промови залежить безпосередньо від внутрішнього світу політика-оратора.

1. Самойлова І. В., Подвойська О. В. Лексичні особливості політичних промов. *Філологічні науки*. 2016. Кн.1. С. 152.

2. URL: <https://www.dw.com/uk/%D0%BC%D0%B8-%D0%BD%D0%B5-%D0%B2%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%B3%D0%B8-%D0%B1%D0%B0%D0%B9%D0%B4%D0%B5%D0%BD-%D0%B7%D0%B2%D0%B5%D1%80%D0%BD%D1%83%D0%B2%D1%81%D1%8F-%D0%B4%D0%BE-%D0%BF%D1%80%D0%B8%D1%85%D0%B8%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D1%96%D0%B2-%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%BF%D0%B0/a-55534669>.

3. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/27414766.html>.

Демичева Алла Валеріївна
кандидат соціологічних наук,
доцент кафедри
соціально-гуманітарних дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ДИСКУРС ТОЛЕРАНТНОСТІ ТА ПРАВА ЛЮДИНИ

Концепт «толерантність» широко використовують у соціально-поведінкових науках, філософії, педагогіці, він активно входить у дискурсивне поле правознавства та правозахисту. Слово «толерантність» походить від латинського *tolerantia* – терпимість, тобто здатність утворювати й підтримувати спільність із людьми, які відрізняються певним чином від типу, що переважає. Толерантність – це протилежність ворожості, антипатії, ненависті. В історії людства нетерпимість була завжди, вона породжувала війни, релігійні переслідування й ідеологічні протистояння. У повсякденному житті вона виражалася й виражається у фанатизмі, стереотипах, упередженні, а на державному рівні – у расовій дискримінації, переслідуванні за національною, релігійною ознакою, у порушенні найважливіших демократичних свобод. Проблема толерантності вперше була актуалізована та артикульована в західній цивілізації в контексті релігійної ворожнечі, а релігійна толерантність поклала початок усім іншим свободам, які були досягнуті у вільному суспільстві. Як зазначав Ю. Хабермас, протягом XVI і XVII ст. релігійна толерантність стає поняттям із галузі права. Уряди видають декрети про толерантність, приписуючи урядовцям і правовірному населенню толерантну поведінку щодо релігійних меншин. За правовим актом про терпимість влади до людей іншої віри з їх релігійною практикою постає забезпечення толерантного ставлення до представників релігійного об'єднання, яких раніше пригнічували або переслідували [4, с. 45].

Як самостійне поняття толерантність з'явилася в епоху Просвітництва XVIII ст., яку часто наділяють духом толерантності. Уперше це слово вжив у «Листі про терпимість» Дж. Локк, політична філософія якого пронизана пропагандою природних прав людини. Про толерантність писав і видатний філософ епохи Просвітництва Вольтер, чий погляд склалася під час спостереження за подіями в Англії, де в XVII ст. в умовах релігійного плюралізму й релігійної толерантності був досягнутий мир і встановилася загальна атмосфера милосердя. Інший аспект явища й поняття «толерантність» розглядав Дж. Ст. Мілль в своєму есе «Про свободу». Він визнавав цінність відмінностей як таких, вважаючи, що суспільство буде більш розвинутим, якщо в ньому поєднуються різноманітні способи життя.

Таким чином, змістовне наповнення концепту «толерантність» відбувалося впродовж багатьох століть, і цей процес продовжується до сьогодні, накопичуючи різноманітні значення. Український науковець І. Вегеш, розглядаючи еволюцію змісту концепту «толерантність», виокремлює три періоди: 1) трактування толерантності як терпимості, пасивного ставлення до «іншого» як до когось, кого потрібно терпіти (найнижчий рівень толерантності); 2) трактування толерантності як підтримання «нейтралітету» у ставленні до «іншого», визнання за «іншим» прав, якими наділені ми самі, але в той же час небажання діяти з ним спільно; 3) трактування толерантності як активного механізму для конструювання моделей взаємодії та співпраці з «іншим»... [1, с. 23].

Соціологічний підхід до проблеми знайшов відображення в роботах Г. Зіммеля, А. Шюца, Т. Парсонса, З. Баумана, Е. Гідденса, М. Уолцера та ін. Так, Г. Зіммель фактично визначив тактовність як діючу установку толерантності, яка полягає в «обмеженні індивідуальних поривів там, де цього вимагають права інших». Згідно з поглядами Т. Парсонса, толерантність можна розглядати як розрізнення між припустимим (терпимим, прийнятним) і неприпустимим (нетерпимим, неприйнятним). Із точки зору феноменології, толерантність – це соціальна реальність, яку люди спостерігають у повсякденному житті, коли соціальна значущість відмінностей, що існують між ними, набуває загрозливого характеру й направляє їх психологічну та фізичну активність на пониження цієї загрози шляхом протиборства з носіями відмінностей (інтолерантність) або шляхом пониження їх значущості (толерантність).

Отже, соціологічні інтерпретації толерантності доволі варіативні: толерантність розуміють як соціальну цінність, норму соціального життя, принцип людських взаємин, конкретну поведінку, особистісну рису чи соціальну характеристику соціуму тощо. Харківський дослідник О. Хижняк виокремлює три етапи розвитку соціологічного дискурсу толерантності: 1) етап категоріального пошуку – розвиток понять «соціальна солідарність», «злагода» (Е. Дюркгейм, П. Сорокін, Т. Парсонс та ін.); 2) етап емпіричного вивчення толерантності в різних сферах суспільного життя – виокремлення проявів та видів толерантності (С. Штоуффер, Дж. Протро, С. Григг, Г. МакКлоскі, Дж. Саліван, А. Брілль, Є. Головаха, Н. Паніна, А. Ручка, В. Паніотто та ін.); 3) сучасні інтерпретації толерантності – усвідомлення багатовимірності поняття (М. Уолцер, Н. Победа та ін.) [5, с. 202]. Разом із принципами толерантності можна виділити такі її види: інтелектуальна (плюралізм) як ознака інтелектуальної зрілості; моральна як терпимість до різних стилів життя, звичок і звичаїв; релігійна, яка розуміють як право приймати або відкидати віру й практику окремих релігій; соціальна, соціально-політична; етнічна як терпиме ставлення до етнічних груп.

Політико-правова концептуалізація поняття «толерантність» зафіксована в Декларації принципів толерантності, підписаній 16 листопада 1995 р. в Парижі 185 державами – членами ЮНЕСКО: толерантність – це «пошана, ухвалення і правильне розуміння багатого різноманіття культур нашого сві-

ту, наших форм самовираження і способів виявлення людської індивідуальності» [2]. Це визначення передбачає терпиме ставлення до інших національностей, рас, кольору шкіри, статі, сексуальної орієнтації, зросту, інвалідності, мови, релігії, політичних або інших думок, національного або соціального походження. При цьому в Декларації використовується концепт «терпимість», хоча за змістом йдеться саме про толерантність. Зазвичай толерантність має більш виражену активну спрямованість, ніж терпимість, та може розглядатися як офіційний дискурс держави, основа демократії і прав людини. Нетерпимість у поліетнічному, поліконфесійному, полікультурному й майже трансгуманному [7] суспільстві призводить до порушень прав людини та насильства. Цей взаємозв'язок толерантності і прав людини чітко відображено в Декларації принципів толерантності, яка складається з Преамбули та 6 статей. Так, у статті 1 (п. 1.3) зазначено, що толерантність – це обов'язок сприяти утвердженню прав людини, плюралізму демократії та правопорядку. І далі в п. 1.4 продовжується думка про те, що прояв толерантності аналогічний до поваги прав людини [2]. Польський соціолог Ришард Ворбріх стверджує, що еволюція європейських стосунків призвела до окреслення загальних засад розуміння прав людини, тим самим окреслюючи кордони толерантності [5, с. 203]. Основною метою толерантності є захист прав меншин, які розуміють як невеликі за розміром соціальні групи, виокремлені на підставі походження, віросповідання, сексуальної орієнтації, гендерної ідентичності, майнового стану, етносу тощо. Перебуваючи в умовах обмеженості ресурсів порівняно з більшістю, такі групи можуть зазнавати порушень своїх прав, можуть не мати можливості для їх захисту. Таким чином, дискурс держави щодо толерантності формує й певні обов'язки: повага, захист та забезпечення прав людини без жодного винятку, недискримінаційна політика та практика.

Однак конституція чи ряд законів не можуть усунути упередження, що закріпилися в суспільстві, не можуть подолати наявне дискримінаційне ставлення до певних груп «інших». Питання про рівень толерантності українців постає перед соціологами упродовж усіх років існування незалежної України і вирішується через проведення загальнонаціональних опитувань. Наведемо дані такого дослідження, присвяченого темі прав людини в Україні, що було проведено Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва протягом 6–19 жовтня 2020 року (вибірка – 2 002 респонденти). Відповідаючи на запитання, чи потрібно обмежувати права певних соціальних груп, респонденти розділилися. Зокрема, безумовно чи за певних обставин українці готові обмежувати права наркозалежних (63 %), олігархів (50 %), колишніх засуджених (46 %), людей зі специфічними політичними поглядами (46 %) та ЛГБТ (42 %). Середній рівень підтримки обмеження в правах спостерігається стосовно ромів (38 %) та безхатків (31 %). Респонденти менш готові обмежувати в правах безробітних (18 %) і переселенців із Криму та Донбасу (20 %). Тож якщо порівняти ці дані з попередніми опитуваннями 2016 і 2018 років, побачимо, що дещо зріс рівень толерантності й зменшилася готовність насе-

лення обмежувати в правах певні соціальні групи. Ідеться, зокрема, про колишніх засуджених (–3,8 %), представників ЛГБТКІ+-спільноти (–3,2 %), наркозалежних (–1,8 %), безхатків (–1,8 %), людей із непопулярними політичними поглядами (–1,6 %) та ромів (–1,4 %) [6].

Таким чином, толерантність є складним багатоаспектним міждисциплінарним поняттям, яке досліджують протягом багатьох століть та по-різному трактують і сьогодні. Воно дискурсивне та багатозмістовне. Толерантність не можна ототожнювати з поняттям терпимості, оскільки перша припускає не поблажливість, а готовність до діалогу, співпраці та власне діалог і співпрацю. Толерантність – це перш за все активна позиція, що формується на основі визнання універсальних прав та основних свобод людини. Дискурс толерантності пов'язаний з діяльністю як формальних інститутів (політичні інститути, ЗМК, освіта та ін.), так і неформальних організацій. Визнання толерантності як правового й державного принципу полягає в юридичному визначенні прав людини як підґрунтя існування держави. Це корелює з правозахисним підходом, який робить акцент на універсальності прав людини, незалежно від національності, кольору шкіри, мови, релігії, етнічної та соціальної належності, сексуальної орієнтації тощо та ставить у центр уваги спільні риси, а не відмінності. Серед правових засобів забезпечення толерантності можна виділити: забезпечення толерантності на рівні міжнародно-правових механізмів (так, М. Уолцер підкреслює, що міжнародне співтовариство є найтолерантнішим [3, с. 33]); конституційне забезпечення та корпус законів; судова практика щодо окремих проявів нетолерантності.

1. Вегеш І. Еволюція концепту толерантності у світовій науковій думці. *Толерантність на кордонах Європи: вимір для України: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.* Ужгород: ФОП Наумченко Н. В., 2019. 144 с.

2. Декларация принципов терпимости (утверждена резолюцией 5.61 Генеральной конференции ЮНЕСКО от 16 ноября 1995 года). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_503#Text (дата звернення: 18.04.2021).

3. Уолцер М. Про толерантність / пер. з англ. М. Лупішко. Харків: Видавнича група «РА – Каравела», 2003. 148 с.

4. Хабермас Ю. Когда мы должны быть толерантными? О конкуренции видений мира, ценностей и теории. *Социологические исследования*. 2006. № 5. С. 45–53.

5. Хижняк О. Межі соціальної толерантності в соціологічному дискурсі. URL: <http://ekhnuir.univer.kharkov.ua/bitstream/123456789/989/2/%D0%A5%D0%B8%D0%B6%D0%BD%D1%8F%D0%BA%20202-205.pdf> (дата звернення: 23.04.2021).

6. Що українці знають і думають про права людини. Оцінка змін 2020. URL: https://zmina.ua/content/uploads/sites/2/2020/12/what-ukrainians-know-and-think-about-human-rights2020.pdf?fbclid=IwAR1HnNqB-zvV1zVQmGpUYFQ0GLbx_T2TTXu5gc5qBBJtCLEj8ommFiyAaFs (дата звернення: 20.04.2021).

7. Halapsis A. V. Gods of Transhumanism. *Anthropological measurements of philosophical research*. 2019. Vol. 16. P. 78–90. Doi:10.15802/ampr.v0i16.188397.

Дубовик А. С.

студентка юридичного факультету
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Ковбаса В. М.

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри
загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

МЕХАНІЗМИ ВЗАЄМОДІЇ ГІЛОК ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ПІД ЧАС ФОРМУВАННЯ ДОКТРИНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

Тісний взаємозв'язок функцій держави та її механізму зумовлює необхідність структурно-функціонального підходу до вивчення механізму держави. Цей підхід є одним із напрямів загального системного аналізу, який базується на вивченні категорій структур і функцій в їх органічному взаємозв'язку. Відповідно, структуру державного механізму слід оцінювати в невід'ємній частині його діяльності з виконання державних функцій.

Законодавчі, виконавчі та судові органи державного управління є незалежними, проте мають багато форм взаємодії. Однак наявні сьогодні схеми цієї взаємодії вимагають більш детального регулювання. Інакше наявні механізми будуть неефективними. Слід розширити взаємодію всіх урядових відомств та шукати взаємні форми й методи взаємодії між державними органами влади для підвищення ефективності державної політики [1, с. 10].

Механізм взаємодії між урядовими органами традиційно означає існування так званої системи стримувань і противаг, яку впровадили в державну практику батьки-засновники першої конституції у світі. Ця система передбачає, що уряд урівноважує діяльність державних органів лише в тому випадку, якщо цей баланс спочатку встановлений у їх правовому статусі. Така взаємодія необхідна для забезпечення та збереження єдності державної влади як форми існування однієї держави. Як зазначає О. Румянцев, «суть цих змін полягає в тому, що взаємні стримування та противаги відбуваються шляхом законного проникнення у сферу діяльності іншого уряду. Примусова участь одного органу влади в певній фазі діяльності іншого органу дає йому можливість запобігти порушенню їх прав. У цьому контексті ця система розуміється з точки зору “скорочення”, а не “взаємодії”» [2, с. 21].

Основними нормативними умовами розподілу влади в сукупності є

складна система взаємодії між органами державної влади. Слід зазначити, що в наш час спостерігається тенденція до розподілу влади, що є суттєвою перевагою виконавчої влади на тлі зменшення ролі законодавця. Більшість законопроектів подають до парламенту відповідно до річних планів, затверджених міністерствами, і готують ці законопроекти відповідні міністерства й відомства, включаючи Міністерство транспорту. На практиці склалася ситуація, коли законодавча влада діє під диктатом виконавчої влади.

Суспільно-політичні умови для розвитку офіційних інститутів у державі призвели до появи нових політичних інститутів, які демонструють взаємодію влади, покликану виправити й усунути наявні спотворення конституційного розподілу влади. Сюди входять процедури затвердження важливих функцій у державі, розробка державних стратегій з різних соціально-політичних та економічних питань, організація консультацій та слухань з актуальних політичних питань (практика круглого столу з главою держави та лідерами парламентських партій), Інститут парламентських розслідувань [3, с. 98].

Як справедливо зауважив І. Кузнецов, відбувається постійне інституційне доопрацювання механізмів взаємодії урядових сил у різних формах: «паралельні» політичні інститути, завдання яких полягає у зменшенні тягара конституційно проголошених інституцій, практика прийняття рішень Конституційним Судом, неформальні методи затвердження внутрішніми урядами (круглі столи, квартети, елементи державно-політичних дебатів вищих державних органів тощо), роль яких стає дуже важливою.

На нашу думку, взаємодія всіх державних відомств повинна призвести до спільного творчого процесу, особливо до розробки доктринальних документів, потім до прийняття нормативних актів, реалізації найбільш ефективних управлінських рішень, їх офіційного тлумачення, укладення міжнародних угод.

Оскільки слід розрізняти два нерозривні аспекти одного процесу політичної історії, «ідеальною духовною складовою політичного життя є не лише державні та політичні інститути та відносини, події та вчинки, які формують матеріальну структуру політичного існування суспільства, але й доктрини, ідеї, теорії політичної ідеології» [4, с. 76].

Правова доктрина повинна слугувати основою для подальшого розвитку законодавства, бути фактором ефективності сучасного державного регулювання. Водночас неможливо врахувати той факт, що багато залежить від науковців. Учені беруть участь у створенні правових норм, готують експертні висновки, консультують уряди тощо. Тому вони повинні відповідати за стан і розвиток державного регулювання. [5, с. 9]

Тому вважаємо, що найбільшій ефективності державна політика досягне, коли буде систематично формуватися та реалізовуватися завдяки взаємодії всіх державних відомств у процесі реалізації законодавства, правоохоронної діяльності, тлумачення та доктринальної політики в кожній галузі.

1. Белкін А. А. Науково-практична конференція «Судовий конституційний контроль: проблеми, перспективи» (огляд). *Держава і право*. 2017. № 5. С. 5–14.
2. Кузнецов И. И. Политическая институционализация разделения властей в современной России: автореф. дис. ... д-ра полит. наук. 2010. 21 с.
3. Ніжинський Л. Н., Челишев І. А. Про доктринальні засади радянської зовнішньої політики в роки холодної війни. 2017. 98 с.
4. Тишков В. А. Концептуальна еволюція національної політики. Київ, 2016. 76 с.
5. Якунін В. І. До питання про якість державної політики. *Вільна думка*. 2017. № 7. С. 5–20.

Дядюк Катерина Олегівна
здобувач вищої освіти
Національного університету
«Одеська юридична академія»
(м. Одеса, Україна)

РОЛЬ ПРОБЛЕМИ ЕКЗИСТЕНЦІЙНОГО ВИБОРУ (Ж.-П. САРТР) У ГУМАНІТАРНОМУ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Актуальність питань існування людини, її внутрішнього «Я» та людського буття обумовлює актуальність дослідження філософії екзистенціалізму. Екзистенціалізм – це філософія людини та її свободи бути самою собою.

Як напрям філософії екзистенціалізм почав активно розвиватися в середині ХХ ст., що повністю змінило традиційне ставлення до людини. Саме в цей період відбувається активне акцентування уваги на унікальності людського буття. Екзистенціалізм – філософія існування людини в цілому. Насправді екзистенціалізм не є «винаходом» сучасності. Ця філософія заснована на роздумах про гуманістичні цінності, життя та смерть, особисту моральність людини. Тому його витоки зустрічаємо в мислителів ранніх епох: наприклад, Сократ цікавився самою ідеєю людини, а Платон говорив про кінцевість індивіда перед обличчям нескінченності досконалого світу ідей.

Екзистенціалізм – це віра в можливості людини як істоти, яка наділена свідомістю на відміну від інших предметів. Ніхто не народжується людиною, а лише потім стає нею. Це означає, що через свідомий вибір і дії людина повинна сформувати власну людяність у собі.

Важливе питання, яке цікавить екзистенціалістів, – це проблема вільного вибору в житті людини. Саме це питання постає головною проблемою екзистенційної філософії французького філософа та письменника Ж.-П. Сартра – проблема вибору.

Людина шукає свободу, яка потім віддзеркалюється в її виборі. Це не буденний вибір, а такий, від якого буде залежати її доля. Вчинивши дію на користь екзистенційного вибору, людина ніби переходить із одного буття в

інше (буття-для-іншого). Сартр пише: «...Людське життя представляє собою ланцюжок різних відрізків буття (“маленьких життів”), які пов’язане певними екзистенціальними рішеннями» [2, с. 319]. Це постійно ставить людину в ситуацію вибору, а значить – свободи, яка в розумінні Ж.-П. Сартра є характеристикою людського існування.

За Сартром, не існує сили, яка б змусила людину діяти чи жити тільки певним чином. Що б не відбувалося, людина сама обирає, що прийняти, що відкинути, куди далі рушити в житті. Якщо людина – це втілення свободи, то перш за все відчуття її існування є самовідносним усвідомленням сенсу, який створює пізнання світу в цілому. Людське життя суперечливе. З одного боку, людина відчуває силу й можливості змінити світ, а з іншого – безпорадність та самотність у ньому. Людина спілкується зі світом, розуміє його, а це означає, що вона може віднайти чи втратити його сенс. Таке положення яскраво відображено в романі Ж.-П. Сартра «Нудота». Автор порушує головні проблеми людського існування: вибір, свобода, абсурд, кохання, відчуття безвиході та відчаю.

Варто також зазначити, що основною проблемою екзистенційного вибору, за Сартром, є вибір всього життєвого шляху. Завдяки цьому вибору людина може показати важливість навколишнього світу. Також екзистенційний вибір полягає в тому, що людина відповідальна не тільки за себе в цьому світі, а й за оточуючих. Окрім цього, вибір може мати довільний характер, тому доцільно сказати, що правильним вибір буде для окремої людини, а не для всіх узагалі. Саме внутрішні переконання є одним із факторів правомірності того чи іншого вибору.

У своїй роботі «Екзистенціалізм – це гуманізм» Ж.-П. Сартр висвітлює ще одну проблему вибору в житті людини, яку він характеризує як заперечний вибір. Він вважає, що ніяка мораль не може вказати людині, як вчинити правильно в період такого вибору. Неважливо, яким саме буде цей вибір, у підсумку він буде важким та абсурдним для оточуючих, але що б не обрала людина – це не вплине на буття.

Узагалі різні науковці, які досліджують філософські погляди Сартра, схиляються до різних думок щодо його творчості, але одностайними залишаються у визнанні Сартра представником філософії існування, а не сутності. Так, І. Лепп зазначає: «... Сартр у своїх роботах перекладав філософською мовою різні екзистенційні ситуації, які можуть трапитися у житті людини...» [1, с. 143].

Проблема екзистенційного вибору важлива для будь-якої людини, у тому числі й для українського громадянина. Кожен українець хоча б раз у своєму житті стикався із сартрівською проблемою екзистенційного вибору. Головна ідея Сартра в розумінні проблеми вибору – навчити людину розуміти сутність власного вибору, здійснювати його свідомо. Обставини, які ставлять людину в певні життєві рамки, можуть дати свободу вибору, наприклад, між добром і злом, справедливим і несправедливим, суцям і належним, де в

кожному з цих виборів – що б людина не обрала – вона була самодостатньою. Усвідомити самотійність у здійсненні права вибору – це означає розвиватися всебічно, а коли людина розвивається всебічно, то під впливом цього чинника вона прогресує й розвиває країну, у якій живе. На наш погляд, проблема саме екзистенційного вибору є чи не найпершою в гуманітарному розвитку України.

1. Лепп І. Християнська філософія екзистенції / під ред. В. Ляха, О. Марштупенко; пер. з фр. Київ: Пульсари, 2004. 143 с.

2. Сартр Ж.-П. Екзистенціалізм – это гуманізм. *Сумерки богів* / сост. и общ. ред. А. А. Яковлева. Москва: Политиздат, 1989. С. 319–344.

Єремєєва Ірина Анатоліївна

кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародних
відносин та туризму
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ЦИВІЛІЗАЦІЯ ЯК ОБ'ЄКТ СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКОГО АНАЛІЗУ В КОНЦЕПЦІЇ ПИТИРИМА СОРОКІНА

Американський філософ та соціолог Питирим Сорокін запропонував підхід до класифікації цивілізацій, що відрізняється від традиційного. Учений критикував теорії Арнольда Тойнбі та Освальда Шпенглера, вважаючи їх погляди на цивілізацію обмеженими виключно просторовими критеріями, заперечував інтегровану сутність цивілізації та надавав цього статусу суперсистемам або великим формам, у яких формується культура. Еволюцію людства Питирим Сорокін розглядав як єдність різних культурних систем.

Основою цивілізаційного аналізу Питирима Сорокіна є культура соціальної спільноти, що сформована системою цінностей, які логічно та функціонально взаємопов'язані та які поділяє більшість суспільства. У кожній культурі виділяють домінуючі цінності. На основі вивчення еволюції Середземномор'я та Заходу Питирим Сорокін виділяє суперсистеми, що існували протягом трьох тисячоліть:

- ідеаційний тип культури являє собою власну трансформацію з мінімізованими потребами. Природа реальності в цьому типі культури є духовною, нематеріальною та чуттєвою, наприклад, релігійні уявлення. Тобто цілі людей переважно є духовними – спасіння душі, священний та моральний обов'язок тощо. Досягнення цих цілей досягається зусиллями зі звільнення особистості від матеріальних і чуттєвих спокус. В ідеаційній культурі істину

осягають через внутрішній досвід, а благом є нематеріальні цінності. Таким чином, ідеаційна система налаштована на досягнення сенсів та реалізацію цінностей власної місії. За такої системи суспільні інтереси превалюють над особистими, а ідеалом існування є аскетизм. Політична система має теократичний характер. Риси ідеаційної культури отримали прояв у культурі Брахманської Індії, Давнього Китаю (VIII–VI ст. до н. е.), Давньої Греції (IX–VI ст. до н. е.) та західноєвропейського Середньовіччя (V–XII ст.);

- **сенситивний (чуттєвий) тип культури** спрямований на сприйняття матеріального й фізичного характеру споживання та пристосування до зовнішнього середовища. Матеріальні цінності переважають, і саме на їх задоволення спрямований суспільний розвиток. Базовими цінностями є насолода, утилітарність, влада та збагачення. За таких умов особливе значення мають новітні технології та прикладні науки. Сенситивна культура існувала за доби палеоліту, у Давній Ассирії, Античній Греції та Римі. Починаючи з XV ст. цей тип культури домінує в Західній Європі;

- **ідеалістичний (змішаний) тип культури** є посередником між ідеаційною та сенситивною культурами, що складає збалансоване поєднання раціональних та чуттєвих елементів. Потреби та цілі людини є як тілесними, так і духовними, а задоволення цих потреб вимагає внутрішнього вдосконалення особистості та трансформації суспільства. Ідеалістичний тип культури характерний для середньовічної Європи XIII–XIV ст. та Давньої Греції V–IV ст. до н. е.

Таблиця 1

Типи культур у концепції Питирима Сорокіна

Тип культури	Характеристика
Ідеаційний тип	Переважання духовних цінностей Релігійний характер Аскетизм Теократія
Сенситивний (чуттєвий) тип	Переважання матеріальних цінностей Утилітарний характер Технологічність
Ідеалістичний тип	Рівновага базових цінностей ідеаційної та сенситивної культур

Спираючись на наведену типологію, Питирим Сорокін здійснює періодизацію цивілізаційного процесу. Принципом періодизації є зміна домінуючих типів культурних систем (рис. 1). Ідеаційна система відповідає початковому періоду росту цивілізації, ідеалістична – кульмінації розвитку, сенсорна – періоду їх зрілості та занепаду.

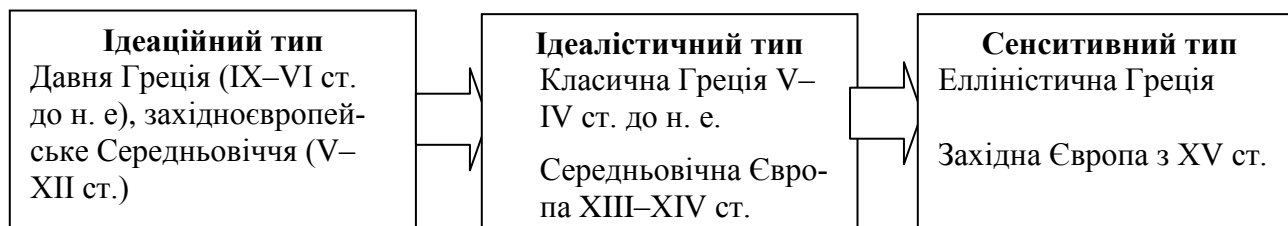

Рис. 1. Схема цивілізаційного процесу на основі еволюції типів культур Питирима Сорокіна (на прикладі цивілізацій європейського регіону)

Класифікація культур надає підстави Питириму Сорокіну заперечувати системність як базову характеристику цивілізації. Дослідник стверджує, що цивілізації в концепціях Освальда Шпенглера та Арнольда Тойнбі є соціальними групами з певним набором культурних, духовних та соціальних норм, які виконують такі функції – інтеграція групи та забезпечення її функціонування. Питирим Сорокін проводить паралель із власною класифікацією та наголошує на існуванні таких форм цивілізацій:

- етнічні групи – об’єднані на основі спільної мови, території та етнічної культури;
- територіально-державні групи – мають спільну державу, цінності, норми та інтереси, що відповідають певній території;
- релігійно-державні цивілізації та ін.

Питирим Сорокін доходить до висновку, що цивілізації є відмінними типами організованих соціальних груп, що відіграють важливу роль в еволюції людства. Такі соціальні групи є основою цивілізації, але кожна цивілізація містить декілька груп, що мають відмінні цінності та норми, які навіть можуть вступати в конфлікт із домінуючою культурою. Тобто цивілізація не є монолітним утворенням, як це трактують класичні цивілізаційні теорії.

1. Касьянов Д. В. Поняття цивілізації в сучасній філософії історії. *Політологічний вісник*. 2015. Вип. 77. С. 44–55.

2. Сорокін П. Человек. Цивилизация. Общество. URL: <https://sociology.knu.ua/sites/default/files/library/elclosed/sorokin.pdf> (дата зверення: 24.04.2021).

3. Халапсис А. В. Зеркало Клио: Метафизическое постижение истории: монография. Днепр: Середняк Т.К., 2017. 384 с.

Жадяєв Денис Володимирович
кандидат філософських наук,
доцент кафедри
соціально-гуманітарних дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ЗАКОН ТА МОРАЛЬ: ОBOB'ЯЗКОВЕ З ВІДНОСНОГО?

У сучасному світі домінує уявлення про те, що моральні принципи мають відносний характер (саме таку відповідь надають майже 100 % студентів під час опитування). Популярна сьогодні думка про цей релятивізм цінностей походить від часів Протагора (V ст. до н. е.) і набула, можливо, закономірного розповсюдження (плюралізм соціальних мереж). Однак чи логічно те, що, припускаючи відносність моральних цінностей, ми виводимо з них всезагальні та обов'язкові для виконання всередині держави закони, які, своєю чергою, регламентують примусову функцію держави?

Спробуємо довести протилежне: справді, моральні цінності мають містити в собі той самий усезагальний характер і бути, за своїм принципом, незмінними (інакше що в них може бути саме «цінного»?!). Наш скромний екскурс у деконструкцію принципів відповідальності ґрунтуватиметься на роботі Ганса Йонаса «Принцип відповідальності» (3, с. 141–398) та такого класика, як Іммануїл Кант («Критика практичного розуму», «Основи метафізики моральності» тощо). Спробуємо висвітлити причини популярності сучасної релятивістської теорії моралі, що походить від відомого припущення «людина є мірою всіх речей»:

- а) релятивізм цінностей сприяє критичному ставленню до реальності;
- б) відносність уявлень про цінності сприяє свободі думки (без якої не є можливою і моральна поведінка);
- в) відносність цінностей сприяє плюралізові думок, що є основою демократії;
- г) уявлення про відносність цінностей, відповідно до вищезгаданих пунктів, запобігає фундаменталістським поглядам, нетерпимості, тероризмові.

Звісно, у такому аспекті саме релятивізм у моралі і повинен бути запитуваним сьогодні, у часи процесів глобалізації. Проте ми маємо розуміти, що і незмінність славнозвісного «золотого правила моралі» є сама по собі «глобальною» (властиве мисленню різних народів, хоч і знаходить своє визначення різними способами) не тільки сьогодні, а впродовж тисячоліть.

Якщо бути послідовним, то можна знайти й аргументи на користь абсолютизму моральних цінностей: добро чи мораль не можуть і не повинні скеровуватися зовнішніми обставинами, процесами у світі, навіть епохою (адже в разі їх визначення чи детермінації чимось вони взагалі втрачають свою справжню цінність – свободу вчинку). Пояснюючи *ex contrario*, не мож-

на стати моральним за примусом (примус – «механічна» дія, яка має місце лише у сфері емпіричного та передбачає гарантований наслідок, результат, тоді як мораль походить із «царини свободи», свідомого й іноді всупереч емпіричному (наприклад, героїчні вчинки, за яких ризикують життям), не може виходити з розрахунку на якийсь інший результат (відомий приклад І. Канта: обидва вчинки можуть вважатися добрими: коли ми позичаємо гроші під відсоток та коли позичаємо без умов, відсотків тощо, але, звісно, останній випадок має більшу позитивну моральну значимість, оскільки він є скоєним не заради чогось іншого, а сам по собі)).

1. Jonas Hans. Spinoza and the Theory of Organism. *Journal of the History of Philosophy*. 1965, 3, 43-57. Doi: 10.1353/hph.2008.1418.

2. Йонас Ганс. Принцип відповідальності. У пошуках етики для технологічної цивілізації. Київ: Лібра, 2001.

3. Кант Е. Критика практичного розуму. Київ: Юніверс, 2004. 238 с.

4. Кант И. Из «лекций по этике». *Этическая мысль. Научно-публицистические чтения*. Москва: Политиздат, 1990. С. 296–323.

5. Кант И. Об изначальном злом в человеческой природе. *Сочинения в шести томах*. Т. 4. Ч. 2 / под общ. ред. В. Ф. Асмуса, А. В. Гулыги, Т. И. Ойзермана. Москва: Мысль, 1965. С. 5–58.

6. Паскаль Б. Мысли о религии. Москва: АСТ, 2001. 224 с.

7. Платон. Собрание сочинений: в 4-х т. Т. 3. Москва: Мысль, 1994. 450 с.

8. Спиноза Б. Этика. *Избранные произведения*. Т. 1. Москва: Государственное издательство политической литературы, 1957. С. 359–618.

9. Хесле Витторио. Философия и экология. Москва: Наука, 1993.

Жданюк К. Г.

студентка юридичного факультету
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Ковбаса В. М.

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри
загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

РОЗУМІННЯ КОНЦЕПЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА В ПРАВОНАВСТВІ

В умовах розбудови та розвитку України концепція інформаційного суспільства є невід'ємною складовою стабільності та ефективності розбудови соціальної держави в цілому. Тому особливої актуальності набуває дослі-

дження питань, пов'язаних із концепцією інформаційного суспільства в правознавстві.

Багато науковців наводять визначення цього явища, тому їх безліч. На нашу думку, інформаційне суспільство можна назвати суспільством, де інформація є панівним фактором розвитку.

Доцільно буде подати визначення інформації. Згідно зі ст. 1 Закону України «Про інформацію» від 02 жовтня 1992 р., «інформація – будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді» [5].

Стрімкий розвиток та постійне вдосконалення інформаційних технологій (медіатехнологій, Інтернету) стали відправною точкою розвитку сучасного суспільства, побудованого на використанні різної інформації у всіх сферах життя і професійної діяльності споживачів у науці, економіці, побутовій сфері, охороні здоров'я, а також в освітній та культурній галузях. Для такого типу суспільства головним об'єктом управління є не матеріальні цінності, а символи, ідеї, знання, інтелект, образи. Ці тенденції впливають не лише на соціальні, але й на наукові, культуротворчі та духовні сторони розвитку людства. Це призвело до трансформацій у самій філософії культури, до змін у способі її вивчення та репрезентацій (саме через суть і образ) [1, с. 102].

Інформаційна політика, у свою чергу, може виступати певним регулятором суспільних відносин.

Для визначення інформації використовують два основних підходи: атрибутивний і функціональний. Атрибутивний підхід розглядає інформацію як об'єктивну властивість усіх матеріальних об'єктів, функціональний же стверджує, що інформація є умовою і результатом активної діяльності й можлива тільки на соціальному рівні. Крім того, інформація розглядається як усі відомості, знання, повідомлення, що допомагають у вирішенні того чи іншого завдання [3, с. 78].

Інформація як окрема наукова категорія з погляду технічних фахівців становить набір будь-яких даних, а на думку гуманітаріїв, – це певні відомості. На перший погляд, різниця невелика, але сьогодні вона відображає суть необхідності інтеграції й синтезу наукових дисциплін, а саме гуманітарних і технічних, точних і природознавчих, класичних і новітніх [3, с. 78].

Сьогодні Україна стоїть перед необхідністю концептуального осмислення впровадження інформаційного способу організації життєдіяльності суспільства. Це означає, що стратегія формування основ інформаційного суспільства має розглядатися в контексті загальних стратегічних пріоритетів соціального, економічного та інституційного розвитку країни як органічний складник масштабних перетворень у суспільстві та владних інститутах [4, с. 143].

Водночас очевидно, що інформатизація, що наразі відбувається в Україні, є показником того, що найближчим часом модернізовані інформаційні технології посядуть перше місце в розвитку українського суспільства в різ-

них сферах життя.

Таким чином, інформаційне суспільство засноване на пануванні інформації. Побудова моделі інформаційного суспільства в Україні базується на впровадженні міжнародних стандартів. Тому розуміння інформаційного суспільства потребує особливої уваги та вивчення, а також належного врегулювання на законодавчому рівні.

1. Колодко А. І. Основні концепції інформаційного суспільства: зарубіжний та український досвід. *Вісник ХДАДМ*. 2015. № 5. С. 101–107.

2. Даніліян В. О. Глобальне інформаційне суспільство: культура і людина. *Наук.-теорет. часопис Ін-ту філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України та Полтав. держ. пед. ун-ту ім. В. Г. Короленка*. Київ: Полтава, 2005. Вип. 14. С. 67–78.

3. Політанський В. С. Поняття інформаційного суспільства: теоретико-правовий підхід. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2017. № 1. С. 77–86.

4. Політанський В. Концептуальні ідеї розвитку інформаційного суспільства. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 4. С. 140–144.

5. Про інформацію. Закон України від 02 жовт. 1992 р. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1992. № 48. Ст. 650.

Зіненко Д. Ю.

студентка юридичного факультету
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Ковбаса В. М.

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри
загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

СУТНІСТЬ ТА ВИРАЖЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

Розглянемо поняття «влада» в більш вузькому сенсі – через призму поняття «держава». У вітчизняній і зарубіжній науці, працях філософів і державних діячів розроблено безліч підходів до визначення поняття «держава» (нормативістський, теологічний, природно-правової, культурологічний та ін.). Деякі вчені визначають державу як «основну політичну організацію класового суспільства, що здійснює його управління, охорону його економічної та соціальної структури». У сучасній енциклопедичній літературі держава розуміється як соціально-політична організація, що діє на певній території і

володіє вищою владою. Із названих визначень можна зробити ряд висновків: по-перше, існування держави немислиме без наявності влади; по-друге, поняття «державна влада» і «політична влада» органічно пов'язані [2, с. 71].

Політична (державна) влада є різновидом влади громадської. Терміни «державна влада» й «політична влада» синонімічні. У юридичній, філософській і політологічній літературі зустрічаються й противники цього отождивлення. Вони вважають, що «політична влада» – поняття більш широке, ніж «державна влада», бо перша здійснюється не тільки державою, а й іншими суб'єктами політичної системи суспільства; полем дії державної влади є власне держава та її органи. Однак замовчується той факт, що протягом історії існування інституту держави під його прямим або непрямим впливом перебували завжди всі інститути громадянського суспільства, які він або підтримував і заохочував, або третирував і знищував. У ході розвитку світової та вітчизняної історії процес виникнення держави, а з ним і державної влади, у різних регіонах протікав по-різному. Під впливом особливостей зародження держави й державної влади в міру зміни суспільно-економічних формацій, політичних режимів і в силу особливостей форми правління й державного устрою формувалися точки зору державно-правової та філософської думки на сутність понять «влада» і «державна влада».

Слід зазначити, що держава – представник суспільства, і її головне завдання – виконання «загальних справ», таке управління суспільством, щоб поряд із саморегулюванням життя в ньому підпорядковувалося певним (передбачається – спільно пропрацьованим) правилам, що не допускає анархії й розпаду суспільства. Влада є основною ознакою держави. Тільки держава має всю повноту влади і має всі її форми. Усі інші соціальні організації наділені лише частковою владою або однією з її форм. Причому влада всіх інших соціальних організацій потребує для свого здійснення санкцій з боку державної влади.

Так, влада батьків над дітьми виникає в силу фізіологічних причин раніше державної влади й існує ніби незалежно від неї. Але в сучасних цивілізованих державах вона, з одного боку, обмежується державною владою, а з іншого, охороняється нею [3, с. 115].

Обмеження батьківської влади з боку держави полягають у тому, що держава вимагає, щоб батьківська влада була спрямована на розумні цілі: на фізичне, розумове й моральне виховання дітей, на їх ріст і розвиток, а не на катування, розбещення і калічення. Держава обмежує батьківську владу також відомими віковими межами: після досягнення дітьми повноліття батьківська влада припиняється. З іншого боку, держава охороняє батьківську владу, не допускаючи стороннього втручання в її розумні прояви [3, с. 116].

Не підлягає сумніву, що в господаря або завідувача якогось промислового закладу – майстерні, фабрики, заводу або торгового підприємства – є деяка влада над службовцями в цих закладах. Але ця влада заснована виключно на договорах, а виконання договорів гарантується державною владою; зокрема, у разі виникнення спору через відмову підкорятися вимогам роботодавця

суд повинен вирішити, чи було укладено договір, чи чинний він, чи входить до числа зобов'язань, установлених договором, виконання тих чи інших розпоряджень господаря або завідувача закладу.

Проблему державної влади й управління суспільством розглядали геніальні філософи, економісти, політологи не одне століття. У багатьох працях класиків політичної теорії наведена найважливіша думка про нерозривну єдність управління з владою. У зарубіжній і вітчизняній літературі існує багато визначень поняття державної влади.

Джерелом стає визначення влади взагалі. Недоліком цього підходу є те, що аналізу насправді здійснюваної державної влади не відбувається, не розглядаються окремі аспекти влади. Це призводить до того, що визначення за використання такого підходу далекі від реальності. Кожен прихильник такого підходу прагне «звести різноманітні визначення влади до однієї єдино вірної точки зору і на основі отриманого таким чином абстрактного визначення поняття влади дає визначення поняття державної влади» [1, с. 33].

Таким чином, державна влада – явище соціально-політичне. Це основна форма прояву політичної влади певної соціальної спільноти (народу, класу тощо), що володіє спеціалізованим апаратом для регулювання суспільних відносин та верховенством у суспільстві. Найважливіші елементи державної влади – це воля і сила. Державна влада як вид публічної влади є саме тою суспільною силою, яка здатна за допомогою правових і організаційних засобів здійснювати волю держави в рамках конституції і законів. Державна влада є особливим видом публічної влади. Маючи всі ознаки публічної влади, державна влада, разом із тим, має ознаки, притаманні лише їй.

1. Дмитрієв Ю. А. Співвідношення понять політичної та державної влади в умовах формування громадянського суспільств. *Держава і право*. 1994. № 7. С. 33–34.
2. Кокорев Р. С. Поняття і характерні риси держави як суб'єкта міжнародного права. *Держава і право*. 2005. № 12. С. 71–79.
3. Ожегов С. І. Словарь русского языка. Москва. 1988. С. 115–116.

Злогодухова Каріна Сергіївна
студентка юридичного факультету
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

КРИТЕРІЇ ЧЛЕНСТВА В ЄС ЯК ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНОГО ПРОСТОРУ

Європейський Союз – це міждержавне об'єднання новітнього типу, участь у якому наразі є бажаною для низки країн, де країни-члени юридично залишаються суверенними державами, які добровільно «об'єднали свої суве-

ренітети для того, щоб збільшити свою потужність та вплив у світі, якого жодна з країн-членів не могла б досягти наодинці».

На сьогодні питання членства України в ЄС є надзвичайно актуальним, але й має ряд політико-правових проблем, із якими стикаються країни як Центральної, так і Східної Європи, адже Європейський Союз заснований на цінностях поваги людської гідності, свободи, демократії, рівності, правової держави та дотримання прав людини, що прямо впливає зі ст. 2 Договору про ЄС. Ці цінності є спільними для держав-членів у рамках суспільства, що характеризується плюралізмом, недискримінацією, терпимістю, справедливістю, солідарністю і рівністю жінок і чоловіків, тому кожна держава прагне до такого суспільства через вступ до ЄС.

Існує декілька критеріїв членства в ЄС.

Першим різновидом є Копенгагенські критерії членства, визначені на засіданні Європейської ради в Копенгагені 21–22 червня 1993 року та закріплені у ст. 49 Договору про ЄС. Вони полягають у такому:

– стабільність інститутів, що гарантують демократію, верховенство права, повагу до прав людини, повагу і захист національних меншин (політичні критерії);

– здатність узяти на себе зобов'язання, що випливають із членства в ЄС, включаючи суворе дотримання цілей політичного союзу (інші критерії).

Наступним різновидом є Мадридські критерії членства.

На засіданні в Мадриді Європейська рада (грудень 1995 р.) також вказала на потребу «створити умови для поступової, гармонійної інтеграції держав-кандидаток, зокрема, через виправлення їхніх адміністративних структур», що полягають у такому: вимагати від країн-кандидатів створення належних управлінських інституцій та судових органів, посилення їх дієздатності, забезпечення їх належними кадрами, що має не тільки прискорити адаптацію національного законодавства до норм і правил ЄС, але гарантуватиме впровадження й дотримання законів і дасть змогу новим членам ЄС скористатися перевагами членства, наприклад, повною мірою реалізувати чотири свободи, за рахунок численних європейських програм активізувати інноваційну діяльність, підвищити зайнятість тощо.

Останніми є «латентні» критерії членства в ЄС. Вони прямо не закріплені в нормах права ЄС, однак відповідність їм є необхідною для вступу, прикладом таких критеріїв є:

- приєднання держави до Статуту Ради Європи
- приєднання до Європейської конвенції з прав людини.

Отже, будь-яка європейська держава, яка прагне стати членом Європейського Союзу, повинна поважати та впроваджувати загальноприйняті цінності, за умови втілення в життя Копенгагенських, Мадридських і «латентних» критеріїв може сподіватися на членство в Європейському Союзі.

Політико-правові проблеми, із якими стикаються держави-члени через критерії членства, запроваджені Європейським Союзом:

- держави, які мають на меті стати членами ЄС, повинні не лише закріпити принципи демократії і верховенства права у своїх конституціях, але й втілювати їх у повсякденне життя;

- членство в ЄС під кутом зору політичних стандартів вимагає від держави-кандидата стабільності інститутів, що гарантують демократію, верховенство права, повагу і захист меншин;

- конституції держав-учасників мають гарантувати демократичні свободи, включаючи політичний плюралізм, свободу слова і свободу совісті. Вони встановлюють демократичні інститути та незалежні органи правосуддя, органи конституційної юрисдикції, що створює умови для нормального функціонування державних установ, проведення вільних і справедливих виборів, періодичної зміни правлячої парламентської більшості, а також визнання важливої ролі опозиції в політичному житті.

Отже, з метою оцінки виконання державами умов членства в ЄС Європейська комісія (ЄК) у кожному своєму Висновку виходить за межі формального опису політичних інститутів і відносин між ними. На основі ряду детальних критеріїв вона оцінює, чи має демократія реальний характер. При цьому перевіряють захист конституційних прав і свобод, зокрема свободи слова в процесі діяльності політичних партій, неурядових організацій і засобів масової інформації.

Також Європейська рада дійшла висновку, що держави-члени мають бути здатними взяти на себе зобов'язання членства в Європейському Союзі у контексті відповідності цілям Договору про Європейський Союз.

Спільна зовнішня політика й політика у сфері безпеки є головними складовими ЄС. Найголовнішою проблемою для держав-членів є виконання в повній мірі всіх вимог, запроваджених Європейським Союзом.

1. Жовква І. І. Критерії членства в СОТ, ЄС та НАТО. *Інтеграційні перспективи України. Аналітичне дослідження*. Київ, 2010. 84 с.

2. Договір про Європейський Союз від 13.12.2007. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_029/conv.

3. Міхель Д. О. Копенгагенські критерії як чинники розбудови демократичних процесів та наближеності до європейського рівня життя в Україні. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Сер.: Політологія*. 2010. Т. 149, вип. 137. С. 153–157. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdupol_2010_149_137_32.

4. Статут Ради Європи, Лондон, 5 травня 1949 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001#Text.

5. Флоренц Бенуа-Ромер, Гайнріх Клебес. *Право Ради Європи*. Київ: «К.І.С.», 2007. 62 с.

Іванова Марина Іллівна

доктор економічних наук, доцент,
професор кафедри менеджменту
Національного технічного університету
«Дніпровська політехніка»,

Карпенко Роман Валерійович

кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

**ПРОБЛЕМИ ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ ВИПУСКНИКІВ
ЗВО В УКРАЇНІ**

Останнім часом ситуація у сфері молодіжної зайнятості в Україні постійно погіршується. Молодь формує особливий спектр ринку праці, який значно відрізняється від інших складових ринку. З одного боку, молодий вік сприяє високій мобільності, відкритості, готовності до змін та пошуку роботи, а з іншого – молоді не вистачає відповідного досвіду, щоб бути конкурентоспроможною на ринку праці. Тому безробіття молодих людей є однією з найгостріших соціально-економічних проблем сучасної України [1].

Ситуація з працевлаштуванням нещодавніх випускників ЗВО неоднозначна. Офіційна статистика не дає чіткого уявлення про відсоток випускників ЗВО, які не можуть знайти роботу після здобуття відповідного освітнього рівня. Тому вибір напрямку підготовки та навчання – один із найважливіших етапів у житті кожної молодої людини. Зробити його – означає взяти на себе відповідальність за прийняте рішення. Тож необхідно ретельно вивчити величезну різноманітність сучасних професій, зрозуміти їх зміст, оцінити свої можливості, здібності та інтереси, перспективи подальшого працевлаштування за обраним напрямом підготовки [2].

За даними сайту Osvita.ua, найбільш затребуваними професіями протягом тривалого періоду є менеджери з продажу, ІТ-фахівці, продавці та маркетологи, офіс-менеджери й керівники регіональних представництв (рис. 1). Низька конкуренція стабільно фіксується також серед представників робітничих професій, тому сьогодні цим фахівцям знайти роботу досить легко.

Крім того, конкуренція залежить не тільки від популярних напрямів та обсягу кількості чоловік на вакансію. Також місцезнаходження міста має значення. Так, найвища конкуренція спостерігається стабільно у великих містах України: у Києві та Київській області, а також у Дніпрі, Одесі, Львові,

Полтаві та Харкові. Простіше знайти роботу жителям західних регіонів України – Львова, Івано-Франківська, Тернополя, Волині, а також Хмельницького.

ТОП-5 проф. сфер з найвищою конкуренцією

Рис. 1. ТОП-5 професійних сфер із найвищою конкуренцією [3]

За даними Державної служби статистики України, рівень безробіття серед молоді є вищим за середній рівень у країні: для віку 25–29 років він склав 11,3 %, а для віку 15–24 років узагалі досяг відмітки майже в 19 % (рис. 2, 3). Однак більш актуальним питанням усе ж є молодь 25–29 років, оскільки саме в цьому році випускники ЗВО активно шукають роботу, якщо не мали можливості працевлаштуватися під час отримання освіти, або якщо їх не помітили роботодавці в університеті, або якщо необхідно змінити наявну роботу на таку, що відповідає здобутій спеціальності за вищою освітою [4].

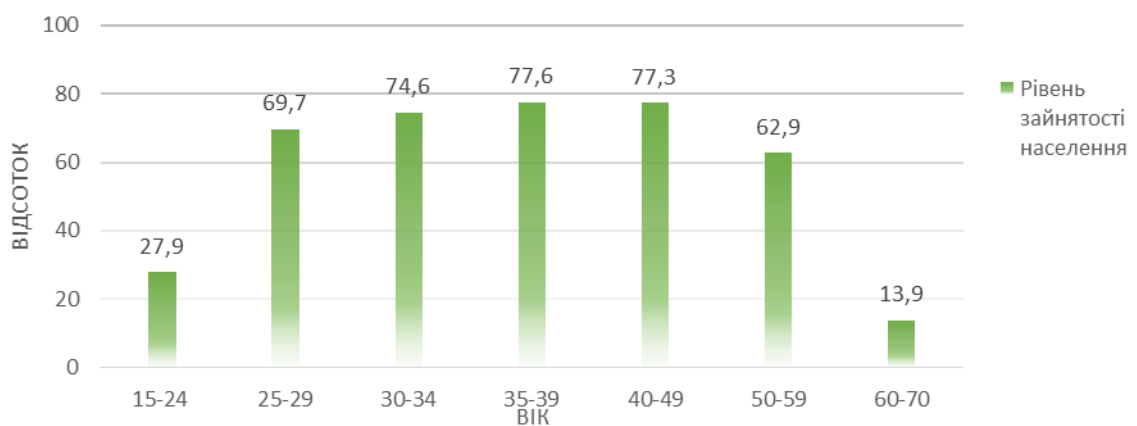

Рис. 2. Рівень зайнятості населення за віковими групами у відсотках до населення відповідної вікової групи

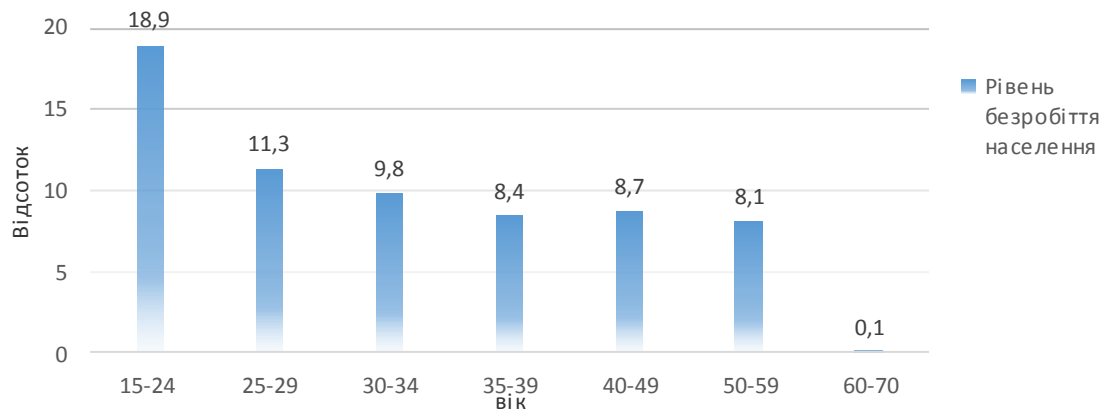

Рис. 3. Рівень безробіття населення за віковими групами у відсотках до економічно активного населення відповідної вікової групи

Основною причиною безробіття серед випускників, виділеною експертами з працевлаштування, є перша поява на ринку праці. Протягом останніх 10–12 років випускники вишів нерідко самостійно вирішують проблеми, пов'язані з працевлаштуванням після закінчення навчання. Непередбачуваність ринку праці, відсутність повної та достовірної інформації про вакансії, надлишок випускників деяких спеціальностей призводять до того, що молодий спеціаліст стає на облік у службі зайнятості або ж сам, використовуючи свої здібності, шукає роботу [5].

Вища освіта є вагомим чинником, який підвищує шанси на успішне працевлаштування, хоча і не гарантує його. Як свідчать дані Державної служби статистики, серед людей віком 15–70 років із вищою освітою відсоток зайнятих дещо вищий ніж в інших освітніх групах (70,5 %), наступними з невеликим розривом стоять люди з професійно-технічною освітою (61,6 %) та неповною вищою освітою (61,2 %) (рис. 4), а рівень безробіття серед тих, хто отримав повну вищу освіту, – найнижчий, що склав 7,8 % (рис. 5).

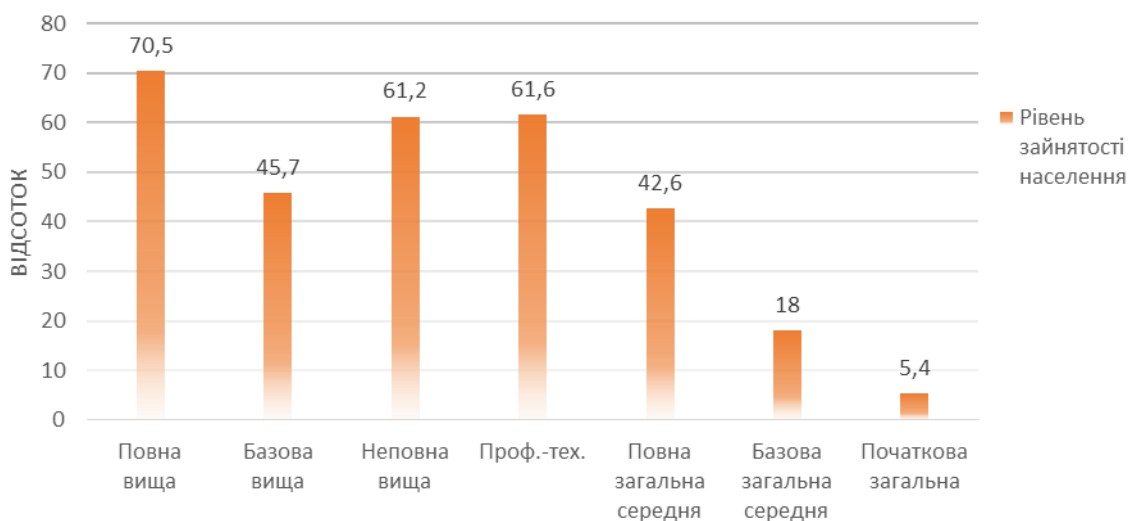

Рис. 4. Рівень зайнятості населення за освітою у відсотках до населення відповідної вікової групи

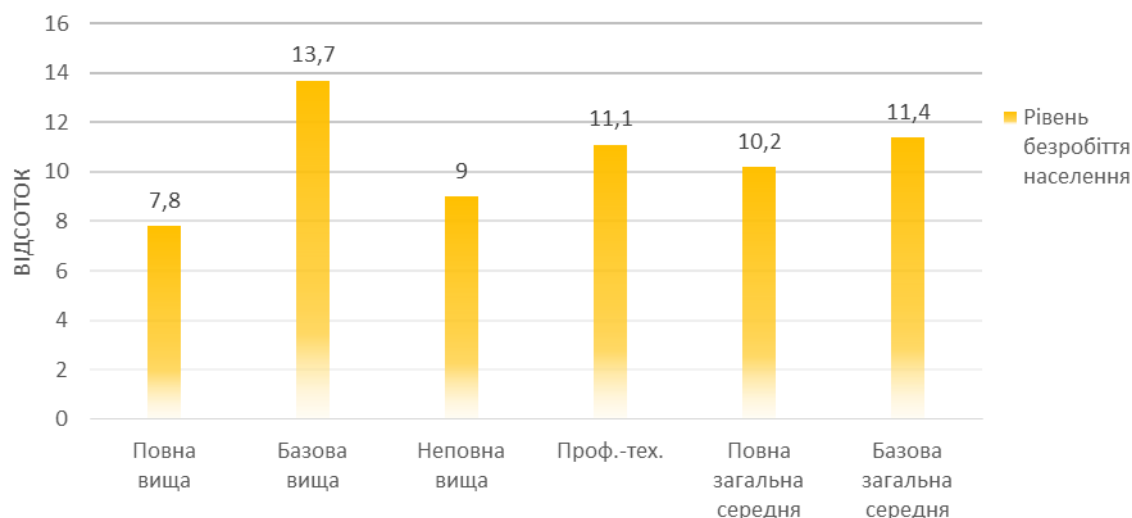

Рис. 5. Рівень безробіття населення за освітою у відсотках до економічно активного населення відповідної вікової групи

За даними аналітиків сайту Rabota.ua (рис. 6), тільки 42 % опитаних працюють за фахом. Ще 18 % покинули «професійну гавань», а 33 % жодного разу за фахом так і не працювали.

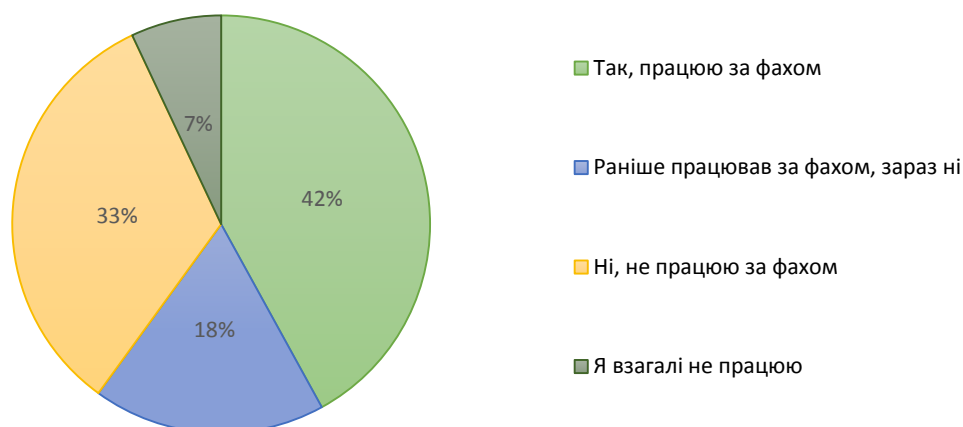

Рис. 6. Результати опитування, чи працюють люди за фахом

Найголовніші проблеми під час працевлаштування, з якими стикається випускник ЗВО [2]:

1) відсутність вакансій за здобутим напрямом підготовки, тобто існує дисбаланс потреб і пропозицій на ринку праці, тому що значна кількість молоді продовжує навчатись за «престижними» напрямками підготовки;

2) «замкнуте коло», суть якого полягає в тому, що претендент повинен мати досвід роботи за напрямом підготовки, який практично не можливо здобути, адже працедавці зацікавлені в працівниках із досвідом роботи. Тому слід встановити реальну планку очікувань і не висувати завищених вимог. Якщо молодий фахівець отримує диплом, але ще ніколи ніде не працював за

фахом, то він має бути готовий серйозно знизити свої очікування щодо посади та оплати праці. Крім того, нестачу досвіду необхідно компенсувати більшою активністю на ринку праці;

3) низька психологічна готовність до професійної практичної діяльності незалежно від того, який навчальний заклад (державний чи приватний) закінчив випускник. Значна кількість випускників, маючи необхідні теоретичні знання та практичні навички, при цьому психологічно не готова довести роботодавцю свою фахову придатність.

Варто зазначити, що на молодіжному ринку праці існує ще така низка проблем [1]:

- загальний стан економіки, де кількість робочих місць зменшується;
- податковий тиск на великі підприємства, малий та середній бізнес з боку держави;
- відсутня система розподілу молоді на стажування, практику та на роботу після закінчення навчання;
- недосконала розробка та непрофесійне впровадження програм зайнятості, перекваліфікації.

Н. В. Клименюк зазначає, що найголовніша проблема безробітних випускників ЗВО в тому, що коли вони намагаються влаштуватися за своєю спеціальністю на роботу, то стикаються з тим, що вона малооплачувана (58 % респондентів вказали на це). На друге місце респонденти поставили проблему відсутності досвіду роботи. Роботодавці беруть на роботу тих, хто вже пропрацював 3 роки. На третьому місці стоїть знання іноземної мови: роботодавці бажають, щоб їх працівники могли спілкуватися різними мовами (рис. 7) [1].

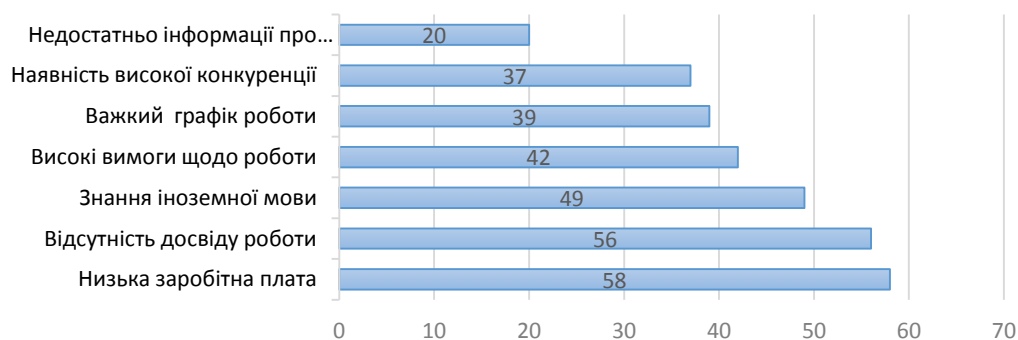

Рис. 7. Відповіді респондентів на питання «Які саме проблеми постають перед Вами під час влаштування на роботу?»

Сьогодні під час прийому на роботу молодих фахівців багато роботодавців готові зараховувати проходження стажувань як досвід роботи. Тому варто звернути увагу на програми стажувань, безоплатні та платні. Адже в разі розгляду двох однакових резюме роботодавець надасть перевагу саме тому кандидату, який має досвід проходження практик і стажувань. А якщо молодий спеціаліст має ще й рекомендаційний лист, вакансія – його.

1. Клименюк Н. В., Високос А. І. Проблема працевлаштування випускників вищих навчальних закладів. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія». Серія: Педагогіка.* 2016. Т. 270, вип. 258. С. 73–77.

2. Аляб'єва С. С., Коваль К. О., Мензул О. М. Працевлаштування випускників вищих навчальних закладів: проблеми та державний інструментарій їх вирішення. *Вісник Вінницького політехнічного інституту.* 2014. № 1. С. 128–134.

3. Молоді фахівці та проблема пошуку роботи. *Інформаційно-освітній портал Osvita.ua.* URL: <http://osvita.ua/vnz/51896/>.

4. Економічна активність населення України: стат. збірник. *Державна служба статистики України, м. Київ, 2018 рік.* URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/07/zb_EAN_2017.pdf.

5. Сало А. В. Проблеми працевлаштування випускників ВНЗ в Україні. *Бізнес-Інформ.* 2015. № 8. С. 64–69.

Кайсарова Анастасія Олександрівна
студентка юридичного факультету
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Халапсіс Олексій Владиславович
доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри
соціально-гуманітарних дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ЖИТТЯ ЯК ПРОВІДНИЙ НАПРЯМ ГУМАНІТАРНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Світовий досвід довів, що лідерами серед високорозвинених країн стали ті, які досягли високих стандартів у сфері освіти, охорони здоров'я, культури. У філософії їх гуманітарної політики безпека людини, суспільства, держави безпосередньо пов'язана зі спроможністю влади забезпечити захист людини і її прав, створити умови для розширення свобод людини і досягнення сталого результату. Сучасні науковці як головний напрям гуманітарного розвитку України виокремлюють процес підвищення якості життя її громадян, що передбачає забезпечення працевлаштування та достойної оплати праці, необхідної для задоволення фізичних і духовних потреб [1, с. 140].

Питання підвищення якості життя як провідний напрям гуманітарного розвитку України висвітлено в працях таких учених, як В. Дзоз, О. Дніпров. Із позицій забезпечення національної безпеки гуманітарну політику досліджували В. Пироженко, Д. Сладкий, С. Гнатюк, М. Степико, В. Горбулін, О. Литвиненко, А. Качинський, Г. Новицький, С. Кісельов, М. Розумний, Б. Парахонський.

Нова концепція гуманітарної безпеки, запропонована ООН, апелює до зв'язку гуманітарної безпеки (human security) і людського розвитку в контексті вирішення національних і глобальних проблем через нову парадигму сталого людського розвитку [1], еволюція якої призвела до переосмислення сутності гуманітарної політики. У системі сучасної гуманітарної політики базовими елементами розвитку людського потенціалу фактично стали охорона здоров'я й освіта, які є визначальними, підґрунтям для реалізації завдань усіх напрямів державної гуманітарної політики. Не випадково економічно розвинені країни саме охорону здоров'я й освіти розглядають як головну умову забезпечення соціогуманітарного розвитку й безпеки, формування людського капіталу, запобігання стрімкому поглибленню соціальної нерівності тощо.

В українських реаліях практичне зростання якості життя передбачає використання комплексу економічних, соціальних та соціокультурних заходів. Основними напрямками діяльності держави з підвищення якості життя може бути: вдосконалення системи охорони здоров'я, пропагування здорового способу життя та спорту; гармонізація людського й природного середовища; стимулювання народжуваності, розвитку сім'ї; збереження безперервної освіти; гідна оплата та умови праці; зростання добробуту населення шляхом запровадження високих соціальних стандартів життя.

Радикальна модернізація змісту й організації системи освіти спрямована на осучаснення змісту та форм освіти, запровадження нових стандартів на основі компетентнісних підходів, сучасних освітніх програм, ефективних внутрішньої та зовнішньої систем забезпечення якості освіти, формування нових моделей підготовки фахівців, академічної свободи учасників освітнього процесу, забезпечення автономії закладів освіти, формування їх якісного контингенту, а також удосконалення управління й фінансування галузі, розвиток державно-приватного партнерства тощо [2, с. 82].

Говорячи про гуманітарну політику в рамках міжнародних зобов'язань України, насамперед у контексті Угоди про асоціацію з ЄС та Порядку денного асоціації, не можемо не визнати, що на сьогодні залишаються невиконаними зобов'язання держави щодо ухвалення низки законів, зокрема щодо децентралізації влади, визнання неформальної освіти, модернізації соціальних послуг, а також удосконалення законодавства у сфері доступу до публічної інформації, гармонізації законодавства у сфері запобігання та протидії дискримінації із правом ЄС тощо. Таким чином, проблема комплексної розбудови соціогуманітарного простору залишається на порядку денному в контексті формування та реалізації внутрішньої та зовнішньої політики України.

Ефективна модернізація гуманітарної політики може бути реалізована за умови надання їй статусу національного проєкту формування належних умов для забезпечення людського розвитку. Для цього на державному рівні необхідно забезпечити політичну, правову, організаційну, інформаційну, матеріально-технічну підтримку інноваційних управлінських моделей і форм діяльності щодо формування та реалізації гуманітарної політики як головного елемента в системі забезпечення людського розвитку. У ході реалізації цього національного проєкту доцільно розробити й ухвалити стратегію гуманітарного розвитку України [3, с. 120].

Першочерговими завданнями державної гуманітарної політики мають стати: формування єдиного гуманітарного простору в Україні; забезпечення безумовного пріоритету принципів людиноцентризму та справедливості в системі державного управління у сфері людського розвитку; підвищення рівня професійної компетентності управлінських кадрів (державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування); активна державна підтримка розвитку конкуренції у сферах розвитку людського потенціалу; забезпечення прозорості державної підтримки всіх суб'єктів формування та реалізації державної політики у сфері людського розвитку; заохочення інвестицій в інноваційні проєкти, спрямовані на забезпечення людського розвитку в Україні.

Темою подальших досліджень може стати аналіз механізмів державного управління в соціогуманітарній сфері як головної передумови забезпечення соціальної функції держави.

1. Валецький О. Роль державної культурної політики в реалізації реформ в Україні. *Стратегічні пріоритети*. 2016. № 3 (40). С. 140–141.

2. Горбатюк С. Концептуалізація моделі гуманітарної політики в Україні на сучасному етапі реформ. *Ефективність державного управління*. 2018. Вип. 2 (55). Ч. 1. С. 80–90.

3. Розпутенко І. В. Цивілізаційний вибір України в умовах глобалізації. *Вісник НАДУ при Президентіві України*. 2017. № 1. С. 120.

Алексєєнко Анастасія

студентка юридичного факультету
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Халапсіс Олексій Владиславович

доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри
соціально-гуманітарних дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОВЕДІНКИ ОСОБИСТОСТІ В МОЛОДІЖНИХ СУБКУЛЬТУРАХ

У сучасному суспільстві досить часто можна зустріти особистість, яка чимось відрізняється від інших. Це може бути інший одяг чи інша зачіска, специфічна поведінка чи незвичайна мова, цікаві погляди на життя чи нейтральне ставлення до всього, що відбувається.

Такий спосіб самовираження з'явився не просто так. Кожна людина, особливо в підлітковому віці, не хоче бути поза увагою. Безперечно, існує такий тип темпераменту, як меланхолік (спокійний, навіть занадто, урівноважений), але кому б не хотілося бути зіркою серед темного нічного неба? Узагалі, усе дуже просто! Достатньо бути собою – і ти вже особистість, не така як усі, але ж ні, ці індивіди (особливо підлітки) люблять усе ускладнювати. Кожен прагне виразити свою Я-сторону через незвичайні речі, такі, як дивна зачіска (іноді виходить непогано, але в більшості випадків смішно), обличчя повністю в сережках, однотонний одяг (зачасту лячний).

І тут приходять на допомогу субкультури. Загалом, на нашу думку, субкультура – це певне соціальне угруповання, яке об'єднане тим, що кожен його представник має певні риси, зовнішність та погляди (зазвичай у всіх вони збігаються). Саме вони допомагають особистості «віднайти себе».

Основну частину субкультур складають молодіжні. Саме в таких субкультурах яскраво проявляється трансформація поведінки особистості. У перехідному віці важливо розуміти, що будь-яка поведінка тягне за собою наслідки, які можуть бути як позитивними, так і негативними. Вважаємо, що й самі субкультури поділяються на позитивні, які не несуть шкоди ні оточенню, ні їх представникам, та негативні, які згубно впливають на особистість. Субкультури, особливо молодіжні, повинні допомагати особистості розкритися, знайти свій шлях у житті, а не псувати його необдуманими вчинками.

Із віком потяг до субкультур минає. Як зазначалося раніше, саме в підлітковому віці особистості схильні до неформального способу життя. Належність до однієї із субкультур надає індивіду (учаснику цієї групи) можливість продемонструвати одноліткам і навіть дорослим свої погляди на життя тощо. Психологи стверджують, що тинейджерам узагалі притаманно протиставляти себе дорослим. Кожен має право бути індивідуальним, виражати свої погляди та ставлення до того, що відбувається. Хочемо підкреслити, що важливо виражати саме СВОЇ погляди й інтереси, а не ті, які нам навіюють. Важливо залишатися собою, не шукаючи ідолів, бо їх все одно не існує.

Трансформація поведінки людини відбувається за різних чинників (природних, культурних, політичних і т. д.). Молодіжні субкультури також мають великий вплив на поведінку людини та її розвиток. Перш за все в особистості змінюється ставлення до самої себе (наприклад, самооцінка).

Дослідження свідчать, що неформальним об'єднанням молоді характерні такі ознаки, як слабо виражені структура, інтереси та внутрішні зв'язки. На нашу думку, держава повинна приділити увагу субкультурам, їх розвитку, проблемам, бо багато розумних людей через економічні, політична та соціальні негаразди належать до таких субкультур, не знаходячи собі місця в суспільстві.

У «негативних субкультурах» стало модним вживання наркотиків. Хочеш ти цього чи ні, ти повинен, бо так роблять усі. Багато молодих людей, які потрапляють під вплив таких груп, мимоволі потрапляють у наркотичний полон, інколи навіть цього не знаючи. У деяких молодіжних субкультурах вживання психотропних речовин виступає як певний ритуал прилучення (приєднання) до неї. Причому відмову від такого принципу вживання наркотиків розцінюють як зраду або відхилення від курсу субкультури.

Основний фактор, який привертає увагу молоді до субкультур, – це набуття зовнішніх та поведінкових характеристик, які допомагають особистості начебто виділитися із сірої маси мегаполісу. Навіть те, що представники пропагують свою певну ідеологію, в основному не цікавить молодь, бо для них важливіші зовнішні ознаки – одяг, зачіска, мова, поведінка.

Лисаник Катерина Олександрівна
студентка юридичного факультету
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Халапсіс Олексій Владиславович
доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри
соціально-гуманітарних дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ВПЛИВ ПРОЦЕСУ ПОШИРЕННЯ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ЗЛОЧИННІСТЬ

Сучасний час відзначається надзвичайно швидким зростанням технологічних здобутків, а також їх використанням у системі суспільних відносин. Науково-технічна революція не оминає майже жодної країни, зокрема й України, тому дослідження сутності впливу сучасних технологій і здатності до миттєвої комунікації є важливим та актуальним науковим завданням.

Визначаючи загальні тенденції розвитку вітчизняного законодавства, зауважимо їх недосконалість, що характеризується певною невідповідністю реальним умов функціонування й перебігу процесу життєдіяльності суспільства та його окремих елементів. Особливо таке становище погіршується в результаті поширення цифрових технологій, і тому поглиблення недосконалості та невідповідності законодавства відбувається ще активніше.

Оскільки сучасне законодавство в повному обсязі не реалізує сталі суспільні відносини, які виникли досить давно та не змінюються у своїй сутності, реалізація регламентування нового типу суспільних відносин майже цілком перебуває поза межами правового регулювання в Україні.

Сьогодні значна частка підприємницького активу працює у сфері онлайн, що відзначає проблему поширення інтернет-шахрайства, визначення якого є фактично нереальним у межах повноважень сучасних правоохоронних органів, а отже, і є нерегульованим аспектом діяльності окремих суб'єктів суспільства.

В Україні наявна тенденція до імплементації законодавства країн Європейського Союзу, проте така імплементація загалом визначається відсутністю чіткої адаптації європейських норм до реалій українського суспільства, менталітету та особливостей матеріально-технічного забезпечення. Таким чином, хоча розвиток законодавства у сфері підвищення відповідності особ-

ливостям технічного розвитку та виникненню нових аспектів життєдіяльності людини є досить актуальним, він характеризується високим рівнем складності, тому потребує системного та комплексного підходу.

Калашнік Євгеній Олександрович
курсант факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Царьова Ірина Валеріївна
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри українознавства
та іноземних мов
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ІСТОРИЧНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ ЯК АСПЕКТ ЗАКОНОМІРНОЇ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Позиція України щодо спрямування в сторону Європейського Союзу вперше на законодавчому рівні була сформульована в Постанові «Про основні напрями зовнішньої політики України», схваленій Верховною Радою України 2 липня 1993 року [2]. Курс на безпосередню євроінтеграцію є природним наслідком установаження Україною незалежності [4]. Метою наукової розвідки є характеристика динаміки поліпшення на психологічному рівні ставлення громадян України до ЄС, дослідження специфіки процесів європейської самоідентифікації українців.

Якщо звернути увагу на історичний аспект євроінтеграції нашого народу, то нескладно простежити вольовий шлях українців завдяки корінній установці в усвідомленнях кожного, необхідності дотримання права жити в демократичній, економічно розвинутій, соціально орієнтованій країні. Мета й здобутки вже зараз знаходять своє відображення у фактичному підґрунті створення шляхів масштабних внутрішніх перетворень, а саме тих необхідних умов задля входження до спільноти європейських розвинутих країн. Як цивілізована європейська держава, що впевнено затвердила позиції демократії та ринкової економіки, Україна просто не може співіснувати лише десь поруч зі світовими і європейськими господарськими процесами. До того ж це регламентується на законодавчому рівні. Так, відповідно до ст. 11 ЗУ «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» [1], забезпечення інтеграції Укра-

їни є однією з основоположних засад зовнішньої політики у європейський політичний, а також більшість інших просторів із метою набуття істинного й безповоротного членства в ЄС.

Євроінтеграція України – досить складний, періодичний, а також поступовий процес, що стосується майже всіх сфер життя – політичної, економічної, соціальної, культурної, але саме історичний аспект як закладення в переконаннях психологічного чинника, тобто свідомого європейського вибору громадян, утвердження в українському суспільстві проєвропейських принципів, необхідності руху країни по шляху євроінтеграції – по праву вважається найважливішим складником утвердження на пряму України до європейської спільноти.

Специфіка формування геополітичної спрямованості громадян України насамперед зумовлена тим, що країна перебувала у стані вибору між двома інтеграційними хвилями – євразійської та європейської, кардинально різними за метою, умовами та природою. На ставлення громадян вплинули радянська спадщина, непрості соціально-політичні процеси всередині країни разом із різноманітними зовнішніми впливами. За таких умов в українському суспільстві з часом сформувалось і зміцнилось підґрунтя прихильників євроінтеграційного курсу [3].

Агресія зі сторони Росії проти України, що розпочалась у лютому 2014 р., стала досить вагомим чинником впливу на ситуацію, що знаходить власне відображення в переконаннях кожного. Але факти аналізу статистичних даних свідчать про таке:

– відбулись докорінні зміни у ставленні громадян України до Російської Федерації, більшість опитаних респондентів, що досить об'єктивно характеризують вагому частину населення, наголошують на необхідності нагального припинення будь-яких контактів із Росією [2];

– події Революції Гідності в грудні 2013 – січні 2014 рр. міцно утвердили європейський курс розвитку України.

Ця подія разом із російською агресією фактично зняла з порядку денного євразійський вектор інтеграції для України. Євразійська інтеграція та будь-що з нею пов'язане тепер асоціюється у громадян насамперед із країною-агресором, що не зовсім так, проте євроінтеграція для нашої країни, вважаємо, таки перспективніша.

Серед українських громадян закономірно більш розповсюдженим є позитивне ставлення до ЄС. За результатами дослідження, проведеного у грудні 2019 р., для респондентів привабливий образ Євросоюзу нараховує цілий ряд досить вагомих переваг, серед яких, як вони відзначають: високий рівень соціального захисту, рівень соціальної цінності звичайного населення (46,4 %), верховенство права абсолютно в усіх сферах життя (27,8 %), одна з найрозвиненіших демократій (21,7 %).

До вищезгаданих позитивних аспектів ЄС відносять також низький рівень корупції (22,4 %), гідну якість охорони здоров'я, її доступність (22,2 %),

наявність фінансових ресурсів, забезпечення ними на достатньому рівні більшість сфер життя (17,1 %) і науково-технічний розвиток, сприяння сучасним технологіям і тенденціям (14,6 %).

Сьогодні цей курс є невід'ємним, і, звичайно ж, одним із першочергових у внутрішній та зовнішній державній політиці. Ми зобов'язані (і навіть історично приречені) бути європейською країною, до того ж Європейський Союз закономірно ще на початку двохтисячних років визнав Україну своїм стратегічним партнером, а також у безпосередній Угоді про асоціацію між Україною та ЄС 21 березня 2014 року, після чого вже 16 вересня того ж року Верховна Рада України та Європейський парламент синхронно ратифікували цю ж угоду, і вже 1 вересня 2017 року вона набула чинності.

Отже, складно не погодитись із фактом спрямування української нації на євроінтеграцію на майже всіх рівнях життя [3], і з кожним днем відносини з ЄС лише зміцнюються, про що свідчить постійна співпраця з рядом країн Європи, закріплення позицій України на європейських платформах торгівлі, адже наша країна пройшла надзвичайний шлях змін, відстоюючи найважливіші принципи свободи й демократії, ставлення до яких у період із 2010 року змінилось докорінно. Нація, що прагне до якісних змін, із настільки вагомим історичним аспектом впливу на рівень постійного прагнення до незалежності й вдосконалення, безпосереднім чином заслуговує на одне з провідних місць у Європейському Союзі, орієнтація на що уже зараз поширила більшість проєвропейських цінностей на всій території України.

1. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2010. № 40. Ст. 527. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17#Text>.

2. Про основні напрями зовнішньої політики України: Постанова Верховної Ради України від 02 липня 1993 р. № 3360-ХІІ (редакція станом на 20.07.2010). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3360-12#Text>.

3. Царьова І. В. Лінгвофілософія сучасного юридичного тексту. *Colloquium-journal*. Warszawa, Polska, 2020. № 16 (68). Część 3. С. 23–27.

4. Tsareva I. V. Functional and derivative space of the legal text. *Advanced trends of the modern development of philology in European countries: Collective monograph*. Riga : Izdevnieciba «Baltija Publishing», 2019. P. 217–233.

Kashyrina Iryna Oleksandrivna
senior lecturer, Department
of social sciences and humanities,
Dnipropetrovsk state university
of internal affairs

METHODS OF REMOTE TEACHING FOREIGN LANGUAGE

In the modern world, at the time of constant political, economic, technical, cultural and educational development and progress, views on the teaching of disciplines with the use of a foreign language are changing. To begin with, the ways of internationalization are now being successfully introduced within the frames of international activities performed by modern higher education institutions. Particular attention is paid to the development of new forms of education that must meet today's international requirements and standards. Communication technologies have developed rapidly and increased the demand for remote teaching.

It is of high importance for experienced academic staff members to find and use the most interesting and innovative methods of teaching their discipline and be able to develop their activities in a cross-national direction via online resources making studying interesting and understandable. Today's higher education cannot stay apart from international methods of teaching disciplines, students must search for opportunities for international development and be able to realize themselves internationally in terms of mobility strategy.

Remote studying can seem for many students to be a difficult and not understandable issue but it is not. Online differs from live studying with the absence of live contact face-to-face, however, it cannot prevent you from effective studying of this or that discipline in another language as there is a set contact between a student and an academic staff member while remote classes through the screen of a laptop or a mobile phone. In fact, the gadget does not resist from full deepening into the subject via online technology.

There are various ways of teaching foreign languages online. Among them are:

- selection a topic of interest.

Beyond all doubts, a topic should be used according to the program, first of all. Besides, an academic staff member should choose those topics that can be interesting to those who study the discipline. Correctly offered topic plays a great role in the successful course of studying foreign language. It is more than a half of a success.

- selection of vocabulary.

Correctly selected lexical component helps an academic staff member to offer his or her discipline in a bright light and to prepare the students for further

tasks in the view of this vocabulary.

- selection of grammatical structures.

The above mentioned vocabulary of any topic can be used in the frames of studying a new topic of grammar, to observe different grammatical structures using the lexicological units within the given topic.

- use of text.

At any lesson reading and listening are of principal importance as basic perceptual skills when mastering new material. Reading and listening involves the use of ready-made texts on a specific topic with the provision of all necessary information. It can be scientific literature (theses, articles, monographs), educational and methodical literature (manuals, reference books, schemes), Internet resources. It is this material that substantiates the lexical and grammatical selection.

- the use of information creatively.

Creativeness and dynamics are an integral part of successful lesson while teaching foreign language. As the student should be involved and deepened into the discipline fully with total interest and desire. Willingness to study the subject due to the interest helps students to understand the subject better.

- the formation of graphic organizers.

A graphic organizer is a tool for written communication that uses graphic notation to represent knowledge, concepts, ideas, and the relationships and relationships between them.

- the use of interactive methods for remote studying foreign language.

Applying interactive resources for teaching such wonderful discipline as foreign language gives the opportunity to brighten the lesson for an academic staff member. There are various resources that are used by modern academic staff members to give the studied material in the interactive and interesting way. These tasks allow to revise the learned topic, to memorize the vocabulary, collocations, grammatical and lexical structures. Such tasks can be performed by academic staff members in hand on the online resource and all staff members can also share these tasks among one another. Thus, the goal is to visualize the received information so that the student has the opportunity to analyze it, to rely on this visualization when repeating the material, preparing homework, independent and individual work.

As a conclusion, it can be said that, although there are many opinions against remote studying foreign languages and its effectiveness, it can be surely said that all above mentioned methods make this way of studying foreign language contrary effective and interesting for studying by future specialists.

Клімова К. О.

студентка юридичного факультету
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Халапсіс Олексій Владиславович

доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри
соціально-гуманітарних дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ЧИ ПОТРІБНА СМЕРТНА КАРА В УКРАЇНІ?

У переважній більшості держав нашого часу смертна кара скасована, у тому числі і в Україні. Таку міру покарання в наш час вважають недопустимою на території Ради Європи. У деяких державах існують винятки щодо такого покарання, наприклад, на випадок зради під час бойових дій. Також не варто забувати, що в таких розвинутих державах, як Китай та США, смертна кара залишилася як найвища міра покарання, у ряді країн методи страти визначені законодавством.

Ставлення населення різних держав до смертної кари суттєво відрізняється: у тих країнах, де вона скасована, переважна частина населення схильється до її відновлення, а в країнах, де її практикують, навпаки, говорять про її скасування.

В Україні скасування смертної кари було обумовлено прагненням розширити власні «кордони» на міжнародній арені, адже умовою вступу держави до Ради Європи є існування мораторію на смертну кару, який в Україні набув чинності в 1995 році, після чого Україна вступила до міжнародної організації. Проте вже через декілька місяців смертну кару знову відновили, а виправдовували це тим, що нібито рішення про мораторій було прийнято без дотримання юридично належної процедури. Тому невдовзі Україна була вилучена з Ради Європи. Через два роки після цих подій мораторій знову набув чинності і діє до сьогодні. 29 грудня 1999 р. Конституційний Суд України визнав, що смертна кара суперечить Конституції України, тим самим підтвердив факт недопустимості використання її як покарання за тяжкі злочини. У 2000 р. Верховна Рада України внесла зміни до Кримінального кодексу України, якими остаточно вилучила поняття «смертна кара». До речі, видом смертної кари, який застосовували, завжди був розстріл, як і в усіх пострадянських державах.

На сьогодні в 96 країнах світу не використовують смертну кару як покарання, навіть за особливо тяжкі злочини; у 9 країнах смертну кару скасовано частково, її використовують лише за особливих обставин; у 35 вона законом закріплена, але не набувала чинності понад 10 років; 58 країн зберегли смертну кару.

Кримінальний кодекс України, стаття 63, закріплює, що строк позбавлення волі може бути від 1 до 15 років, а найбільшим покаранням за злочин є довічне позбавлення волі, і застосовують його лише за скоєння особливо тяжких злочинів.

Чимало науковців акцентують увагу на одній із провідних країн світу – Китаї, у якому смертна кара передбачена за:

- корупційні дії;
- зґвалтування;
- умисне вбивство та вбивство немовляти;
- торгівлю наркотиками.

Тіло страченого автоматично стає власністю держави, його розбирають на органи, допомагаючи членам суспільства повернутися до нормального здорового життя [3].

Тепер зважимо всі «за» та «проти» смертної кари в Україні.

«За»:

- смертна кара виступає як інструмент залякування;
- підвищення рівня запобігання злочинів;
- усі релігійні кодекси (Біблія, Коран, Талмуд) під страхом смерті закликають до законослухняності;
- підвищення почуття безпеки та захищеності в населення;
- зменшення державних витрат на утримання;
- відсутність ризику втечі злочинця;
- відповідність принципу «око за око, зуб за зуб», що є підставою вважати, що покарання для всіх буде рівним та справедливим.

«Проти»:

- може утворити перешкоду перебування України в Раді Європи та СНД;
- можливість судової помилки й покарання невинного;
- перешкоджання можливості реабілітації та позбавлення шансу каяття;
- невідповідність моральним принципам сучасного суспільства;
- можливість виникнення психічних травм у виконавців вироку.

Отже, ми розглянули дві сторони існування найтяжчого покарання – смертної кари. Зробити вибір дуже нелегко. Важко дати однозначну відповідь: «за» чи «проти». Це питання лежить і в релігійній вірі, і в політико-правових переконаннях, у геополітичній площині та в морально-етичних аспектах. Смертна кара – складне поняття, яке є неоднозначним. Дискусії на-

вколо нього тривають не одне десятиліття, тому вирішувати, чи потрібно вводити це покарання чи ні, – право кожного громадянина України.

1. Козлов П. П., Нікітін Ю. В., Стрелков Л. О. Режим виконання кримінальних покарань: монографія. Київ, 2008. С. 213–216.

2. Степанова В., Перець В. Чи повернеться в Україну смертна кара? *Всеукраїнський загальнополітичний освітянський тижневик «Персонал»*. 11–17 квітня 2012 року. № 15 (472).

3. Якушев В. Нам потрібна смертна кара. URL: <http://www.gazeta.lviv.ua/life/2013/02/22/8682>.

Калугіна Вікторія Володимирівна

студентка юридичного факультету

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Халапсіс Олексій Владиславович

доктор філософських наук, професор,

завідувач кафедри

соціально-гуманітарних дисциплін

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

(м. Дніпро, Україна)

ВІРТУАЛЬНА РЕАЛЬНІСТЬ

Сьогодні комп'ютери складають значну частину нашого життя. Віртуальна реальність може занурити людини туди, куди вона хоче, де вона бажає опинитися в цей момент, наприклад, побувати в такому мегаполісі, як Ванкувер, або, як ще говорять, «найзеленіше місто».

Віртуальна реальність тільки розпочинає свій шлях. Нині, щоб побачити фантастичний світ, необхідно надягнути великий шолом на голову; щоб маніпулювати об'єктами, які ви там бачите, потрібно надягнути спеціальну рукавичку на руку.

Віртуальну реальність використовують у медицині. Французькі лікарі швидкої допомоги лікарні Сан-Жозеф у Парижі почали використовувати віртуальну реальність для того, щоб відволікати пацієнтів від болю під час процедур, які проводять без анестезії, – зашивання неглибоких ран, управління суглобів чи введення катетерів. Перед процедурою пацієнту пропонують вибрати якусь віртуальну локацію. Він споглядає казковий ліс, засніжені вершини, інші чарівні пейзажі й картинки і забуває про біль. Справа в тому, що під час створення цих ефектів були використані прийоми гіпнозу, кольороте-

рапії та інших технік розслаблення.

Якщо взяти ігровий світ, то логічно стверджувати: якщо людина грає в якусь гру, то вона їй подобається і це є для неї своєрідним хобі, а всім відомо, що коли людина займається тим, що їй подобається, то вона відпочиває, це дає їй забути якість проблеми. Також відомо, що хобі може бути професією, навіть більше – геймерське хобі може бути професією, наприклад, коли людина працює на компанію й тестує гру, а також розвинене зараз таке направлення, як стримери.

Візьмемо такий приклад, як віртуальна реальність у спілкуванні. Узагалі не обов'язково брати людину, із якою ми познайомилися віртуально. Візьмемо людину, яку ми знали насправді, а потім наші дороги, так би мовити, розійшлися. Якби не було віртуальної реальності, то спілкуватися з цією людиною було б складно. Тільки уявіть, поки ви напишете листа, поки його відправите, поки цей лист дійде, поки його заберуть, напишуть вам відповідь, і так по колу. Одним словом, нестерпно.

На наш погляд, віртуальний світ привабливий тим, що людина може прожити в ньому інше життя, домогтися того, про що мріяла в реальному житті. Але коли людина надто захоплюється, це позбавляє її можливості реалізувати себе в реальному житті, тобто в неї розвивається ігрова залежність. Саме тому віртуальний світ цікавий, але реальний усе ж краще.

Пшенишнюк Юлія Миколаївна
студентка юридичного факультету
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:
Халапсіс Олексій Владиславович
доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри
соціально-гуманітарних дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ВІРТУАЛЬНЕ ЖИТТЯ В ПОСТІНДУСТРІАЛЬНУ ЕПОХУ

Кожен із нас зараз є частиною всесвітньої павутини новітніх технологій. Щодня створюються нові гаджети, ігри, розвиваються соціальні мережі, інтернет-стартапи та безліч іншого. На нашу думку, такий швидкий розвиток є досить позитивним у сучасному світі, проте має й недоліки.

Для початку хотілось би розглянути позитивні сторони новітніх віртуальних технологій.

По-перше, не є секретом, що в сучасному житті багато чого вирішують гроші, і якщо ви скажете, що це не так, ви помилятиметеся. Світ створив дуже зручну систему інтернет-грошей, і тепер досить зручно сплачувати свої замовлення, таксі, громадський транспорт, переказувати гроші іншим людям без наявності готівки. На жаль, у багатьох людей готівка має властивість губитись, до того ж, це просто папірець, який може випасти, порватись, а віртуальні гроші завжди під нашим особистим контролем. Також у сучасному світі великої популярності набуває криптовалюта (біткоїни тощо), і, можливо, у тих, хто цим цікавиться, через декілька років будуть мільйони або ж не буде нічого?

По-друге, кожен із нас має близьких, рідних, друзів, що перебували чи перебувають на великій відстані, і завжди хочеться поговорити, почути, дізнатися про новини, справи, зміни в зовнішньому вигляді, а саме в цьому нам допомагають різні соціальні мережі, додатки, програми для спілкування. І це дуже добре, коли за декілька сотень кілометрів ви не втрачаєте зв'язок і навіть в такій ситуації почуваетесь поруч.

По-третє, віртуальний світ дає змогу мільйонам людей заробляти, і не просто заробляти, а будувати й розвивати «власний бренд» через власні сторінки в соціальних мережах та на сайтах. І це досить добре, коли підлітки у віці 15–17 років починають заробляти гроші на задоволення власних потреб.

По-четверте, люди вже не уявляють свого життя без соціальних мереж. Думаємо, що це добре, коли людина має якусь зацікавленість, власне «поле розвитку» та аудиторію людей, яким вона цікава. Утім, сучасний світ полюбить лиш гарну картинку, розумні слова, і, на жаль, багато людей страждають через бажання бути ідеальними, привабливими «за стереотипами суспільства». Гадаємо, гарна картинка не варта страждань.

Проте в кожній із цих властивостей наявна негативна сторона. Ми не шукаємо погане в доброму, це особиста думка, яка сформувалась унаслідок побаченого й почутого. Через усі ці віртуальні чинники люди забули, що таке живе спілкування. Наше життя завжди вводить нас у взаємодію із суспільством, і це добре, бо під час спілкування з будь-якою людиною ми отримуємо й пізнаємо щось нове, розвиваємося, розуміємо, чому люди роблять саме так у тій чи іншій ситуації. Але через швидкий розвиток сучасних технологій ми більше не маємо потреби в безпосередньому спілкуванні з іншими людьми для вирішення якогось питання чи проблеми. Ми можемо надіслати листа, повідомлення, здійснити відеодзвінок. Мабуть, усім відомо, що інтернет-спілкування ніколи не замінить особистої зустрічі, бо через екран ноутбука, телефона, планшета чи комп'ютера не зрозуміло, якою є людина насправді.

Гадаємо, що швидкий розвиток технологій уже не зупиниться, бо це робить наше життя значно простішим, але не потрібно забувати, що технології не замінять живого спілкування та справжніх взаємовідносин між людьми.

Кірін Роман Станіславович

доктор юридичних наук, доцент,
провідний науковий співробітник
Державної установи «Інститут
економіко-правових досліджень
імені В. К. Макутова НАН України»
(м. Київ, Україна)

ЄВРОПЕЙСЬКІ ОРІЄНТИРИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕНЕРГОІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ НА МУНІЦИПАЛЬНОМУ РІВНІ

Розвинуті європейські країни покладаються на нову екологічну політику як точку зростання економіки в середньостроковій перспективі. Один із таких прикладів – це амбіційний план ЄС щодо боротьби з парниковими газами (European Green Deal, Європейський зелений курс, далі – ЄЗК) [1], що разом із Carbon border adjustment mechanism (СВАМ, механізм коригування цін на викиди CO₂ на кордонах ЄС) фактично визначає орієнтири розвитку європейської економіки на кілька десятиріч наперед. Основна суть таких змін полягає у трансформації промисловості ЄС до вуглецево-нейтральної моделі функціонування та відповідних принципів взаємодії на ринку.

Тож для подальшого економічного зростання України слід забезпечити сталий розвиток підприємств та вітчизняного сектору альтернативної енергетики з одночасним дотриманням інтересів споживачів [2]. Такий стратегічний підхід дозволить нашій державі не лише якісно оновити власні промислові ланцюжки, але й інтегруватись у нову економічну модель ЄС.

Щоб гідно відповісти на зумовлені цими змінами виклики, національна енергетика має бути трансформована з дотаційного й проблемного в економічно прибутковий, конкурентний і гнучкий сектор економіки, реалізувати нові можливості для пошуку та впровадження інноваційних розробок у галузі видобутку, переробки, виробництва, трансформації, постачання та споживання паливно-енергетичних ресурсів.

Утім, наразі спостерігається ситуація, для якої характерною є підміна енергозбереженням підвищення рівня енергоефективності для населення, яке в Директиві 2012/27/ЄС означає підвищення рівня енергоефективності в результаті технічних, поведінкових та/або економічних змін [3].

Одними із заходів, спрямованих на забезпечення енергетичної безпеки країни в цілому та регіонів зокрема, є такі: забезпечення доступу до недорогих, надійних, стійких і сучасних джерел енергії для всіх; забезпечення впровадження систем енергетичного менеджменту на державному, муніципальному та виробничому рівнях.

Перший із цих заходів проголошений у резолюції Генеральної Асамб-

леї Організації Об'єднаних Націй від 25 вересня 2015 р. № 70/1 «Глобальні цілі сталого розвитку до 2030 року» та підтриманий Україною згідно з Указом Президента [4]. Його реалізація передбачає переорієнтацію державної політики в питаннях енергоефективності на безумовне виконання Цілі 7.

У рамках останньої, як це задекларовано і в ЄЗК, і в Енергетичній стратегії України [5], має бути врегульоване комплексне розв'язання проблемних питань вугільної галузі. Проте її реструктуризація відбувається надто повільно і не супроводжується заходами з пом'якшення соціально-економічних та екологічних наслідків ліквідації та/чи консервації вугільних шахт. Відтак надзвичайно важлива роль у процесах енергетичної трансформації відводиться адекватній та ефективній інформаційній політиці, що супроводжуватиме європейський курс на муніципальному рівні вугільних та поствугільних регіонів, зокрема на локальних територіях громад, сільських, селищних, міських рад та їх виконавчих органів, сільських, районних та обласних рад, органів самоорганізації населення.

Наприклад, виключно на пленарних засіданнях сільської, селищної, міської ради вирішуються питання затвердження програм соціально-економічного та культурного розвитку відповідних адміністративно-територіальних одиниць, цільових програм з інших питань місцевого самоврядування [6, с. 26].

Так, у Донецькій та Луганській областях (далі – ДЛО) сформувався індустріально-аграрний господарський комплекс із переважанням важкої промисловості. Регіони площею 8,8 % території країни виробляли 25 % промислової та 8 % сільськогосподарської продукції. Підприємства були розташовані кластерами (вугільний, металургійний, важкого машинобудування, енергетичний, хімічний), більшість галузей спеціалізації мали міжрегіональне та міжнародне значення. На ДЛО, за різними оцінками, припадала чверть загального експорту України [7].

Тому, на думку уряду, ДЛО мають стати територією для реалізації особливих економіко-правових умов із комплексного впровадження системи управління та організації економічних процесів, які в подальшому можуть бути масштабовані на всю територію України.

У напрямі реального сектору економіки, індустріалізації та інноваційного розвитку передбачено [7]: трансформацію вугільної галузі ДЛО, зокрема шляхом створення енергетичних індустріальних парків на базі окремих державних вугільних шахт за участю міжнародних енергетичних корпорацій; технічне переоснащення та модернізацію шахт, зокрема систем вентиляції й дегазації шахт для забезпечення безпеки гірників; реалізацію комплексних програм та проєктів трансформації вугільних регіонів, які сприятимуть диверсифікації економіки шахтарських монофункціональних міст, та заходів щодо пом'якшення негативних соціально-економічних наслідків у разі закриття вугледобувних та вуглепереробних підприємств; упровадження інноваційних рішень у сфері видобутку вугілля на перспективних шахтах, використання

супутніх ресурсів, зокрема шахтного газу метану, технології підземної газифікації вугілля, шахтних вод тощо.

Крім того, одним зі спеціальних інструментів у напрямі формування регіонального ринку праці є проведення заходів освітньої та інформаційно-консультаційної спрямованості для суб'єктів малого та середнього підприємництва.

Уявляється, що першочерговими завданнями енергоінформаційної політики в регіонах, що потраплятимуть у сферу впливу енергетичної трансформації, мають стати такі види відносин:

1) соціальні відносини – інформація про заходи соціального захисту працівників гірничих підприємств, які ліквідують або консервують, членів їхніх родин та працівників, що обслуговують ці підприємства;

2) економічні відносини – інформація про заходи економічного характеру, які будуть супроводжувати процеси припинення експлуатації об'єктів вугільної галузі;

3) екологічні відносини – інформація про заходи з мінімізації довгострокового впливу на навколишнє природне середовище (далі – НПС), майно, здоров'я та життя населення, що проживає на територіях розташування вугільних об'єктів, що підлягають ліквідації чи трансформації;

4) енергетичні відносини – інформація про заходи зі сталого виробництва енергії, збільшення частки генеруючих потужностей відновлюваних джерел енергії (далі – ВДЕ), підвищення енергоефективності.

При цьому слід враховувати, що забезпечення в Україні сталого економічного зростання, інтеграційні процеси приєднання до ЄС, Організації економічного співробітництва та розвитку (далі – ОЕСР) потребують запровадження сучасних механізмів взаємодії держави та бізнесу, а також бізнесу й суспільства, які дадуть змогу: а) посилити взаємну відповідальність усіх учасників суспільного життя; б) створити умови для подальшого соціально-економічного розвитку держави та суспільства.

Так, метою Концепції [8] є створення нормативно-правової бази та здійснення заходів для впровадження міжнародних стандартів ведення соціально відповідального бізнесу в діяльність суб'єктів господарської діяльності (далі – СГД) для забезпечення сталого розвитку України й підвищення суспільного добробуту. Серед способів розв'язання пов'язаних із цим проблем є й такі: проведення інформаційно-просвітницьких кампаній, зокрема тренінгів та мотиваційних зустрічей працівників СГД з уповноваженими представниками, які відповідають за впровадження соціально відповідального бізнесу, органів державної влади чи органів місцевого самоврядування, громадського сектору щодо заохочення до свідомого вибору добросовісної поведінки; стимулювання та заохочення СГД до розвитку науки й технологій, виробництва інноваційної продукції, упровадження інновацій у промисловість; поширення інформації про розвиток соціально відповідального бізнесу, яка базується на міжнародному досвіді та завданнях, визначених у стратегічних і програмних

документах для підвищення суспільного добробуту та досягнення Цілей сталого розвитку; забезпечення відкритості та доступності інформації про діяльність СГД; збільшення кількості добровільних публічних звітів (інтегрованих та/або нефінансових) СГД, що містять інформацію про здійснення СГД заходів із впровадження стандартів ведення соціально відповідального бізнесу; сприяння розвитку системи публічного звітування з метою підвищення рівня поінформованості суспільства щодо провадження СГД соціально відповідальної діяльності.

У цьому аспекті вкрай актуальним вбачається прийняття урядом і плану заходів із виконання зазначеної Концепції, у якому, зокрема, передбачені й такі заходи [9]:

1) популяризація принципів і стандартів соціально відповідального бізнесу в Україні відповідно до положень Керівних принципів ОЕСР, Керівних принципів ООН із питань бізнесу та прав людини та Глобального договору ООН, а також позитивного досвіду й практики СГД щодо соціально відповідального бізнесу;

2) популяризація секторальних керівництв ОЕСР, зокрема щодо відповідального ведення бізнесу для інституціональних інвесторів, комплексної перевірки конструктивної взаємодії із зацікавленими сторонами у видобувному секторі;

3) підвищення обізнаності СГД з питань збереження НПС, пропагування та стимулювання сталого використання природних ресурсів, відтворення екосистем, збереження біо- та ландшафтного різноманіття, використання екологічно безпечних та енергоефективних технологій з урахуванням міжнародних зобов'язань України тощо.

Визначення механізму проведення аналізу ефективності здійснення державно-приватного партнерства, у тому числі у формі концесії, відбувається в порядку, установленому Кабінетом Міністрів України [10].

Європейське агентство з навколишнього середовища опублікувало Звіт «Європейське довкілля – стан та перспективи 2020: Знання задля переходу до сталої Європи» [11], у якому подана найповніша екологічна оцінка стану довкілля в Європі, яку коли-небудь проводило агентство. Документ містить: розвиток Європи (Частина 1); екологічні та кліматичні тенденції (Частина 2); перспективи сталого розвитку (Частина 3); висновки (Частина 4). У Звіті також наголошено на позитивних тенденціях, які сприяють охороні довкілля, – посилення поінформованості громадськості про необхідність переходу до сталого майбутнього, технологічні інновації, зростання за останні роки ініціатив громад та активізація дій зі сторони ЄС, зокрема впровадження ЄЗК.

Тож у реаліях сьогодення населенню вугільних регіонів України та зацікавленим сторонам необхідна визначеність щодо їхнього майбутнього розвитку та інструментів підтримки на шляху до змін і добробуту. Представники органів державної влади потребують підтримки в оцінці місцевого потенціалу, обміну досвідом з іншими регіонами та налагодження конструктивного діало-

гу з органами місцевого самоврядування та місцевим населенням задля напрацювання ідей і шляхів для сталого розвитку своїх громад, що є необхідною умовою прийняття викликів, перед якими постають шахтарські регіони.

Відтак сучасна місцева енергоінформаційна політика має зорієнтувати контент на питаннях: створення нових робочих місць на заміну вугільній галузі з урахуванням аспектів культурної ідентичності шахтарів; приватизаційних наслідків вугледобувних об'єктів – налагодження роботи з працівниками та населенням шахтарських регіонів; забезпечення гідного рівня життя людей за умови збереження довкілля та поліпшення здоров'я; заміщення частки вугілля ВДЕ в енергобалансі тощо.

1. Глава Єврокомісії озвучила нові цілі Євросоюзу щодо захисту клімату. URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/general/688450.html> (дата звернення: 20.04.2021).

2. Білявський М. Шляхи вдосконалення державної політики в сфері енергетики. URL: <https://razumkov.org.ua/statti/shliakhy-vdoskonalennia-derzhavnoi-polityky-v-sferi-energetyky> (дата звернення: 20.04.2021).

3. Директива Європейського парламенту і Ради 2012/27/ЄС від 25 жовтня 2012 року про енергоефективність, внесення змін до директив 2009/125/ЄС і 2010/30/ЄС та про скасування директив 2004/8/ЄС і 2006/32/ЄС. *Офіційний вісник Європейського Союзу від 14.11.2012*. 2012. L 315/, с. 1.

4. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Указ Президента України від 30 вересня 2019 р. № 722/2019. *Офіційний вісник України від 15.10.2019*. № 79, с. 7, ст. 2712.

5. Про схвалення Енергетичної стратегії України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність»: розпорядження Кабінету Міністрів України від 18 серпня 2017 р. № 605-р. *Урядовий кур'єр*. 2017, 08 верес. № 167.

6. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 22.04.2021)

7. Про схвалення Концепції економічного розвитку Донецької та Луганської областей: розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 грудня 2020 р. № 1660-р. *Урядовий кур'єр*. 2021, 07 січн. № 4.

8. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері сприяння розвитку соціально відповідального бізнесу в Україні на період до 2030 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 24 січня 2020 р. № 66-р. *Офіційний вісник України від 21.02.2020*. № 14, с. 199, ст. 578.

9. Про затвердження плану заходів з виконання Концепції реалізації державної політики у сфері сприяння розвитку соціально відповідального бізнесу в Україні на період до 2030 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 липня 2020 р. № 853-р. *Урядовий кур'єр*. 2020, 18 лип. № 137.

10. Деякі питання організації здійснення державно-приватного партнерства: Постанова Кабінету Міністрів України від 11 квітня 2011 р. № 384 (в редакції Постанови Кабінету Міністрів України від 22 квітня 2020 р. № 294). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/384-2011-%D0%BF#Text> (дата звернення: 22.04.2021).

11. Europe's state of the environment 2020: change of direction urgently needed to face climate change challenges, reverse degradation and ensure future prosperity. URL: <https://www.eea.europa.eu/highlights/soer2020-europes-environment-state-and-outlook-report> (дата звернення: 22.04.2021).

Кобець Юлія Василівна

кандидат політичних наук,
доцент кафедри політичних
інститутів та процесів
Прикарпатського національного у
ніверситету імені Василя Стефаника,

Міщук Мар'яна Богданівна

кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри політичних
інститутів та процесів
Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника
(м. Івано-Франківськ, Україна)

**ПАРЛАМЕНТСЬКА ОПОЗИЦІЯ В ПРАВОВІЙ ДЕРЖАВІ:
СТАТУС, ФУНКЦІЇ, МОДЕЛІ**

Сутнісною ознакою представницького правління є існування різноманітних моделей організації взаємодії влади й опозиції в суспільстві. У сучасному світі дефініція влади зазнала певних змін – від спрощеного розуміння останньої через застосування санкцій, загрози покарання, позбавлення нагород або ж обіцянки будь-яких благ до її інтерпретації як такої, що спирається на більш результативні форми переконання, на досвід, практику та репутацію. Практично будь-яка влада зацікавлена в мінімальному прояві опозиційності тих чи інших суспільно-політичних сил щодо неї. Методи ж, за допомогою яких вона намагається це забезпечити, залежать від типу політичного режиму.

У європейських державах під час організації влади вагому роль відіграє й конструктивна опозиція. Стосунки влади та опозиції надають можливість суспільству побачити альтернативні шляхи його розвитку. При цьому опозиція може виступити потужним чинником тиску на владу з метою змусити її модернізувати політичні, соціальні та економічні відносини.

Необхідною умовою досягнення високого рівня демократичності політичної системи держави є, безперечно, наявність сили, здатної запропонувати альтернативу розвитку. Таке завдання значною мірою покладається на опозицію, а її можливість відкрито артикулювати та висловлювати свої ідеї має позитивний вплив на функціонування всієї політичної системи.

Опозиція – це протидія, опір політичних сил держави, спрямованих проти наявної влади... Опозиція становить іманентну характеристику суспільних відносин [11, с. 74]. У «Політологічному енциклопедичному словнику» опозицію визначено як протидію, опір певній політиці, політичній лінії, полі-

тичній дії [9, с. 428.].

Щодо класифікації, то в західній політичній науці переважає традиція, відповідно до якої опозицію поділяють за принципом відповідності її цілей ключовим принципам конституційного ладу, а також за тими засобами, які вона використовує, та формами участі в політичному процесі. У такому контексті виокремлюють системну й позасистемну опозиції [14, с. 42].

Представники системної опозиції переконані в незмінності основ конституційного устрою держави, а встановлений у державі соціально-політичний порядок – прийнятним. Політична участь системної опозиції проявляється в таких формах, як: участь у виборах і різного роду дискусійних майданчиках, парламентська діяльність, робота в контрольно-ревізійних структурах і комітетах, що, у свою чергу, дає змогу контролювати владу. Щодо позасистемної опозиції, то вона використовує легальні форми політичної участі: критику влади в масмедіа, організацію та проведення санкціонованих мітингів, ініціювання дискусій щодо альтернативних шляхів розвитку країни.

Парламентська опозиція охоплює політичні групи чи парламентські фракції, які не беруть участі у формуванні уряду (зумовлено певними аргументованими причинами), критично ставляться до його програми та діяльності, розробляють власну програмну (альтернативу) з метою отримання влади в межах конституційних норм [5, с. 79].

Позапарламентська опозиція представлена політичними партіями, що висували своїх кандидатів на парламентських виборах, але не потрапили до парламенту, а тому опір владі демонструють через мітинги, страйки, демонстрації. Силою, що впливає на владу, може стати так звана інтегрована опозиція, а ступінь інтеграції є показником здатності будувати опозиційну коаліцію, яка зможе сформувати уряд у кризових умовах чи після нових виборів.

Розвиток взаємовідносин влади та опозиції визначався історично та мав конкретно-історичний характер та особливості прояву в той чи інший період: ідея про опір владі розвивалася історично й політично в стародавні часи та отримала філософсько-етичне обґрунтування, у середньовіччі – релігійно-етичне, у Новий час – раціональне та правове, у новітній період – плюралістичне.

Виконуючи контрольну роль, опозиція, як правило, звертає увагу на три специфічних об'єкти: дотримання встановлених законами та іншими нормативно-правовими актами правил здійснення політико-адміністративної діяльності; дотримання встановлених вимог до якості послуг і відносин у політико-адміністративній сфері; виконання політиками й держслужбовцями певних правил, покладених на них законами [10, с. 35–48].

В аспекті інституціоналізації опозиції, її впливу на законодавчий процес науковці виділяють такі головні моделі функціонування парламентської опозиції: вестмінстерська (Велика Британія, Ірландія, Австралія, Канада, Індія, Нова Зеландія), французька (Франція), німецька (Німеччина, Австрія), скандинавська (Данія, Норвегія, Швеція) [12, с. 8].

Дослідники виокремлюють також конфронтаційну та консенсусну моделі. Конфронтаційна модель представлена в системі владних відносин Великої Британії, Ірландії, Австралії, Канади, Нової Зеландії та ряду інших держав. За конфронтаційної моделі політична меншість інститується в системі влади – отримує доступ до багатьох державних посад, додаткове фінансування, постійну можливість просування своїх правотворчих альтернатив та інші конституційно-правові гарантії. Це, однак, не означає, що політична опозиція перебуває буквально в конфронтації з іншими суспільно-політичними силами. Ця модель ґрунтується на історичній традиції – підтримання політичної конкуренції та прав меншості в системі влади за допомогою балансу суспільно-політичних сил, що традиційно склалися. Конфронтаційна модель, як відзначає В. Бусленко, «будується на засадах, що уряд та опозиція становлять дві сталі постійно конфліктуючі політичні сили... Їхні стосунки побудовані на трьох таких підходах: конкуренції з метою здобуття влади; толерантності в часі її реалізації; зміні представників влади в період загальних виборів» [4, с. 74].

За таких умов парламентська опозиція (меншість) займає протилежну до більшості позицію та мету. І влада, й опозиція прагнуть нав'язати власне бачення розв'язання тієї чи іншої проблеми та досягти за рахунок суперника власної цілі. Така система взаємовідносин характеризується ультиматумами, взаємними звинуваченнями. Конфронтаційними виступають, як правило, дії деструктивної опозиції, що, у свою чергу, призводить до дестабілізації в цілому суспільстві. Й. Шумпетер із цього приводу відзначав, що «прихильники уряду мусять погодитися на його провідну роль і дати йому змогу розробляти й здійснювати власну програму, а опозиція повинна визнати лідерство свого "тіньового кабінету" та дати йому можливість вести політичну війну в межах певних правил» [15, с. 483].

Консенсусна ж модель базується на співробітництві (частковому залученні представників опозиції до реалізації влади), врахуванні інтересів обох сторін, прагненні розв'язати конфлікти. Коопераційна модель характерна для скандинавських країн, Греції, Португалії, Іспанії та ін. Ця модель опозиційної діяльності не орієнтована на формально-юридичне визнання політичної меншості та його вбудованість у систему влади. Тут регулювання опозиційної діяльності розвивається по шляху встановлення додаткових гарантій свободи слова та організаційних можливостей відкритого опонування владі всіма, хто не згоден із державною політикою. Разом із тим у регламенті роботи представницьких установ можуть установлюватися конституційно-правові гарантії діяльності парламентської опозиції, як, наприклад, у сучасній Німеччині [6]. Така модель, як правило, притаманна для відносин поміркованої частини опозиції та влади (уряди меншості, що зацікавлені в підтримці, або ж великі коаліції) та виникає за умов чіткого усвідомлення спільних інтересів на благо розвитку держави [8, с. 40].

Досить часто функціонує так званий змішаний тип взаємодії влади та опозиції, який враховує окремі аспекти конфронтаційної та консенсусної мо-

делей. У парламентах країн Західної Європи конфлікт між більшістю та опозицією є звичним явищем, однак варто наголосити, що він обумовлений державними чи суспільними інтересами, а не особистими [13, с. 17]. У рамках цієї моделі опозиційні сили беруть активну участь у формуванні порядку денного, формують публічну політику, а також беруть участь у вирішенні актуальних суспільно-політичних проблем. Така модель може бути реалізована тільки за наявності сценарію $A = B$, за якого влада й опозиція мають приблизно рівні ресурси. Друга модель – патерналістська взаємодія. У рамках цієї моделі взаємодія заснована на домінуванні влади, за сценарію $A \& gt$ опозиція в обмін на політичну лояльність владних структур забезпечує їм певну підтримку. Тому інститути опозиції функціонують номінально, за фактом будучи підконтрольними владі. Основу цієї моделі становить перевага в ресурсах, які зосереджені в руках чинної влади, що позбавляє таким чином опозицію будь-яких важелів впливу на владу.

Третя модель – ігнорування. У рамках цієї моделі представники політичної більшості бачать в опозиції небезпеку для себе й намагаються ускладнити її діяльність або повністю її ліквідувати. Найчастіше в рамках цієї моделі міжнародне фінансування опозиції розглядається як перетворення цієї організації в «іноземного агента», що призводить до закриття подібної організації. У цій моделі є і зворотний бік, коли, володіючи достатніми ресурсами, політична опозиція вступає у відкриту конфронтацію з владою, що часто призводить до зміни політичного режиму. Таким чином, ця модель може існувати за двох сценаріїв: коли влада й опозиція володіють приблизно рівними ресурсами і коли перевага знаходиться на боці опозиційних сил.

Конфлікт інтересів (на парламентському рівні) в демократичному суспільстві передбачає наявність конкретних суб'єктів: депутатів, політичних партій, блоків, партійних фракцій, груп [7, с. 57].

Завдання опозиції полягає в критиці (але така критика має обов'язково бути обґрунтованою) уряду та парламентської більшості, яка підтримує політику уряду та пропозиції альтернативних шляхів розвитку суспільства. Дослідники виокремлюють і такі форми взаємодії: через формування так званого «тіньового уряду», залучення до управлінських процесів, вплив на формування порядку денного, однаковий, із представниками провладних сил, доступ до вираження думок у парламенті і ЗМІ, представлення альтернативних програм розвитку суспільства, фінансова підтримка з боку держави, отримання необхідної інформації щодо діяльності органів влади [2].

Найбільш результативною та показовою є участь опозиційних структур в електоральних кампаніях. Вона, на відміну від владних структур, не має можливості застосування так званого «адміністративного ресурсу», проте опозиція організована й має чіткі політичні інтереси, для реалізації яких прагне здійснювати активну роботу зі своїми потенційними виборцями [1, с. 52].

Отже, взаємовідносини між владою й опозицією в країнах Західної Європи організаційно оформлюються відповідно до моделей. Їх репрезентують

країни зі сталою, демократичною традицією, тому між владними структурами й опозицією відбувається конструктивна співпраця. Влада реалізовує стратегію й тактику розвитку суспільства, а опозиція узгоджує та представляє інтереси певної частини суспільних верств, здійснює контроль над владою та пропонує альтернативні шляхи в рамках, передбачених конституційними нормами. І навіть конфронтація у представницьких органах влади має творчий характер і сприяє подальшому стабілізаційному розвитку держави або ж її модернізації.

1. Асланян Г. Британський парламент: історія і сучасність. *Часопис «Парламент»*. 2001. № 6. URL: http://www.parlament.org.ua/index.php?action=magazine&id=9&ar_id=99&iar_id=47&as=2.
2. А як у них? Взаємодія парламентської опозиції з урядом. URL: <https://rada.oporaua.org/analitika/a-iaak-u-nykh/13981-a-iaak-u-nykh-vzaiemodiia-parlamentskoi-opozytsii-z-uriadom>.
3. Аристотель. Сочинения: в 4 т. / АН СССР, Ин-т философии. Москва. 1975–1983. Т. 1: Метафизика; О душе. 1975. 550 с.
4. Бусленко В. Конфліктний характер взаємовідносин між владою та опозицією в Україні: причини та політичні наслідки. *Studia Politologica Ucraino-Polona* / Інститут держави і права імені В. М. Корецького, Польська академія наук і мистецтв. Житомир–Київ–Краків: ФОП Євенок О. О., 2015. Вип. 5. С. 73–79.
5. Ільницька У. Парламентська опозиція як інституційний аспект контрольної функції парламенту. *Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку*. Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2011. Вип. 23. С. 76–84.
6. Конституційне право зарубіжних країн / за заг. ред. д. ю. н., проф. А. В. Малько. Київ. 320 с. URL: http://studme.com.ua/103102084435/pravo/parlament_velikobritanii_vnutrennyaya_organizatsiya_polnomochiya.htm#91.
7. Литвин В., Нечипоренко Г. Політична опозиція. Деякі аспекти світового досвіду та сучасної української практики. *Політика і час*. 1994. № 1. С. 51–62.
8. Політична опозиція: навч. посіб. / за заг. ред. В. А. Гошовської, К. О. Ващенко, Ю. Г. Кальниша. Київ: НАДУ, 2013. 208 с.
9. Політологічний енциклопедичний словник. Київ: Генеза, 1997. 400 с.
10. Поршаков С. Политическая оппозиция в странах Запада (некоторые закономерности и особенности функционирования). *Мировая экономика и международные отношения*. 1993. № 3. С. 35–48.
11. Романюк А. С. Порівняльний аналіз політичних інститутів країн Західної Європи: монографія Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2007. 391 с.
12. Рудич Ф. М. Політична влада та опозиція в Україні: спроба політологічного аналізу. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2015. Вип. 2. С. 5–25. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzipiend_2015_2_4.
13. Статус опозиції: вітчизняний та зарубіжний досвід, рекомендації: інформаційно-аналітичне дослідження. Київ: Лабораторія законодавчих ініціатив, 2006. 34 с.
14. Ткаченко Т. Опозиція як політичний інститут і форма суспільного протесту. *Політичний менеджмент*. 2007. № 5. С. 40–45.
15. Шумпетер Й. Елітарна демократія й теорія конкурентного лідерства. *Демократія: антологія* / упоряд. О. Проценко. Київ: Смолоскип, 2005. С. 467–485.

Ткаченко Ганна Юрївна

студентка Національного технічного
університету «Дніпровська
політехніка»

Науковий керівник:

Козинець Інна Іванівна

кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри філософії і педагогіки
Національного технічного університету
«Дніпровська політехніка»
(м. Дніпро, Україна)

ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Інклюзивне навчання – це комплексний процес забезпечення рівного доступу до якісної освіти дітям з особливими освітніми потребами шляхом організації їх навчання в загальноосвітніх навчальних закладах на основі застосування особистісно орієнтованих методів, з урахуванням їх індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності [3, с. 25].

Мета інклюзивної освіти – розбудова інклюзивного суспільства, що дозволяє кожному, незалежно від віку й статі, етнічної належності, здібностей, наявності або відсутності особливостей у розвитку, брати участь у житті суспільства й робити свій внесок у його розвиток [1, с. 50].

На нашу думку, мета інклюзивного навчання полягає в організації якісної освіти дітей із будь-якими відхиленнями у здоров'ї. Нині багато навчальних закладів не пристосовані для дітей із відхиленнями опорно-рухового апарату. Наприклад, діти, які перебувають в інвалідному візку, не можуть навчатися в навчальних закладах через відсутність ліфтів чи пандусів.

Цю проблему розглядав Ігор Гевко у своїй статті «Інклюзивна освіта в Україні: сучасний стан та проблеми розвитку». Він пише: «Для України інклюзивна освіта – педагогічна інновація, що знаходиться на стадії впровадження, а тому зустрічає немало труднощів. Це і професійна невідповідність вчителів масової школи до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в порівнянні з педагогами спеціальних шкіл, які небезпідставно вважають кращими послуги для дітей у своїх закладах. Архітектурна непристосованість споруд, недоопрацьованість нормативно-правової бази, необхідність додаткового фінансування інклюзивних закладів освіти, академічна переважаність навчальних програм, які досить важко адаптувати до потреб дитини з вадами у розвитку, негативне ставлення батьків “нормальних” дітей, – все це значно утруднює процес запровадження інклюзивного навчання» [2].

Звичайно, у сучасному світі розвинуте дистанційне навчання. Інтернет-мережа дає доступ до бібліотек та будь-якої необхідної інформації. Діти можуть закінчувати курси, вивчати мови за допомогою онлайн-уроків. Крім то-

го, мають можливість спілкуватися з іншими дітьми за допомогою соціальних мереж. Але онлайн-навчання та спілкування не може замінити повноцінного спілкування з однолітками. Через це багато дітей почувають себе непотрібними та мають психологічні проблеми. Тому, вважаємо, дуже важливо розвивати інклюзивну освіту саме денної форми навчання.

Навчальні заклади повинні забезпечувати необхідні умови для навчання дітей з особливими потребами.

Окрім умов та підготовки педагогів для роботи з такими учнями, суттєва проблема – це фінансування такого навчання. Цю проблему розглядали М. О. Кужелев та А. В. Нечипоренко в роботі «Фінансування інклюзивної освіти в Україні: проблеми та перспективи» [4].

Отже, для запровадження інклюзивної освіти в навчальному закладі необхідно провести велику та кропітку роботу. Ставитися до цього потрібно відповідально.

1. Бондар В. І. Діти з особливими потребами у загальноосвітньому просторі: початкова ланка. Київ: Просвіта, 2004. 152 с.

2. Гевко І. В. Інклюзивна освіта в Україні: сучасний стан та проблеми розвитку. *Науковий вісник Миколаївського національного університету ім. В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. Миколаїв, МНУ ім. В. О. Сухомлинського, 2019. № 1(64). С. 52–58.

3. Місяк С. А. Організація освіти осіб з фізичними вадами в Україні. *Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами: Тези доповідей*. Київ: Університет «Україна», 2005. С. 284–285.

4. Кужелев М. О., Нечипоренко А. В. Фінансування інклюзивної освіти в Україні: проблеми та перспективи. *Збірник наукових праць Університету державної фіскальної служби України*. 2019. № 1. С. 145–158. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpnudps_2021_1_12.

Козубай Інна Віталіївна

старший викладач кафедри
соціально-гуманітарних дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,

Сидоренко Андрій Антонович

студент юридичного факультету
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛІЙСЬКОЇ БЕЗЕКВІВАЛЕНТНОЇ ЛЕКСИКИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Кожна мова має свої особливості, що проявляються в її специфічній лексиці. Лексика – це зовнішнє вираження певної мови, сукупність слів, уживаних у мові. Для адекватного відображення змісту однієї мови, тобто мови

оригіналу, іншою мовою існує переклад. Переклад є досить важливою частиною міжкультурної комунікації. Зазвичай перекладачі застосовують перекладацькі трансформації для адекватності та точності перекладу. Адекватність – це вичерпна передача смислового змісту оригіналу й повна функціонально-стилістична відповідність йому. У зв'язку з процесами євроінтеграції та глобалізації у світі все частіше можна побачити однакові слова з однаковим змістом у багатьох мовах, їх ще прийнято називати запозиченими словами. Проте не завжди ми можемо знайти потрібний аналог у мові перекладу, це і викликає перекладацькі труднощі, для подолання яких перекладачу необхідно не тільки володіти певним рівнем знань мови оригіналу та мови перекладу, а також особливостями культури та традицій конкретної держави. Таку лексику в лінгвістиці називають безеквівалентною.

Безеквівалентна лексика – слова та словосполучення, які не мають повного й адекватного еквівалентного перекладу іншими мовами. Вміст безеквівалентної лексики в кожній мові, як вважають науковці, не перевищує 7 %. Причиною її виникнення можна назвати те, що кожен етнос у процесі розвитку та пізнання навколишнього середовища описує світ у власній манері. Різні історичні події, політичне становище та навіть географічні особливості можуть впливати на виникнення безеквівалентних слів [2, с. 198].

Переклад не може бути абсолютним аналогом оригіналу, тому головне завдання перекладача полягає у створенні тексту, максимально наближеного до оригіналу за семантикою, структурою та його потенційним впливом на реципієнта [4, с. 250]. До безеквівалентної лексики найчастіше належать поняття, які позначають риси матеріального та духовного життя, форми правління, посади людей, людські звички, елементи національного життя (костюми, їжа, напої), традиції та багато іншого.

Під час передачі безеквівалентної лексики іноді доводиться вдаватися до перебудови синтаксичної структури речення, до заміни лексичних одиниць із повною зміною значення вихідного слова або ж до того й іншого одночасно, тобто до того, що носить назву лексико-граматичних перекладацьких трансформацій; у такому випадку можна говорити про трансформаційний переклад. Так, англійське *glimpse*, що не має еквівалентів серед українських іменників, часто вживається в англійських виразах *to have* або *to catch a glimpse of*, що дає можливість перекладати його дієсловом і тим самим вдаватися до синтаксичної перебудови речення. Або, наприклад, речення «*I could catch glimpses of him in the windows of the sitting-room*» можна перекладати як «Я бачив, як його фігура маячила у вікнах вітальні». Англійський іменник *exposure*, що не має прямого відповідника в українській мові, у ряді випадків можна замінювати за контекстом; наприклад, речення «*He has died of exposure*» слід перекладати як «Він помер від застуди» або «Він загинув від сонячного удару» і т. д. Зрозуміло що для правильного вибору одного з цих варіантів потрібно звернення до ширшого контексту або знання екстралінгвістичної ситуації.

Досить часто для перекладу безеквівалентної лексики застосовують спосіб транслітерації. Так, на сторінках засобів масової інформації останнім часом стали траплятися такі транскрипції англійських слів і словосполучень, які не мають еквівалентів в українській лексиці: *tribalism* – *трайбалізм*, *public school* – *паблік скул*, *drive-in* – *драйв-ін*, *drug store* – *драгстор*, *know-how* – *ноу-хау*, *impeachment* – *імнічмент*, *chip* – *чип*, *script* – *скрипт*, *browser* – *браузер*, *bite* – *байт*, *bit* – *біт*, *provider* – *провайдер*, *screen* – *скрин*, *site* – *сайт*, *modem* – *модем* [1, с. 37].

Переклад безеквівалентної лексики є важким, тому може виникнути повна неможливість знайти відповідне оригіналу слово, але це не означає, що вона не піддається перекладу. Це трапляється тоді, коли слово-оригінал означає місцеве явище, якому не існує відповідника в мові перекладу. Сюди можна віднести й неологізми. Наведемо приклади: *switchel* – напій із патоки та води; *tammany* – система підкупів у політичному житті США; *newshawker* – газетяр; *newshound* – репортер.

Зустрічаються слова, які мають неповну відповідність у мові перекладу. Наприклад, англійські «*hand*» та «*arm*» українською означають просто «рука». При цьому важливо вказати на фальшиву безеквівалентність, тобто вдавану відсутність еквівалентів у мові перекладу. Наприклад, *to turn over a new leaf* – розпочати нове життя; *to talk turkey* – говорити відверто (амер.); *monkey-business* – безглузда праця.

Найпоширенішими способами перекладу безеквівалентної лексики є: 1) транслітерація та транскрипція – за транслітерації засобами мови перекладу передається графічна форма слова початкової мови, а за транскрипції – його звукова форма; 2) калькування – передача іншомовної лексики за допомогою заміни її складових частин; 3) описовий переклад – розкриття значення лексичної одиниці початкової мови за допомогою розгорнутих словосполучень, що подають істотні ознаки позначуваного цією лексичною одиницею явища; 4) наближений переклад передбачає пошук найближчого за значенням відповідника в мові перекладу для лексичної одиниці вихідної мови; 5) трансформаційний переклад передбачає перебудову синтаксичної структури речення, лексичні заміни з повною зміною значення вихідного слова або іншими словами, здійснення лексико-граматичного перекладу [4, с. 251].

Аналізуючи зміст безеквівалентної лексики та шляхи її перекладу, можна зрозуміти, що сутність перекладу безеквівалентної лексики полягає у збереженні смислового значення одиниці оригіналу зі збереженням її національно-культурного та історичного колориту [3, с. 140].

Отже, підсумовуючи все вищенаведене, можна зробити висновок, що під час глобалізації та євроінтеграції безеквівалентна лексика наявна в кожній мові та пов'язана з її культурними особливостями та традиціями. До безеквівалентної лексики належать ті слова чи словосполучення мови оригіналу, аналогів яких немає в мові перекладу, тому перекладач стикається з певними перекладацькими проблемами, а саме вибором перекладацької трансформації

для відображення адекватності перекладу. Унаслідок перекладацького досвіду вироблено ряд трансформацій, які можна застосовувати для перекладу безеквівалентної лексики, проте потрібно звертати увагу на особливості кожної мови.

1. Мітягіна А. П. Проблеми перекладу безеквівалентної лексики у текстах ЗМІ (на прикладі англійської та німецької мов). URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/288815526.pdf>.
2. Темчур К. О. Безеквівалентна лексика української мови та проблеми її перекладу. *Наука – перші кроки: тези доп. XII регіон. студент. наук.-техн. конф.* (23-27 квітня 2018 р., м. Маріуполь). Т. 3. С. 198–199.
3. Щеголева Т. Л. Способи перекладу безеквівалентної лексики в текстах американської преси. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2016. № 21. С. 139–142.
4. Яблочнікова В. О. Особливості перекладу безеквівалентної лексики. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. 2015. № 59. С. 249–251.
5. Козубай І. В., Хаджи А. Ю. Дослідження структурно-семантичних особливостей новоутворень сучасної англійської мови. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: філологічні науки*. 2020. № 3 (334). С. 20–26.

Козубай Інна Віталіївна
старший викладач кафедри
соціально-гуманітарних дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Тараніна Марія Василівна
студентка юридичного факультету
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

СЛЕНГ ЯК НЕВІД'ЄМНА ЧАСТИНА СПІЛКУВАННЯ СУЧАСНОЇ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ МОЛОДІ

Європейський молодіжний прошарок суспільства є одним з основоположних елементів у розвитку світу. Будь-яка інформація, що потрапляє до кола інтересів молоді, неодмінно стає популярною. Сучасне покоління молоді, яке народилося в період 1996–2017 рр., називають поколінням Z, корінним населенням країни під назвою «Сучасний Інтернет». Сюди належать ютубери, інстаграмери та тіктокери. Це покоління живе у світі мемів, фільтрів, хештегів, гостінгу та підписок. Представники цього покоління завзято застосовують будь-які сучасні технології та нововведення, VR- та 3D-реальність. Для сьогоденної молоді володіння актуальною інформацією стало однією з

головних цінностей. З Інтернетом та цифровою реальністю молоді люди стикаються фактично щодня. У їхньому середовищі одне з найголовніших місць посідають сленгові структури.

Метою цієї розвідки є аналіз ролі та рівня популяризації сленгу серед сучасної європейської молоді, а також способів його розповсюдження.

Сленг – це специфічна мова окремої групи людей, наприклад, підлітків або представників певної професії. Він може бути своєрідним кодом: використання сленгу створює відчуття ідентичності або належності до членів групи та ефективно виключає сторонніх, оскільки деякі люди, переважно старшого віку, можуть його зовсім не розуміти чи інтерпретувати неправильно. Сленг – це дикція, яка є результатом «улюбленої гри» серед молодих та жвавих людей, це гра зі словами та перейменування речей і дій; співрозмовники створюють нові слова або змінюють раніше вживані в мові, щоб насолодитися оригінальністю чи бути в моді [3]. Сленгові слова недовговічні: більшість із них ніколи не утвердиться. Але деякі з часом закріплюються в повсякденній мові та починають використовуватися на рівні загальноживаних [1].

Аналіз останніх дослідження дає змогу стверджувати, що «довгий час сленг залишався поза увагою вчених». Але наприкінці 90-х унаслідок швидкого розвитку сленг постає предметом вивчення. Одним із логічних пояснень поширення сленгу є демократизація суспільства, а саме «можливість внутрішнього самовираження» за допомогою вживання цих одиниць у мові. Варто відзначити, що вивчення сленгу розпочалося ще в 60–70 рр. ХХ ст. – у роботах Л. І. Скворцова, Л. А. Капаназе, Л. Г. Лошманової, М. М. Копиленка та інших. На кінець ХХ – початок ХХІ ст. почали з'являтися нові напрями в дослідженні неформальної молодіжної мови: молодіжний жаргон аналізували як складову міського просторіччя та досліджували як мовне утворення, що володіє самостійною лексико-семантичною системою, такі науковці: В. В. Колесов, А. А. Юнаківська, І. П. Подюк, Н. Ю. Маненкова та багато інших [4].

Під терміном «молодіжний сленг» розуміють поєднання мовних прийомів високої експресивної сили, які безперервно трансформуються і які мають попит серед молоді, що перебуває в дружніх, панібратських стосунках [2]. Європейська молодь – це прошарок суспільства, через який найлегше поширювати ту чи іншу інформацію. Насамперед молодь вирізняється незалежністю і свободою. Сучасне молоде покоління більш упевнене та активне. Майже кожна сучасна молода особа має бажання висловлювати свою точку зору й бути почутою. Молодь є амбіційною, не боїться говорити те, що думає. Наразі багато дітей та старших віком осіб мають бажання самореалізуватися, прагнуть досягнути всесвітньої популярності, нести нові ідеї та задавати певні тренди, яким будуть слідувати. За допомогою блогів у соціальних мережах молоді люди проявляють себе в тих чи інших відеороликах або публікаціях різноманітного характеру. Таким чином, молодь створила свій простір спілкування сучасного рівня, у якому у великому обсязі використовується сленг.

Сленгові слова в мовленні підлітків часто походять із популярної музи-

ки й фільмів, прямо з уст відомих музикантів та акторів, інші сленгові слова взяті безпосередньо з вірусних відео, повідомлень у соціальних мережах тощо. Прикладом є багато відомих сленгових слів, які вже активно застосовуються у побуті сучасних європейських молодих людей. Наприклад, популярне слово «флекс», що походить від англійського слова «flex» – *гнути, загнути*. У первинному варіанті це слово означало «танцювати, рухатися», пізніше значення було змінено, і зараз «флекс» найчастіше вживають у контексті «виробляти, красуватися». Також варто взяти до уваги слово «крінж» з англійської «cringe» – *соромитися, ніяковіти, відчувати незручність*. Цим словом молодь позначає почуття сорому. Часто можна почути словосполучення «зловити крінж», тобто «відчутти сором».

Останнім часом популярними серед молоді були американські серіали, наприклад, «Riverdale», які молодь переглядає в оригіналі або із субтитрами. У серіалах більша частина акторів має привабливу та харизматичну зовнішність, тому дівчата сьогодні називають гарних хлопців «крашами» (з англійського «crush» – *розбивати*; «краш» – людина, яка «розбиває чужі серця»).

У таких соціальних мережах, як Instagram, TikTok, YouTube, викладено актуальний сучасний контент: кумедні, повчальні або музикальні публікації. Так, серед кумедних відео поширено слово «рофл», скорочення з англійського «Rolling on the floor laughing» – *реготати, лежати на підлозі від сміху*. У молодіжному сленгу це слово означає «жарт». Доволі часто його можна почути в формі дієслова «рофлити», тобто жартувати над кимось.

Серед тих чи інших груп, сформованих за інтересами, досить популярні слова «чіл» та «чілити» з англійського «chill» – *прохолода*. Відповідно, «чіл» зазвичай уживають у контексті «відпочивати, прохолоджуватися». Але переважно його використовують у значенні «розважатися з друзями». Слово «вайб» (з англійської «vibe», «vibration» – *вібрація*) вживають у значенні «атмосфера, енергетика чи настрої», коли говорять про враження від спілкування з іншими людьми.

Підсумовуючи вищенаведене, зазначимо, що сленг буде тільки набирати обертів. Молоді люди намагаються розвиватися одночасно зі світовою спільнотою в напрямі глобалізації та євроінтеграції. Зрозуміло, що за допомогою сленгу вони мають на меті самовиразитися, прагнуть вирізнитися як окрема суспільна група, як особистості. Європейська молодь перебуває на «одній хвилі» за допомогою мовно-виражальних засобів. Відбувається обмін студентами, міжнародні конференції, інші заходи, під час яких студенти й учні з різних країн мають змогу спілкуватися, обмінюватися актуальними новинами та інноваціями. Молодь прагне розширити та урізноманітнити своє мовлення. Тому сленг стає популярним засобом спілкування, який міцно закріплюється в міжнародному суспільстві.

1. Slang. Oxford Learner's Dictionary. URL: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/slang?q=slang>.

2. Чорнобай В. Г. Сленг, історія виникнення, визначення поняття. Полтава: Вища

школа, 2014.

3. Kozubai I., Khadzhy A. Features of Slang in American Rap Song Lyrics. *Challenges in Science of Nowadays: Proceedings of the 4th International Scientific and Practical Conference* (may 26–28, 2020). Washington, USA: EnDeavours Publisher. P. 139–141.

4. Моргунова М. В., Козубай І. В. Місце молодіжного сленгу в сучасній англійській мові. *Tendances scientifiques de la recherche fondamentale et appliquée: collection de papiers scientifiques «ΛΟΓΟΣ» avec des matériaux de la conférence scientifique et pratique internationale* (30 octobre, 2020). Strasbourg, République française: Plateforme scientifique européenne, 2020. Vol. 3. P. 79–80.

Габрук Микита Вадимович

курсант факультету підготовки
фахівців для органів досудового
розслідування
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Гіденко Євген Сергійович

викладач кафедри тактико-спеціальної
підготовки факультету підготовки
фахівців для підрозділів
превентивної діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ВИСВІТЛЕННЯ ПРОБЛЕМИ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ЗБРОЇ В УКРАЇНІ

Однією з найгостріших проблем у діяльності правоохоронців є запобігання та протидія поширенню нелегальної зброї в суспільстві. Згідно з даними, зафіксованими працівниками поліції, зустрічаються адміністративні та кримінальні правопорушення, пов'язані із застосуванням вогнепальної зброї. Серед них більша частина – застосування нелегальної зброї.

Із досвіду можемо стверджувати, що власник тієї зброї, яка була отримана законним шляхом та не суперечить нормативно-правовим нормам, уміє правильно поводитися зі зброєю. Ситуація ж із нелегальною зброєю кардинально відрізняється. Тому законодавець вбачає необхідним легалізувати зброю. З іншого боку, чи буде це явище позитивним в Україні та не матиме летальних наслідків?

Як відомо, до Верховної Ради було подано законопроект про обіг циві-

льної зброї та боєприпасів. Інформаційні джерела зазначають, що це вже друга спроба врегулювати обіг зброї у ВР цього скликання: попередні два варіанти були відправлені на доопрацювання профілактичним комітетом.

Народний депутат та ініціатор цього законопроекту Ігор Фріс у своєму інтерв'ю зазначає, що люди матимуть можливість пройти відповідне та обов'язкове навчання, а вже потім отримати дозвіл на придбання зброї й технічний паспорт до неї [1].

Заступник міністра внутрішніх справ Антон Геращенко стверджує, що легалізація зброї матиме негативне відображення в майбутньому. Він навів факти, що навіть нагородну зброю, яку видають декільком тисяч осіб, у подальшому використовують для самооборони, а якщо зброя буде дозволена для всіх, то збільшуватимуться випадки її застосування не лише задля самооборони, що призводитиме до зростання кількості правопорушень [1].

На підставі вищесказаного ми вважаємо, що в Україні суспільство ще не готове до повної легалізації зброї, у тому числі й короткоствольної вогнепальної, адже на сьогодні існує низка факторів, котрі негативно впливають на психічний стан суспільства. Одними з таких є воєнні дії на Донбасі та поширення пандемії.

Про це також стверджує журналістка Яніна Соколовська. Також, на її думку, законопроект про легалізацію зброї в Україні насамперед лобіюють виробники зброї, які прагнуть її продавати [2].

Отже, легалізація зброї не матиме позитивних результатів, а лише збільшення летальних випадків та кількості правопорушень. В Україні ще не існує надійного нормативно-правового підґрунтя для протидії випадкам, пов'язаним із неправомірним застосуванням зброї.

Навіть попри той факт, що на сьогодні до компетенції правоохоронців входить перевірка порядку зберігання зброї громадянами, видача дозволів на право зберігання, носіння зброї, – кількість різного виду правопорушень не зменшилась – починаючи від елементарних порушень правил зберігання зброї й закінчуючи кримінальними правопорушеннями із застосуванням зброї.

1. Троць П., Стрельцов В. Легалізація зброї в Україні: який законопроект винесуть на розсуд депутатів та що кажуть експерти (від 09.11.2020). URL: <https://www.5.ua/suspilstvo/lehalizatsiia-zbroi-v-ukraini-iakyi-zakonoproiekt-vynesut-na-rozsud-deputativ-ta-shcho-kazhut-eksperty-228820.html> (дата звернення: 07.12.2020).

2. Соколовська Я. Суспільству у стані стресу не можна дозволяти мати зброю (від 30.11.2020). URL: <https://magnolia-tv.com/news/48007-suspilstvu-u-stani-stresu-ne-mozhna-dozvoliyati-mati-zbroyu-yanina-sokolovska-video> (дата звернення: 07.12.2020).

Koptiaieva Anastasiia

law student, Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs,

Kuzema Yana

law student, Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs.

Supervisor:

Railianova Viktoriia

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Department of Social Sciences and Humanities, Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs (Dnipro, Ukraine)

MEDIATION IN ADVOCACY

This topic is very relevant today, so we propose to consider it, as well as to elaborate on the concepts of "mediation", "advocacy" and their interaction.

The institute of mediation is a new method of resolving legal disputes. Mediation has been developing in Ukraine for about 20 years, but the global development process has begun in recent years. In 2020, the Verkhovna Rada even considered a draft law on mediation. There is a national association of mediators in Ukraine, which emphasizes that the use of mediation is useful for resolving many conflicts, especially those that are sensitive to maintaining relationships and risks of reputational losses (family, commercial, labor, etc.). Mediation can be used regardless of whether the case is in court (pre-trial, post-trial, extrajudicial mediation) and mediation in the process of litigation, that is why this institution is gaining such popularity in the world [1].

There is a free resource on the Internet for states, courts, companies, lawyers, intermediaries, students and NGOs to have up-to-date information on mediation around the world, all of which can be viewed at <http://mediationworld.net/>.

By 2020, mediation has been developing globally in Europe, Australia, and the United States, as well as in the post-Soviet space. In particular, in such countries as Belarus, Russia, Kazakhstan there is already a profile law, which introduces the institution of mediation and defines the legal basis for mediation services, the practice of peaceful settlement of disputes by out-of-court methods, which provides a balance between the judiciary and mediation [2]. A positive factor is that Ukraine has begun striving to achieve the same experience as these countries. I believe that the institution of mediation, which is going to be enshrined

in law, will greatly improve the resolution of legal disputes in the state.

Further, I propose to elaborate on the concept of advocacy in Ukraine. In our state there is the Law of Ukraine «On Advocacy and Advocacy Activities», that gives us the definitions and the interpretation of the following terms:

- Advocacy of Ukraine – a non-governmental self-governing institution that provides protection, representation and other types of legal assistance on a professional basis, as well as independently decides on the organization and activities of the advocacy in the manner prescribed by this Law [3];

- lawyer – a natural person who carries out advocacy activities on the grounds and in the manner prescribed by this Law;

- Advocacy activity – independent professional activity of a lawyer to protect, represent and provide other types of legal assistance to the client;

- Advocacy self-government – the right of lawyers guaranteed by the state to decide on the organization and activity of the advocacy independently in the manner prescribed by this Law;

- protection – a type of advocacy activity that consists of ensuring the protection of the rights, freedoms and legitimate interests of a suspect, accused, defendant, convicted, acquitted person against whom coercive measures of medical or educational nature are envisaged or the issue of their application in criminal proceedings is resolved, a person whom the issue of extradition to a foreign state is being considered about, as well as a person who is being held administratively liable during the consideration of a case on an administrative offense;

- types of legal assistance – types of legal activities to provide legal information, advice and clarifications on legal issues, legal support of the client, preparation of applications, complaints, procedural and other legal documents aimed at ensuring the realization of rights, freedoms and legitimate interests of the client, prevention of their violations, as well as to facilitate their recovery in case of violation;

- conflict of interest – a conflict between the personal interests of a lawyer and his professional rights and responsibilities, the presence of which may affect the objectivity or impartiality in the performance of his professional duties, as well as the commission or failure to act during the practice of law activities;

- representation – a type of advocacy activity, which is to ensure the implementation of the rights and obligations of the client in civil, commercial, administrative and constitutional proceedings, in other government agencies, before individuals and legal entities, the rights and responsibilities of the victim in cases of administrative offenses, as well as the rights and obligations of the victim, civil plaintiff, civil defendant in criminal proceedings [3].

So, we understand that the task of a lawyer is

- consulting the client on his rights and responsibilities, explaining the principles of the legal system, as they relate to the rights and responsibilities of the client;

- providing assistance to the client in any lawful manner and taking legal

action to protect her or his interests;

– providing assistance to the client in courts and administrative bodies.

And the tasks of mediation can be listed from the draft law on mediation, where Article 3 states the following:

The tasks of mediation are:

1) settlement of the conflict (dispute) by reaching a mutually acceptable solution by the parties;

2) elimination of damage caused by the conflict;

3) the fullest possible satisfaction of the needs of the parties involved in the conflict (dispute);

4) reducing the level of conflict between the parties and preventing the resumption of the conflict (dispute);

5) restoration of law and order and harmony in society [4].

Thus, we can define that the ultimate goal in advocacy and the institution of mediation is to achieve one goal – to help a person resolve a legal dispute, so mediation can easily be present in advocacy.

Due to the fact that mediation is becoming very popular in Ukraine, Ukrainian society needs it in almost all types of legal relations, including political ones. In this regard, mediation in recent years has begun to carry out its active development in Ukraine. That is why in recent years many public organizations have been established to develop and improve the institution of mediation, and in Ukraine many internship programs have been created in other countries on the topic of «Mediation».

It should be noted that the establishment of the Committee on Mediation at the National Association of Advocacy of Ukraine indicates the interest of the law firm in the mediation procedure. The successful dissemination of the mediation procedure among the legal community will enable lawyers to acquire new professional skills in out-of-court dispute resolution through the use of the mediation procedure.

Vladyslav Sityuk marks that it is needed to change the stereotype of thought modern advocates during a grant the clients of services in the settlement of disputes. They must attract attention not only on legal positions of client but also on their interests which are hidden after these positions. An advocate must be able to pass from ordinary for him strategy of contentions to ability to apply strategy of consensus or compromise in mutual relations with other side of dispute.

During a mediation advocate, as a representative of client, must be instrumental in achievement of mediation agreements subject to conditions, which will satisfy interests of both sides of dispute. The main task of advocate in this process is not finishing telling of validity of position of client other side of dispute, not satisfied of neurohumor of rightness of client, here is a representative office of client in procedure of mediation, but concordance of interests of client, with other side, that it is necessary for the mutually beneficial decision of dispute between sides. Thus an advocate is not deprived possibility to carry out verification of

possible variants of settlement of disputes for finding out of existence of legal barriers in their realization.

When examining of dispute resolution options is possible, a lawyer has the right to enter into mediation negotiations, adhering to the requirements of conciliatory rather than adversarial nature of mediation. If necessary, the lawyer can provide the client with advice, clarification on legal issues, which is desirable to do openly during the mediation session [5].

We understand that lawyer's mastery of the mediation procedure will one hundred percent increase the lawyer's authority and the role of the advocacy in a whole because in the future, the mediation procedure may be one of the main ways to resolve disputes in society. Therefore, it is necessary for scientists, lawyers and the state as a whole to work every day to improve the institution of mediation in general, as well as mediation in advocacy.

1. Медіація як один із ефективних альтернативних способів вирішення конфліктів. URL: <https://rtp.com.ua/news/mediatsiya-instrument/>.

2. Фахівчині Мережі правового розвитку пройшли базовий курс навчання з опанування навичок медіації. URL: <https://ldn.org.ua/event/fakhivchyni-hromads-koi-spilky-merezha-pravovoho-rozvytku-proyshly-bazovyy-kurs-navchannia-z-opanovuvannia-navychok-mediatsii/>.

3. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 № 5076-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text>.

4. Проект Закону про медіацію. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67831.

5. Медіація та правові перспективи її розвитку в Україні. URL: <https://radako.com.ua/news/mediaciya-ta-pravovi-perspektivi-yiyi-rozvitku-v-ukrayini>.

Корнієнко Лілія Олександрівна
студентка факультету соціально-
психологічної освіти та управління Дніп-
ропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Єремєєва Ірина Анатоліївна
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародних відносин та
туризму Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ПРОБЛЕМИ МІЖЦИВІЛІЗАЦІЙНИХ ВІДНОСИН У ТЕОРІЇ СЕМЮЕЛЯ ГАНТІНГТОНА

Тривалий час цивілізаційний підхід залишається актуальним способом дослідження соціально-політичних та історичних процесів міжнародних відносин. Цивілізаційні концепції сформульовані в роботах багатьох дослідників, таких як М. Данилевський, О. Шпенглер, А. Тойнбі. Наприкінці ХХ століття широкого розвитку набула теорія зіткнення цивілізацій С. Гатінгтона.

За Гатінгтоном, цивілізація являє собою групи історично споріднених держав, які об'єднані в конкурентному змаганні із сусідами, у яких спільна доля, культура, мова, релігія та традиції [1, с. 302]. У своїй роботі «Зіткнення цивілізацій» дослідник поділив світ на вісім цивілізацій: ісламська, латиноамериканська, конфуціанська, африканська, індійська, православнослов'янська та західнохристиянська.

Цивілізації відрізняються за масштабами, ментальними рисами та впливом на міжнародні відносини. У межах однієї цивілізації вчений виділяє такі типи держав: провідні, країни-одиначки, розірвані, країни-учасниці та розколоті. Провідні держави – це держави, які є культурним зразком для інших у межах однієї цивілізації. Країни-одиначки – це держави, які не мають подібних до себе. Розірваними державами є ті, у яких переважає один цивілізаційний напрям, проте еліта прагне до встановлення іншого. Країни-учасниці повністю зливаються з однією цивілізацією в культурному плані. На території розколотих держав проживають групи представників різних цивілізацій. На думку Гатінгтона, держави, які перебувають у межах однієї цивілізації, мають тісніший зв'язок, аніж держави з різною цивілізаційною належністю. Взаємодія між такими державами може стати умовою як міжцивілізаційних конфліктів, так і мирних дипломатичних, економічних та культурних відносин.

Дослідник розглядав конфлікти між цивілізаціями за допомогою двох рівнів: мікрорівня та макрорівня. Конфлікти на мікрорівні виникають серед представників різних цивілізацій у межах однієї або декількох держав. Конфлікти на макрорівні найчастіше виникають між ісламським та неісламським світами. Головними засадами таких протиріч є: ідеї щодо економічної та військової могутності, культурна проблема, проблеми щодо поділу впливу та формування глобальної політики, інші.

Таким чином, Гатінгтон під час аналізу сучасного багатоетнічного поліполярного світу дійшов висновків, що ісламська та азійська цивілізації є перешкодою для реалізації прагнень західної цивілізації до світового лідерства. Він підкреслює, що внаслідок поширення західних цінностей ісламський та азійський світ вступили на стадії політичного, культурного та економічного прогресу. Проте дослідник звертає чималу увагу на видозміни культурного та економічного балансу на планеті, прояви якого виражаються через зростання культурної самосвідомості та економічної потужності декількох окремих цивілізацій. Такий поступ у розвитку цивілізацій вказує на те, що встановлення гегемонії однієї цивілізації у всьому світі – утопічна ідея, тому цивілізаціям потрібно вдатися до іншого шляху, а саме до пошуків мирної взаємодії на принципах рівноправ'я в більшості сфер діяльності людей.

1. Боярська О. А., Поплавський О. О. Цивілізаційна парадигма С. Гатінгтона та сучасна «лінія розлому» України. *Політичний вісник*. 2015. № 79. С. 301–311.
2. Єремєєва І. А. Актуальні проблеми визначення сутнісних характеристик міжнародного конфлікту. *S.P.A.C.E. / Society, Politics, Administration in Central Europe*. 2017. № 3. С. 58–61.
3. Русул О. В. Сучасні процеси цивілізаційних стосунків і концепція С. Гатінгтона. *Вісник НАУ. Серія: Філософія, Культурологія*. 2008. № 2(8). С. 91–95.

Кравцов Юрій Сергійович
доктор філософських наук, професор,
професор кафедри соціології
Дніпровського державного
технічного університету
(м. Кам'янське, Україна)

ФІЛОСОФСЬКА КУЛЬТУРА ЯК НЕОБХІДНА УМОВА ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ

Політична теорія сучасної держави склалася вперше наприкінці XVIII століття, коли вітальні славослів'я й гарячі сподівання зустріли зародження «царства розуму», яким уявлялася нова держава його першим теоретикам і прихильникам. Це був час, коли її провісники виразно відчували обтяжливе

ярмо старого порядку й зі світлою радістю дивилися в майбутнє. Усі вони виходили з того, що правова держава має достатньо засобів, щоб забезпечити в суспільстві свободу, рівність і братство, установити в ньому внутрішню злагоду та єдність, сформувати серед людей досконалі етичні відносини.

У свідомості цієї епохи, яка затвердила засади правової держави, право було вінцем і завершенням культурного розвитку або, як думав Кант, кінцевою метою всесвітньої історії [1]. Це був свого роду апофеоз права, що виходив із віри в його божественне призначення на землі. Гегель також утілював цю віру в яскраві філософські символи, коли він називав державу «земним Богом», «утіленням етичної ідеї» [2]. У його філософії основний погляд епохи на правову державу набуває найбільш закінченого вираження. Державу визнають носієм світового духу – основою й завершенням етичного життя. Звідси безумовний обов'язок кожного належати до держави, у якій тільки й можна отримати етичний розвиток. Подібно до того, як у церковному вченні допомогу церкви визнають необхідною для етичного порятунку осіб, у філософії Гегеля ця роль етичного посередництва й виховання припадає на долю держави; причому вищим вираженням державної ідеї визнається правова держава Нового часу.

У сучасному суспільстві (у широких народних масах) спостерігається певна байдужість до суто політичних питань. «Politics is no longer popular» – політика більше не популярна, говорять в Англії, і те ж саме явище спостерігається в інших передових державах – у Франції, у Сполучених Штатах. Правова держава в тому вигляді, у якому вона була проголошена Французькою революцією, перестає бути предметом безумовного поклоніння, а саме право як творче начало суспільного життя, позбавляється того ореолу всезцілюючого засобу, який воно мало в очах поколінь, вихованих на переказах Французької революції.

Складні й глибокі процеси поновлення, що відбуваються нині в українському суспільстві, ставлять на чільне місце людську особистість. Значення особистості, людського фактора в системі соціальних, економічних, виробничих, науково-технічних, організаційно-управлінських та інших відносин, у розвитку культури, моральних зв'язків між людьми, у родині, у побуті безперервно зростає в міру розвитку суспільства. Сподівання на те, що суспільство зацікавлене в розвитку сил і здібностей особистості, що воно буде заохочувати людей творчих, здатних діяти самостійно, тих, що мають власну думку та сміливо беруть на себе велику відповідальність, не покидає людину і в складних умовах сьогодення, що постійно змінюється.

Філософське осмислення свого існування, ідентифікація себе в цьому світі допомагають людині під час зіткнення з протиріччями дійсності, з величезними та складними завданнями, висунутими переломною епохою. Людина прагне філософськи осмислити своє існування, визначити своє місце у світі, своє життєве призначення, знайти ті принципи й критерії, які допомогли б їй займати правильну позицію в конкретних життєвих ситуаціях. Вона шукає

точку опори поза собою і в самій собі, ті реальні підстави й сили, покладаючись на які вона змогла б діяти впевнено, домагатися здійснення своїх ідеалів і цілей. Вона запитує про сенс життя, про добро і зло, про смерть і безсмертя, про природу ідеалів та інших цінностей, про об'єктивне й суб'єктивне, про відносини між суспільством і конкретною людиною, про підстави її творчої активності й моральної відповідальності.

Вирішення для себе кожною людиною цих «вічних» проблем передбачає певну філософську культуру, знання основної філософської проблематики, принципово можливих відповідей на основні питання буття, знання форм і способів виходу в усе новіші і новіші межі реальності, переходу до нових способів діяльності. Безліч побутових проблем поновлення народжені недоліком культури в найширшому розумінні. Філософська культура особи – один із суттєвих компонентів загальної культури людини, одне з безперечних надбань людської особистості.

Особливого значення, на наш погляд, у цій ситуації слід надати світоглядному призначенню курсу філософії, який сьогодні практично виведений за межі навчального процесу. Наявна сьогодні програма з філософії вимагає від студента заучування багатьох сторонніх точок зору на навколишній світ без постановки питань «Хто я?», «У якій країні я живу?», «Чи можу Я щонебудь змінити?». Однак ці питання можуть виникнути, якщо майбутньому фахівцю надати можливість ознайомитися з філософією Платона, Канта, Гегеля, Маркса і Хайдеггера.

Тим паче якщо людина справді має намір стати людиною, здатною не тільки бути носієм сукупності суспільних відносин, а й здатною до зміни цих відносин, то такій людині неважко буде самій опанувати філософську термінологію. Значна частина студентів, яких питання навколишнього світу й місця людини в ньому не цікавлять, якраз і є тією аудиторією, якій необхідне роз'яснення реального стану речей і тих питань, про які говорить академічна філософія.

І. Кант основним завданням філософії вважав, щоб «людина мала мужність жити своїм власним розумом». Ті ж, хто проти такого завдання філософії, або не усвідомлюють свого переконання, або хочуть відмовити людині в її прагненні бути людиною.

Сучасна масова культура нав'язує людині патерне існування, коли людина користується готовими рішеннями та дотримується системи патернів-шаблонів. Людині не треба вибирати, брати на себе відповідальність, за неї вже все визначили, немає потреби замислюватися над тим, як слід чинити в тій чи іншій ситуації, оскільки творці масової культури вже визначили «коридори» поведінки, прямуючи якими людина потрапляє в залежність від Моди, Успіху, Гламуру, Слави, Багатства. Поняття Свободи в цьому випадку наскрізь просякнуте лицемірством.

Сучасна трансгуманістична [3] людина вже не здатна мислити самостійно, вона з радістю «біжить від свободи» вибору, приймаючи тоталітаризм,

коли всі рішення приймаються за неї. Хід історії показує, що причиною фашизму й більшовизму є нездатність людини до самостійного мислення. Єдина зброя проти тоталітаризму – здатна до самостійного мислення Людина. Це людина громадянського суспільства. Сьогодні в Україні немає громадянського суспільства, як, утім, не було його і «вчора». Однією з головних причин відсутності Громадянського суспільства в минулій і нинішній Україні, на наш погляд, є відсутність філософської традиції.

Філософські центри в різні історичні часи виникали в Німеччині, Франції, Англії та США. У цих країнах і до цього дня існує стійка філософська традиція і громадянське суспільство, які органічно пов'язані між собою. На жаль, цей зв'язок не в змозі зрозуміти новоявлені «реформатори» у сфері освіти, що намагаються сьогодні захистити студентів від вивчення філософії, не хочуть формування в Україні громадянського суспільства, і взагалі не зрозуміло, чого вони хочуть.

Утилітарне мислення сучасного суспільства практично обходиться без будь-якого власного погляду. Людина, яка має власний погляд, тобто особистість, є для держави аномалією. Таким чином, складається парадоксальна ситуація, коли нинішній студент – майбутній фахівець – змушений відмовитися від бажання бути особистістю. Цілком зрозуміло, що сучасна молода людина – це не тільки фахівець у своїй галузі, а й людина, що живе в інших галузях. Якщо вона хоче бути людиною широких поглядів, щоб мати власну думку й бути здатною приймати відповідальні рішення, без філософії їй не обійтися.

Реформування сучасної системи вищої освіти також породжує і необхідність зміни процесу викладання філософії у ЗВО. У зв'язку з цим характеризуються особливості природи філософського знання, що диктує необхідність розглядати філософію не як готову мудрість, а більшою мірою як прагнення до неї.

1. Кант И. Антропология с прагматической точки зрения. Санкт-Петербург: Наука, 1999. 471 с.

2. Гегель Г. В. Ф. Философия права / пер. с нем.; ред. и сост. Д. А. Керимов и В. С. Нерсесянц. Москва: Мысль, 1990. 524 с.

3. Halapsis A. V. Gods of Transhumanism. *Anthropological measurements of philosophical research*. 2019. Vol. 16. P. 78–90. Doi: 10.15802/ampr.v0i16.188397.

Ковіненко Орина Олександрівна
студентка юридичного факультету
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Халапсіс Олексій Владиславович
доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри
соціально-гуманітарних дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

РОЛЬ ЛЮДИНИ В РОЗВИТКУ ЦИВІЛІЗАЦІЇ

У наш час продовжується дослідження життєвого циклу цивілізацій, критеріїв прогресивних змін у наявних цивілізаціях і перешкоди на шляху до їх реалізації. Цілком зрозумілим є той факт, що будь-яку новоутворену культуру постійно підстерігає небезпека краху під час життєвого циклу, після чого вже зруйноване може перетворитись у щось наступне, оновлене, а може й назавжди зникнути.

Освальд Шпенглер порівнює цивілізацію з живим організмом, який спочатку росте, потім дозріває, живе, в'яне й гине наприкінці [1]. Арнольд Тойнбі вважає цивілізацію неподільною сутністю та зазначає, що в питаннях розвитку останнє слово завжди залишається за людиною. Так, Тойнбі взагалі не прив'язує долю до суспільних процесів, він говорить, що «особистості, а не суспільства створюють людську історію» [2].

За Тойнбі, існує концепція Виклик-і-Відповідь. Виклики можуть бути двох видів – зовнішніми та внутрішніми. Приклади зовнішніх викликів: успіхи чи занепади в науковій сфері та в інших галузях розвитку суспільства, внутрішні виклики – стимул, порив генія, натхнення.

У свою чергу, все суспільство поділяється на пасивну більшість і творчу меншість [3]. Щоб суспільство було здатне відповісти на виклик, у ньому необхідна участь справжніх Особистостей, тобто тих людей, які можуть повести за собою інших.

Коли одна особа виступає з новою ідеєю, за нею підуть і до неї потягнуться люди, тільки якщо ця особа має високу репутацію серед більшості. Якщо одному члену колективу вдалося зацікавити велику кількість людей і переконати у своїй правоті, тоді його можна виокремлювати як Особистість.

Вічні запитання: що може мотивувати людину діяти, де і як знайти достатній стимул для реалізації конкретних цілей, який комунікативний підхід

застосувати під час поширення власної ідеї в публічному просторі, як відновити свої сили після зробленої справи для того, щоби почати виконувати нове завдання. Часто люди страждають через перевтому, перенавантаження. Саме тому «перегорають» внутрішньо і взагалі втрачають бажання чимось займатися.

Іноді деякі справи вирішити неймовірно важко через те, що ніяк не вдається зібратися з думками та змусити себе почати щось робити, це стосується як фізичної, так і моральної праці. Люди в більшості випадків ставлять собі запитання «Навіщо я це роблю?» та можуть довго та старанно шукати на нього відповідь, і це цілком природно. Проте велику роль відіграє формулювання поставленого запитання, саме тому багато психологів радить замінити початкове «Навіщо я це роблю?» на більш вдалу інтерпретацію «Для чого я це роблю?». Тобто подумати про результати діяльності, які плоди вона принесе, по пунктах визначити переваги цієї діяльності. І тоді, зваживши всі «за» і «проти», вдається зрозуміти, чи потрібно продовжувати займатися цією справою.

Перше небажання докладати зусиль під час займання будь-якою справою виникає ще на початку життєвого шляху, коли дитина не розуміє необхідності, для прикладу, прибирати в кімнаті замість того, щоби подивитись цікавий мультфільм і лягти спати, а завтра знову гратися. Або наочним прикладом є звичка застилати постіль щоранку (чим нехтує навіть достатній відсоток дорослих). Із малого починається велике. Виховання з самого дитинства сильної особистості, яка в майбутньому зможе розпланувати правильно свій день по годинах, розставити пріоритети та не марнувати час, є надзвичайно важливим.

Єдиним критерієм розвитку цивілізації помилково може здаватись технічний прогрес, адже завдяки постійній появі нових технологій у суспільстві зароджується думка, що зараз світ живе значно краще, ніж раніше. Технічний прогрес часто ідеалізують, через це відбувається нехтування духовною сферою розвитку людини.

Спираючись на сутність концепції «Виклик-і-Відповідь», тільки сильні Особистості спроможні достойно зреагувати на Виклик, дати гідну відповідь. Примітивне суспільство може лише прийняти або не прийняти цю відповідь, підтримати ідею або ні. Тож розмірковуючи про життєвий цикл цивілізації, перш за все приділяють увагу творчій меншості, роблять акцент на думках таких людей.

Для того, щоби уміти правильно реагувати та впливати на революційні процеси у світі, кожній людині потрібно безперервно займатися власним саморозвитком.

1. Шпенглер О. Закат Европы: Очерки морфологии мировой истории. Т. 1. Гештальт и действительность. Москва: Мысль, 1993.

2. Тойнби А. Дж. Постигание истории. Москва: Прогресс, 1991.

3. Тойнби, А. Дж. Цивилизация перед судом истории. Москва: Прогресс-Культура, 1996.

Кравченко Алла Василівна
старший викладач кафедри
соціально-гуманітарних наук
Придніпровської державної академії
фізичної культури і спорту

Данюк Аліса Ігорівна
студентка Придніпровської державної
академії фізичної культури і спорту
(м. Дніпро, Україна)

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-МОВЛЕННЕВОЇ КУЛЬТУРИ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ФІЗКУЛЬТУРНО-СПОРТИВНОГО ПРОФІЛЮ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

У сучасних умовах модернізації української системи освіти, наближенні її до європейських стандартів та інтеграції в міжнародний освітній простір усе більшого значення набуває складова формування професійно-мовленнєвої культури здобувачів вищої освіти. Цивілізаційна перспектива України значною мірою залежить від позицій, соціального становища, духовно-культурного розвитку молоді. Творчий потенціал студентської молоді є одним із найцінніших ресурсів країни. Разом із тим інтеграція України в європейський простір, поширення контактів у різних сферах життєдіяльності актуалізується завданням усебічного розвитку особистості фахівця, здійснення системних заходів, спрямованих на професійно-патріотичне виховання молоді, набуття соціокультурного досвіду, формування особистісних рис громадянина Української держави.

Формування професійно-мовленнєвої культури – складова частина професійної підготовки фахівців із фізичної культури, діяльність яких неможлива без міцних глибоких знань у галузі культури української мови.

Успішна професійна діяльність фахівців галузі фізичної культури і спорту визначається знаннями, вміннями й навичками, що забезпечують точне вираження думки засобами мови, оптимальне професійне спілкування, виховання мовного смаку й корекцію мовленнєвих умінь студентів.

Професійно-мовленнєва культура фахівців галузі фізичної культури і спорту перебуває в центрі уваги багатьох дослідників, у тому числі й лінгвістів, для яких передусім фахова спортивна термінологія апріорна. Вправне володіння мовою спеціальності передбачає опанування термінології свого фаху, вміння використовувати у професійному мовленні її тематичні домінанти, оскільки саме термінологія становить специфіку тієї чи іншої підмови окремих наук.

Актуальність проблеми зумовлена потребою формування професійно-

мовленнєвої культури сьогоднішніх здобувачів вишів фізкультурно-спортивного профілю.

Формування професійно-мовленнєвої культури фахівця галузі фізичної культури та високий рівень мовної компетенції – невід’ємна, органічна складова освіченого фахівця будь-якого профілю, основа його успішної професійної діяльності. Мовна культура не постає на порожньому місці; це постійна робота, спрямована на виховання та вдосконалення кращих людських чеснот, створення свого фахового образу, досягнення соціального престижу в суспільстві.

Знати мову своєї професії означає вільно володіти, послуговуватися лексикою свого фаху. Оскільки мова – один із основних компонентів професійної підготовки, вона виражає думку, є засобом пізнання й діяльності та правильного професійного спілкування. Людина вчиться все життя. Знання мови своєї професії підвищує ефективність праці, допомагає краще орієнтуватися під час професійної діяльності та в безпосередніх наукових і ділових контактах.

Завдання вищої школи – готувати фахівців нової генерації: кваліфікованих, грамотних, мовнокомпетентних, які б досконало, ґрунтовно володіли українською літературною мовою в повсякденній професійній, офіційно-документальній сферах, зокрема набули навичок комунікативно виправданого використання засобів мови, оволоділи мовою конкретної спеціальності, фаху [6].

Безперечно, що професійно-мовленнєву культуру студентів галузі фізичної культури і спорту формує передусім мовне середовище. Якщо таке середовище сприятливе, то людина, постійно навчаючись мови (а це процес, зрозуміло, тривалий і безперечний), послуговується нею майже автоматично. Водночас такий автоматизм вимагає від учасників мовного діалогу дотримання певних норм, достатнього володіння мовою, що забезпечує процес порозуміння [4].

Мовна неграмотність, невміння дотримуватися стандартів щодо укладання документів, невміння написати текст, перекласти його з однієї мови на іншу, а також порушення нормативної мовленнєвої поведінки в суспільстві, встановлення несприятливої атмосфери між людьми на роботі, невміння врегулювати взаємини на основі принципу ввічливості псує візитну картку будь-якого спеціаліста, зокрема і галузі фізичної культури і спорту.

Формуванню професійно-мовленнєвої культури майбутніх фахівців галузі фізичної культури і спорту сприяє навчальна дисципліна «Культура професійної мови», викладання якої забезпечує відповідний рівень оволодіння державною мовою, підготовку мовнокомпетентних у професійній сфері, зокрема офіційно-діловій, грамотних, із належним рівнем культури професійної мови фахівців, що дало б змогу студентові як майбутньому спеціалісту користуватися нею на рівні мовних норм у ситуаціях професійної діяльності. Культура мови виражає мовну (лінгвістичну) компетенцію, що означає «мов-

на поведінка», «мовне знання», «лінгвістична інтуїція».

Галузь фізичної культури та спорту є відкритою системою, яка швидко розвивається, збагачується новими поняттями, адаптуючи при цьому значну кількість іншомовних слів. Такі слова асимілюються українською мовою, особливо в засобах масової інформації та в молодіжному середовищі [3].

Необхідність дослідження термінологічної лексики фізичної культури та спорту зумовлена недостатнім її вивченням на науковому рівні. Отже, потреба подальшого розвитку термінології зумовлена розвитком системи фізичної культури та спорту, відсутністю спеціальних ґрунтовних досліджень національних та інтернаціональних компонентів в українській галузевій термінології, їх ролі у формуванні та функціонуванні нових термінологічних одиниць [5].

Як показують результати соціолінгвістичного моніторингу, проведеного кафедрою соціально-гуманітарних наук Придніпровської державної академії фізичної культури і спорту, переважна більшість респондентів на питання «Чи відчуваєте Ви потребу в подальшому розвитку термінології в галузі фізичної культури і спорту?» дали відповідь «Так». Причому респонденти IV–V курсів майже на 100 % відчувають потребу в подальшому розвитку термінології галузі. На IV курсі це 89 %, а на V курсі – 92 % позитивних відповідей. А ось опитані студенти I та III курсів відчувають потребу в розвитку термінології галузі на 80 %, а на II курсі цей показник найнижчий і становить 77 %.

Така ситуація свідчить про те, що опитані здобувачі старших курсів уже стикнулися з педагогічною та тренерською практиками, із написанням курсових та дипломних робіт і відчувають брак та прогалини в терміносистемі на власному досвіді. Тож відповіді старшокурсників є вагомими з цього питання.

Потреба розробки, унормування та систематизації термінології, створення різномовних словників спортивних термінів, зокрема навчальних, є очевидною. Один з аспектів такої роботи – упровадження спортивної лексики, термінології та фразеології у навчальний процес та опанування її здобувачами – майбутніми фахівцями, яким вона вкрай потрібна.

Під час підготовки навчально-методичних матеріалів, що входять до комплексу засобів навчання, особливу увагу слід приділити систематизації та вивченню професійної лексики, її функціонуванню.

Отже, першочерговим завданням удосконалення викладання як української, так і іноземних мов у закладах вищої освіти спортивного профілю є створення навчальних українсько-іншомовних професійно зорієнтованих словників, які сприяють активізації термінологічних пошуків як у галузі української, так і іноземних мов із різних видів спорту під час аудиторної та самостійної роботи студентів.

Свідоме засвоєння галузевої термінології, орієнтація на власне українські терміни – це шлях до виховання висококваліфікованого спеціаліста, який

має глибокі мовні знання. Також важливо, щоб спеціальні поняття й терміни перебували не тільки в пасивному лексичному запасі фахівців, а використовувались ними активно в повсякденній професійній діяльності, сприяли розумінню з колегами [1].

На нашу думку, важливе в мовному курсі і питання спортивної термінології у словниковому складі національної мови та її відображення в лексикографії і термінографії. Оскільки лексикографічний принцип є загальнови-значним принципом нормативності, то нормування термінології проводиться, насамперед, шляхом її ґрунтовного лексикографічного опрацювання, результатом чого є створення чітко вивіреного реєстру терміноодиниць, а згодом – термінологічного словника. Термінологічний словник необхідно розглядати як нормативний документ, де зафіксовано кодифіковані терміни в контексті «рекомендованості» та «нерекомендованості» широкого використання в науковому стилі. Опрацювання здобувачами різних фахових (наукових) видань, висвітлення питань, пов'язаних зі специфікою опису спортивних термінів у тлумачних, енциклопедичних і перекладних словниках, – обов'язковий компонент аудиторної роботи з фахової мови. Результатом такої роботи є розуміння студентами того, що вдосконалення терміновживання в сучасному спорті має відбуватися шляхом узгодження національного й міжнародного компонентів, уникнення синонімії, варіативності, усунення порушень лексичних, морфологічних і синтаксичних норм української літературної мови.

Переконані, що системне дослідження й ґрунтовне вивчення української спортивної термінології формує навички роботи здобувачів галузі фізичної культури і спорту з науковою та лексикографічною літературою, збагачує їх фаховий словник, підвищує професійну ерудицію та мовленнєву культуру.

Крім того, фахівцю галузі фізичної культури і спорту необхідно грамотно послуговуватися на практиці термінологією офіційно-ділового стилю, адже тренерська та викладацька діяльність завжди супроводжується складанням і виконанням документів. Тому вміння чітко, стисло, логічно та правильно (відповідно до структури документа) фіксувати інформацію, знати правила граматики й синтаксису, дотримуватись основних вимог щодо оформлення документації – ще один компонент професійно-мовленнєвої компетенції [2].

Серед молоді, що займається фізичною культурою і спортом, спостерігається значний інтерес до мовних знань та комунікативних навичок. Тому й не дивно, що переважна більшість респондентів на питання «Чи вважаєте Ви, що мовні знання, комунікативні навички сприяють збагаченню внутрішнього світу особистості, формуванню духовної культури особистості в цілому і спортивної культури зокрема?» дали позитивну відповідь. Причому відповіді респондентів різних курсів мають певні, хоча й не значні, відмінності. Цей показник складає 92 % позитивних відповідей на I та II курсах, 94 % відповідей на V курсі; 95 % на III курсі та 97 % на IV курсі.

Тож можемо спостерігати, що здобувачам галузі фізичної культури та

спорту важливо сформувати професійно зорієнтовані уміння й навички досконалого володіння українською мовою у фаховій сфері, сформувати стійкі комунікативні компетенції, потрібні у професійному спілкуванні, та засвоїти термінологію майбутнього фаху.

Знання мови фахівцем галузі фізичної культури і спорту передбачає не тільки володіння граматиною, запасом професійної термінології, а й уявлення про те, у яких умовах, у якій ситуації можна застосовувати ті чи інші слова і граматичні конструкції. Адже фахівець може бути не тільки мовцем, а й членом соціально (професійно) зумовленої системи спілкування, що може характеризувати мовленнєву компетенцію, яка передбачає вміння й навички володіння лексикою, граматиною, сприймання та відтворення текстів, які відповідають комунікативним завданням тощо.

1. В'ятчаніна С. В., Назаренко Н. Г. Роль термінологічних словників у формуванні мовної компетенції студентів ЗВО спортивного профілю. *Теорія та практика сучасної науки та освіти: матеріали Міжнародної наукової конференції* (29–30 листопада 2019 р., м. Дніпро). Ч. 1 / наук. ред. О. Ю. Висоцький. Дніпро: СПД «Охотнік», 2019. С. 269.

2. Кравченко А. В. Спортивна термінологія – основа професійного мовлення фахівців галузі фізичної культури і спорту. *Соціально-гуманітарні дослідження та інноваційна освітня діяльність: матеріали Міжнародної наукової конференції* (24–25 травня 2019 р., м. Дніпро) / наук. ред. О. Ю. Висоцький. Дніпро: СПД «Охотнік», 2019. С. 478–480.

3. Кравченко А. В. Формування культуромовної особистості майбутнього фахівця галузі фізичної культури і спорту. *Науково-практичний журнал ДДІФКіС «Спортивний вісник Придніпров'я»*. Дніпро, 2017. № 3. С. 69–72.

4. Кузьміна Л. В. Самостійна діяльність студентів у процесі формування комунікативних навичок. *Теорія та методика навчання (з галузей знань). Інноваційна педагогіка*. Одеса, 2019. Вип. 11. Т. 2. С. 59–62.

5. Особистість. Спорт. Духовна культура: інтегральний вимір: монографія / під заг. ред. Л. П. Корогод. Дніпро: Вид-во ПФ «Стандарт-Сервіс», 2018. 308 с.

6. Пентелюк М. Актуальні проблеми української лінгводидактики в дослідженнях учених-методистів. *Дивослово*. 2016. № 9. С. 23–27.

Демиденко Дарія Сергіївна
студентка юридичного факультету
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:
Халапсіс Олексій Владиславович
доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри
соціально-гуманітарних дисциплін,
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ФЕНОМЕН ДЕЖАВІЮ

Напевно, кожна людина у світі стискалась із таким дивним станом, як «дежавю». Дежавю, або, як кажуть, «уже бачене», – це такий психічний стан людини, коли вона відчуває, що колись уже була в такій ситуації, проте це відчуття не пов'язується з певним моментом минулого, а належить до «минулого взагалі». Інколи люди пов'язують стан «дежавю» з іншими аспектами свідомості, і далі ми розглянемо, із якими саме.

Мета цієї розвідки – розглянути дежавю з філософської точки зору та зрозуміти, з чим пов'язане це явище; визначити аспекти та стани дежавю в свідомості людини; звернути увагу на те, як саме людина реагує на дежавю і який посил він несе за собою в житті будь-якої людини.

Перш за все звернемо увагу на те, із чим саме пов'язаний такий психологічний стан людини, як дежавю. У здорової людини в основному це відбувається на тлі порушення сну, підвищеної тривожності, занепокоєння, але іноді таке трапляється абсолютно спонтанно. Часта поява дежавю може бути симптомом виникнення депресії, скроневої епілепсії або шизофренії.

У тих, хто страждає на епілепсію, почуття пережитого моменту супроводжується негативними емоціями – тривогою, страхом, також це може бути передвісником епілептичного нападу. Якщо ж говорити про людей, які не страждають захворюваннями головного мозку, то це не психопатологія, а якесь неврологічне відхилення. Зараз ефект дежавю вивчають на основі енцефалограм або даних МРТ, у здорових і хворих людей показники відрізняються.

Статистика свідчить, що ефект дежавю хоча б раз у житті відчуває до 97 % здорових людей. Найчастіше такі відчуття мають епілептики. Проте досліджувати цей ефект важко, тому що стан дежавю не можна викликати штучно. Найбільш імовірною причиною на сьогодні вважається зміна способу

кодування часу мозком. Тобто мозок сприймає те, що відбувається, одночасно як минуле і як теперішнє. Саме тому виникає відчуття відриву від реальності [1].

Отже, під дежавю мається на увазі або реальний спогад, або помилка пам'яті. Феномен дежавю зустрічається дуже рідко. В Україні не було серйозних соціологічних опитувань і тим паче психологічних досліджень на цю тему, інтерес до неї викликаний скоріше літературою й кіно. До речі, існує і зворотний ефект – жамевю (франц. *Jamais vu* – ніколи не бачив), коли людина точно знає, що вже зустрічалася з кимось або відвідувала якесь місце, але не відчуває почуття знайомості.

Якщо розглядати феномен дежавю з іншої точки зору, відповідно до гіпотези про циклічне переродження нашого Всесвіту, то відповідно до неї ми всі вже не раз проживали якісь моменти історії і будемо продовжувати переживати їх знову і знову.

Наш Всесвіт проживає не один цикл, а кілька. Відповідно, ці цикли можуть повторюватися або видозмінюватися. Якщо цикли повторюються, тоді ми можемо згадати ті події, які були в минулому, – цикли життя Всесвіту. У цьому випадку феномен дежавю може бути розглянуто як знак того, що ми або повторюємо ті події минулого циклу, які привели нас до того, що нам довелося відкотитися назад, або згадуємо якісь події минулого циклу, які вже з нами траплялися. Тоді ми їх сприймаємо як цілком прийнятне.

Інші люди вважають, що феномен дежавю походить зі снів. Тобто людини наснився певний діалог або певна ситуація, і коли вона зустрічає це в реальному житті, то відчувається дивно, ніби це вже колись відбувалось.

Поки ми спимо, наш мозок буде опрацьовувати всі можливі варіанти майбутнього, пов'язані з тим, що нас хвилює. Кожен варіант – окреме сновидіння. Проблема лише в тому, що ми рідко запам'ятовуємо свої сни. Комуś у пам'ять западають кілька епізодів особливо яскравого сновидіння. Інші взагалі нічого на ранок не можуть пригадати. І вже зовсім рідко ми пам'ятаємо сюжет сну в деталях.

Однак деякі дослідники вважають, що навіть тоді, коли згадати сни не виходить, їх сюжети зберігаються десь у закутках нашої пам'яті і іноді спалахують яскравими спогадами, які ми й називаємо дежавю.

Отже, такий феномен, як дежавю, важко пояснити з наукової точки зору. Але якщо розглядати цей психологічний стан людини з позиції філософії, то можна побачити багато цікавого. Також цей аспект бажано розкривати з соціальної точки зору та розуміти, що кожна людина відчуває себе по-різному в цьому стані. Але все одно цей феномен цікавий з будь-якої позиції.

1. URL: <https://lifestyle.segodnya.ua/ua/lifestyle/pochemu-voznikaet-effekt-dezhavyu-612737.html>.

2. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%94%D0%B5%D0%B6%D0%B0%D0%B2%D1%8E>.

Крюк Альона Андріївна

студентка юридичного факультету
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,

Крюк Анастасія Андріївна

студентка юридичного факультету
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,

Леонова Наталія Валеріївна

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри
соціально-гуманітарних дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ОСВІТНІ ТРЕНДИ СУЧАСНОСТІ

У своїй науковій роботі хочемо торкнутися теми освітніх трендів сучасності. Тому за мету ставимо характеристику нових підходів до процесу навчання, розгляд та порівняння деяких сучасних освітніх технологій, програм та методик навчання, їх особливості, переваги та результативність.

Для розкриття теми передбачені такі завдання:

1. Актуалізувати проблеми забезпечення якості освітнього процесу.
2. Визначити науково-методичні засади педагогічного моделювання чинників впливу на якість освіти, умов та шляхів забезпечення якісної освіти.
3. З'ясувати осмислення кожним педагогом власної діяльності та усвідомлення відповідальності за якість освіти, що надається.

Відповідно до вищезазначених завдань очікуємо на такі результати:

1. Готовність педагогічного колективу до сприйняття нових тенденцій в освіті та реалізації деяких із них для отримання високих результатів якості освіти.
2. Розширення спектру знань педагогічного колективу щодо сучасних освітніх тенденцій та створення сприятливої платформи для самоосвіти і вдосконалення своєї педагогічної майстерності.

Серед освітніх трендів сучасності можемо виділити такі:

1. Освіта онлайн

Освіта онлайн – освіта, що здійснюється з використанням ресурсів та технологій глобальної мережі Інтернет. Є різновидом поняттям «дистанційна освіта», більш суворо регламентує техніко-технологічну специфіку навчання

– використання мережі Інтернет (дистанційно можна навчатися не тільки через Інтернет, але й за допомогою локальних мереж, відеозв'язку тощо). Більшість діючих центрів навчання можна умовно розділити на три групи за ступенем «занурення» в Інтернет.

До першої групи належать заклади, уся робота яких будується виключно на інтернет-технологіях. Вибір навчального курсу, його оплата, заняття зі студентами, передача контрольних завдань та їх перевірка, а також складання проміжних і фінальних іспитів здійснюються через інтернет-мережу. Подібних навчальних центрів, іноді йменованих «віртуальними університетами», не так багато через високі вимоги до апаратно-програмного оснащення та рівня підготовки персоналу, а також необхідність значних початкових фінансових вкладень.

Другу, найчисленнішу, групу складають навчальні заклади, що поєднують різні традиційні форми очного й дистанційного навчання з нововведеннями в дусі часу. Наприклад, деякі ЗВО частину своїх програмних курсів переводять у віртуальну форму, а центри дистанційного навчання, спираючись на інтернет-технології, у той же час не відмовляються від практики проведення очних екзаменаційних сесій. Варіантів тут може бути багато, але в кожному випадку комп'ютеризована лише частина навчального процесу.

До третьої групи можна віднести навчальні центри, для яких Інтернет служить лише внутрішнім комунікаційним середовищем. На своїх сайтах вони розміщують інформацію про навчальні програми (плани), семінари, а також бібліотечні каталоги.

2. Персоналізація навчання

Що таке персоналізація? Якщо коротко, то персоналізація – це зсув акцентів. У центрі освітнього процесу постають не навчальні стандарти та вимоги, а учень. Його індивідуальність, слабкі та сильні сторони, таланти й здібності, навчальне середовище та культурний контекст – усе це фактори, які персоналізація пропонує врахувати та взяти на озброєння.

Деякі університети вже сьогодні широко використовують алгоритми штучного інтелекту для реалізації персоналізованого навчання. Це також дозволить забезпечувати учнів матеріалами, які найбільше підходять під їхні індивідуальні академічні потреби.

Отже, персоналізована освіта – не нова концепція в педагогіці, але особлива увага приділяється їй саме останніми роками.

3. Storytelling

Сторителінг – це мистецтво розповідати історії з метою навчання, керування шляхом донесення змісту повідомлення за допомогою спеціальної методики.

Сторителінг може бути пасивним і активним. У першому випадку за створення історії та її розповідь відповідає вчитель, у другому – йому допомагають учні. Вибір одного чи іншого варіанта залежить від виду й теми заняття, а також від особистих побажань педагога.

Так, пасивний сторителінг оптимально підходить для початку вивчення нової теми. У формі розповіді можна подати нові правила, теорії, закони тощо. А ось активний – чудовий варіант для закріплення знань. Учні будуть створювати історії самостійно, а завдання вчителя – направляти їх правильним шляхом.

4. Неофіційна обстановка

Стандартний клас, парта, стілець і дошка починають відходити в минуле через свою банальність. Весь світ прагне до неординарності. І в навчанні теж. Неофіційна обстановка навчання – це уроки в антикафе, «green lessons» у парку чи відтворення життєвих ситуативних діалогів у природньому середовищі. А оформлення класу в провідних школах зовсім не схоже на те, яке звичне для нас вже багато років.

5. Метод «Перевернутий клас»

Перевернутий клас – принцип навчання, за яким основне засвоєння нового матеріалу учнями відбувається вдома, а час аудиторної роботи виділяється на виконання завдань, вправ, проведення лабораторних і практичних досліджень, індивідуальні консультації вчителя тощо.

У чому особливість цієї моделі? «Перевернутий клас» змінює роль учителя в навчальному процесі. Із головного транслятора знань учитель перетворюється на помічника – консультанта й координатора. А це, у свою чергу, сприяє тісній співпраці з учнями на уроках. Роль учнів також змінюється. Вони більше вже не спостерігачі. Школярі самі відповідають за отримані знання, спрямовують навчальний процес, шукають практичне застосування отриманій інформації.

6. Коучинг

Коучинг в освіті – це творча взаємодія рівноправних учасників освітнього процесу, спрямована на виявлення та реалізацію потенціалу того, хто навчається, для досягнення ним високого освітньо-професійного, соціального, особистісного розвитку.

Застосування викладачем запитань як основного інструмента коуча на різних етапах навчально-виховного процесу (науково-освітні проекти, індивідуальні консультації тощо) спрямовано на допомогу студентам усунути проблеми в особистісній і професійній сферах шляхом мобілізації та реалізації їхнього внутрішнього потенціалу. Досвід використання технік коучингу фахівцями різних галузей дав можливість упорядкувати перелік орієнтовних питань для актуалізації внутрішніх ресурсів студентів, самостійного вирішення ними завдань і досягнення позитивного результату. Коучинговий підхід підвищує культуру викладання, яка в контексті студентоцентричного навчання по-новому осмислюється через учіння. Завдання викладача – організувати процес так, щоб викладання сприяло учінню, професійному розвитку та самореалізації студентів. Результатом діалогічного спілкування з використанням елементів коучингу має стати набуття студентами цінного досвіду в спільній творчій діяльності, розуміння його значення для освітньо-

професійного розвитку та якнайповнішої реалізації власних ресурсів.

1. URL: <https://buki.com.ua/blogs/trendy-v-osviti-shcho-populyarne-sohodni/>.
2. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>.
3. URL: <http://blog.ed-era.com/personalizovane-navchannia/#:~:text=>.
4. URL: <https://naurok.com.ua/post/model-navchannya-perevernutiy-klas-zminyuemo-osvitniy-proces>.
5. URL: https://www.researchgate.net/publication/328893617_Koucing_ak_pedagogicna_tehnologia_studentocentricnogo_navcanna_u_VNZ#:~:text=.

Лакєєва Д. С.

студентка юридичного факультету
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Грицай І. О.

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри
загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ДОСЛІДЖЕННЯ ДОКТРИНАЛЬНИХ ПІДХОДІВ У ТЕОРІЇ РОЗПОДІЛУ ВЛАДИ

Наукові роботи показують, що у світі немає жодної країни, яка могла б повністю реалізувати ідею доктрини Монтеस्क'є в рамках традиційного підходу абсолютного або суворого розподілу влади. Хоча доктринальні підходи Монтеस्क'є критикують, особливо прихильники сучасного підходу до концепції поділу влади, вони все ще зберігають значну цінність. Головна перевага його підходу полягає в тому, що це, безсумнівно, найкраща гарантія свободи людини.

Термін «поділ влади» є одним із найбільш заплутаних у політичному та конституційному розумінні. На думку Д. Маршалла, цю фразу використовували історики та політологи «з різним відтінком», оскільки це поняття проявляється багато в чому [3, с. 481].

Для розуміння цієї концепції необхідно вдатися до трьох підходів: традиційного (класичного), сучасного та марксистсько-ленінського. Традиційний підхід представляє Монтеस्क'є, який рішуче виступає за суворий розподіл владних повноважень між трьома державними органами – виконавчою, законодавчою та судовою владою [2]. Сучасний підхід до теорії розподілу влади

в іншому руслі прагне прояснити сувору доктрину Монтеस्क'є. Цей підхід, по суті, вказує на практичні труднощі в застосуванні суворої доктрини Монтеस्क'є і тому виступає за «змішаний уряд» або «слабкий розподіл влади» із «заборами та противагами» для запобігання зловживанням. Отже, ця концепція наполягає на тому, що основні функції держави мають бути чітко розподілені та повинен здійснюватися контроль, щоб жодна установа не втручалася в роботу іншої [2]. Марксистсько-ленінський підхід спростовує застосування доктрини розподілу влади. Він, по суті, відкидає теорію поділу влади, оскільки вона ігнорує класову природу суспільства. Існування державних органів із різною юрисдикцією в соціалістичній державі означає, що для збереження єдності державної влади необхідний певний розподіл функцій під час здійснення державної влади.

Сучасні конституційні системи демонструють широкий спектр механізмів законодавчого, виконавчого та судового провадження, і тому доктрина втратила більшу частину своєї жорсткості та догматичної чистоти. У ХХ ст., особливо після Другої світової війни, участь уряду в багатьох аспектах соціального та економічного життя призвела до розширення виконавчої влади. Отже, розподіл повноважень означає розподіл державних обов'язків на окремі гілки з метою обмеження виконання однієї з основних функцій іншою. Метою є запобігання концентрації енергії та забезпечення стримувань та противаг [1]. Різні наукові праці показують, що у світі немає жодної країни, яка могла б повністю реалізувати ідею Монтеस्क'є про абсолютний або суворий розподіл влади. Деякі вчені справедливо стверджують, що навіть батьківщина Монтеस्क'є, Франція, не суворо дотримувалася цієї доктрини. Проте деякі конституційні юристи погоджуються в принципі, що творці Конституції США якимось чином прийняли та розширили доктрину розподілу влади. Наприклад, у Конституції США [5, с. 764] три гілки роздільні та збалансовані; кожен орган має свій персонал, проводяться окремі вибори до виконавчої та законодавчої влади; кожна установа має конкретні повноваження та певну форму вето над іншою – повноваження однієї установи втручатися в іншу через право вето, ратифікацію призначень, звинувачення, судовий перегляд законодавства Верховним Судом [5].

Окрім Сполучених Штатів, конституційна практика в інших частинах світу створює враження, що доктрини не дотримуються суворо. Наприклад, відповідно до ст. 86 Конституції Південноафриканської Республіки (1996 р.) президент обирається Національними Зборами. Натомість у Кенії є парламентська система, у якій президент є главою держави та прем'єр-міністром, а також обраним членом парламенту. На додаток до критики вчення про розподіл влади воно все ще зберігає значну цінність, а саме:

– наголошує на необхідності сильних незалежних інституцій у державі для перевірки довільної влади виконавчої влади;

– функції уряду великі та різноманітні. Тому необхідно доручити ці функції певним органам, щоб ефективно встановити відповідальність за ви-

конання цих функцій;

- конституції, які повністю ігнорують цю доктрину, зазвичай є «поганими», й одна гілка влади перебуває в тіні інших;
- поділ влади, за Монтеस्क'є, є найкращою гарантією свободи людини;
- поділ влади сприяє підвищенню ефективності управління;
- поділ влади запобігає абсолютизму (як у монархіях або диктатурах, де всі гілки зосереджені в одній владі) або корупції, що виникає через можливість, що надаються неконтрольованою владою [4].

Отже, у висновку зазначимо, що доктринальний поділ влади не завжди дотримується конституційної практики країн. Широке використання стримувань і противаг (у президентських республіках) представляє значний відступ від доктрини. Відповідно до системи контролю та рівноваги, законодавча влада залежить від виконавчої через право глави держави накладати вето на законодавство та судовий контроль конституційності законів.

1. Костицький В. Соціологія сучасного праворозуміння та проблеми конституційного закріплення теорії розподілу влади. URL: http://www.kostytsky.com.ua/upload/doc/kost_ar-ticle.pdf.

2. Стецюк Н. В. Принцип поділу влади в українській державно-правовій традиції. URL: <http://lawreview.chnu.edu.ua/visnuku/st/641/19.pdf>.

3. Шевчук В. Тисяча років української суспільно-політичної думки. Київ: Дніпро, 2016. Т. 4. 520 с.

4. Теплюк М. О. Принцип поділу державної влади і проблеми забезпечення єдності влади. URL: <http://www.viche.info/journal/605/>.

5. Rule of Law Index. The World Justice Project. URL: <http://worldjusticeproject.org/rule-of-law-index>.

Лапенко В. О.

студент юридичного факультету
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Маргулов Артур Худувич

доктор історичних наук, доцент,
професор кафедри
соціально-гуманітарних дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ВПЛИВ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ НА ЖИТТЄДІЯЛЬНІСТЬ СОЦІУМУ

Сьогодні засоби масової комунікації (далі – ЗМК) є одним із найважливіших факторів соціалізації людей. ЗМК є тереном, де людина засвоює соціальні норми та оволодіває соціальним досвідом. На сучасному етапі життєдіяльності суспільства ЗМК мають великий вплив на духовні процеси, котрі відбуваються в соціумі. Через суспільну важливість, масовість та доступність ЗМК залучають суспільство до інформаційних відносин, водночас формуючи певні смислові моделі для засвоєння людьми інформації, і таким чином змінюють світобачення суспільства.

Завдяки своїй здатності швидко охопити широку аудиторію у ЗМК з'являється можливість змінювати погляди людей у потрібному напрямі. Тому існує припущення, що ті, хто володіють ЗМК, володіють громадською думкою. Комунікації проникають в усі сфери життя суспільства, створюються і розвиваються новітні комунікаційні структури, що вимагає перегляду комунікативної природи соціальної реальності. На тлі цього постає питання про значущість та вплив ЗМК на життєдіяльність соціуму.

Дослідженням інформатизації суспільства займалися такі науковці, як Н. П. Ващекин, В. І. Гриценко, Ю. М. Канигін, В. З. Коган, І. Масуда, В. Н. Костюк, В. С. Михалевич, Е. П. Семенюк, Е. В. Стась, Г. Стоуньєр, О. Тоффлер, А. Турен та інші.

ЗМК – це масштабний фрагмент соціальної комунікації, котрий поєднує візуальні, усні й письмові функції. Це проявляється в тому, що інформація є наслідком процесу мислення, вона передає об'єктивну та суб'єктивну думку [1].

Серед позитивних функцій ЗМК можна виділити такі [2]:

1. Допомога в процесі пізнання світу.

2. Виховна та освітня функція.
3. Є інструментом забезпечення статичної й динамічної, соціальної рівноваги в суспільстві.
4. Розважальна функція.
5. Можливість брати участь у групових дискусіях.

Попри це ЗМК має і негативний вплив. Найбільшим негативним є те, що ЗМК виступає засобом маніпулювання свідомістю й поведінкою людей. ЗМК формують громадську думку, а маніпулювання нею призводить до де-стабілізації суспільства. Через це така спроможність ЗМК є прийомом соціального контролю в сьогоденні.

У сучасному світі інформація є явищем активного споживання. Перед тим як дійти до споживача, вона проходить кілька етапів. Слід зазначити, що на кожному з цих етапів підвищується роль ЗМК [3]:

1. Збір даних.
2. Вторинна обробка.
3. Зберігання інформації.
4. Передача інформації.

Підсумовуючи вищесказане, наголосимо, що ЗМІ мають як позитивний, так і негативний вплив на соціум. Доносячи інформацію, ЗМК формують у суспільстві нове світобачення, впливають на соціум, змінюють погляди, маніпулюють, але при цьому допомагають у пізнанні світу, виконують виховну, освітню, розважальну та стабілізуючу функції.

-
1. Іванов В. Основні теорії масової комунікації і журналістики: навч. посіб. / за наук. ред. В. В. Різуна. Київ: Центр Вільної Преси, 2010. 258 с.
 2. Квіт С. Масові комунікації. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська акад.», 2008. 206 с.
 3. Назаров М. М. Массовая коммуникация в современном мире: Методология анализа и практика исследований. Москва: Едиториал УРСС, 2003. 240 с.

Поплавський Олег Олександрович

кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри філософії,
соціології та історії
Дніпровського державного
аграрно-економічного університету,

Левін Олег Леонідович

кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри соціально-
гуманітарних дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

**УКРАЇНА ЯК МОДЕЛЬ ПЕРЕХІДНОГО СУСПІЛЬСТВА
НА ЕТАПІ ДЕМОКРАТИЧНОГО ТРАНЗИТУ**

Наприкінці 80-х – початку 90-х рр. ХХ ст. на євразійському континенті відбулись докорінні зміни, пов'язані з розпадом СРСР. На його теренах утворилися нові суверенні держави, які проголосили курс на демократизацію та побудову ринкової економіки. Кардинальні політичні та економічні перетворення на пострадянському просторі спричинили закономірний інтерес дослідників до змісту й характеру демократичних трансформацій як у цілому, так і в кожній країні зокрема.

Після краху ряду комуністичних режимів з'являється багато транзитологічних концепцій, адаптованих до дослідження системних поставлених трансформацій кінця ХХ ст. (А. Пшеворський, З. Бжезинський, Г. О'Доннелл, Ф. Шміттер, Т. Карл, Х. Лінц, А. Степан, В. Банс, Л. Даймонд). Чимало західних учених, таких як Ф. Захарія, Т. Снайдер, М. Макфол та ін., аналізуючи негативну роль радянської спадщини, стверджували про неможливість застосування загальнотеоретичних концепцій демократизації до пострадянського простору. У контексті теорії трьох хвиль демократизації Л. Вайтхед висунув гіпотезу про те, що посткомуністичні трансформації являють собою нову хвилю політичних транзитів. Ідею «четвертої хвилі» підтримали такі західні науковці, як А. Браун, Т. Карл, Ф. Шміттер, російський політолог А. Мельвіль, який розглядав її як глобальну особливість світового розвитку. Також цікавою є концепція О. В. Халапсіса щодо переходу сучасного суспільства до «кремнієвої раси» [1].

Перехід до демократії, причини, умови та передумови такого переходу, а також проблему стійкого функціонування демократичного суспільства досліджували Р. Даль, Т. Карозерс, Ф. фон Гайек та ін. Питання політичного управління процесами консолідації демократії, ролі політичної еліти в демократиза-

ції були розглянуті в роботах Ч. Ліндблома, Г. Саймона, Р. Хантера, Д. Хіглі. Різні аспекти демократичного транзиту в країнах Центральної та Східної Європи й СНД розглянуто в працях українських дослідників Б. Андресюка, В. Богданова, С. Василенко, С. Вонсович, Е. Гансової, М. Гетьманчука, В. Грищука, В. Дергачова, Р. Кополовця, Л. Кормич, І. Кресіної, М. Лукашевича, Т. Ляшенко, А. Мілюкової, М. Михальченка, Н. Паніної, Є. Полохала, Ф. Рудича, А. Сіленко, Д. Ткача, Я. Турчина, Д. Шелеста та ін.

Здійснюючи демократичний транзит, перехід до суспільства із соціально орієнтованою економікою та плюралістичною політичною системою, Україна вже тривалий час залишається в статусі перехідної моделі. Здобувши незалежність, Україна спізнилася з реформами на старті, що вплинуло на подальшу трансформацію усього суспільного ладу. Політичне, економічне й соціокультурне життя українського суспільства до сьогодні містить відбитки тоталітаризму й колишнього напівколоніального статусу України в складі різних держав. Перехід до демократії здійснюється в умовах незавершеності національної консолідації. Тривалий час у політичній свідомості більшості населення продовжують панувати принципи егалітаризму й етатизму.

Усе це призвело до розмежування політичних сил у країні за соціально-економічними, етнічними, регіонально-культурними ознаками, а також побудови слабкої та нестабільної партійної системи, що не сприяє підвищенню авторитетності демократичного врядування.

Динаміку демократичних перетворень в Україні яскраво демонструє графічне порівняння компонентів демократії за індексом Nation in Transit (рис. 1, 2).

Оцінки за компоненти в Україні

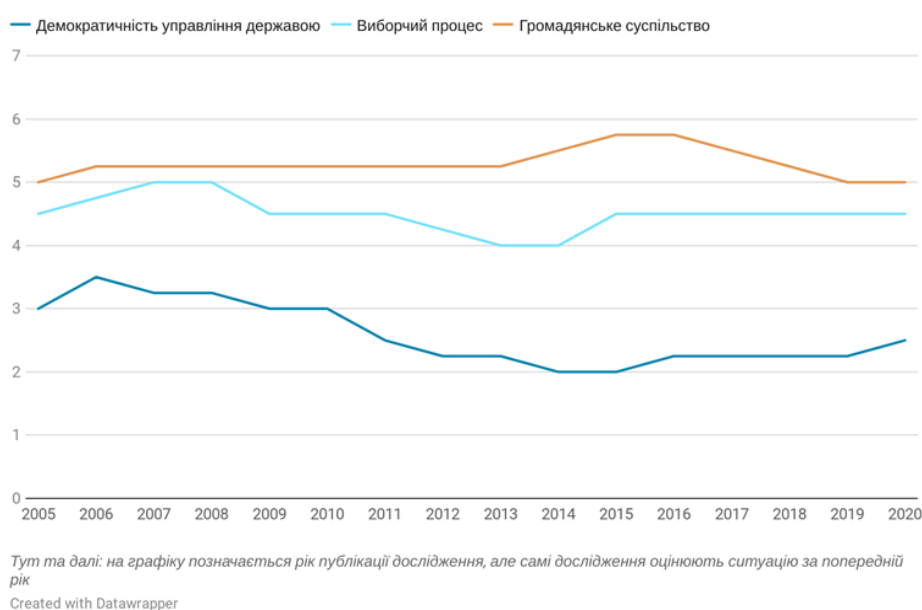

Рис. 1. Графічне порівняння компонентів демократії (демократичність управління державою, виборчий процес, громадянське суспільство) за індексом Nation in Transit за 2005–2020 рр. [1]

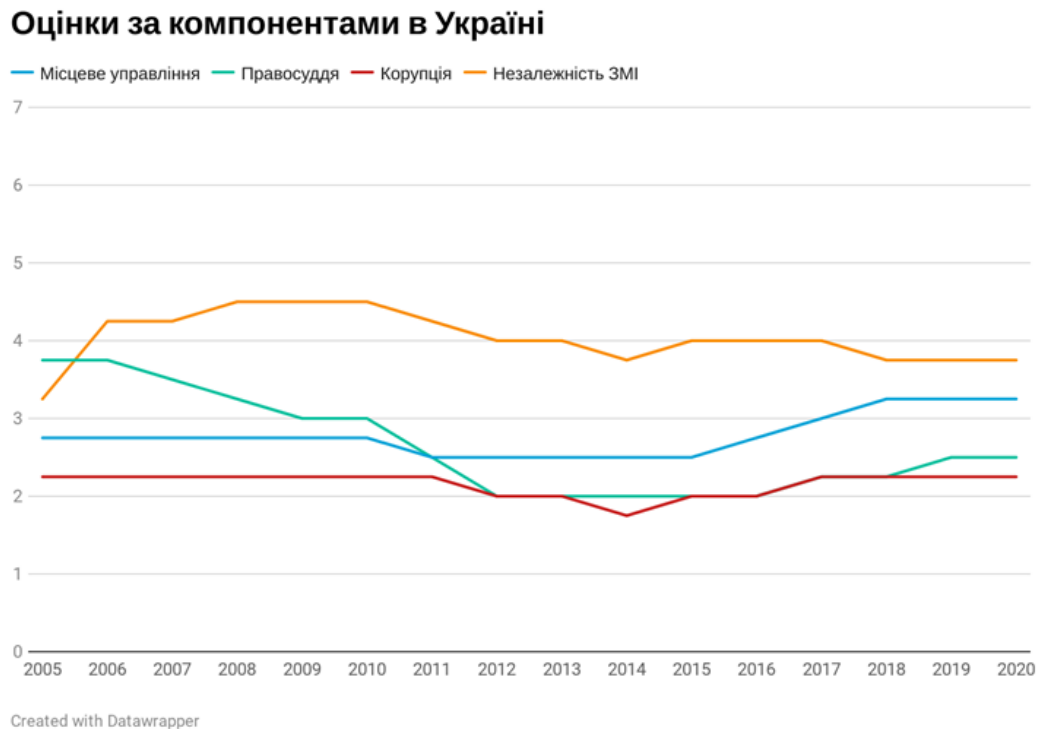

Рис. 2. Графічне порівняння компонентів демократії (місьцеве управління, правосуддя, корупція, незалежність ЗМІ) за індексом Nation in Transit за 2005–2020 рр. [2]

Як бачимо, найвищу оцінку протягом тривалого часу має стан громадянського суспільства в Україні. Громадянське суспільство країни деякий час користується певною свободою. Завдяки перемозі В. Зеленського на виборах громадянське суспільство отримало можливість узяти безпосередню участь в управлінні державою. Але незважаючи на всі позитивні зрушення українське суспільство в цілому залишається відстороненим від громадського активізму. У 2019 р. лише 7 % українців активно займалися волонтерством, 4 % брали участь у діяльності громадських організацій, тоді як 13 % повідомили, що рідко долучаються до громадської діяльності [4]. Крім того, більшість громадських організацій залишаються фінансово залежними від міжнародних донорів.

Також відносно позитивну динаміку демонструє стан виборчого процесу. Прийняття нового Виборчого кодексу, який запроваджує систему пропорційного представництва на виборах народних депутатів із поєднанням відкритих і закритих партійних списків, значно поліпшило демократичний імідж України.

Після тривалого падіння показників демократичності управління державою з 2015 р. починається поступове зростання цього рейтингу. У 2019 р. відбувся перший за післямайданний період мирний перехід влади завдяки відкритим та демократичним президентським та парламентським виборам.

Українське медіасередовище хоча й залишається плюралістичним, досі продовжує залежати від фінансової підтримки деяких олігархічних угруповань. Багато нарікань викликало блокування російських та сепаратистських

інтернет-ресурсів, арешти окремих осіб за публікації антидержавного змісту. Але Україна обґрунтовує такі випадки необхідністю протистояти російській інформаційній агресії.

Однією з головних проблем країни продовжує залишатися корупція. Україна в новому «Індексі сприйняття корупції» (також відомому за англійським скороченням CPI) за 2020 рік, укладеному організацією Transparency International, отримала 33 бали за 100-бальною шкалою. Нинішня ситуація в Україні краща, ніж була за даними звіту за 2019 рік. Тоді Україна мала 30 балів і ділила 126–129-е місце зі 180 з Джибуті, Азербайджаном і Киргизстаном. Індекс України у 2020 році поліпшився завдяки запуску Вищого антикорупційного суду з відповідною підсудністю й перезапуску Національного агентства з питань запобігання корупції. Також на позитивних результатах України у 2020 році відбилися антикорупційні зміни, упроваджені під час «турборежиму» Верховної Ради IX скликання.

Порівняння показників індексування за методологіями Nations in Transit та індексу демократії подано в табл. 1 [2].

Таблиця 1

Значення інтегральних індексів Nations in Transit та індексу демократії України за 2003–2020 рр.

Рік	Nations in Transit	Індекс демократії
2003	4,71	-
2004	4,88	-
2005	4,5	-
2006	4,21	-
2007	4,25	6,94
2008	4,25	6,94
2009	4,39	-
2010	4,39	6,30
2011	4,61	5,94
2012	4,82	5,91
2013	4,86	5,84
2014	4,93	5,42
2015	3,25	5,70
2016	4,68	5,70
2017	4,61	5,69
2018	4,64	5,69
2019	3,36	5,90
2020	3,39	5,81

Наведені дані також демонструють суперечливість і непослідовність демократичної трансформації в нашій країні.

Головною перешкодою для політико-режимного транзиту в Україні за час її незалежного існування стала непослідовність структурних перетворень політичної системи. Демократія була встановлена, у більшості випадків, лише процедурно. Раціональної бюрократизації політичної сфери життя суспільства не відбулося. Слабкість державних інститутів призводила часто до їх захоплення або використання в інтересах олігархічних угруповань.

Процес демократичної трансформації в Україні, як і в більшості посткомуністичних країн, у суб'єктивному плані ускладнено перебільшеними сподіваннями щодо допомоги Заходу, недооціненням складності необхідних змін у системі як політичних, так і економічних відносин, а також сили противу старої номенклатури, нерозумінням того, наскільки тривалим буде сам процес трансформації. Повільні темпи економічних перетворень і погіршення рівня життя більшості пересічних громадян щоразу спричиняють відчуженість громадян від влади і спонукають їх проявляти неухвагу до реформ у тому вигляді, у якому вони здійснюються.

Сукупність розглянутих суб'єктивних та об'єктивних чинників ускладнюють перехід України до демократії, перешкоджають створенню на теренах нашої держави політично спроможного й економічно розвиненого суспільства. Перехідній політичній системі України притаманні, поряд із демократичними ознаками, риси, що властиві олігархічним та охлократичним режимам. Це – вплив номенклатури, що нерідко об'єднується в клани, схильна до корупції й залишається байдужою до суспільних інтересів; збереження командно-адміністративних методів управління; рекрутування частини правлячої еліти з маргінальних прошарків суспільства, які прагнуть швидкого підвищення свого соціального статусу та матеріального добробуту. Із цим пов'язані некомпетентність владних структур, неповага до закону, намагання неадекватними засобами негайно розв'язати проблеми, використати настрої натовпу для реалізації вузькокорисливих інтересів. Нерозвиненими залишаються механізми стримувань і противаг у політичній системі.

Проте незважаючи на труднощі, непослідовність і нерівномірність реформ, Україна не лише задекларувала намір побудувати демократичне суспільство. Вона взялася до практичного втілення цього наміру в життя, подолавши декілька гострих політичних криз компромісами і взаємною поступливістю супротивних сторін. Уже є досягнення у трансформації економіки та впровадженні її ринкових засад, завершено процес приватизації, створено клас великих власників, закладено основи середнього та малого підприємництва, формується ринкова інфраструктура в банківській, фінансовій та інших сферах економіки, упроваджена і протягом останніх років є стабільною національна валюта. У суспільно-політичному житті відбулася демонополізація ідеологічної сфери, формується багатопартійна система, є осередки громадянського суспільства – громадські об'єднання, недержавні аналітичні

центри, незалежні друковані та інтернет-видання.

Отже, загалом Україна виконала завдання першого й частково другого етапів посткомуністичної трансформації та продовжує демократичний транзит.

1. Халапсис А. В. Цифровые технологии и перековка железных людей. *Science Rise*. 2016. Т. 24. № 7/1. С. 55–61. Doi:10.15587/2313-8416.2016.69141.

2. Шаповалов С., Копилов М. Україна на терезах демократії: Індекс Freedom House. Фонд «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва. URL: <https://voxukraine.org/ukrayina-na-terezah-demokratiyi-indeks-freedom-house/>

fbclid=IwAR33_rDu6scrYghFoUoGwrjYdAzriXwhOSp_qu4jgC2hJrnQRDgwZXQRsw.3.

3. Nations in Transit 2020 – Україна. URL: [https://freedomhouse.org/report/nations-transit/2020/dropping-democratic-facade?](https://freedomhouse.org/report/nations-transit/2020/dropping-democratic-facade?fbclid=IwAR3s_eRzh6S37zRRYponmau_R7RCmK80K02RJdZPk3QD_aZdq_YKO4cY7E8/)

eRzh6S37zRRYponmau_R7RCmK80K02RJdZPk3QD_aZdq_YKO4cY7E8/.

4. Freedom House. *Nations in Transit 2018 – Ukraine*. 11 April 2018. URL: <https://www.refworld.org/docid/5b3cc262a.html>.

Лещенко Анна Сергіївна

студентка юридичного факультету
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Халапсис Олексій Владиславович

доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри

соціально-гуманітарних дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ОСНОВНІ ІДЕЇ ФІЛОСОФІЇ Ж. ЛАМЕТРИ

Жульєн Ламетрі – французький філософ-матеріаліст, який запам’ятовувався людству як автор наукової метафори «людина-машина». Сама ідея підходу до людини як до машини з’явилась у Ламетрі, коли він, захворівши на гарячку, спостерігав за своїм фізичним станом і пережитими відчуттями. Він відчував, що його душа як носій почуттів і думок є функцією тіла, мозку. Організм людини працює як механізм, і психічні процеси є наслідками фізичних процесів, що відбуваються в організмі. Викладу й обґрунтування цієї інтуїтивної здогадки він присвятив твори «Природна історія душі» й «Людина-машина».

Джерелом вивчення людини Ламетрі вважав виключно медицину. «Досліди й спостереження містяться в незліченній кількості в анналах медиків,

які в той же час і філософи, а не у філософів, що не були лікарями», – говорив матеріаліст. «Людина-машина настільки складна, – додавав він, – що неможливо відразу скласти собі про неї чітке уявлення й визначити її; тому всі теоретичні дослідження найбільших філософів, засновані на спробах просунути у вирішенні питання на крилах духу, були безплідні. Можна досягти якогось результату, тільки практично спробувавши розчленувати душу, – так, як розчленуються органи тіла».

Ж. Ламетрі об'єднав ідеї сенсуалізму Кондильяка з ідеями Декарта про машиноподібну поведінку тварин. Матеріаліст вважав, що душу неможливо відокремити від тіла, а сама людина, на його думку, – це автомат, який відчуває й мислить, матеріально детермінована система.

У праці «Людина-машина» автор намагається довести, що людина – це не що інше, як складно організований механізм, який вважає, ніби мислення припускає існування безтілесної душі, а тіло не здатне до мислення. Ідеї виникають тільки тоді, коли тіло отримує емоції за допомогою органів відчуттів. Тварини також мають органи чуття, але людина відрізняється від тварин лише кількісно – більшою мірою чутливості й розуму.

Також автор праці наголошує на тому, що душа припиняє своє існування після смерті тіла, чуттєва насолода є метою нашого життя, а в чесності не може бути іншої підстави, крім любові людини до самої себе. А сама по собі чуттєва насолода, на думку Ламетрі, може постати перед людиною як форма задоволення чи вияв своїх почуттів або перетворитись на розпусту чи інші аморальні дії. Такі спотворені уявлення про задоволення, на думку філософа, були зіпсовані релігійними уявленнями та фанатизмом. Проте націлювати свою поведінку людина має не власними егоїстичними бажаннями, а враховувати суспільний інтерес.

Ідеалом державного устрою матеріаліст вважав просвітницький абсолютизм, подібно до інших вільнодумців, він часто критикував церковну інституцію, заперечував існування Бога, вважаючи, що в нашому світі керує лише природний закон. Якби у світі не було релігійного фанатизму, то людство було б врятовано від війн. Без фанатизму та війн у людства було б набагато більше часу займатись найкращою справою зі всіх – чуттєвими насолодами.

1. Ламетри Ж. О. Сочинения. Москва: Мысль, 1976. 511 с.

2. Дударчук В. Ж. О. де Ламетрі: людина-машина? URL: http://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/123456789/18503/2/Mig_nauk_conf_2016_Dudarchuk_V-J_O_de_Lametri_machine_man_26.pdf.

3. Біографія Жельєна Офре де Ламетрі. URL: <http://www.solecity.ru/philosophy/julien-lametri>.

Лясота Аліна Євгенівна

кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри політології
Дніпровського національного
університету імені Олеся Гончара
(м. Дніпро, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ НАЦІОНАЛЬНОГО МЕХАНІЗМУ ФОРМУВАННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

У сучасних умовах гендерна проблематика стає предметом досліджень представників різних галузей наукового знання. Тривалий час вважалося, що гендерна рівність як мета реалізації гендерної політики може бути досягнута шляхом надання жінкам і чоловікам однакових можливостей, насамперед тому, що це принесе однакові для них результати. Однак було з'ясовано, що однакове ставлення не обов'язково призводить до рівних для чоловіків та жінок результатів. Тому сьогодні гендерна рівність як результат гендерної політики означає, що для досягнення рівних результатів для жінок і чоловіків необхідно використовувати справедливе ставлення до них. Для забезпечення гендерної справедливості необхідні спеціальні заходи щодо компенсації історичних і соціальних упущень, невігідного становища, які заважають жінкам і чоловікам займати рівні позиції в системі соціально-політичних та економічних відносин. Гендерна справедливість веде до гендерної рівності, яка означає, що жінки й чоловіки мають однаковий статус і становище [2, с. 93]. Такий підхід до формування гендерної політики акумулюється в національних механізмах забезпечення гендерної рівності. Проте незважаючи на активне використання цієї категорії в більшості документів міжнародного та національного рівнів, до сьогодні однозначно не визначено його змістовне навантаження.

Відповідно, національний механізм є системою структур політичного управління та практичних заходів держави, спрямованих на впровадження гендерного підходу в усі сфери політики й розв'язання гендерних проблем суспільного життя. Національний механізм після досягнення гендерної рівності не можна зводити лише до наявності структурних підрозділів в апаратах виконавчої та законодавчої гілок влади, оскільки він є перш за все системою – цілісною сукупністю державних органів, інститутів, установ та організацій. Отже, для національного механізму досягнення гендерної рівності як системи базовою є ознака цілісності, яка утворюється взаємодіючими частинами, досить часто різноякісними та різнорівневими, проте сумісними в межах політичного механізму.

Із позиції формування та реалізації державної політики національний

механізм може інтерпретуватися у вузькому та широкому сенсах. У вузькому розумінні формування національного механізму зводиться до створення будь-якого інституту при одному державному органі або інститутів при кількох державних органах. У широкому розумінні національний механізм уявляється єдиною системою державних органів та створених при них інститутів [1, с. 34]. Однак і перший, і другий підходи передбачають можливість вимірювання національних механізмів забезпечення гендерної рівності. Наприклад, Опитувальник щодо збору інформації та даних на підтримку проведення в період з червня по вересень 2009 р. регіональних досліджень щодо національних механізмів досягнення гендерної рівності, поширений Департаментом ООН з економічних і соціальних питань у рамках діяльності Відділу щодо поліпшення становища жінок спільно з п'ятьма регіональними комісіями ООН серед держав-членів містить таке визначення терміна «національні механізми досягнення гендерної рівності»: «Національний механізм досягнення гендерної рівності включає державні органи та установи (законодавчі, виконавчі та судові органи влади), а також незалежні, підзвітні та консультативні органи, спільна діяльність яких визнається всіма зацікавленими в цій проблематиці особами як механізм досягнення гендерної рівності. Національний механізм досягнення гендерної рівності включає: національний механізм щодо підвищення ролі жінок в уряді (міністерства, департаменти, відомства); міжміністерські органи (робочі групи, комісії тощо); консультативні та дорадчі органи; Омбудсмен із питань гендерної рівності; спостерігачі з питань досягнення гендерної рівності; парламентські комітети» [5, с. 21]. Відповідно до «Положення з питання про національні механізми забезпечення рівності між жінками і чоловіками», механізм забезпечення рівності між статями є урядовим інститутом, а в окремих випадках парламентською структурою, створеною з метою сприяння підвищенню ролі жінки та використанню жінками своїх прав у повному обсязі [6, с. 32]. Слід зауважити, що до сьогодні в міжнародно-правових документах поняття «національний механізм досягнення гендерної рівності» офіційно не закріплене, оскільки прийняття міжнародно-правових документів у сфері гендерної рівності було викликано насамперед необхідністю розширення прав і можливостей жінок. Ця обставина закріпила функціональні обов'язки держав зі створення національних механізмів поліпшення становища жінок, що розв'язувало проблему досягнення гендерної рівності всебічно та комплексно.

Зважаючи на відсутність однозначного тлумачення поняття «національний механізм забезпечення гендерної рівності» як на рівні міжнародно-правових документів, так і на рівні національних законодавств країн, що формують такий механізм, доводиться керуватися наявним правовим визначенням національного механізму щодо поліпшення становища жінок, який розуміють як певну державну структуру, націлену на захист інтересів жінок під час вироблення соціальної політики та практичної реалізації [3, с. 62]. Проте таке розуміння сутності національного механізму не визначає його конкретні

складові, форми й методи взаємодії, а також підходи до заснування національних механізмів при державних органах. На нашу думку, національний механізм гендерної рівності є частиною державного механізму, що забезпечує виконання державою функції з реалізації основних прав та свобод людини і громадянина щодо дотримання рівних прав і рівних можливостей між жінками та чоловіками. Разом із тим не виправданим є зведення національного механізму гендерної рівності тільки до системи державних органів, оскільки національний механізм щодо досягнення гендерної рівності має не тільки інституційний, а й інші виміри. Загалом національний механізм гендерної рівності має чотири виміри: правовий, інституційний, змістовний та освітньо-просвітницький.

В Україні для запобігання гендерному насильству та подолання його наслідків вживаються комплексні заходи як на рівні міжнародних структур, так і на рівні органів державної влади та місцевого самоврядування.

Уряд України активізував роботу щодо вивчення, запобігання та профілактики злочинів, які так чи інакше пов'язані з проблемами гендерного насильства. Міжнародний досвід та українські реалії свідчать, що проблема гендерного насильства є комплексною – вона торкається цілого пласту соціальних, політичних, культурних, економічних та правових проблем.

Гендерні проблеми – це перш за все проблеми соціальні, тобто проблеми не тільки жінок, а й чоловіків, проблеми всього суспільства. Процес гармонізації гендерних відносин в Україні є складовою частиною загальнодемократичного процесу. Але не можна сподіватися на те, що демократизація сама собою автоматично призведе до вирішення гендерних проблем – світова практика показує, що для цього потрібні окремі зусилля. В Україні є досить багато організацій, які працюють над утвердженням гендерної рівності як у законодавстві (і в цьому є багато успіхів), так і на практиці.

Гендерна дискримінація – дискримінація за ознакою статі, яка в Законі України «Про рівність жінок і чоловіків» визначена як «дії чи бездіяльність, що виражають будь-яке розрізнення, виняток або привілеї за ознакою статі, якщо вони спрямовані на обмеження або унеможливають визнання, користування чи здійснення на рівних підставах прав і свобод людини для жінок і чоловіків».

За останні роки в Україні закладена суттєва національна законодавча база та інституційний механізм щодо подолання насильства над жінками. Зокрема, 12.07.95 було прийнято Постанову Верховної Ради України «Про рекомендації учасників парламентських слухань щодо реалізації Конвенції ООН «Про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок»». У ній ідеться про необхідність створення державних структур із надання кваліфікованої психолого-консультативної допомоги жінкам, які постраждали від насильства й зневаги в сім'ї. Ця Постанова активізувала процес виконання Україною Конвенції ООН «Про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок». У подальшому було прийнято Постанову Верховної Ради України «Про декла-

рацію про загальні засади державної політики України стосовно сім'ї та жінок» [4].

Водночас слід відзначити, що комплексна гендерна політика, урахування гендерної складової у всіх сферах суспільно-політичного життя лише набуває в Україні певного оформлення. У політичних документах не міститься чіткого визначення інтересів і потреб чоловічої й жіночої частини населення, урахування характеру гендерних відносин, окреслення гендерних цілей, гендерного компоненту в державній і партійній політиці. Ці питання набувають особливої актуальності в контексті сучасних дискусій навколо перспектив трансгуманізму [7].

Державне забезпечення гендерної політики має передбачати наявність системи державних інститутів, діяльність яких повинна бути спрямована на втілення принципу гендерної рівності в усі сфери життя суспільства. Необхідним є також визначення механізму взаємодії органів державної влади в цьому напрямі та обсягу їх повноважень, відповідальності за порушення в цій сфері.

Отже, можна констатувати, що національний механізм є системою структур політичного управління та практичних заходів держави, спрямованих на впровадження гендерного підходу в усі сфери політики і розв'язання гендерних проблем суспільного життя.

1. Gender Equality in Finland. Helsinki: Office of the Ombudsman for Equality, 2008. 280 p.

2. Shared Power – Women and Men in Decision – Making. Stockholm: Ministry of Industry, Employment and Communication. April, 2009.

3. Івченко Ю. В. Світовий досвід та міжнародні зобов'язання України щодо забезпечення гендерної рівності. *Іменем закону: науковий вісник*. 2008. № 4. С. 61–65.

4. Руководство по вопросу о национальных механизмах обеспечения равенства между женщинами и мужчинами и Планы. URL: <http://www.coe>.

5. Світова класифікація ООН представництва жінок у національних парламентах станом на січень 2013 року. URL: <http://www.ipu.org/wmn-e/arc/classif010113.htm>.

6. Укрепление национальных механизмов достижения гендерного равенства и расширения экономических прав и возможностей женщин. URL: <http://www.un.org/womenwatch/daw/>.

7. Halapsis A. V. Gods of Transhumanism. *Anthropological measurements of philosophical research*. 2019. Vol. 16. P. 78–90. Doi:10.15802/ampr.v0i16.188397.

Максимов Олексій Максимович

студент юридичного факультету
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Халапсіс Олексій Владиславович

доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри
соціально-гуманітарних дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ІДЕОЛОГІЗАЦІЯ СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ ТОТАЛІТАРНОЇ ДЕРЖАВИ

Феномен тоталітаризму, на жаль, завжди залишається актуальною темою для різноманітних гуманітарних досліджень у силу тієї обставини, що приховані передумови тоталітаризму існують у будь-якому суспільстві, у тому числі і в сучасному. Особливий інтерес представляє аналіз цього феномена в контексті культурних трансформацій, які є його передумовами, а також тих процесів у людській свідомості і загалом світовідчутті, які прийнято називати екзистенційними.

У вивченні тоталітаризму як явища подолано значний шлях, у тому числі в нашій країні, де він був предметом безпосереднього життєвого досвіду. Окремих аспектів цього питання у своїх працях торкалися К. Шмідт, Ф. Хайєк, Т. Адорно, Х. Арндт, К. Фрідріх, З. Бжезинський, А. Авторханов, Р. Арон, О. Данильян та ін. Та незважаючи на велику кількість наукових праць тема потребує подальшої розробки.

Метою роботи є дослідження тоталітарного режиму та тоталітарної правосвідомості й культури як його породження.

Виникнення тоталітаризму пов'язане з кризою, яку переживали європейські країни в 20–30-і роки ХХ сторіччя. Саме в цей період у групі держав (СРСР, Німеччина, Італія), а пізніше у деяких країнах Східної Європи, Азії, Латинської Америки сформувалися політичні режими, що мали цілу низку подібних ознак. Саме тоді з'явився й термін «тоталітаризм», уперше використаний публічно Б. Муссоліні 22 червня 1925 року в італійському парламенті для позначення фашизму в цілому й фашистського державного ладу зокрема [1, с. 28]. Пізніше вказаний термін утвердився в соціальній філософії й політології для позначення диктаторських режимів не лише фашистського гатунку, але й політичного ладу в СРСР та інших країнах «реального» соціалізму.

Термін «тоталітаризм» походить від латинського «totalis» – весь, цілий,

сукупний та позначає систему насильницького політичного панування, що характеризується повним підпорядкуванням суспільства, його економічного, соціального, ідеологічного, духовного й навіть побутового життя владі панівної еліти, організованої в цілісний військово-бюрократичний апарат, очолюваний лідером [2, с. 77].

На перше місце за тоталітарного режиму висувається особливого роду ідеологія, яка пронизує всі політичні атрибути системи. Вона є комплексом ідей, що обґрунтовують право зазначеного режиму на існування. Це обов'язкова умова. Вона пов'язує між собою владу й маси, трансформує суспільну психологію й масову свідомість у бік цілісної нероздільної єдності. Тоталітаризм є крайнім проявом соціоцентризму, який ставить під сумнів суб'єктність окремо взятих людей, розглядаючи їх як клітини надіндивідуального суспільного організму, «гвинтики громадської машини».

Ідеології, як відомо, відігравали значну роль у суспільствах такого типу. Про ХХ століття говорять як про «століття ідеологій», маючи на увазі в першу чергу розквіт ідеологій тоталітарних, найяскравішими прикладами яких є фашизм і сталінізм. Однак твердження, що наявність домінуючої ідеології в суспільстві автоматично робить його тоталітарним, що будь-яка ідеологія тоталітарна за самою своєю суттю, є неправильним.

Ідеологія являє собою специфічний синтез орієнтаційної та проектною свідомості. Її кінцевою метою є вироблення проєктів суспільного устрою, конструювання норм та ідеалів суспільної поведінки. Однак виконання цього завдання неможливе без орієнтаційних зусиль, опису, осмислення й оцінки дійсності, що підлягає зміні або консервації. Кінцевий успіх ідеологічних проєктів не може не залежати від адекватності початкового опису реальності.

Існують нетоталітарні форми ідеології, хоча в реальній соціальній практиці такі форми нерідко прагнуть до власної універсалізації. Наприклад, загальнозначущою в сучасних західних країнах є ідеологія лібералізму. Сучасний західний соціум фактично побудований за лекалами ліберальної ідеології. Звичайно, доктрина лібералізму, як і будь-яка інша, не цілком вільна від практики духовного примусу. Деякі прихильники лібералізму наполягають на винятковості цієї ідеології, розглядаючи ліберально влаштоване суспільство як єдино дієздатну універсальну модель суспільного устрою. Однак усе це не робить ліберальну ідеологію тоталітарною, що спростовує ідею тоталітарності будь-яких форм ідеологічного дискурсу.

Ідеологія являє собою соціалізовану в масах ціннісну та проектну свідомість, запрограмовану на політичні дії, спрямовані на захист фундаментальних потреб та інтересів, пов'язаних зі збереженням або перебудовою соціальних відносин у середині суспільства або між суспільствами. Таким чином, ідеологія є компонентом і демократичних, і тоталітарних форм суспільного устрою. У свою чергу тоталітаризм обов'язково передбачає наявність керівної ідеології та максимальну ідеологізацію суспільства. Для нього є характерним поява масових, гранично ідеологізованих партій нового, тоталітарного

типу з жорсткою, напіввійськовою структурою й повним підкоренням рядових членів партії ідеології та її виразникам – вождям, керівництву в цілому.

1. Данильян О. Г. Тоталітарна правосвідомість і правова культура та їх характерні ознаки. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2007. № 14. С. 27–36.

2. Архангельский Ю. Е., Горлова И. И. Сущностная характеристика тоталитаризма и тоталитарной культуры в контексте культурологического знания. *Теория и практика общественного развития*. 2010. № 4. С. 77–78.

Маліна А. А.

студентка юридичного факультету
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Наливайко О. І.

кандидат юридичних наук, доцент,
старший науковий співробітник
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

КОНЦЕПЦІЯ РЕФОРМУВАННЯ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ

На сучасному етапі реформування публічної адміністрації в Україні є актуальним питанням для підвищення ефективності державного управління та в контексті прагнення України до європейського курсу розвитку. Концепція реформування публічної адміністрації в Україні стала поштовхом для формування й удосконалення органів державної влади та визначила основні засади державних перетворень у сфері публічного адміністрування.

Серед науковців, що вивчали цю проблему, – В. Д. Бакуменко, Н. Армаш, Г. Атаманчук, Л. М. Гогіна, Л. М. Князєв, Я. Калиновський, О. Кузьменко та багато інших.

Метою цього дослідження є визначення сутності концепції реформування публічного адміністрування та варіантів удосконалення процесу реформування.

У науковій літературі поняття «публічне адміністрування» використовувалось досить часто у зв'язку з переосмисленням деяких концепцій розвитку адміністративного права (зокрема, від теорії «управління» до «людиноцентризму»), запозиченням західної практики під час вивчення дисципліни «Адміністративне право» [1]. На сьогодні в юридичній літературі переважає

розуміння публічного адміністрування як форми реалізації публічної влади, тобто діяльності суб'єктів публічної адміністрації.

В Україні система органів публічної адміністрації містить не тільки органи виконавчої влади, а також органи місцевого самоврядування, які завдяки нормативно-правовому регулюванню та адміністративно-правовому статусу становлять систему органів, що здійснюють виконавчу розпорядчу діяльність.

Щодо самої реформи, то сутність її полягає у здійсненні комплексних перетворень в інтересах громадян із метою вдосконалення публічного адміністрування на рівні взаємодії з громадянами та надання їм послуг у різних сферах. Варто зазначити, що важливою метою є також надання якісних послуг, які будуть відповідати європейським стандартам. Узагалі, аналізуючи сучасний стан реформування публічної адміністрації в Україні, можемо сказати, що більшість інститутів публічної адміністрації сформовано належним чином і створено нову правову базу, яка буде основою для подальшого розвитку [2]. Основними завданнями реформи є поетапне вдосконалення публічної адміністрації, формування ефективної організації виконавчої влади не тільки на центральному, а й на регіональному та місцевих рівнях.

Також, на думку деяких науковців, для досягнення певних результатів повинна впроваджуватись ідеологія «служіння суспільству», яка, на нашу думку, є досить доречною, адже діяльність публічних органів базується на принципах верховенства права, законності та обґрунтованості прийнятих рішень [3]. Найважливішим аспектом у реформуванні має бути підвищення рівня життя громадян, а також підвищення рівня показника довіри громадян до органів виконавчої влади та місцевого самоврядування.

Таким чином, для досягнення високих результатів у втіленні концепції реформування публічного адміністрування важливо стабілізувати діяльність державних органів і публічного управління та налагодити взаємодію між ними; посилити захист публічних службовців від різних чинників, а також упровадити європейський досвід у процедуру надання адміністративних послуг.

1. Тернушак М. М. Сучасний стан та перспективи розвитку публічної адміністрації щодо надання адміністративних послуг. *Актуальні проблеми правознавства*. 2019. Вип. 3. С. 76–81. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aprpr_2019_3_15.

2. Гончарук Н. Здійснення реформи публічної адміністрації в Україні: проблемні питання та концептуальні засади. *Секретаріат Кабінету Міністрів України, 2009*. URL: [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2009/2009-03\(3\)/09gntpkz.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2009/2009-03(3)/09gntpkz.pdf).

3. Сучасні проблеми адміністративного права та процесу: тези доп. учасників Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 30 черв. 2017 р.). МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, каф. адмін. права і процесу ф-ту № 3. Харків, 2017. URL: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwj6qqvAlKHtAhXRtYsKHenJDMwQFjAAegQIAhAC&url=http%3A%2F%2Funi.vd.edu.ua%2Fscience-issue%2Fissue%2F2338&usg=AOvVaw3qqeFH_HNCtmvvVjdEadUY.

Мальчев Богдан Романович
студент спеціальності публічного
управління, адміністрування та права
Таврійського державного
агротехнологічного університету
імені Дмитра Моторного
(м. Мелітополь, Україна)

ЩЕ РАЗ ДО МОВНОГО ПИТАННЯ

У сучасних економічних реаліях поширення української мови є одним із найважливіших завдань української держави. Розвиток сучасних технологій, науки й техніки формує нові реалії, які можуть стати основою для відродження української культури й мови, переходу її на потенційно новий етап розвитку. В умовах глобалізації, коли будь-яка, навіть найбільша і стародавня культура, знаходиться в небезпеці, розвиток науки й техніки може стати основою збереження й поширення національних традицій. Адже саме це стане першим етапом на шляху поширення української мови й культури у всьому світі.

Перший етап завжди найбільш складний, адже це глобальний комплексний міжгалузевий процес. Однак завдання українського уряду – це перш за все запуск наукового процесу, який зробить професійне спілкування в наукових, освітніх, корпоративних і державних колах, хоча б на рівні термінології, україномовним. Адже нерозумно вважати, що тільки з міркувань термінологічних російськомовні колективи по всій країні перейдуть на українську як спосіб професійного і, тим паче, повсюдного спілкування [1, с. 63]. Перехід можливий, але як виняток. Більше того, тільки за умови, що на той час держава буде мати довіру українців, стимулювавши зростання авторитетності української мови й культури.

Кожному зайнятому в якій-небудь сфері необхідно знати професійну мову своєї галузі, однак здебільшого в галузях науки існує закономірність: більшість наукових досліджень написані російською мовою. Важливо розуміти, що такі дослідження видані ще в радянські роки, що дає привід стверджувати, що вони вже застаріли. У теорії це дає нам перевагу, адже завдання української влади – запустити процес, який буде стимулювати, по-перше, переклад іноземних статей та інших наукових робіт українською, а по-друге, запустить дослідні роботи в самій Україні [2, с. 14]. Але як зробити так, щоб переклад здійснювався українською мовою?

Відповіддю на це питання може стати академічна наука, яку просто регламентувати. Так само, як і на Заході, університети повинні бути місцем розвитку науки. Висновок напрашується сам: уряд повинен думати про розвиток освіти в першу чергу, адже саме це прискорить розвиток україномовної

науки.

Уряду необхідно робити акцент на становленні України як високорозвиненої держави. Розвинена економіка стимулює розвиток будь-якої іншої галузі – це неписаний державний закон розвитку. Більше того, він має зворотну дію: неможливо розвивати культуру й науку без економіки, а відповідно, і мову.

Наука в симбіозі з «Українським економічним дивом» – перший етап становлення української мови як мови всіх українців. Однак не можна відкидати той факт, що розвиток науки та освіти прямо залежить від ступеня розвитку економіки. Високорозвинені країни G7 мають найвищий рівень освіти у світі – 95 % найкращих університетів знаходяться в семи найрозвиненіших країнах світу [3]: США, Японії, Німеччині, Великобританії, Франції, Італії та Канаді. Процвітаюча економіка тотожна розвиненій науці, оскільки саме в розвинених країнах попит на висококваліфікованих фахівців неймовірно високий.

Ставка на розвиток технологічних галузей, які будуть стимулювати розвиток української науки, – найраціональніша, більше того, необхідний крок. Прогрес у становленні української науки в перспективі надасть можливість розвиватися багатогалузевій професійній лексиці. Це зміцнить і стимулює розвиток української мови, адже особливість професійної лексики в тому, що людині, яка використовує її, дуже складно переходити на іншу мову в професійному спілкуванні [4, с. 8], оскільки вона просто не володіє іншомовними термінами. Однак важливо розуміти, що академічна наука буде всього лише першим етапом у формуванні україномовного професійного словника, вона стане розповсюджувачем того базису, який після перекочує в професійну мову. Таким чином, ми почнемо перший етап повсюдного впровадження української мови в маси, розвиваючи науку, яка безпосередньо пов'язана з культурою та медіа.

1. Куньч З., Харчук Л. Семантичний потенціал українських електроенергетичних професіоналізмів і професійних жаргонізмів. *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології»*. 2014. № 791. С. 61–65.

2. Локтев В. М. Чи є шанс повернути престиж науки в Україні? *Вісник Національної академії наук України*. 2020. № 9. С. 12–29. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/172904>.

3. URL: <https://www.topuniversities.com/university-rankings>.

4. Козлова М. О. Терміни бухгалтерського обліку і бухгалтерські професіоналізми: розмежування та співвідношення. *Економічні науки. Сер.: Облік і фінанси*. 2013. Вип. 10(1). URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecnof_2013_10%281%29__32.

Маргулов Артур Худувич

доктор історичних наук, доцент,
професор кафедри соціально-
гуманітарних дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ ОСВІТИ: КОНТЕКСТ ОСВІТНІХ ТРЕНДІВ

Ключовими завдання МОН України на 2021 рік є впровадження цифрової трансформації освіти й науки. Формат такої діяльності пов'язаний із сучасними глобальними викликами, головним із яких є перехід суспільства від індустріальної епохи до цифрової, інформаційно-технологічної. Неодмінність та незворотність цих процесів підтвердив перебіг пандемії COVID-19. В умовах соціального дистанціювання підтримка суспільної комунікації відбувається саме завдяки розвитку таких технологій.

Пріоритетними завдання міністерства є: затвердити Концепцію цифрової трансформації освіти й науки України; забезпечити учасників освітнього процесу електронними освітніми ресурсами; створити умови для підвищення кваліфікації педагогічних працівників закладів освіти з інформаційно-цифрової компетентності; забезпечити функціонування програмно-апаратного комплексу «Автоматизований інформаційний комплекс освітнього менеджменту» (ПАК «АІКОМ»); запустити інформаційну систему управління професійною (професійно-технічною) освітою (EMIS); модернізувати Єдину державну електронну базу з питань освіти (ЄДЕБО); створити онлайн-платформу для комунікації між учасниками інноваційного процесу («Наука та бізнес»); реалізувати проєкт SELFIE у пілотних школах і закладах професійної освіти – платформа для самооцінки закладами освіти стану своєї цифрової готовності; приєднатися до процесів створення та розбудови Європейської хмари відкритої науки (EOSC); удосконалити та наповнювати контентом платформу «Всеукраїнська школа онлайн» [1].

Такі амбітні плани міністерства потрібно лише вітати, але реалії системи освіти, на жаль, можуть гальмувати ці процеси. Так, за свідченням попереднього очільника міністерства, у 2019 році існували школи, не оснащені Інтернетом. На Закарпатті 12,1 % таких шкіл, у Житомирській області – 19,3 %. У половини українських шкіл швидкість Інтернету є меншою за 10 Мбіт/с. Станом на 2019 рік у 413 школах відсутні комп'ютери [2]. Іншим негативним явищем є формат кадрового забезпечення освітнього процесу. Т. Власюк визначила процес скорочення науково-педагогічних працівників у ЗВО III–IV рівня акредитації. На початок 2018/2019 навчального року порівняно з 2010/2011 кількість науково-педагогічних працівників скоротилась на

36 251 особу (25,41 %). Також негативною тенденцією є скорочення кількості науково-педагогічних працівників, що мають науковий ступінь кандидата наук, – на 6 298 осіб (9,44 %), учене звання доцента – на 3 731 особу (8,36 %) і доктора наук – на 934 особи (7,68 %). Позитивним є зростання на кінець досліджуваного періоду кількості осіб, що мають науковий ступінь доктора наук, на 646 осіб (4,83 %) [3].

Розуміючи незворотність процесів діджиталізації освітнього простору, ми повинні констатувати суттєве відставання вітчизняної галузі від світових аналогів. Дається в знаки системне недофінансування, технічна відсталість, відсутність престижності викладацької професії та інші чинники.

Сучасна інформаційно-технологічна модернізація освітньої системи повинна докорінно змінити її, але глибинні проблеми галузі можуть суттєво уповільнити цей процес та відтермінувати його результативність.

1. Цифрова трансформація освіти і науки є однією з ключових цілей МОН на 2021 рік. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/cifrova-transformaciya-osviti-i-nauki-ye-odniyeyu-z-klyuchovih-cilej-mon-na-2021-rik-sergij-shkarlet> (дата звернення: 10.04.2021).

2. 1 мільярд на комп'ютери та інтернет у школах – рішення уряду. URL: <https://nus.org.ua/news/1-milyard-na-komp-yutery-ta-internet-u-shkolah-rishennya-uryadu/> (дата звернення: 10.04.2021).

3. Власюк Т. М. Оцінювання кадрового забезпечення системи освіти: регіональний аспект. *ВІСНИК КНУТД. Серія: економічні науки*. 2019. № 4 (137). С. 8–21.

Микитенко Марина Віталіївна

аспірантка Криворізького

державного педагогічного університету

(м. Кривий Ріг, Україна)

ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ ЯК ОСНОВА ДОСТУПНОСТІ ОСВІТИ

Освіта є основою інтелектуального, духовного, фізичного й культурного розвитку особистості, її успішної соціалізації, економічного добробуту, запорукою розвитку суспільства, об'єднаного спільними цінностями й культурою, та держави.

Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору [4, с. 1].

Підписавши й ратифікувавши Угоду про асоціацію з Європейським Союзом, Україна продемонструвала відданість демократичним європейським цінностям та взяла на себе зобов'язання поліпшення політики рівності в усіх сферах, насамперед закріпленням принципів гендерної рівності в нормативно-правових документах та їх подальшим упровадженням у практику. У цьому контексті важливим є комплексний підхід – використання надійної системи забезпечення скоординованої, узгодженої діяльності, спрямованої на встановлення гендерної рівності, із залученням усіх зацікавлених суб'єктів і приділенням уваги всім аспектам суспільного життя, з урахуванням гендерної складової у нормативних актах різних сфер – соціальної, економічної та політичної.

Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» гарантує рівні права та можливості жінкам і чоловікам у здобутті освіти. В умовах європейського спрямування розвитку українського суспільства впровадження у сферу освіти принципів гендерної рівності набуває особливої значимості [2, с. 101].

У сфері освіти існують приховані та відкриті елементи гендерної дискримінації. Ідеться як про зміст навчальних предметів та навчально-методичної літератури, гендерні взаємовідносини в педагогічному колективі, стиль викладання та педагогічного спілкування, упередженість в оцінюванні навчальних та професійних результатів суб'єктів освітнього процесу та здобувачів освіти, так і про наявність окремих програм / блоків для хлопців і дівчат, мовленнєвий / мовний сексизм.

Недосконала гендерна статистика та неповідомлення особами про факти гендерної дискримінації (які не знають, куди звертатися, думають, що так було й буде завжди) не дають змоги здійснювати спостереження та аналіз ступеня забезпечення рівного доступу до якісної освіти, можливостей особистісного розвитку, професійного самовизначення та кар'єрного зростання.

Упровадження принципу гендерної рівності та недискримінації в системі освіти в Україні пов'язане з необхідністю подолання гендерно нейтрального підходу до формування освітньої політики, оскільки однакове ставлення до осіб різних статей може призводити до закріплення та відтворення нерівності, до невидимості дискримінації й неможливості розв'язати проблеми дискримінованих груп.

Водночас гендерна рівність повинна передбачати забезпечення всім учасникам / учасницям освітнього процесу в Україні рівних можливостей у доступі до наявних позитивних результатів у сфері освіти й науки.

Проблемами у сфері освіти, які сприяють збереженню гендерної нерівності, є:

- низький рівень обізнаності з гендерної проблематики;
- високий рівень поширення гендерних стереотипів серед освітян;
- невключення гендерних підходів до програми підготовки освітян;
- високий рівень впливу антигендерної ідеології на академічне середо-

вище, науковців, викладачів, суспільство та політиків [2, с. 102].

Для подальшого втілення та реалізації державної політики з поліпшення гендерної рівності в освіті необхідно вживати заходів із недопущення гендерної дискримінації.

1. Жуковська Г. Г., Левченко К. Б., Остапенко О. О., Сулова О. І. Гендерна політика в нормативно-правових документах. Ч. 1 / за заг. ред. К. Б. Левченко. Київ, 2020. 186 с.
2. Марценюк Т. Гендер для всіх. Київ: Основи, 2017.
3. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2866-15>.
4. Про освіту: Закон України. URL: <http://surl.li/gyjr>.

Мірошниченко Анастасія Сергіївна
студентка юридичного факультету
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Аксютіна Анастасія Володимирівна
кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ДЕЯКІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ СВОБОДИ ДОГОВОРУ

Принцип свободи договору є класичним принципом цивільного права, відомим ще римському приватному праву. Ідеї договірної свободи знайшли юридичне закріплення і в пореформеному цивільному законодавстві України. Тривалий час вітчизняний законодавець фактично ігнорував принцип свободи договору. Проте переведення економіки України на ринкові засади і саме функціонування ринкового механізму можливі лише за умови, коли основна маса товарів виробників підприємств, господарських товариств, кооперативів, громадян має свободу господарської діяльності та підприємництва.

Принципу свободи договору приділено значну увагу як у науковій, так і в навчальній літературі з цивільного права. Цей принцип був предметом досліджень таких науковців, як Н. С. Кузнєцова, Т. В. Боднар, В. В. Луць, А. В. Луць, Р. А. Майданик, С. М. Бервенко, А. Н. Кучер, І. Б. Новицький, М. І. Брагінський, В. В. Вітрянський, І. А. Покровський та інші.

Принцип свободи договору як один із загальних принципів цивільного

законодавства міститься передусім у ст. 3, 6 і 627 ЦКУ.

Принцип свободи договору характеризується трьома основними аспектами й передбачає: свободу вибору партнера за договором; свободу погодитися чи відмовитися від укладення договору; свободу визначати його зміст. Значення договірної свободи врешті-решт зводиться до того, що суб'єктам права надається можливість вирішити, чи буде між ними укладений договір, а якщо буде, то яким буде його зміст. Разом із тим ця свобода не є абсолютною, тому що, приймаючи рішення, сторони під час укладення договору повинні керуватися законами, звичаями тощо [3, с. 129].

Закон установлює певні межі свободи договору, щоб вільне волевиявлення сторін учасників договору не порушувало інтересів інших осіб, суспільства та держави [4, с. 43].

Узгодженість дії методу й принципу (свободи договору) в цивільно-правовому регулюванні можна простежити в ст. 1 ЦК України, яка визначає цивільні відносини як засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників. Саме це й зумовлює можливість для сторін максимально зосередити свої зусилля на узгодженні умов і положень договору. Держава ж зберігає важливе місце в системі правового регулювання, оскільки має запропонувати і створити ті публічно-правові механізми, які зможуть забезпечити дієвість цього принципу [1].

Інакше кажучи, хоча принцип свободи договору розрахований виключно на приватноправову сферу, його системне розташування в ній не може бути досягнуто без впливу публічноправових механізмів. Тому роль держави повинна абсолютно змінитися: від моделі планово-економічних зв'язків, що залишають договорам далеко не головну роль у відносинах між суб'єктами, перейти до моделі вільного вступу суб'єктів у договірні правовідносини, що буде можливим лише в разі контролю за її забезпеченням.

Найважливішим під час формування умов договору та узгодження тих правил, якими особи будуть керуватися, будучи пов'язаними певний проміжок часу, є свобода сторін. При цьому у зв'язці «договір – закон» перший, безумовно, повинен бути підпорядкований закону [2, с. 43].

Однак найважливішою моделлю такого підпорядкування, яка залежить від методу правового регулювання, є перш за все диспозитивність. Законодавець найбільш повно й послідовно проводить вектор між методом диспозитивності та принципом свободи договору в ст. 6 ЦК України, що містить три рівні, на кожному з яких цей принцип має свою питому вагу.

Перший – найбільш універсальний: сторони мають право укласти договір, який не передбачений актами цивільного законодавства, але відповідає його загальним засадам. На цьому рівні законодавець навіть допускає звичайну модель співвідношення договору й закону, якою сторонам надавалося б право укласти будь-який договір, урегульований ЦК та іншими актами цивільного законодавства, а також не врегульований ними.

Другий рівень – середнього ступеня універсальності: сторони мають

право врегулювати в договорі, передбаченому актами цивільного законодавства, свої відносини, які не врегульовані цими актами. Тим самим установлюється підхід до формування джерела права для сторін за залишковим принципом – вони можуть доповнити відповідні законодавчі норми [2, с. 43].

Третій рівень міг би також розглядатися як максимально універсальний, якби можливість для сторін відступити від положень актів цивільного законодавства та врегулювати свої відносини на власний розсуд була обмежена встановленням заборони на це, причому також трирівневої. По-перше, сторони не можуть відступити від положень актів цивільного законодавства, якщо в цих актах прямо вказано на це; по-друге, якщо обов'язковість для сторін положень актів цивільного законодавства впливає з їх змісту; по-третє, якщо це впливає з сутності відносин між сторонами. Дієвість цього бачиться в максимальній доступності для сторін урегулювати свої відносини на власний розсуд [2, с. 43].

Отже, принцип свободи договору може реалізуватися лише за наявності рівності сторін. Принцип рівності сторін є одним з основоположних принципів у цивільному праві, яке регулює процес укладання договорів між особами як фізичними, так і юридичними. Свобода договору існує в рамках чинних нормативних актів, звичаїв ділових відносин, а дії сторін договору мають ґрунтуватися на засадах розумності, добросовісності та справедливості.

1. Цивільний кодекс України: від 16 січ. 2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.

2. Спасибо-Фатєєва І. В. Принцип свободи договору. *Проблеми цивільного права та процесу*. Харків, 2017. С. 42–44.

3. Ханік-Посполітак Р. Ю. Принцип свободи договору в європейському праві. *Наукові записки НаУКМА: Юридичні науки*. 2006. Т. 53. С. 128–130.

4. Гамбург І. А., Гамбург С. Л. Реалізація принципу свободи під час укладання договору, не передбаченого законом. *Публічне та приватне право*. 2019. № 4. С. 42–45.

Міхальова Юлія Олександрівна
аспірантка кафедри філософії,
соціології та менеджменту
соціокультурної діяльності
Південноукраїнського національного
педагогічного університету
імені К. Д. Ушинського

Науковий керівник:

Лісеєнко Олена Василівна
доктор соціологічних наук,
професор кафедри філософії,
соціології та менеджменту
соціокультурної діяльності
Південноукраїнського національного
педагогічного університету
імені К. Д. Ушинського
(м. Одеса, Україна)

Правова культура особистості як предмет соціально-філософської рефлексії

Сучасні суспільно-демократичні процеси в українському соціумі актуалізують питання вивчення правової культури та правової свідомості громадян. Правова культура особистості, певних соціальних груп, суспільства в цілому в умовах демократичного транзиту соціуму є найважливішим фактором впливу на процес суспільних змін як у позитивному напрямі, так і навпаки. Тому філософське осмислення правової культури особистості в контексті сучасних трансформацій українського соціуму дає новий ресурс бачення й розуміння ряду проблем, пов'язаних із розвитком у нашій країні правової держави та громадянського суспільства.

У сучасному філософському дискурсі правова культура визначається як категорія філософії права, яка характеризується та визначена природним правом, усім соціальним, духовним, політичним, економічним устроєм правового життя людини та суспільства, який виражається в досягнутому рівні правової діяльності, правової свідомості, правового розвитку суб'єкта та забезпечується верховенством права в суспільному житті, втіленням принципів справедливості та гуманізму людини як вищої соціальної цінності, у захисті честі та гідності, а також гарантованості державою й міжнародними інституціями захисту прав, свобод, загальнолюдських цінностей.

Правова культура особистості проявляється в домінантних правових цінностях, до яких належать: правові переконання, уявлення, світоглядно-

правові орієнтації, які відображаються в правовій свідомості людини та органічно поєднуються з її соціально-правовою активністю щодо їх реалізації та створення суспільно-правового буття. Елементами правової культури особистості виступають як правові цінності, правові переконання, так і все те, що допомагає сприймати право та поводитися правомірно або неправомірно (ототожнюється з правосвідомістю): установки, правові норми тощо.

Особистість як носій певної правової культури, правових цінностей, серед яких наявна цінність важливості взаємовідносин у суспільстві, орієнтована на розуміння Іншого, що зумовлює можливість діалогу з різними суб'єктами соціуму. Коли аналізуються змістовні характеристики правової культури, то, як правило, мається на увазі складний комплекс уявлень, установок, стереотипів мислення та сприйняття, що утворилися у свідомих і не-свідомих структурах свідомості й відображають правову дійсність цього соціуму, певне праворозуміння та ставлення до наявної правової дійсності.

На наш погляд, можна виокремити як мінімум три типи правової культури особистості – побутовий, або масовий, носієм якого є пересічні громадяни, професійний, носієм якого є професійні юристи, та експертний, носії якого мають правову ментальність, що відрізняється за своїм змістом від ментальності пересічних громадян та професійних юристів. Від гармонійної взаємодії всіх типів правової культури певним чином залежить розвиток правової культури особистості та правової культури суспільства в цілому, зміцнення в соціумі законності, правопорядку та згуртованості.

Під час дослідження правової культури особистості потрібно визначати її національне коріння, закладене в історичному контексті розвитку традицій, символічних систем, архетипів, цінностей, стереотипів сприйняття і моделей поведінки. Тому важливе подальше філософське дослідження співвідношення права й закону, обґрунтування необхідного внутрішнього зв'язку між свободою і правом, свободою і законом (природним і цивільним), правом і справедливістю, що сприяє розвитку національної правової культури.

Зацікавленість держави в розвитку правової культури особистості, формуванні власних політико-правових традицій, у тому числі традицій демократичного політично-правового дискурсу, зумовить зміцнення законності та правопорядку та сприятиме зміні сприйняття України в міжнародному просторі.

Мкртчян К. А.

студентка юридичного факультету
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Науковий керівник:

Задаля Д. К.

кандидат юридичних наук, доцент ка-
федри загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

РОЛЬ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ СТАНДАРТІВ У РЕГУЛЮВАННІ ВЗАЄМОДІЇ МІЖНАРОДНОГО Й НАЦІОНАЛЬНОГО ПРАВА

Сучасне міжнародне право – це система норм у вигляді складного правового комплексу, що регулює не тільки міждержавні та інші міжнародні відносини, а й певні внутрішні відносини. Сфера застосування міжнародного права розширюється під впливом правових норм багатьох об'єктивних факторів, зокрема: глобалізації міжнародного життя; інтернаціоналізації вітчизняних стандартів та установ; наближення міжнародного права та декількох інститутів національного права у зв'язку з регулюванням подібних суспільних відносин, розвитком демократичних принципів прав людини та основних свобод; досягнення науково-технічного прогресу, що створює умови для міжнародно-правового регулювання нових сфер співпраці. Об'єктивними факторами є: різноманітна міжнародна економічна, політична інтеграція; ліквідація ідеологічного протистояння на міжнародній арені, що ознаменувало закінчення «холодної війни»; посилення впливу міжнародних міжурядових організацій на розвиток міжнародного права; усвідомлення людьми своєї єдності у вирішенні глобальних викликів (наприклад, енергетика, продовольча безпека, дослідження космосу та океанів, боротьба з міжнародним тероризмом та корупцією); посилення впливу міжнародного співтовариства держав у цілому на вирішення міжнародних проблем.

Одним із завдань міжнародного співтовариства держав є розробка позитивних аспектів глобалізації та протидія її негативним наслідкам. Разом із певними перевагами, що дозволяють розширити комунікацію між народами та націями, глобалізація створює загрозу зникнення в соціальній сфері, у деяких випадках сприяючи впровадженню культу влади, проявам міжнародного тероризму, транснаціональної злочинності, корупції. Це суперечить інтересам людства. Глобалізація повинна розвиватися в рамках принципів і норм міжнародного права, однак не відкидати демократичних основ національного

права. «Глобалізація, не покладаючись на закон, як всередині національних держав, так і в міжнародних відносинах, створює свавілля та порушення прав людини, закріплені в міжнародних документах, конституціях та законодавстві різних країн» [1, с. 2]. У цьому контексті важливо, щоб діяльність держав була спрямована на створення умов для розвитку глобалізації, заснованої на ефективному застосуванні рівності, справедливості, захисті інтересів усіх країн і націй, формуванні багатопольярного світу, що ґрунтується на верховенстві права [2, с. 18]. Це забезпечить дотримання інтересів міжнародного співтовариства в цілому. Відкриються можливості для ефективного функціонування міжнародного права, яке відповідає як потребам процесів глобалізації, так і умовам прямого пристосування цих процесів до потреб самого міжнародного права [3, с. 165].

Слід зазначити, що в умовах глобалізації однією з основ є функціонування загального принципу – верховенства права, загально визнаних принципів і стандартів міжнародного права, закріплених у Статуті ООН та інших міжнародних документах. Ці принципи містять основну вимогу – сумлінне дотримання міжнародних зобов'язань. Разом з іншими обов'язковими нормами принцип верховенства права займає вищі позиції в ієрархії норм міжнародного права [4, с. 484]. Його зміст пов'язаний із такими положеннями, як обов'язок дотримуватися зобов'язань, передбачених міжнародним правом; чесність їх виконання; виконання договірних зобов'язань, що впливають із кожної чинної угоди; неприпустимість свавільної односторонньої відмови від договірних зобов'язань; юридична відповідальність за порушення міжнародних зобов'язань. Ці положення є важливими для встановлення міжнародного правопорядку у світі. Проблемним питанням у цій галузі є створення механізму координації заходів влади, пов'язаних із забезпеченням функціонування міжнародного права та врахуванням його загально визнаних принципів і стандартів. Ужиття організаційних заходів для імплементації міжнародного права повинно, звичайно, бути пов'язане зі зростаючою роллю національного аспекту цих норм.

Міжнародно-правові норми – це перш за все різновид міжнародних норм, які є невід'ємною частиною системи норм міжнародного права. У той же час застосовується також частина міжнародних загальних норм, яка ще не набрала законної сили, але яка відповідає інтересам компетентних органів держав. Ці правила включають відповідні положення багатьох резолюцій міжнародних організацій, таких як Генеральна Асамблея ООН, МОП, ЮНЕСКО, відповідають їх статутам рекомендаційного характеру. Згодом ці правила можуть стати обов'язковими як норми міжнародного договору або звичаю згідно з міжнародним правом. Міжнародно-правові норми регулюють співпрацю держав на дво- та багатосторонній основі. Для цілей співпраці у зміцненні міжнародного правопорядку регіональні та універсальні стандарти у формі загально визнаних принципів і норм міжнародного права відіграють особливу роль як нормативні положення, необхідні через їх загально визнану

неприпустимість відхилення від співтовариств держав у цілому [5, с. 187].

Ці стандарти, які є вищими стандартами, мають найбільш поширену форму вираження. Це стосується, наприклад, основних принципів міжнародного права – ядра загально визнаних принципів і норм та всіх інших норм міжнародного права. Сучасне регулювання міжнародних відносин пов'язане з посиленням таких фундаментальних принципів, як суверенна рівність держав, невтручання у внутрішні справи, рівність та самовизначення націй, невикористання чи загроза використання сили, мирне врегулювання суперечок, недоторканність кордонів, територіальна цілісність, дотримання прав людини та основних свобод, співпраця, сумлінне виконання міжнародних зобов'язань.

За своєю природою міжнародно-правові норми представляють норми у формі певного зразка поведінки. Його зміст у багатьох випадках повинен бути конкретним, а елементи змісту – взаємоузгодженими. Така схема поведінки стосується суворо визначеного формату провадження або утримання від провадження, типового стану, на основі якого купують товари. Стандарт характеризується типізацією, наступністю з правилами поведінки, які часто не дають альтернативи в діях держави. З урахуванням типізації формулюються відповідні права та обов'язки держави. Міжнародно-правовий стандарт відображає єдність вимог, що містяться в ньому, до всіх учасників відповідного міжнародного зобов'язання, його мета – бути для них стандартною настановою, забезпечувати їх рівні права та однаково поведінку в рамках цього стандарту.

Таким чином, міжнародно-правові норми сприяють регулюванню та розвитку міжнародних відносин на різних рівнях основних положень міжнародного права, що виражаються у формі міжнародного договору, міжнародно-правового звичаю, рішення міжнародної організації, а в деяких випадках і судового рішення.

1. Шевчук С. Судовий захист прав людини: Практика Європейського суду з прав людини у контексті західної правової традиції. Київ: Реферат, 2007. 848 с.

2. Шевкунова Є. О. Джерела міжнародного екологічного права: становлення та розвиток: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11. Київ, 2014. 18 с.

3. Пастухова Л. В. Ефективність міжнародно-правових засобів забезпечення реалізації Конвенції про захист прав і основних свобод людини: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11. Львів, 2013. 165 с.

4. Медведєва М. О. Теоретичні та практичні аспекти реалізації міжнародно-правових норм у галузі охорони навколишнього середовища. Київ: Фенікс, 2012. 484 с.

5. Федорова А. Л. Міжнародно-правові зобов'язання України з Європейської конвенції про захист прав людини та основних свобод: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11. Київ, 2013. 187 с.

Мурашкін Михайло Георгійович
доктор філософських наук, професор,
професор кафедри
соціально-гуманітарних дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНІ ВИМІРИ СВІТОГЛЯДНОСТІ В КОНТЕКСТІ ФІЛОСОФСЬКИХ ЗНАНЬ (РЕЛІГІЄЗНАВЧИЙ АНАЛІЗ)

Соціально-гуманітарні виміри світоглядності в контексті філософських знань досліджуються на прикладі стану ІНШОГО сучасної філософії. У дослідженні дух виступає як «самодостатня сутність (субстанція)» [6, с. 265].

Стан ІНШОГО присутній у всілякому містицизмі, у всілякому апофатизмі: християнському, брахманістському, буддистському, даоському. Стан ІНШОГО може бути присутнім у людині суто спонтанно й поза містицизмом, коли людина не торкається ніякого містицизму. І тому постмодерністський постулат Жака Деріда про «апофатичний дискурс і повинен зачинатися молитвою, яка визнає, описує і підтверджує своє призначення: досягти Іншого» [2, с. 279], є постулат необов'язковий. Тут Інший з великої літери, тобто стан ІНШОГО.

Стан ІНШОГО може виникнути поза всяких молитов. І може бути зафіксованим усілякою культурою: європейською, арабською, індійською, китайською. Але також може бути зафіксованим без яких-небудь традицій. «Навіть якщо християнська негативна теологія і зобов'язана багато чим платонівській і неоплатонівській діалектиці» [2, с. 280], то ця зобов'язаність необов'язкова. Так, існує брахманська негативна теологія, буддистська. Існує даоська негативна теологія, виникнення якої не пов'язане з платонівською і неоплатонівською діалектикою. Стан ІНШОГО, відображений у всіх цих культурах, може виникнути в людини, яка не має зв'язку з усіма цими культурами. І ця людина на основі свого досвіду може започаткувати власний напрям культури, не пов'язаний ні з християнством, ні з брахманізмом, ні з буддизмом, ні з даосизмом, адже стан ІНШОГО є в природі людини. І людина, переживши цей стан, може розвивати власний напрям культури, може розвивати напрям, зовсім не пов'язаний із релігією й апофатичним містицизмом. Хоча культура, за традицією, багато чого передає щодо стану ІНШОГО.

Жак Деріда помічає, що «важко читати Гегеля, не беручи до уваги апофатичну традицію, яка була аж ніяк не чужою йому, принаймні, через переосмислення праць Бруно і, отже, Миколи Кузанського, Майстера Екгарта» (Деріда 2001: 280). Але постмодернізмом помічено, що традиції, навіть ті, що не пов'язані одна з одною, усе одно говорять про присутність певної по-

рожнечі, говорять про внутрішню порожнечу. І це враження від стану ІНШОГО, за якого зникають думки й панують порожність і тиша. Цю порожність і тишу можемо побачити як в апофатизмі Китаю, так і в апофатизмі Греції. Тут Лао Цзи і даосизм такий самий, як Платон і неоплатонізм. Тут у своїй основі медитативні техніки подібні одна одній. Тут діалектика приходить «як до мислення про іншого» [2, с. 284]. Мається на увазі стан ІНШОГО. Діалектика приходить не як абсолютна небуттєвість, не як протилежність Буттю, а приходить як мислення про іншого. Тут немає негативної дискурсивності як абсолютного, бо є конкретний стан ІНШОГО, про який мовиться, який відображається в тій чи іншій формі. Тому в дискурсі «не *те* і не *це*» також розуміється як «і *те*, і *це*». Тобто діалектика тлумачить про те, що не є Буттям, але в той же час не є і ніщо. У діалектиці ми постійно зустрічаємо роздуми «не *те* і не *це*», яке одночасно є «і *те*, і *це*».

Заслуга постмодернізму в тому, що він відкрив два шляхи вирішення проблем. Ці шляхи радикальні: «неоантропоморфне і неотологічне» [2, с. 287]. Тобто в розумінні стану ІНШОГО ми можемо віднести вирішення проблеми до сфери антропології, де мовиться про стан ІНШОГО як про певний стан, який є в природі людини і який компенсує недоліки цієї людини. Інший шлях – це теологія як роздуми про щось надприродне. І це все – мова про стан ІНШОГО, тому що існують такі натяки, як «нічого не трапляється через неї, завдяки їй, дорівнює – як нічого не трапляється і по відношенню до неї самої» [2, с. 287]. Тобто мова йде про стан людини поза всіляких форм, поза всілякої визначеності. Але тут все-таки присутня байдужість і безтурботність. Це Хора. «Хора не є щось позитивне, рівно, як і негативне. Вона – безтурботність» [2, с. 288]. Тобто вона є стан ІНШОГО.

Теологія буває різна. І символічна, і містична. Бог розуміється теж по-різному. І у формі, і поза формою. Але йде відкидання певних уявлень. «Відкидання всяких норм і звичних уявлень і перехід у “безгрунтовне” існування, існування з “ніщо” – це, можливо, єдина можливість “трансцендуючої” свідомості опинитися за межами досвідного знання в її прагненні з’єднатися з Богом або Абсолютом» [1, с. 66].

Бога розуміють по-різному. Але щоб доторкнутися до нього, щоб до нього здійснитися, треба мати незасмічений і незатьмарений розум. Про таке єднання з Божественним говорить постмодернізм, досліджуючи твори Діонісія Ареопагіта, Майстера Екгарта, Августина Блаженного. Постмодернізм помічає, що в цих творах Бог мудрий поза мудрістю, добрий поза добротою, могутній поза могутністю. Але розпізнати це можна «божественним іншим» (Деріда 2001: 295). Божественний інший – це стан ІНШОГО. Мова врешті-решт іде про стан людини. Жак Деріда говорить про «досягнення того стану оголеності, при якому маємо відсутність всіх і всіляких покровів» [2, с. 295].

Досліджуючи містичні твори щодо Божественного, філософи-постмодерністи концентрують увагу на порадах Майстера Екгарта про те, що людина повинна врешті заспокоїтись і замовкнути, дотримуватися мовчання.

Майстер Екгарт каже: «Зберігай мовчання» [2, с. 303]. І це задля того, щоб відчути це Вище, Божественне, стан ІНШОГО. Хоча вираз «свідомо мовчати» можна розуміти як вправу, як певне тренування для отримання певного стану свідомості, що не є спонтанним процесом виникнення стану ІНШОГО.

Щодо містичності метафізики філософи-постмодерністи розглядають твори своїх попередників, філософів модерністського періоду філософії. Так, наприклад, Жак Деріда досліджує твори Мартіна Гайдеггера, його метафізику буття. І тут про буття можна говорити як про «абсолютно іншого» [2, с. 305]. Цей абсолютно інший є стан ІНШОГО. Цей стан існує як конкретний стан людини, за якого компенсуються його слабкості. Але у філософії цей стан піднімається до рівня метафізичного розгляду. Тут «Для *Dasein*, таким чином, відкривається можливість запитування Буття, структура якого характеризується Гайдеггером як трансценденція» [2, с. 305]. А це – «рух до зовсім іншого» [2, с. 305]. Рух до зовсім іншого – це рух до зовсім іншого стану. Це рух до стану ІНШОГО як іншого стану, стану ІНШОГО «Я».

Постмодернізм через твори Деріда помічає, що Мартін Гайдеггер усуває навіть слово Буття. «Слово Буття ним перекреслюється» [2, с. 311]. Тобто остаточний результат постмодерністів-дослідників зводиться до того, що у філософії «метафізика є онто-теологія» [2, с. 311]. А відчуття присутності в людини – це її стан ІНШОГО. «Галюцинація не досягає повного розвитку: людина раптом відчуває поряд із собою чийось “присутність”, що займає певне місце в просторі, існуючи в особливій формі» [4, с. 60]. І «яка різниця між писаннями теології і писаннями про Буття» [2, с. 313]? А ніякої. А стани ІНШОГО отримати штучними методами неможливо. «Вони виникають несподівано і раптово, їх неможливо викликати за власним бажанням» [5, с. 302]. Медитації для цього замало. Медитацією отримують подібні стани. Та й сама медитація – це доволі розпливчате поняття, як це помічає постмодерністська філософія. Жак Деріда каже: «Раніше я позначав суверенну операцію через вираження “внутрішній досвід” і “межа можливого”. Тепер я позначаю її також як “медитацію”» [3, с. 432].

Шляхів до стану ІНШОГО немає. Це суто спонтанний процес. Але цей стан є реальним станом людини, і він має певні характеристики. Від того, від тої предметності, і з'являється в постмодернізмі такий напрям дослідження, як гетерологія.

1. Висоцька О. Є. Етика взаємодії суспільства з природою: морально-ціннісні основи екологічної культури. Дніпропетровськ: Акцент ПП, 2012.

2. Деріда Ж. Оставь это имя (Постскриптум) «Sauf le nom». Как избежать разговора: денегации (Comment ne pas parler). *Деконструкция: тексты и интерпретация* / Е. Гурко. Минск: Экономпресс, 2001.

3. Деріда Ж. Письмо и различие. Москва: Академический Проект, 2000.

4. Джемс В. Многообразие религиозного опыта. Санкт-Петербург: Андреев и сыновья, 1993.

5. Ревонсуо А. Психология сознания. Санкт-Петербург: Питер, 2013.

6. Халаписис А. Зеркало Клио: Метафизическое постижение истории: монография. Днепр: Середняк Т. К., 2017.

Мухай Анастасія Андріївна
студентка юридичного факультету
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,

Киян Володимир Якович
кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ НАКОПИЧУВАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ПЕНСІЙНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

Питання, що стосуються пенсійного забезпечення населення, у розрізі останніх років залишаються досить-таки суперечливими, адже перебувають у центрі уваги політичних лідерів та пересічних громадян. Реформування системи пенсійного забезпечення України триває вже багато років, проте в цій сфері все ще залишається низка проблем організаційного, економічного, правового та політичного характеру. Варто погодитися, що в останні роки пенсійна система України функціонує в умовах максимального фінансового напруження, не забезпечуючи при цьому достатнього задоволення потреб пенсіонерів.

Проблеми вдосконалення системи пенсійного забезпечення в Україні, упровадження додаткових заходів, спрямованих на поліпшення життя людей похилого віку, досі не втратили своєї гостроти. У рамках реформування національних пенсійних систем представники Світового банку запропонували введення обов'язкового накопичувального елемента – накопичувальних пенсій [1, с. 14]. Протягом ряду років представники Світового банку, Міжнародної організації соціального забезпечення сперечалися про співвідношення перерозподільних і накопичувальних елементів у системі пенсійного забезпечення.

Досягнутий наразі політичний консенсус передбачає, що універсального співвідношення не існує, і кожна країна має обирати власну модель, яка б відповідала національній специфіці та рівню економічного розвитку. Отже, на початку 90-х років ХХ ст. практично всі країни світу почали реагувати на тиск, спричинений скороченням питомої ваги працюючого населення та збільшенням кількості пенсіонерів, шляхом унесення певних змін до нормативно-правової бази та створення багаторівневих пенсійних систем. Україна, хо-

ча й набагато пізніше, також розпочала реформування пенсійної системи (у 2003 р.), коли було прийнято два закони – «Про недержавне пенсійне забезпечення» № 1057-IV [2] та «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» № 1058 [3].

Результатом реформи стало запровадження в Україні трирівневої пенсійної системи: перший та другий рівні становлять систему загальнообов'язкового державного пенсійного страхування; другий та третій рівні становлять систему накопичувального пенсійного забезпечення. Таке поєднання має забезпечити фінансову стабільність пенсійної системи та соціальні гарантії населенню, адже солідарна та накопичувальна системи підвладні впливу різних ризиків.

Громадяни України можуть бути учасниками та отримувати пенсійні виплати одночасно з різних рівнів системи пенсійного забезпечення в Україні. Таким чином, накопичувальна система пенсійного забезпечення покликана надати додаткові джерела фінансування пенсій громадян України.

Суб'єктами системи накопичувального пенсійного забезпечення є підприємства, установи, організації та фізичні особи, що здійснюють перерахування внесків: а) особи, від імені та на користь яких здійснюються накопичення та інвестування коштів; б) накопичувальний пенсійний фонд; недержавні пенсійні фонди; в) юридичні особи, що здійснюють адміністративне управління Накопичувальним фондом і недержавними пенсійними фондами та управління їх пенсійними активами; г) зберігачі; д) страхові організації [3].

Страхові внески до Накопичувального страхового фонду є складовою частиною єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, сплаченого учасниками накопичувальної системи пенсійного страхування, і підлягають спрямуванню до Накопичувального пенсійного фонду в таких розмірах: у рік запровадження перерахування – 2 % бази нарахування єдиного внеску кожного наступного року в розмірі, збільшеному на 1 %, до досягнення 7 % і подальшої сплати в зазначеному розмірі [4, с. 60].

Необхідно відзначити, що перерахування страхових внесків до Накопичувального пенсійного фонду запроваджується з року, у якому буде забезпечено бездефіцитність бюджету Пенсійного фонду України. Особливістю формування накопичувального фонду є наявність поряд з обов'язковим державним пенсійним страхуванням, відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», добровільного страхування. Це зумовлено тим, що за рахунок коштів накопичувальної системи пенсійного страхування, що обліковуються на накопичувальних пенсійних рахунках або на індивідуальних пенсійних рахунках у відповідних недержавних пенсійних фондах, здійснюються такі пенсійні виплати, як довічні пенсії й одноразова виплата.

Важливою особливістю формування джерел накопичувальної системи пенсійного страхування та використання її коштів є інвестиційний дохід, що утворюється в результаті розміщення та інвестування коштів у порядку,

установленому законодавством.

В українських наукових колах сформовано практично одностайну позицію стосовно відсутності належних умов для запровадження накопичувальної системи державного пенсійного страхування. Проте позиції вчених щодо перспектив її запровадження відрізняються. Так, прихильники якнайшвидшого запровадження другого рівня пенсійної системи вважають, що не варто займатися пошуком обґрунтування для того, щоб аргументувати недоцільність упровадження другого рівня пенсійної системи, а, на їхню думку, доцільно скрупульозно опрацювати технологію його функціонування [4, с. 80]. Одним із аргументів для такої позиції вчених є те, що в запропонованій схемі накопичувальної системи державного пенсійного страхування обов'язок щодо сплати внесків покладають на осіб віком до 35 років, а відтак усі виплати передбачено здійснювати через 30 років. Ураховуючи нестабільність економічної та політичної систем України, на думку науковця, навіть приблизно неможливо передбачити всі ризики на таку перспективу [5, с. 47].

Вирішити фундаментальні проблеми пенсійної системи лише шляхом модернізації солідарної системи неможливо. Відповідно до досвіду зарубіжних країн Україні необхідно формувати пенсійну систему на засадах багаторівневості, яка міститиме дієву складову – накопичувальне пенсійне страхування. У країнах із транзитивною економікою його запроваджували зазвичай адміністративними заходами як загальнообов'язкове [6, с. 340].

Однак, на нашу думку, повноцінне запровадження накопичувальної системи державного пенсійного страхування містить великі ризики зловживання фінансовими ресурсами, розбалансування суспільних фінансів та, як наслідок, погіршення рівня життя пенсіонерів у майбутньому. Хоча система накопичувального пенсійного страхування є вразливою перед негативними тенденціями динаміки макроекономічних показників, вона все ж виступає потужною рушійною силою до змін у свідомості пересічних громадян.

Вважаємо, що сьогодні основну увагу необхідно зосередити на проблемі надійного збереження грошових накопичень громадян шляхом розробки та прийняття відповідних нормативно-правових актів, які регулювали б діяльність Фонду гарантування збереження коштів пенсійних накопичень та інших державних гарантій у цій сфері.

У вирішенні складної дилеми – запроваджувати чи не запроваджувати загальнообов'язкове пенсійне накопичувальне страхування, на наше переконання, доцільно обирати помірковану стратегію, яка передбачає його поступове запровадження та мінімізацію можливих ризиків як у короткотерміновій, так і в довготерміновій перспективах. Тому вкрай важливими є систематизація та планування у проведенні пенсійної реформи. Вважаємо, що накопичувальну систему доцільно апробувати на одному з видів спеціальних пенсій, які застосовують в Україні [6, с. 339].

Отже, таке різноманіття дає змогу обрати ту програму державного пенсійного страхування, у якій застосування елементів накопичувальної пенсій-

ної системи дасть змогу не лише вирішувати важливі соціальні й економічні завдання, а й детально з'ясувати проблеми її запровадження в нашій державі. Це допоможе уникнути масштабних ризиків, а на прикладі застосування накопичувальної системи – оперативно скоригувати стратегію й тактику реформування пенсійної системи.

1. Піщуліна О., Коваль О., Бурлай Т. Фінансові, соціальні та правові аспекти пенсійної реформи в Україні. Центр Разумкова. Київ: Видавництво «Заповіт», 2017. 453 с.

2. Про недержавне пенсійне забезпечення: Закон України від 09 лип. 2003 р. № 1057-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-15#Text> (дата звернення: 10.04.2021).

3. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 09 лип. 2003 р. № 1058-TV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15#Text> (дата звернення: 10.04.2021).

4. Федорець М. Г. Сучасний стан та основні напрями реформування пенсійної системи в Україні. *Вісник студентського наукового товариства ДонНУ ім. В. Стуса*. 2017. № 2. С. 57–89.

5. Рудик В. К. Пріоритети пенсійної реформи в Україні на сучасному етапі. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2017. Вип. 13. Т. 1. С. 45–53.

6. Грушко В. І., Чумаченко Г. О., Красота О. В. Пенсійна система: підручник. Київ: Університет економіки та права «КРОК», 2017. 368 с.

Огурченко О. В.

студентка юридичного факультету
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Рибалкін А. О.

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри загальноправових
дисциплін Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

ВИМОГИ ДО ЮРИДИЧНИХ ФАКТІВ ЯК ПІДСТАВИ ВИНИКНЕННЯ ПРАВОВИХ ВІДНОСИН

Юридичні факти виникають майже щодня й оточують нас усюди. Вони супроводжують усі правові дії, які вчиняють як фізичні особи, так і юридичні. Юридичний факт є обов'язковою умовою виникнення, припинення та трансформації правовідносин. У загальному розумінні юридичний факт упорядковує суспільні відносини, визначає юридичну чинність прав і обов'язків,

а також наслідок їхнього дотримання. Розглянемо поняття юридичного факту, а також вимоги до виникнення юридичних фактів як підстави виникнення правових відносин.

Юридичний факт (від лат. *factum* – зроблене, дія, подія, вчинок) – це фактичні обставини дійсності, із правовою моделлю яких пов'язане настання наслідку у вигляді виникнення, зміни або припинення суб'єктивних цивільних прав, юридичних обов'язків, а також цивільних правовідносин у цілому.

У науковій і навчальній літературі використовується ряд розподілів правомірних юридичних фактів-дій:

- за суб'єктами (дії громадян, організацій, держави);
- за юридичною спрямованістю (юридичні акти, юридичні вчинки);
- за галузевою належністю (матеріально-правові, процесуальні);
- за способом здійснення (особисто, через представника);
- за способом вираження і закріплення та інші.

Першою вимогою до вважання фактів юридичними є наявність соціально-юридичної обставини.

Наступна вимога полягає саме у стабільності юридичного факту. Тобто ми не можемо вважати факт юридичним, якщо в нього вносяться постійні зміни. Наприклад, характеристика особи, за якою стежать не один рік і щороку можуть вносити зміни. Це не є підставою вважати факт юридичним.

Інша вимога звучить так: докази. Тобто в юридичного факту має бути думка чи спосіб, на який можна спертись. Адвокат під час захисту свого клієнта має спиратися на доказовий факт із життя чи з власного досвіду.

Наступна вимога до юридичного факту – справедливість. Юридичний факт має містити не тільки якусь подію, а ще й фактор справедливості. Наприклад, під час розгляду справи в суді повинні розглядати всі сторони дії. Тобто не просто вручати підозру, бо на камерах спостереження є факт убивства, а розглянути, можливо, це була самооборона або захист своєї дружини чи інше.

Ще одна вимога – упевненість під час донесення юридичного факту: чи може, наприклад, адвокат спиратися в суді на такий юридичний факт, чи на сто відсотків він переконаний у справжності його.

Важливою підставою вважати факт юридичним є його адаптивність. Тобто юридичний факт має бути гнучким у законодавстві. Це не суперечить вимозі під назвою «стабільність». Абсолютно незмінних юридичних фактів не існує, це допомагає залишатися у своїй структурі.

Також юридичні факти мають бути конкретними. Не можна спиратися тільки на думки людини чи якісь душевні відчуття. Це вже не є підставою вважати факт юридичним.

Юридичний факт завжди існує в часі та просторі, тобто має просторову й темпоральну визначеність.

У висновку зазначимо, що юридичний факт – це сукупність конкретних життєвих обставин, які інформують про стан суспільних відносин у правовому регулюванні.

1. Михайлова І. Ю. Юридичні факти як підстави виникнення юридичних правовідносин із пенсійного забезпечення за віком на загальних підставах. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2014. Вип. 12(2). С. 76–78.
2. Данилюк О. В. Юридичні факти як підстави виникнення індивідуальних трудових правовідносин. URL : <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/1673/Danilyuk.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
3. Мельник О. Г. Поняття юридичних фактів як підстав виникнення, припинення та трансформації правових відносин у сфері реалізації судової влади. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. С. 32–35.

Олексюк Мирон Мирославович

кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри
соціально-поведінкових, гуманітарних
наук та економічної безпеки
Інституту управління, психології
та безпеки Львівського державного
університету внутрішніх справ
(м. Львів, Україна)

**СОЦІАЛЬНА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ:
ПОЛІТОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ**

Сьогодні стабільне функціонування соціальної системи як єдиного цілого неможливе без широкого забезпечення стандартів соціальної безпеки, яка передбачає реалізацію максимального задоволення основних потреб людини в суспільстві. Саме тому виживання й стабільне функціонування соціальної системи визначається ефективністю розв'язання соціально-економічних проблем, ступенем відтворення структури суспільства й зняття в ньому напруження [1, с. 166].

Дослідження феномена соціальної безпеки вітчизняними науковцями – економістами, правознавцями, політологами – дає нам можливість відзначити його багатоаспектність. При цьому питання не зводяться виключно до фінансово-економічних та соціальних проблем, а доволі часто корелюються з основними аспектами політологічного підходу до розглядуваного нами явища. У цьому випадку цікавою може бути думка В. П. Горина, який вважає, що «до проблематики соціальної безпеки входять також питання формування інструментів попередження загроз, убезпечення суспільства від їх настання, що зумовлює необхідність комплексного розкриття сутності соціальної безпеки з урахуванням стратегії і тактики соціально-економічної та фінансової політики держави» [3, с. 56].

Однією з умов забезпечення соціальної безпеки сучасного суспільства є готовність і можливість кожного індивіда займатися продуктивною працею. Це, на нашу думку, фіксує особливості політичного аспекту соціальної безпеки, оскільки реально відображає стандарти, напрями та пріоритети державної політики в сучасних умовах. Дослідники проблем соціальної безпеки вважають, що внаслідок невирішеності питань власності, недосконалості податкової політики, значної корупційності системи державного управління послаблюється мотивація до трудової активності.

Для визначення політичного аспекту соціальної безпеки на сучасному етапі розвитку суспільства варта уваги точка зору, якої дотримується автор монографії «Соціальна безпека: державне регулювання та організаційно-економічне забезпечення» О. Г. Сидорчук. Він вважає, що «у глобальному світі безпечного стану для людини можливо досягти тільки якщо країна, в якій вона проживає, створює їй умови для безпечного існування та розвитку і дає гідні відповіді на глобальні виклики. Значною мірою відповідальність за соціальну безпеку, рейтинг країни у світовому просторі, захищеність людини від зовнішніх та внутрішніх загроз, реалізація прав і свобод особистості, демократичність розвитку суспільства, характер суспільних цінностей перекладається на державу. Соціальна безпека держави гарантує стабільність, попереджає та мінімізує соціальні ризики і небезпеки, сприяє збереженню й розвитку людського потенціалу, створює умови гідного життя нинішнім і майбутнім поколінням»[5, с. 6].

Можна погодитись із думкою авторів колективної монографії «Стан та перспективи соціальної безпеки в Україні: експертні оцінки», які чітко визначають взаємозв'язок стану соціальної безпеки в державі з тими глобалізаційними процесами, які проходять у світі і які здатні реально впливати на умови функціонування життєдіяльності соціуму у всіх його вимірах – як соціально-економічному, так і політичному. «Одночасно відчуття безпеки підкріплюється вмінням адаптуватись до позитивних вимог глобалізації, коли цивілізація сприяє світовому порядку, справедливості, рівності, відповідальності за всі види ресурсів на землі, коли формуються її майбутні довгострокові перспективи», – зазначають вони [7, с. 122]. Свою позицію дослідники проблем становлення соціальної безпеки в умовах існування глобалізаційних процесів підкріплюють тезою про те, що прагнення до зайняття гідного місця в міжнародному середовищі має важливе значення в діяльності держав світу, мотивується бажанням максимального піклування про людей, захисту їх базових інтересів. Аналіз особливостей реалізації основних принципів соціальної безпеки в умовах наявності глобалізаційних процесів свідчить, що державна політика з національної безпеки повинна враховувати основні чинники впливу процесів глобалізації на стан соціальної безпеки, формувати умови для мінімізації та ліквідації зовнішніх небезпек, надавати можливості для посилення позитивних чинників [7, с. 125].

Дослідники проблем взаємозв'язку соціальної безпеки держави та гло-

балізації схильні вважати, що «під впливом глобальних трансформацій та локальних перетворень, по-перше, формується нова система цінностей сучасної людини, а по-друге, відбувається руйнування традиційних суспільних зв'язків» [4, с. 165]. На думку вітчизняної дослідниці В. О. Савич, «глобалізація сьогодні є не лише об'єктивним процесом посилення взаємодії між суб'єктами міжнародних відносин, але й ідейним концептом, який визначає межі соціальної безпеки. Вона не сприяє зменшенню соціальної нерівності, ліквідації бідності, підвищенню рівня людської безпеки, покращенню соціальних перспектив» [4, с. 165]. Не можна не погодитись і з думкою вітчизняної дослідниці О. В. Гаращук, яка зазначає, що «не слід забувати, що в умовах глобалізації соціальна політика, яка раніше здійснювалась, як правило, у межах окремої політики, набуває рис наднаціонального та транснаціонального характеру. Це потребує трансформації ролі кожної держави у розв'язанні соціальних проблем, у зменшенні впливу соціальних загроз, у тому числі за рахунок активного використання таких підходів, як адресність, селективність, індивідуалізація у вирішенні зазначених проблем» [2, с. 33].

Відзначимо, що до основних проблем, які в наш час актуалізуються в контексті взаємозв'язку соціальної безпеки та глобалізації, можна віднести роззброєння та контроль над озброєннями, захист навколишнього середовища, сприяння економічному й соціальному прогресу країн, що розвиваються, боротьбу з міжнародним тероризмом та незаконним обігом наркотиків, попередження та врегулювання етнополітичних конфліктів, збереження культурної багатоманітності в сучасному світі, забезпечення дотримання прав людини, освоєння космосу та раціональне використання земних надр і ресурсів Світового океану тощо [6, с. 340]. Підкреслюючи політологічний зміст процесів реалізації соціальної безпеки в умовах глобалізації, вітчизняні вчені – правники та політологи – вважають, що «під впливом глобалізаційних чинників принципово нового звучання набувають висхідні одиниці безпекового мислення – державний суверенітет, національні цінності, національні інтереси, безпекові системи та інститути, безпекові гарантії тощо. Їх зміст під тиском глобалізації спрощується, деформується, втрачає усталену логіку забезпечення країни та населення від деструктивного зовнішнього втручання» [6, с. 341].

1. Баланда А. Л. Соціальна складова національної безпеки України. *Демографія та соціальна економіка*. 2006. № 1. С. 166–172.

2. Гаращук О. В. Соціальна складова національної безпеки та сталого розвитку в умовах глобалізації. *Економічний аналіз: зб. наук. праць / Терноп. нац. екон. ун-т; редкол.: О. В. Ярошук (голов. ред.) та ін. Тернопіль: Вид.-поліграф. центр Терноп. нац. екон. ун-ту «Економічна думка», 2017. Т. 27. № 1. С. 28–34.*

3. Горин В. Сутність соціальної безпеки: фінансові та організаційно-правові аспекти. *Світ фінансів*. 2007. № 4. С. 52–57.

4. Савич В. О. Вплив глобалізації на соціальну безпеку держави. *Політикус*. 2020. Вип. 2. С. 163–167.

5. Сидорчук О. Г. Соціальна безпека: державне регулювання та організаційно-

економічне забезпечення: монографія. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2018. 492 с.

6. Стан та перспективи соціальної безпеки в Україні: експертні оцінки: монографія / О. Ф. Новікова, О. Г. Сидорчук, О. В. Панькова та ін. Львів. регіон. ін-т держ. упр. НАДУ; НАН України, Ін-т економіки промисловості. Київ; Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2018. 184 с.

7. Глобальна та національна безпека: підручник / авт. кол.: В. І. Абрамов, Г. П. Ситник, В. Ф. Смолянчук та ін.; за заг. ред. Г. П. Ситника. Київ: НАДУ, 2016. 784 с.

Омельченко Вікторія Юріївна

кандидат філософських наук,

член-кореспондент Академії

політичних наук України

Київський національний університет

імені Тараса Шевченка

(м. Київ, Україна)

НАЦІОНАЛЬНІ ПРІОРИТЕТИ УКРАЇНИ: ПРАВОВА ДЕРЖАВА Й ГУМАНІТАРНА ПОЛІТИКА

*«Відмінність державного діяча
від політика полягає в тому,
що політик орієнтується
на наступні вибори,
а державний діяч –
на наступне покоління»*

В. Черчилль

Читаючи видання, які датуються далеким 1909 р., наприклад, твори М. Грушевського або М. Костомарова, ми немовби в машині часу повертаємося до орбіти тих питань, які з усією повнотою набувають своєї актуальності й сьогодні. Це питання ефективності державного управління, «національної ідеї», мови, гуманітарної політики, становлення української політичної нації, повернення до яких указує як на циклічність розвитку історичного процесу, так і на «хронічність» невирішених питань.

На нашу думку, одним із найважливіших серед них є питання неефективної роботи державних інституцій, оскільки це базис, який забезпечує функціонування всіх інших соціальних механізмів. Як зробити так, щоб вони стали людиноцентричними та достатньо ефективними? Цьому питанню приділяли увагу В. Липинський [1], який влучно помітив, що саме втрата інституційної пам'яті і є причиною «хронічної» втрати державності, і такий фундатор філософії права й адепт «абсолютного духу», як Г. Гегель [2], який наголошував на прямому взаємозв'язку між правовою державою й розумним державним управлінням. Що таке правова держава? Це та держава, у якій від

зміни прізвища правителя не змінюється якість механізму роботи інституцій, які незмінно продовжують працювати на Громадянина. Правова держава наявна там, де закон є вищим від особистих інтересів. Там, де державна стратегія є довгостроковою та працює на Людину, захист її прав і свобод, де діють правила та закон.

Відповідно, ми сконцентруємо свою дослідницьку увагу на осмисленні питання втрати інституційної пам'яті та на пошуку механізмів імплементації ефективного державного будівництва.

Ми переконані, що базисом і запорукою ефективної роботи державних інституцій є правова держава. Вдалим прикладом втілення такої теорії є «Філософія права» Г. Гегеля [2], сам текст якої не є ані повчанням, ані детальною інструкцією, а є методологією розуміння першопричин тих чи інших похідних явищ. Що ж таке державні інституції? Це перш за все досягнення впорядкованості життєвіття (поняття порядку набуває повноти своїх смислів у німецькій мові – «*Ordnung muss sein*» / «має бути порядок»), його регламентація відповідно до універсальних правил, що мають усезагальну значущість. Ефективне функціонування державних інституцій є базисом розвитку розумного суспільства. Для того, щоб обґрунтувати виголошену думку щодо домінуючого значення соціальних інституцій для розвитку здорового суспільства, ми звернемось до осмислення роботи «*Grundlinien der Philosophie des Rechts*» Г. Гегеля [3], у концепції якого на рівні держави йдеться про монолітність особливого й приватного із всезагальним і публічним началами. Тільки «держава реалізує ідею розуму, свободи і права», тобто ідея держави тотожна правовій дійсності. Об'єктивний чинник державного ладу визначений і разом із тим обмежений та обумовлений законами. Держава і є вінцем філософсько-правового вчення Г. Гегеля. У межах держави свобода набуває своєї всезагальності. Тобто держава є тією кінцевою метою розумної спільноти, у якій приватні інтереси підпорядковані принципам усезагальності, що і є ознакою ефективної роботи державних інституцій. Відповідно, держава набуває повноти своєї визначеності через механізм ефективного функціонування державних інституцій.

Поняття «держава» базується на двох основних положеннях: по-перше, на всезагальному значенні закону і, по-друге, на ефективному функціонуванні інституцій. Ці компоненти й утворюють правову систему та утверджують статус держави як правової, система права якої жодним чином не залежить ані від волі правителя, ані від індульгенцій обраних. Таким чином, поняття держави у філософсько-правовому вченні Г. Гегеля тотожне розумному ладу, у якому свавілля обраних обмежується правом, розчиненим у формі строгих приписів законів, а інституції (а не правитель) забезпечують об'єктивність, неупередженість, ефективність правової системи, тобто розумної правової держави. Це диктатура всезагального над суб'єктивним, конкретного над абстрактним, свободи розумної над свавіллям. Це «диктатура» права. Власне, правова держава не може ґрунтуватися на фундаменті санкцій, заборон, об-

межень, а має засвідчити настільки зрілий рівень культури мислення, який здатен звести власні суб'єктивні нахили й переконання під ризик всезагальності. У такій здатності до «всезагальності мислення і є абсолютна цінність культури», тому що правова держава – це не лише про санкції, це головне про культуру мислення [2, с. 83].

Відповідно, принцип усезагальності Г. Гегеля і є такою домінуючою ознакою ефективного функціонування державних інституцій. Будь-які раціональні заклики так і залишатимуться лише голосними лозунгами, якщо немає ефективного функціонування таких інституцій. Пригадаймо думку О. Пасхавера [4], який напрочуд влучно зазначив, що якщо населення сповідує одні цінності, а інститути побудовані на інших, то це означає, що такі інститути не працюють. Номінально вони існують, утім, вони не відображають дійсності.

До числа соціальних цінностей європейця О. Пасхавер відносить, по-перше, свободу для себе і для інших; по-друге, відповідальність; по-третє, довіру та ефективну співпрацю зі співгромадянами. Відповідальна свобода та відповідальна співпраця – ось ключові принципи соціальних цінностей європейця [4]. На відміну від них поведінкова особливість українця полягає в довірі лише до ближнього кола, що підтверджують соціологічні дані (зазначимо нижче). Подекуди ми схильні виправдовувати свої невдачі й перекладати відповідальність на інших. У той час, як відповідальність має бути персональною. Червоніти ми маємо особисто. Згідно із соціологічними даними Інституту соціології НАН України, найбільший кредит довіри українці віддають ближньому колу – сім'ї. Разом із тим неважко помітити й позитивну тенденцію, що виявляється у зростанні довіри до волонтерів та співгромадян. Попри це рівень довіри до виконавчої, законодавчої та судової гілок влади залишається критично низьким. За оцінкою Е. Лібанової, така ситуація недовіри українців практично до всіх владних структур у поєднанні з довірою до свого ближнього кола є прямим свідченням неефективності державного управління в соціальній сфері [5]. Чому важлива ефективна робота державних інституцій? Тому що це базис і єдина підстава для функціонування розумного суспільства, яке має перспективу розвитку. Руйнування засад роботи державних інституцій спотворює життя суспільства, є «аномією», мовою Е. Дюркгайма [6].

На нашу думку, ми маємо підсилити цінність нашого дослідження аналітикою соціології. Як слушно зазначає Е. Лібанова (очільниця Інституту демографії та соціальних досліджень НАН України), неефективна робота державних інституцій – це завжди про нерівність. «Наука визнає нерівність головною проблемою сучасності» [5], одним із найголовніших факторів суспільної нестабільності, «чим вищою і різноманітнішою є нерівність, тим вищими є ризики соціальної напруги і соціального конфлікту» [5], тобто від ефективної роботи державних інституцій залежить стабільність існування самої держави. Держави, у якій дотримуються соціальних стандартів та державних гарантій, у якій немає відчуття різної несправедливості у громадян. «Ефективна держа-

вна політика обумовлює обґрунтовану, обмежувальну, зрозумілу та прийнятну для суспільства диференціацію доходів. Відповідно, задача влади – зниження нерівності за допомогою, перш за все, політики доходів». «Основними наслідками нерівності є консервування бідності, макроекономічна нестабільність, звуження можливостей економічного зростання і поширення корупції, тотальна недовіра до влади. Формування довіри до співгромадян є відображенням розвитку сучасного громадянського суспільства» [5].

Ми дозволили собі таке розлоге цитування, оскільки викладені Е. Лібановою смисли мають неабияку цінність для нашої розвідки. Без довіри, без справедливості, без рівності люди виживають, але не мають можливості повноцінної реалізації в суспільстві, позбавлені перспективи розвитку. Такий стан призводить до глибоких суспільних криз і загострення соціального конфлікту, що є саморуйнівним процесом як для індивіда, так і для держави, бо без легітимності немає і влади. Усвідомлення того, що процедура легітимності є визначальною для функціонування влади, було ще за часів античності. Відповідно, без державницької стратегії, без національної ідеї, без чітких механізмів роботи всіх суспільних інституцій держави немає. Водночас маємо зазначити, що держава – це не лише про механізм функціонування інституцій, а й про цінності, довкола яких гуртуються співгромадяни.

У ході вивчення проблеми роботи державних інституцій перед нами з усією гостротою постає питання: якими ж мають бути політики, аби сприяти якісному функціонуванню державних інституцій? Мовою Макса Вебера, вони мають жити «для» політики, жити «політикою», а не «за рахунок» політики («von» der Politik). Жити «для», а «не за рахунок». Тобто принципова позиція полягає в тому, що політиками не народжуються, а стають, це є вибором і відповідальністю. Відповідно, справжній політик живе «для», а не «за рахунок» політики. Є політики, які стають державниками, а є політики, які залишаються чиновниками. Треба навчитись служити своїй справі («Sache») [7, с. 653]. У чиновника й державного діяча принципово інші рівні відповідальності. Політика «робиться» головою [7, с. 690]. Саме виходячи з таких заasad, одні країни пишуть свою історію успіху, а інші приречені на занепад, на що звертають увагу Джеймс Робінсон та Дарон Аджемоглу [8]. Коли поєднуються репресії, соціальна несправедливість із відсутністю механізмів для мирної зміни системи, це стає «бомбою сповільненої дії». Це спричинено «неефективним корумпованим урядом і неефективними соціальними структурами, які не дозволяють громадянам застосувати свої таланти, майстерність і освіту» [8]. Резюмуючи, автори зазначають, що країни, яким вдалося втілити в життя свою історію успіху, – це США і Великобританія. Індикатором таких якісних змін є рівень впливу громадян на перебіг суспільних процесів, громадяни розвинутих країн змінювали еліту доти, допоки правляча еліта не ставала по-справжньому їм підзвітною. Це принципово відрізняє країни з розвинутими парламентськими палатами, дієвими конституціями від країн, де панують лозунги, свавілля, правовий нігілізм та несправедливість.

Юваль Ной Харарі [9] стверджує, що станом до 2013 р. світ залишався ще політично роздробленим, станом на сьогодні жодна з країн не здатна проводити незалежну економічну політику. Кожна країна є взаємозалежною від інших країн.

Ми співіснуємо у відкритому світі, ми маємо навчитись жити за правилами, за цінностями, які об'єднують нас, таких різних, у єдине розумне світове співтовариство. Громадяни всіх країн хочуть однаково високих стандартів життя.

Так, зокрема право – це не лише кодекси нормативних зведень, але й «дзеркало» всіх суспільних процесів, що віддзеркалює культуру мислення спільноти, як її позитивні сторони, так і всі можливі патології. Підтвердження цієї тези знаходимо в Б. Кістяківського (1868–1920), який зазначає таке: «... існування права – не в статтях і параграфах законів, надрукованих у кодексах, не в судових ухвалах і не в інших постановках органів влади, дотичних до правових питань, а у свідомості як цілої спільноти, так і поодиноких її членів» [10, с. 98]. Саме тому в кожній країні діє своя правова система, яка віддзеркалює стан культури в суспільстві або є відображенням правового нігілізму. Ефективна робота державних інституцій залежить не лише від права, але й від цінностей, які сповідує спільнота. Правила, норми права є інструментами, які впорядковують наше суспільне життя, а цінності є тими дороговказами, які наповнюють їх смислами.

Як слушно й подекуди пророчче зазначав Михайло Грушевський, український народ належить до європейської сім'ї й історичними зв'язками, і народним характером, але водночас застерігав від культивування «взірця»: «ми не маємо *підганяти нашого життя до котрого-небудь західноєвропейського взірця, хоч би й німецького. Визволення від примусової залежності від московського життя не повинно бути заміною одної залежності другою, хоч би добровільною. Українське життя повинно емансипуватися взагалі*» [11]. Іти своїм шляхом. Це й має бути стратегією України сьогодення. Націями не народжуються, націями стають через кров, культуру, через біль свідомого державотворення. Свого часу М. Грушевський говорив про надважливий обов'язок – обов'язок бути Громадянином, українці мають виявляти своє «спартанське почуття обов'язку» [12]. Ми маємо бути гідними часу, у який живемо.

Культура, як і весь гуманітарний блок, є індикатором стану розвитку суспільства. Отже, у царині культури, філософії формулюються смисли, цінності, які мають бути пріоритетними в побудові державної політики. Культура – це те, що пов'язано з розвитком людського потенціалу, без якого ми не можемо бути успішними ані в науці, ані в освіті, ані в приватному, ані в публічному житті. Ми маємо мати сміливість користуватися власним розумом. Пригадаймо славнозвісний заклик І. Канта «*Sapere aude!*» – «май мужність послуговуватися власним розумом!». Ми, живучи в глобальному й мінливому світі, послуговуємося своїм природним запитом і намагаємося збагнути

основи державного устрою, вивчаємо ті інструменти, які сприяють побудові ефективної роботи державних інституцій та формуванню здорової спільноти.

Для того, щоб відбувався якісний поступ у царині розвитку державного управління, слід сприяти приросту «людського капіталу», тобто здійснювати інвестиції в освіту, моделювати соціогуманітарну стратегію України сьогодні. І, таким чином, виховувати й формувати людей нової генерації, які будуть не імітувати, а реально створювати ті соціальні інституції, що відображатимуть наші справжні цінності.

1. Липинський В. Листи до братів-хліборобів. Про ідею і організацію українського монархізму. Писані 1919–1926 р. URL: http://shron2.chtyvo.org.ua/Lypynskyi_Viacheslav/Lysty_do_Brativ-Khliborobiv_pro_ideiu_i_organizatsiiu_ukrainskoho_monarkhizmu.pdf.
2. Гегель Г. В. Ф. Философия права / пер. с нем.; ред. и сост. Д. А. Керимов и В. С. Нерсесянц. Москва: Мысль, 1990.
3. Hegel G. W. F. Grundlinien der Philosophie des Rechts (Naturrecht und Staatswissenschaft im Grundrisse. Zum Gebrauch für seine Vorlesungen). Verlag: Suhrkamp Verlag. 2000. 531 s.
4. Пасхавер А. С нашими нынешними ценностями мы не можем быть богатой страной. URL: <http://reinvent.platfor.ma/aleksandr-paskhaverr/>.
5. Либанова Э. Украина – глубина неравенства. URL: <http://gazeta.zn.ua/internal/ukraina-glubina-neravenstva-.html>.
6. Дюркгейм Э. О разделении общественного труда. Метод социологии / пер. с фр. и послесл. Л. Б. Гофмана. Москва: Наука, 1991. 576 с.
7. Вебер М. Политика как призвание и профессия. *Избранные произведения* / пер. с нем.; сост., общ. ред. и послесл. Ю. Н. Давыдова; предисл. П. П. Гайденко. Москва: Прогресс, 1990. С. 643–706. URL: <http://www.filosof.historic.ru/books/item/f00/s00/z0000304/st000.shtml>.
8. Робинсон Дж. А., Аджемоглу Д. Почему одни страны богатые, а другие бедные. Происхождение власти, процветания и нищеты / пер.: П. В. Миронов, Д. Литвинов, С. Санович. Москва: АСТ, 2016. 696 с.
9. Харари Ю. Н. Краткая история человечества. Москва: Синдбад, 2011. URL: <http://mido.kiev.ua/lib/sapiens.pdf>.
10. Кістяківський Б. Вибране / пер. з рос. Л. Г. Малишевської; упор., передм. і прим. Л. П. Депенчук. Київ: Абрис, 1996. 512 с.
11. Грушевський М. Хто такі українці і чого вони хочуть (1917). URL: http://shron2.chtyvo.org.ua/Hrushevskiy/Khto_taki_ukraintsi_i_choho_vony_khochut_zb.pdf.
12. Гирич І. Б. Грушевський у досягненні ідейно-культурної соборності та подоланні наддніпрянського партикуляризму в 1906–1907 рр. (за матеріалами щоденника). *Український історичний журнал*. Київ, 2016. № 5. С. 101–138.

Павлова Тетяна Сергіївна

доктор філософських наук, професор,
професор кафедри філософії
Дніпровського національного
університету імені Олеся Гончара
(м. Дніпро, Україна)

АКСІОЛОГІЧНИЙ ВИМІР ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ У ФІЛОСОФІЇ І. КАНТА

Визначення правової держави надаються сьогодні відповідно до різних концепцій її розуміння, але в цьому дослідженні хотілося б звернути увагу не на концептуалізацію цього поняття, а на ціннісний вимір цього феномена. Бути одночасно і правовою цінністю, і захищати правові цінності – це сутнісна характеристика правової держави. Саме по собі буття цього феномена передбачає визнання його культурної цінності на рівні правової свідомості.

Чому аксіологічний вимір правової держави звертає нас до філософської спадщини І. Канта? Тому що найбільш цінні, універсальні, обов'язкові й загальнозначимі принципи людського життя посідали центральну позицію в його філософуванні. Право, за Кантом, – основний із таких принципів, що визначає увесь ціннісний обрій буття людини. А правова держава виступає тим ціннісно-нормативним феноменом, який робить буття права можливим. Право виступає в філософії І. Канта об'єднувальним фактором у державі, оскільки йому підпорядковуються всі [3].

Аксіологічний вимір феномена правової держави, за І. Кантом, полягає в тому, що вона реалізує в собі найважливішу цінність соціального буття – узгодження волі різних суб'єктів на основі універсального принципу верховенства права. Філософ зазначає, що всі відносини людей, які містять у собі узгоджену волю між ними, можна звести до любові й поваги, де любов визначається як мета і має моральну сутність, а повага – до права іншого [2]. Саме за гарантією такої узгодженості воль і як наслідку – безпеки та реалізації своїх цілей, люди об'єднуються в соціальні групи. Прикладами таких об'єднань можуть бути правова держава, громадянське суспільство та ін. І право виступає тоді вже не лише як обов'язкові до виконання соціальні норми, а й як абсолютна цінність, що є загальною для всіх і кожного. Воно стає універсальною загальною волею, що не втрачає індивідуальних ознак і таким чином може бути основною суспільною цінністю. На думку І. Канта, у світі немає нічого більш святого, ніж право інших людей [5]. Але саме по собі воно не здатне стати реальністю, для цього необхідна правова держава з її інститутами й гарантіями.

Ціннісним аспектом правової держави виступає також справедливість і гідність людини, яка полягає в рівності всіх перед правом. Принцип верховенства права є визначним у правовій державі, таким чином реалізуються абсолютні, об'єктивні принципи соціального буття. У ній усі виступають абсо-

лютно рівними суб'єктами правовідносин, які виконують категоричні, імперативні вимоги права. Узагалі складається враження, що держава, за І. Кантом, може бути цінністю лише в контексті права і разом із ним. Лише коли держава виступає таким же суб'єктом права, як і всі інші, вона може бути правовою. Щодо гідності людини в правовій державі влучно зазначає О. В. Грищук: «Наші права і свободи – це щит, який прикриває нас, нашу людську гідність від зазіхань з боку держави. Права людини не в змозі надати нам гарантії, що нас будуть любити і плекати, не гарантують ні щастя в житті, ні справедливості або хоча б найменшого достатку. Вони лише захищають нас від принижень і зазіхань на нашу гідність і то лише з боку одного, але найзапеклішого порушника, тобто державної влади» [1].

Аксіологічні аспекти правової держави сьогодні виходять на перший план, оскільки, як зазначає І. В. Музика, актуальною проблемою є осмислення генезису правового світогляду в процесі трансформації моральності з точки зору взаємодії й конфронтації між різними культурами й системами цінностей. Зокрема, моральні устої, які є частиною правової реальності, розглядаються як раціональний елемент правової сфери внутрішнього світу людини у вигляді системи стійких фундаментальних знань, принципів, переконань, ціннісних орієнтирів, життєвих позицій, програм і моделей поведінки [4]. Трансцендентальна практична філософія І. Канта вирішує питання глибинної внутрішньої кореляції моралі та права, що дозволяє їх, з одного боку, виділити в достатньо автономні сфери соціального буття, з іншого – наблизити одна до одної на підставі їх аксіологічної єдності. Таким чином, за І. Кантом виходить, що мораль і право не можуть обійтися один без одного, не зазіхають на сфери регулювання один одного й обидва потребують моральної самостійності суб'єктів у державі.

Аксіологічна реконструкція практичної філософії І. Канта дозволяє відповісти на принципове питання про цінність правової держави, і від відповіді на нього залежить дослідницький вектор визначення сутності цього феномена сьогодні. І. Кант, на відміну від багатьох інших мислителів, має чітку відповідь на питання цінності правової держави, вона полягає в тому, що саме в такій державі воля однієї особи може бути об'єднана з волею інших за загальним законом свободи. Тобто реалізується свобода кожного, залишаючи його автономним суб'єктом правовідносин і водночас не протиставляючи його іншим. Що може бути більшою цінністю суспільного буття?

1. Грищук О. В. Філософія конституційних цінностей: монографія. Київ: Компанія ВАІТЕ, 2019. 416 с.

2. Кант І. Метафізика нравов. В 6 т. / пер. с нем. Москва: Мысль, 1965. Т. 4. Ч. 2. 478 с.

3. Павлова Т.С. Практична філософія І. Канта. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Філософія. Соціологія. Політологія.* 2006. Вип. 14. С. 149–152.

4. Правова держава. Вип. 30. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2019. 606 с.

5. Eine Vorlesung Kant über Ethik / in Auftrage der Kant-Gesellschaft herausgegeben von P. Mentzer. Berlin, 1924. P. 245.

Павловський Г. О.

студент юридичного факультету
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Ковбаса В. М.

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри загальноправових
дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ПЕРСПЕКТИВИ ФОРМУВАННЯ В УКРАЇНІ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ПРИРОДНИМИ РЕСУРСАМИ

На думку екологів, учених та адміністраторів, стан екологічної безпеки в Україні погіршується, оскільки створені потенційно небезпечні об'єкти ядерної, енергетичної, хімічної, транспортної, інженерної та інших галузей, які продовжують функціонувати без належного врахування всіх складових екологічної та технічної безпеки. Крім того, запровадження мораторію на екологічні інспекції (урядом у серпні 2014 року й пізніше Законом України «Про Державний бюджет України») та відсутність екологічного контролю серйозно вплинули на навколишнє середовище України [1, с. 8–9].

І вирішення цих проблем можливе, якщо діяльність органів виконавчої влади буде спрямована на належне використання природи та екологічну безпеку в державі та регіонах, успішний захист прав громадян на сприятливе довкілля, удосконалення державного контролю за використанням природних ресурсів.

Слід зазначити, що як самостійне явище екологічна безпека містить такі різновиди: санітарно-екологічна безпека, радіаційно-екологічна безпека, екологічна безпека певних природних ресурсів та їх компонентів, територій тощо [2, с. 64].

Як бачимо, ключем до всіх видів є визначення поняття «безпека». Безпеку, як правило, визначають як відсутність небезпек або загроз. Залежно від суб'єктів її характеризують як стан захисту життєво важливих інтересів людини, населення, держави та суспільства, а також як сприятливе для них середовище від внутрішніх та зовнішніх несприятливих факторів. Звідси випливає, що екологічна безпека пов'язана як із безпекою людини, так і з національною безпекою. Можна сказати, що екологічна безпека є невід'ємною частиною всі-

єї національної безпеки країни. Створення системи екологічної безпеки України тісно пов'язане з розробкою комплексної системи міжнародної безпеки, заснованої на принципах та загально визнаних вимогах у галузі навколишнього середовища, економіки, управління та інших галузей [3, с. 12].

Екологічна безпека тісно пов'язана з безпекою держави та суспільства, і її забезпечення залежить від загальної безпеки людей [4, с. 194–195]. У цьому контексті очевидно, що екологічна безпека, разом зі збереженням світу, є другою важливою передумовою збереження людського життя.

В аналізі системи охорони природи та екологічної безпеки потрібно враховувати, що існує два основних джерела небезпеки: природні явища (землетруси, повені, посухи, пожежі) та виробнича діяльність людини [2, с. 39]. На першому місці за рівнем забруднення навколишнього середовища стоять нафтові компанії. Прикладом негативного впливу на екологію країни є функціонування нафтогазового комплексу Прикарпаття (Надвірнянське, Долинське, Бориславське та ін. нафтові родовища).

Як справедливо зазначав В. Б. Авер'янов, право як загальний регулятор суспільних відносин є одним з основних наборів інформації, який необхідно адаптувати до нових умов [5, с. 38]. Останнім часом спостерігаються позитивні зрушення в галузі охорони навколишнього середовища. Так, прийнято концепцію екологічної безпеки, правові основи прогнозування, запобігання впливу та ліквідації можливих негативних наслідків у разі їх виникнення визначені в законодавстві, прийнято Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України до 2020 року» [6, с. 118] тощо. Вважаємо, що цілеспрямоване впровадження науково-технічних інновацій, удосконалення наявних та розробка нових нормативно-правових актів, які відповідали б вимогам сучасності, – це важливі сфери розвитку екологічної складової національної безпеки.

Тому під час вирішення проблем оптимізації адміністративно-правової системи охорони природи у зв'язку із системою екологічної безпеки, яка є основою національної безпеки України, необхідно враховувати основні напрями екологічної стратегії.

Перш за все необхідно розробити теоретичні та практичні підходи до системи державного управління та місцевого самоврядування відповідно до вимог європейської інтеграції, створити інноваційні, організаційні, правові та фінансові механізми управління природними ресурсами на основі належного управління в контексті децентралізації.

По-друге, система екологічної безпеки України повинна базуватися на необхідності кардинальних змін у характері природоохоронної та економічної діяльності, яка повинна здійснюватися лише з урахуванням екологічних вимог та висновків екологічної експертизи проєктів та інших екологічно безпечних рішень.

По-третє, особливу увагу слід приділити оптимізації системи оперативного реагування на скарги громадян щодо порушення їх прав на чисте та

безпечно докільля.

По-четверте, необхідна розробка теоретичних та правових підходів до забезпечення можливостей інноваційного електронного урядування в місцевих громадах. Кропивницький був першим регіоном, який випробував інтерактивну систему електронного урядування, що відповідає європейським стандартам. Створення такої системи, звичайно, можливе за ініціативою місцевих громад.

Ще одним напрямом розробки екологічної та правової стратегії має бути підтримка та усунення небезпек техносфери – сукупний ефект негативних екологічних наслідків функціонування промислових об'єктів та технологій.

Отже, врахування цих сфер діяльності в державній програмі екологічної безпеки України дасть змогу здійснювати послідовну екологічну політику як на законодавчому рівні, так і в державному управлінні.

1. Бондар О. І. «Ріо+20» – шлях до сталого розвитку: оцінки та перспективи. *Екологічні науки*. 2012. № 1. С. 6–14.

2. Антонов А. Л. Державне регулювання відносин власності на природні ресурси: дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02. Запоріжжя, 2008. 172 с.

3. Богачов В. Необхідність підвищення екологічної безпеки в Україні. *Економіст*. 2008. № 9. С. 12–14.

4. Ліпкан В. А. Адміністративно-правове регулювання національної безпеки України: монографія. Київ: Текст, 2008. 440 с.

5. Державне управління: європейські стандарти, досвід та адміністративне право / В. Б. Авер'янов, В. А. Дерезь, А. М. Школик та ін.; за заг. ред. В. Б. Авер'янова. Київ: Юстиніан, 2007. 288 с.

6. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року: Закон України від 21 груд. 2010 р. (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 26. Ст. 218.

Паршина Анастасія Павлівна

студентка соціально-гуманітарного факультету Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського,

Петінова Оксана Борисівна

доктор філософських наук, професор, професор кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського (м. Одеса, Україна)

СОЦІОКУЛЬТУРНА ДІЯЛЬНІСТЬ У ЖИТТІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

Соціокультурна діяльність спрямована на формування суспільних цінностей, установок і норм поведінки. Соціокультурна діяльність – це не тільки відвідування театрів, музеїв, а й перегляд відео на Youtube та Tik-tok. Але сьогодні соціокультурну діяльність розуміють тільки як вільний від роботи, навчання, домашніх справ час. Через лінз багато молоді проводить свій вільний час лише за перегляданням відео, не замислюючись, що навіть така сфера діяльності може сприяти розвитку та соціалізації. Не обов'язково відвідувати культурні заходи для розвитку, але вміти розподіляти свій вільний час, організувати свою життєдіяльність – обов'язково, інакше велику частину сучасної української молоді посяде регрес порівняно з дорослішим на десятиліття поколінням.

Сьогодні аналізу соціокультурної діяльності молоді присвячено велику кількість праць вітчизняних та зарубіжних науковців, які розглядають це питання в культурологічному, психологічному та педагогічному контекстах.

У роботі Н. Кузьміної всебічно характеризується культура вільного від навчання часу як фактор соціалізації особистості [3]. Л. Гордон та Є. Клопов указали на те, що якщо в повсякденному житті часто відбувається ототожнення понять «вільний час» і «дозвілля», то в науковому, соціально-психологічному, аспекті останнє визначається як час «самоцінної діяльності», «самоцінної поведінки» [2].

Н. Бабенко підкреслює, що культурно-дозвіллева діяльність дітей і дорослих – це діяльність, яка створює культурно-дозвіллеве середовище, у якому гармонійно інтегрується творчість, відпочинок, свято, відбувається самореалізація особистості, яка сприяє вільному творчому засвоєнню культурних цінностей, розвитку особистості і завдяки цьому – розвитку суспільства взагалі [1].

Також питаннями соціокультурної діяльності займалися такі вчені: Т. Спіріна, О. І. Чернишенко, Є. А. Сидоровська, Г. В. Лещук та інші.

Сучасне трактування поняття «соціокультурна діяльність» є похідним від понять «культурна діяльність», «соціальна робота», «соціальна педагогіка», у той же час соціокультурна діяльність відображає еволюцію такого явища, як культурно-просвітницька робота.

Отже, соціокультурна діяльність – це багатфункціональна сфера діяльності, мета якої – організація раціонального й змістовного дозвілля людей, розвиток культурних потреб, створення умов для самореалізації особи, аматорське мистецтво у вільний час [4].

Соціокультурна діяльність виокремлюється серед інших видів діяльності, тому що насамперед ця діяльність самостійна, активна, добровільна й залежить від ініціативи людини. Соціокультурна діяльність спрямована на досягнення визначеної мети, поставленої індивідом.

Провівши соціологічне опитування серед респондентів Одеси, Києва, Харкова, ми можемо зробити ряд висновків щодо стану соціокультурної діяльності на території України.

Більша частина респондентів розуміє поняття «соціокультурна діяльність» і намагається збільшити кількість часу на власний соціокультурний розвиток. Представники молодого покоління серед респондентів вважають, що соціальні мережі можуть позитивно впливати на розвиток. Громадяни зацікавлені в модернізованих соціокультурних заходах. І традиційні культурні заходи потребують розвитку з використанням новітніх технологій.

Респонденти вказали на те, що в наш час украй важливий гуманізм і повага до оточення, адже, на жаль, рівень культурного й соціального розвитку в Україні низький. Для багатьох важлива сфера медіа, вільної творчості й духовного розвитку. Також деякі респонденти вказали на важливість сфери новітніх технологій.

Громадяни розуміють процес створення соціокультурного заходу й те, що його якість визначає позитивні емоції й бажання відвідати його ще раз. Не менш важливим у соціокультурному заході є участь держави, і респонденти цілком із цим згодні.

Можемо зробити висновок, що молодь зацікавлена у впровадженні соціокультурних заходів у соціальні мережі. Молоде покоління все більше часу проводить у соцмережах, і для отримання користі держава повинна модернізувати соціокультурну освіту й підлаштувати її під молоде покоління.

1. Бабенко Н. Б. Вплив соціально-культурної сфери на соціалізацію особистості. *Культура і сучасність*. 2008. № 1. 141–147.

2. Гордон Л. А., Клопов Э. В. Человек после работы: социальные проблемы быта и свободного времени: учебник. Москва: Мысль, 1972. 268 с.

3. Кузьмина Н. В. Методы системного педагогического исследования: лекции. Санкт-Петербург: ЛГУ, 1987. 183 с.

4. Лекции по СКД. *GenDocs.ru: веб-сайт*. URL: <https://gendocs.ru/v3349/?cc=1>.

Пасніченко Артем Сергійович
курсант факультету підготовки
фахівців для підрозділів превентивної
діяльності Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ

Науковий керівник:
Нагорна Олена Олександрівна
викладач кафедри цивільного
права та процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ДИСЦИПЛІНАРНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПРАЦІВНИКІВ

Дисциплінарна відповідальність – це обов’язок працівника відповідати перед роботодавцем за скоєний ним дисциплінарний проступок і понести дисциплінарні стягнення, передбачені нормами трудового законодавства [1]. Трудове право в Україні виділяє два види відповідальності: дисциплінарна відповідальність і матеріальна відповідальність.

Дисциплінарну відповідальність умовно можна поділити на дві гілки: загальну та спеціальну.

Загальну дисциплінарну відповідальність застосовують до всіх працівників, а спеціальну – на підставі нормативно-правових актів (статутів, положень) щодо певного кола працівників. Загальна дисциплінарна відповідальність регламентується статтями 147–152 КЗпП. Підставою для дисциплінарної відповідальності є дисциплінарний проступок.

Дисциплінарний проступок – це протиправна дія чи бездіяльність працівника, що порушує встановлений на підприємстві, в установі, організації внутрішній трудовий розпорядок. Об’єктивна сторона проступку – протиправна поведінка особи, яка перебуває у трудових відносинах із власником.

Загальна дисциплінарна відповідальність є універсальною та може застосовуватися до всіх працівників, які працюють за трудових договором. У разі настання дисциплінарного проступку існує два види дисциплінарних стягнень: догана або звільнення. Доганою вважають вид дисциплінарного стягнення, яке застосовують щодо працівників та порушників режиму в установах відбування покарання і яке полягає в усному чи письмовому засудженні неправомірної поведінки винного. Звільнення працівника як вид дисциплінарного стягнення та підставу розірвання трудового договору з ініціа-

тиви роботодавця можна застосовувати у випадках, прямо передбачених КЗпП: за систематичні порушення дисципліни, неявку без поважних причин, появу на роботу в алкогольному або наркотичному сп'янінні, крадіжку речей власника [2].

Дисциплінарне стягнення накладає орган, якому надано право прийняття на роботу. За порушення дисципліни може бути використано лише одне стягнення. Право вибору стягнення надається роботодавцю. Під час обрання виду стягнення враховують тяжкість учинення проступку. До того ж дисциплінарне стягнення вважається правом, а не обов'язком роботодавця, та може обмежуватися усною бесідою. У разі стягнення у вигляді звільнення потрібно враховувати випадки, зазначені в КЗпП України (ст. 40). Дисциплінарне стягнення не може бути накладене пізніше шести місяців із дня вчинення проступку [3].

Як правило, спеціальна дисциплінарна відповідальність відрізняється від загальної більш широким змістом дисциплінарного проступку та більш суворими санкціями. Так, для певних категорій працівників до їхніх трудових обов'язків внесені вимоги морального змісту. Це стосується державних службовців, прокурорів, суддів, працівників, що виконують виховні функції.

Порушення моральних та етичних норм такими працівниками не тільки під час роботи, але й у побуті може бути підставою для притягнення їх до дисциплінарної відповідальності аж до звільнення з посади. Причому цими спеціальними нормативно-правовими актами передбачається більш широке коло дисциплінарних стягнень.

Підсумовуючи все вищезазначене, можемо зробити такі висновки. По-перше, дисциплінарна відповідальність – це один із видів юридичної відповідальності. Вона полягає в обов'язку працівника, який учинив дисциплінарний проступок, давати звіт перед власником або уповноваженим органом за свої протиправні винні дії та понести дисциплінарні стягнення, передбачені нормами трудового права. По-друге, дисциплінарну відповідальність застосовують за вчинення дисциплінарного проступку. Дисциплінарним проступком є невиконання чи неналежне виконання працівником без поважних на те причин своїх обов'язків, які покладені на нього трудовим договором або правилами внутрішнього трудового розпорядку.

1. URL: <http://goradm.gov.ua/upravlinnia-iustytysii-informuie/item/1731-dyscyplinarna-vidpovidal-nist--derzhavnyh-sluzhbovciv>.

2. Коваленко К. В. Загальна та спеціальна дисциплінарна відповідальність. *Форум права*. 2008. № 2.

3. Удосконалення трудового законодавства в умовах ринку / за ред. Н. М. Хуторян. Київ, 1999.

Петрова Інна Володимирівна

доктор історичних наук, доцент,
доцент кафедри всесвітньої історії
та археології Донецького національного
університету імені Василя Стуса
(м. Вінниця, Україна)

ПРОБЛЕМА ЗБЕРЕЖЕННЯ МОНУМЕНТАЛЬНОЇ СПАДЩИНИ РАДЯНСЬКОГО ПЕРІОДУ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ВИРІШЕННЯ

Ухвалення Закону «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» актуалізувало питання каталогізації та збереження зразків монументального мистецтва (мозаїк, вітражів, сграфіто). І хоча в ст. 4 зазначено, що «заборона не поширюється на випадки використання символіки комуністичного тоталітарного режиму... у творах мистецтва, створених до набрання чинності цим Законом» [1], місцева влада намагається позбавитись у публічному просторі символіки радянського періоду [2]. На сьогодні є декілька реалізованих всеукраїнських проєктів щодо формування відкритого архіву пам'яток монументального мистецтва та їхнього збереження задля подальшої музеєфікації та експонування («6 МОЗАЇК», «Soviet Mosaics in Ukraine», «Монументальні пам'ятки пізнього модернізму Житомира та Житомирської області», «Чернігівський монументалізм») [3]. На жаль, під загрозою знищення зараз перебувають не тільки мозаїчні панно, але й інші витвори: художні вітражі громадських та приватних об'єктів, монументальні розписи, сграфіто, скульптурні рельєфні композиції (декоративні рельєфні панно) з дерева, кераміки, латуні. Для Вінницької області проєкт збереження таких зразків особливо актуальний, оскільки зараз відбувається тотальне знищення мозаїчних композицій окресленого періоду. Тому проведення повної каталогізації та фіксації всіх наявних витворів монументального мистецтва, установлення їхніх атрибутивних ознак на сьогодні є першочерговою проблемою.

Метою цього дослідження систематизація та класифікація застосування мозаїки в архітектурному просторі сучасної України, проведення інвентаризації мозаїчних творів у спорудах регіону.

Основними джерелами для впорядкування цієї роботи стали результати (польових) досліджень архітектурних об'єктів Вінниці та Вінницької області й фотоматеріали, зібрані автором (І. Петровою) протягом 2017–2019 рр. Важливу частину джерельної бази становлять архівні матеріали, що перебувають на обліку в Державному архіві Вінницької області, у фондах Вінницької організації спілки художників України (1976–1983 рр.), Вінницьких художньо-виробничих майстерень художнього фонду СРСР (за 1950–1987 рр.). Також

були використані документи, що перебувають на зберіганні в Центральному державному архіві-музеї літератури і мистецтва України (м. Київ).

На жаль, на теренах сучасної Вінниччини, як і в інших регіонах України, ми можемо зафіксувати процес тотального знищення мозаїчних творів, особливо якщо будинки перебувають не у власності місцевої громади, а у приватній власності. Зокрема, у 2016 р. було зафіксовано факт знищення геральдичного панно Г. Солдатова на будівлі Вінницької філії Університету сучасних знань (Вінниця, вул. Академіка Янгеля, буд. 4). Мозаїку було знищено під час проведення робіт з утеплення приміщення за рішенням власника будівлі А. Шаповалова. До «оригінального» методу збереження мозаїчних творів у 2017 р. звернулася місцева влада м. Вінниця. На площі Європейській радянську мозаїку закрили банером із репродукцією ескізів вінницького художника А. Гайструка. На кількадеметровому полотні зображені відомі у Вінниці споруди. Серед зруйнованих робіт В. Байбекова на теренах Вінниці слід назвати рельєфну абстрактну мозаїку «Розвиток» в екстер'єрі інституту «Вінниця-проект» (смальта, 200x1500). Також було знищено мозаїчні композиції «Щасливе дитинство» та «Весна» (1981 р., керамічна плитка) на дитячому садку № 26 (автори В. Одринський, Г. Солдатов).

Тема збереження монументальної спадщини УРСР набуває актуальності також у зв'язку з тим, що частина творів монументального мистецтва опинилася в зоні окупації військами Російської Федерації частини Донецької та Луганської областей. Виникає загроза знищення монументальних творів у результаті численних випадків мародерства та військових дій.

На сьогодні вчені, зокрема Н. Піддубна, рекомендують залежно від стану збереження та цінності мозаїчних творів в архітектурі провести такі заходи, спрямовані на їх збереження: 1) зберегти пам'ятки монументального мистецтва без змін та втручань; 2) виконати консервацію (забезпечити збереження автентичності та захистити від руйнувань); 3) виконати реставрацію (забезпечити збереження автентичності, захистити від руйнувань та доповнити втрати згідно з головними принципами реставрації, встановленими нормами ДБН В.3.2-1-2004 «Реставраційні, консерваційні та ремонтні роботи на пам'ятках культурної спадщини»: а) принцип найменшого втручання та змін, забезпечення максимального збереження автентичності пам'ятки; б) принцип реверсивності: всі застосовані матеріали й технології повинні бути зворотними (підлягати видаленню без пошкодження автентичності твору)); 4) провести фахову реконструкцію; 5) провести депонування (трансфер) – вилучення й перенесення мозаїчного панно у спеціально відведене місце для зберігання (музей) та виконання музеєфікації; 6) виконати консервацію мозаїчного твору під шаром ґрунту чи тиньку для майбутнього відкриття й дослідження; 7) внести до переліку культурної спадщини для занесення до Державного реєстру нерухомих пам'яток України як об'єкт монументального мистецтва, що є складовою частини споруди архітектурної пам'ятки, чи таких, які не є об'єктом культурної спадщини [4].

Н. Піддубна пропонує такий алгоритм послідовності основних реставраційних заходів: 1) обстеження та дослідження мозаїчних творів, виявлення причин руйнування; 2) підбір методів та матеріалів для реставрації мозаїчних творів, виконання проб і тестування відібраних матеріалів та методів; 3) попереднє укріплення (фіксація проблемних ділянок мозаїчного твору: хиткого модуля; відшарування тиньку від основи та його розшарування, тріщини), закріплення модуля виконують методом насичення ґрунту спеціальним розчином та підклеювання модуля (міцнішим розчином); 4) ліквідація причин руйнування мозаїчного твору; 5) очищення поверхні твору від поверхневих забруднень; 6) укріплення мозаїчного твору (методи ін'єктування та насичення); 7) відновлення втрат мозаїчного набору та ґрунту; 8) захист поверхні (за потреби наносять покриття на натуральній чи синтетичній основі (віск або смола) для захисту поверхні та підсилення кольору модулів натурального каменю); 9) полірування поверхні мозаїчного твору (сухим методом).

На сьогодні громадські організації розпочали реалізацію проєкту зі збору та вивчення матеріалів з історії монументального мистецтва України з метою подальшого збереження й популяризації композицій (як радянського періоду, так і періоду незалежної України) з огляду на їхню художню цінність та унікальність як культурного ресурсу України у сферах освіти й туризму. Цей проєкт складається з таких етапів: 1) упорядкування каталогу творів монументального мистецтва Донеччини; 2) включення творів монументального мистецтва в сучасне суспільне життя та музеєфікація мозаїк. Автор планує приєднатися до ініціативи культурної платформи «Ізоляція» (м. Київ), а саме відкриття музею монументального мистецтва в Маріуполі (наразі згадана установа перебуває на стадії пошуку приміщення та фінансування). Окрім того, провідні громадські організації у галузі збереження культурної спадщини України стали ініціаторами підписання з Міністерством культури і інформаційної політики Меморандуму про співробітництво між Міністерством культури України та низовими громадськими ініціативами по збереженню мистецтва та архітектури другої половини ХХ ст. До участі в цьому заході долучились Запорізьке наукове товариство ім. Я. Новицького, «Ю7 УРБАН СТУДІЯ», Вінницьке історичне товариство, «Урбан Ре-Паблік» тощо.

1. Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки: Закон України від 9 квіт. 2015 р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/317-19>.

2. Моляр Є. Радянська монументалістика: предмет декомунізації чи урбан-айдентика/ URL: <https://mistosite.org.ua/ru/articles/radianska-monumentalistyka-predmet-dekomunizatsii-chy-urban-aidentyka>.

3. Soviet Mosaics in Ukraine. URL: <https://sovietmosaicsinukraine.org/ua>.

4. Піддубна Н. Г. Композиційні принципи застосування мозаїчних творів в архітектурі Львова кінця ХІХ – початку ХХІ століття: дис. ... канд. мистецтвознавства. Львів, 2018.

Подобна М. В.

студентка юридичного факультету
Дніпропетровського державного уні-
верситету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Задаля Д. К.

кандидат юридичних наук, доцент
кафедри загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО УКРАЇНЦІВ НА ВОЛОДІННЯ ВОГНЕПАЛЬНОЮ ЗБРОЄЮ

Україна – єдина держава в Європі, у якій не вирішене питання законного продажу та носіння вогнепальної зброї, хоча сьогодні володіння українцями вогнепальною зброєю є вкрай важливим питанням.

Актуальність цієї теми пояснюється тим, що зараз у нашій державі зростає рівень кримінальної обстановки, про це свідчить велика кількість учинення злочинів серед населення з використанням вогнепальної зброї. Унаслідок збройного конфлікту на сході нашої країни проблема загострилася. Нестабільна політична ситуація призвела до обігу нелегальної зброї.

Конституцією України визначено право на самозахист, яке регламентує вживання заходів для збереження особистого життя та захисту здоров'я, а також життя або здоров'я сторонніх людей, але не визначає конкретних засобів, за допомогою яких може здійснюватися це право: «Кожна людина має право захищати особисте життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань» [1]. ККУ визначає право на необхідну оборону із застосуванням у межах дотримання умов правомірності вогнепальної зброї [2]. Оскільки зброя є одним зі знарядь захисту, суспільство турбує питання її легалізації.

Жодного із зареєстрованих за декілька років у парламенті проєктів законів щодо законного продажу та носіння вогнепальної зброї так і не було ухвалено. Причиною неприйняття закону є зростання кількості правопорушень. Контроль озброєння в Україні здійснюється на неналежному рівні. Нелегальне придбання зброї з кожним роком зростає. На «чорному ринку» зброя стала більш доступною. Після виникнення конфлікту на сході України на таких ринках вогнепальна зброя стала більш розповсюджена.

Правоохоронці не підтримують надання громадянам права на вільне володіння вогнепальною зброєю. Узяти, наприклад, усім відому трагедію в м. Дніпро (убивство двох поліцейських).

Для більш детального аналізу права українців на вільне володіння вогнепальною зброєю варто враховувати як позитивні, так і негативні аспекти. Візьмемо для прикладу закордонні країни.

У США громадяни мають право володіти вогнепальною зброєю, і це право закріплено на конституційному рівні. Вогнепальну зброю громадяни США використовують у вільному доступі, на 100 громадян налічується 90 одиниць зброї. Саме тому, що користування вогнепальною зброєю дозволено, можна спостерігати велику кількість масових убивств, значну частину яких учиняють в навчальних закладах, на вулицях. Здебільшого вчиняють їх люди з психічними розладами або такі, що перебувають у стані стресу [4].

Однією з найбільш озброєних країн світу вважається Швейцарія, яка налічує на 100 осіб 46 одиниць зброї. Такий показник виявляє найнижчий рівень злочинності в країні. Громадянам Швейцарії дозволяється мати вогнепальну зброю, але відповідальність лежить на самих громадянах, яких у разі необхідності можуть мобілізувати в будь-який момент. Усі громадяни, які досягли повноліття, можуть придбати будь-яку вогнепальну зброю без жодного дозволу.

У Франції на 100 громадян налічується 32 одиниці зброї й дозволено зберігати вогнепальну зброю для самозахисту лише вдома. Приховане носіння зброї дозволено лише 10 % громадян Франції, які обов'язково проходять медичний огляд і перевірку поліцейськими один раз на три роки.

У Німеччині на 100 осіб налічується 30 одиниць вогнепальної зброї. Із 1928 року в Німеччині дозволено мати при собі зброю, якщо громадянину виповнилося 18 років і він має довідку про психічний стан і фізичне здоров'я [3].

Огляд показує, що позитивним аспектом законного володіння зброєю є те, що в деяких країнах насправді спостерігається зменшення рівня злочинності. Негативний – це масові вбивства, які ми спостерігаємо у США.

Які ж потрібно навести аргументи на користь володіння українцями вогнепальною зброєю для самозахисту? Насамперед, Основний закон держави надає право кожному громадянину захищати своє життя. Заборона вільного доступу українців до вогнепальної зброї є порушення принципів демократії та Конституції України.

1. Конституція України: Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05 квіт. 2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

3. Тодика Ю. М. Конституція України: проблеми теорії і практики: монографія. Харків: Факт, 2000. 608 с.

4. Шаповал В. М. Сучасний конституціоналізм: монографія. Київ: Юридична фірма «Салком», Юрінком Інтер, 2005. 560 с.

Решетілова Оксана Михайлівна

кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри документознавства
та інформаційної діяльності
Національної металургійної
академії України,

Прокоф'єва Катерина Анатоліївна

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри документознавства
та інформаційної діяльності
Національної металургійної
академії України (м. Дніпро, Україна)

**ОСОБЛИВОСТІ МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ
СТУДЕНТІВ-ДОКУМЕНТОЗНАВЦІВ**

Вивчення курсу «Українська мова за професійним спрямуванням» у системі навчання студентів – майбутніх документознавців – вимагає чіткого визначення обсягу й змісту знань, умінь і навичок із навчальної дисципліни. Це завдання виконує чинна програма курсу. Курс «Українська мова за професійним спрямуванням» в освітній процес вишів було введено у 2010 році. Його зміст визначала програма з української мови для нефілологічних спеціальностей, укладена О. Блик [9]. Прикметною ознакою цієї програми є спрямованість на опанування студентами стильового розмаїття української мови, різновидів документів, формування правописної грамотності, що залишається актуальним для мовної підготовки майбутніх фахівців. Проте в програмі недостатньо передбачено конкретні практичні цілі формування професійного мовлення майбутніх документознавців та не визначено напрямів роботи зі збагачення словникового запасу студентів професійною лексикою.

Фахову підготовку майбутніх документознавців значною мірою забезпечує навчальна дисципліна «Документознавство» – «метанаука для всіх наук документно-комунікативного циклу» [3]. У 1997 році вийшов перший в Україні підручник «Документознавство» (1997), який витримав два десятки перевидань. Структура і зміст підручника відповідають однойменній програмі курсу. У підручнику низку теоретичних, методичних та організаційно-методичних проблем розглянуто у взаємозв'язках. Для зручності користування в підручнику вміщено контрольні запитання й практичні завдання, різноманітні схеми, малюнки, таблиці. Проте підручник видано російською мовою, що не сприяє міцному засвоєнню норм і правил української мови, якою й повинен здійснюватися документообіг [3].

Навчальний посібник Г. Швецової-Водки «Загальна теорія документа і книги» подає додаткові відомості з теорії документа і книги. Концепцією підручника враховано тенденції розвитку документознавства, перш за все, його новітній напрям, пов'язаний із трактуванням документа як будь-якого матеріального об'єкта, що використовується в соціальній інформаційній комунікації одночасно як її канал і зафіксоване в ньому повідомлення. Остання версія є підставою для формування документології, із позицій якої статус документа мають різноманітні форми «записаної інформації», у тому числі управлінські, неопубліковані документи, а також і опубліковані документи, які зазвичай у документообігу називають книгами [12].

Перша частина посібника завершується темою «Документознавство як наука». Після розгляду основних етапів розвитку й головних концепцій документознавства автор викладає власний погляд на документологічну концепцію. Логічним продовженням теорії документа є теорія книги, викладена в другій частині посібника. Книга тут постає як вид документа, тому всі теоретичні питання – від визначення книги до класифікації друкованих видань – ґрунтуються на положеннях теорії документа. Завершується навчальний посібник іменним покажчиком, у якому відображено прізвища та імена вчених, які зробили значний внесок у теорію документа та книги і чий праці охарактеризовані на сторінках посібника. Подано також предметний покажчик, що відсилає безпосередньо до тих сторінок, де розглянуто те чи інше поняття або явище документально-комунікаційної сфери суспільства. Корисним для читачів може бути «Список літератури на допомогу вивченню курсу “Документознавство”».

Підручник «Загальне документознавство» (автори: Ю. Палеха, Н. Леміш) містить шість модулів, у яких висвітлено етапи розвитку та засади документознавства, основи теорії про документ, організацію створення документів, документацію офіційного походження, видання як вид документа, іконічні та ідеографічні документи [7].

У навчальному посібнику «Українська мова професійного спілкування» З. Мацюк, Н. Станкевич [5] подано авторську програму з дисципліни, якою передбачено ознайомлення з теоретичними відомостями про мову й мовлення та функціональні стилі української мови. Автори акцентували увагу на усній та писемній формах ділового мовлення. Посібник містить загальнотеоретичні відомості про мову й мовлення, основні функції мови, конкретизує зміст понять українська національна й літературна мова, мова професійного спілкування з позиції теорії стилів та культури мовлення. Детально описано особливості усного та писемного ділового мовлення, види та форми їх реалізації, а також орфоепічні, лексичні, морфологічні, синтаксичні норми мови професійного спілкування, подано типові помилки у слововживанні (особовий – особистий, адрес – адреса), які трапляються в діловому мовленні. Формування таких мовленнєвих умінь сприяє виробленню навичок оптимальної мовної поведінки у професійній сфері й, на нашу думку, частково задо-

вольняє комунікативні потреби майбутніх документознавців.

Підручник «Українська мова (за професійним спрямуванням)» Г. Кацавець та Л. Паламар [2] подає теоретичний і практичний матеріал курсу української мови (за професійним спрямуванням), що сприяє оволодінню навичками усного й писемного професійного мовлення, допомагає піднести загальний рівень мовленнєвої культури майбутніх фахівців. Окрему увагу приділено особливостям усного мовлення та засобам переконливої комунікації. Автори пропонують вправи різного характеру. Робота над вправами, що спрямовані на вдосконалення грамотного письма, сприяє творчому опрацюванню мовного матеріалу та активізує його засвоєння. Розвиткові логічного й образного мислення, закріпленню орфоепічних, орфографічних, стилістичних норм та збагаченню лексичного запасу сприяють завдання на основі зв'язних текстів.

Викликає зацікавлення посібник «Ділове мовлення для державних службовців» С. Шевчук, призначення якого – піднесення культури усного й писемного мовлення службовців. Навчальне видання підготовлено відповідно до ДСТУ 4163-2003 «Державна уніфікована система документації» та ДСТУ 2732-2004 «Діловодство й архівна справа. Терміни та визначення понять». Послідовно й детально викладено теоретичний матеріал, що ознайомлює з мовними нормами офіційно-ділового стилю, подано загальні вимоги щодо складання й оформлення різних видів документів, а також їх зразки.

Навчальний посібник «Основи культури мовлення» Н. Бабич та ін. [1] поряд зі зразками сучасних загальноживаних і спеціалізованих документів та описом вимог до їх оформлення висвітлює загальномовні питання, знання яких сприяє підвищенню культури усного й писемного мовлення студентів. Автори розглядають питання комунікативних ознак літературного мовлення, складні випадки слововживання й словозміни, етичне й естетичне в мові, поняття про функціональні стилі, відомості з історії мови. Система завдань, тестів, текстів для стилістичного аналізу й оволодіння технікою виразного мовлення підпорядкована меті – підвищити культуру спілкування в кожній сфері соціальної, виробничої, побутової діяльності людини.

У навчальному посібнику Л. Мацько та Л. Кравець «Культура української фахової мови» [4] подано загальні відомості з курсу сучасної української мови, її стилістичну диференціацію, своєрідність професійної, наукової та ділової мови, текстові норми наукового й офіційно-ділового стилів, правила оформлення наукової роботи й ділових паперів. Позитивним є те, що вправи й завдання спрямовані на роботу з текстом, допомагають визначати роль мовних засобів у тексті, його структуру, засоби зв'язку, принципи побудови. Система вправ і завдань сприяє розвитку мовленнєвих умінь і навичок. Однак для студентів – майбутніх документознавців – більш ефективним є використання дидактичного матеріалу іншого характеру (про різновиди документів, документообіг, інформаційну діяльність тощо).

У посібнику «Ділове спілкування та культура мовлення» (автори

М. Пентилюк, І. Маруніч, І. Гайдаєнко) стисло подано комунікативно значущі відомості про культуру українського мовлення [8]. З'ясовано поняття «літературна мова», «усна і писемна форми літературної мови», «норми літературної мови», «ознаки культури мови», «текст» тощо, які допоможуть майбутнім документознавцям збагатити мовлення професійною лексикою.

Посібник «Українська мова. Мова фаху, мова науки, мова спілкування. Текстово-комунікативне навчання» [11] ґрунтується на текстово-комунікативному підході до навчання української мови за профспрямуванням, що зумовлює систематичне впровадження професійно зорієнтованого тексту. Автори дібрали сучасні тексти, структурувавши їх за сегментами, й вибудували етапи роботи з ними таким чином, щоб студенти не тільки опанували мову, а й розширювали українську мовну картину світу через формування дискурсивної, стратегічної й соціокультурної компетенції. Автори акцентують увагу на тому, що багатоаспектність роботи з текстом об'єктивно впливає зі складності текстового феномена. З огляду на те, що комплексні текстоцентричні навчальні стратегії достатньо апробовані в європейській університетській практиці, показали високу результативність, їх доцільно впроваджувати в практику українських вишів.

Аналіз змісту чинного навчально-методичного забезпечення з навчальних дисциплін «Українська мова за професійним спрямуванням» та «Лінгвістичні основи документознавства» для майбутніх фахівців показав недостатній рівень розробленості обраної для дослідження проблеми, невикористані ресурси для підвищення його якості, підтвердив важливість і необхідність розроблення ефективної методики навчання української професійної лексики майбутніх документознавців. У наявних посібниках приділено недостатньо уваги збагаченню словникового запасу майбутніх документознавців професійною лексикою, відсутня система вправ і завдань, спрямованих на розвиток умінь і навичок вільного володіння професійним мовленням, обмежена кількість завдань для самостійної роботи.

Навчальний посібник «Українська мова за професійним спрямуванням» (серед авторів якого О. М. Решетілова) за редакцією С. Карамана та О. Копусь [10] охоплює всі розділи курсу «Українська мова за професійним спрямуванням», передбачені чинною програмою, зокрема: «Мова – явище суспільне», «Українська мова – мова професійного спілкування», «Фонетичні й орфоепічні норми професійного мовлення», «Орфографічні норми сучасної української літературної мови», «Лексичні норми професійного спілкування», «Фразеологія», «Термінологія як система», «Проблеми перекладу і редагування текстів» тощо. Продуманою й ефективною є структура посібника, що передбачає під час вивчення кожного розділу роботу над підвищенням культури мовлення, збагаченням словникового складу, раціональне поєднання теорії й практики, акцентування уваги на етичному складнику змісту й оформлення ділових паперів. Доцільними є додатки посібника, у яких подано складні випадки перекладу словосполучень і російсько-український мінісловник

найбільш уживаних слів та сталих словосполучень.

Посібник «Основи термінознавства» (Л. Марчук, О. Копусь, А. Попович) порушує проблему вивчення терміносистеми української мови, він розроблений на засадах лінгвосемантичного підходу до аналізу термінів як лінгвістичного об'єкта. Прикметною ознакою його є з'ясування зумовленості терміновживання, виокремлення новацій (стилістичних, інтонаційних, формотворчих, жанрових) [6].

Із метою збагачення словникового запасу майбутніх документознавців та формування вмінь доцільного вживання слів у професійному мовленні рекомендовано використовувати словники різних типів. На заняттях з української мови за професійним спрямуванням частіше за все викладачі використовують «Великий тлумачний словник української літературної мови», «Орфографічний словник української мови», «Словник паронімів української мови» Д. Гринчишина, О. Сербенської, «Словник іншомовних слів», «Практичний словник синонімів української мови» С. Караванського.

Аналіз програм, підручників, методичної літератури, наукових досліджень із проблем мовної підготовки майбутніх документознавців засвідчує важливість проблеми та необхідність систематичної цілеспрямованої роботи над нею. Крім програм, підручників і словників, обсяг та зміст знань, умінь і навичок із дисципліни дають змогу визначити наукові роботи, які торкаються проблем мовленнєвого розвитку майбутніх фахівців, що ми плануємо висвітлити в подальших дослідженнях.

1. Бабич Н. Д. Основи культури мовлення. Львів: Світ, 1990. 232 с.
2. Кацавець Г. М., Паламар Л. М. Мова ділових паперів. 2-е вид., перероб. і доп. Київ: Алерта, 2005. 327с.
3. Кушнарєнко Н. Н. Документоведение. 8-е изд., стер. Київ: Знання, 2010. 459 с.
4. Мацько Л. І., Кравець Л. В. Культура української фахової мови. Київ: ВЦ «Академія», 2007. 360 с.
5. Мацюк З., Станкевич Н. Українська мова професійного спілкування. Київ: Каравела, 2005. 352 с.
6. Марчук Л. М., Копусь О. А., Попович А. С. Основи термінознавства. Кам'янець-Подільський: ПП Буйницький О. А, 2011. 224 с.
7. Палєха Ю. І., Леміш Ю. І. Загальне документознавство. Київ: Ліра-К, 2009. 236 с.
8. Пентилюк М. І., Маруніч І. І., Гайдаєнко І. В. Ділове спілкування та культура мовлення. Київ: ЦУЛ, 2011. 224 с.
9. Програма з української мови (за професійним спрямуванням) для студентів вищих навчальних закладів III–IV рівнів акредитації. Київ, 2006. 25 с.
10. Українська мова за професійним спрямуванням / С. О. Караман, О. А. Копусь, В. І. Тихоша та ін. Київ: Літера ЛТД, 2007. 544 с.
11. Українська мова. Мова фаху, мова науки, мова спілкування. Текстово-комунікативне навчання / Л. О. Ткаченко, О. В. Любашенко, С. Є. Мельник та ін.; за ред. О. В. Любашенко. Київ: ТОВ ВПП «Компас», 2014. 256 с.
12. Швецова-Водка Г. М. Загальна теорія документа і книги. Київ: Знання, 2014. 405 с.

Ruskykh Iryna

senior lecturer, Department of Social Sciences and Humanities, Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs,

Ishchenko Tetiana

senior lecturer, Department of Social Sciences and Humanities, Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs (Dnipro, Ukraine)

THE FUNDAMENTALS OF HUMAN RIGHTS

Human rights are rights that we have because we consider ourselves human. They are not given to a person by any state. Human rights are considered the rights of each of us regardless of citizenship, gender, language, religious beliefs. These include both fundamental rights, the right to life, and rights that make our lives better, the right to education, food, and freedom. From the moment of birth, a person accepts rights and freedoms that are not only inalienable, that is, no one has the opportunity to deprive a person of these rights, but also are not subject to restriction. The greatest attention is paid to the main right - the right to life and respect for one's dignity. The right to life, after all, means that no one is allowed to take it: it is simply unacceptable. This statement hardly needs justification, and probably every citizen will agree with it. The right to liberty and security of a person means protection from cruel, inhuman or degrading treatment, the prohibition of slavery and forced labor.

The main law of Ukraine, the Constitution, enshrines the rights and freedoms of man and citizen, which are called fundamental or constitutional rights and freedoms and provides a mechanism for their implementation. Every citizen should know them. Articles of the Constitution of Ukraine list personal and civil rights and freedoms, such as equality before the law, respect for honor and dignity, a sufficient standard of living, inviolability of person and home, security and free movement, the choice of residence, secrecy of correspondence, telephone and telegraph messages, etc.

Civil rights and freedoms are quite numerous and can be divided into two main groups: rights and freedoms that protect people from arbitrariness by others, and rights and freedoms that protect people from arbitrariness by the state.

Rights offer people respect and urge them to treat others with respect. John Stuart Mill, a British philosopher, sociologist, and politician, argued for individual freedom as opposed to unlimited state control. Everyone has the right not only to live his own life, but also to live it with dignity.

Man has the right to his own opinion. As a result, he has the right to choose

the school, place of residence and work, whom to adore and love and whom to hate. Residents have the right to elect a president if guaranteed by the constitution of their state, and a pupil or a student has the right to go to school as well as to choose the university.

Human rights are inherent in everyone. Ignoring declarations and laws, you must first remain an educated person. "Ignorance of the law does not absolve a person from responsibility" is a key legal expression that affects any inhabitant of the country.

Рябошапка Аліна Денисівна

курсант факультету підготовки фахівців
для підрозділів превентивної діяльності
Дніпропетровського державного універ-
ситету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Резворович Кристина Русланівна

кандидат юридичних наук,
завідувач кафедри цивільного права
та процесу Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

ЩОДО ОСОБЛИВОСТЕЙ НАБУТТЯ ПОВНОЇ ЦИВІЛЬНОЇ ДІЄЗДАТНОСТІ ОСІБ, ЯКІ НЕ ДОСЯГЛИ 18-РІЧНОГО ВІКУ

Питання дієздатності завжди було актуальним, оскільки, як зазначено в Цивільному кодексі України, повна дієздатність настає з моменту досягнення особою 18-річного віку. Але і в цьому випадку є свої особливості, які, на нашу думку, потрібно розглянути більш детально.

Ця новела була висвітлена на законодавчому рівні ще з прийняттям 16 січня 2003 року Цивільного кодексу та мала назву «емансипація». Цей термін має багато варіантів тлумачення, тому що бере свій початок ще з часів, коли жінки взагалі не мали ніяких прав порівняно з чоловіками. Однак саме емансипація неповнолітніх осіб означає надання за певних юридичних фактів, наприклад, реєстрація шлюбу, народження дитини, реєстрація підприємницької діяльності, неповнолітній особі повного обсягу дієздатності, яка за звичайних обставин настає з 18-річного віку.

На думку науковців та правників, така рання повнота дієздатності осіб, що не досягли повноліття, зумовлена багатьма соціальними, економічними, політичними та культурними чинниками.

Як показує судова практика, лише певні підстави для емансипації є об'єктивно законно виправданими. У зв'язку з цим вважаємо за необхідне проаналізувати ці підстави та порядок надання повної цивільної дієздатності неповнолітній особі, що пояснюється актуальністю цього питання в сучасному світі за умови інтеграційних процесів, глобалізації та розвитку суспільних відносин.

Неповнолітніх осіб за обсягом цивільної дієздатності можна умовно поділити на 2 групи:

- ті, які мають неповну дієздатність та мають право вчиняти правочини, що виходять за межі їх цивільної дієздатності, лише за згодою батьків, усиновлювачів або піклувальників;

- ті, які мають повну дієздатність у зв'язку з емансипацією.

Щодо законодавчої сторони, то відповідно до положень ч. 2 ст. 34, 35 ЦК України підставами для емансипації є, коли неповнолітня особа, що досягла 16 років:

- працює за трудовим договором, але обов'язковою умовою є згода батьків;

- бажає займатися підприємницькою діяльністю та має відповідні умови для можливості зайняття підприємницькою діяльністю;

- реєструє шлюб [2].

Слід розмежовувати поняття надання та набуття повної цивільної дієздатності. У випадку надання момент виникнення повної дієздатності залежить від акта компетентного органу (рішення суду, згоди батьків). У разі набуття – із моменту реєстрації шлюбу або з моменту реєстрації підприємства.

Проблемним постає питання щодо офіційної присутності батьків (усиновлювачів) або піклувальника на засіданні органу опіки та піклування, де ухвалюють надання повної цивільної дієздатності їх дитині, а в разі їх відсутності – щодо юридичної сили наданої ними згоди у простій письмовій формі. Очевидно, що немає достовірної інформації про те, що батьки (усиновлювачі) або піклувальник насправді надавали цю згоду, і вона не підроблена.

У разі ненадання згоди обома батьками (іншими особами, зазначеними цивільним законодавством) повна цивільна дієздатність надається неповнолітньому лише в судовому порядку. Також за умови, якщо наявна згода одного з батьків, а інший вважається безвісно відсутнім, або оголошений померлим, або визнаний недієздатним, або позбавлений батьківських прав, що має бути підтверджено [1].

Здебільшого ненадання згоди одного з батьків пов'язане насамперед із небажанням із певних причин надати згоду на емансипацію своїй неповнолітній дитині.

У разі, якщо батьки (усиновлювачі) або піклувальник проти отримання неповнолітньою особою повної цивільної дієздатності, така особа може звернутися до суду. Надання повної цивільної дієздатності судом відбувається в порядку окремого провадження, для якого характерна відсутність спору про право.

З аналізу судової практики можна стверджувати, що середній строк розгляду справ окремого провадження про надання неповнолітній особі повної цивільної дієздатності становить від одного до двох місяців із моменту відкриття провадження у справі. Поодинокими є випадки розгляду зазначених справ у кількадеennisий строк, що і є проблемним питанням, яке потребує вирішення на законодавчому рівні [3].

У підсумку варто зазначити, що з аналізу підстав та порядку отримання повної цивільної дієздатності неповнолітніми особами впливає, що існують деякі незручності, а саме через строки розгляду судом цих питань. Варто розширити повноваження органів опіки та піклування щодо встановлення поважності причин ненадання згоди на емансипацію одного з батьків, що повинно сприяти позитивному результату, а саме отриманню права на емансипацію. Також варто приділяти більш ретельну увагу відмежуванню понять надання та автоматичного набуття повної цивільної дієздатності, адже ці два поняття досить часто стають причиною оспорювання судових рішень.

1. Ромовська З. В. Українське цивільне право. Загальна частина: Академічний курс: підручник. Київ: Атіка, 2005. 560 с.

2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січ. 2003 р. № 435-IV. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 16.12.2020).

3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту права дитини на належне утримання шляхом вдосконалення порядку примусового стягнення заборгованості зі сплати аліментів: Закон України від 07 груд. 2017 р. № 2234-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2234-19> (дата звернення: 16.12.2020).

4. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18 берез. 2004 р. № 618-IV. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1618-15> (дата звернення: 16.12.2020).

Рябчук Юлія Анатоліївна
ад'юнкт Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

«МОВА ВОРОЖНЕЧІ» ЯК ОЗНАКА ПОРУШЕННЯ РІВНОПРАВНОСТІ ГРОМАДЯН ЗА ст. 161 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Захист свободи вираження поглядів є особливо актуальним у часи відкритого інформаційного простору та глобалізації. Однак зловживання правом на свободу слова може стати зброєю в інформаційній війні та порушувати права інших людей. Так, у міжнародній спільноті окрему увагу приділяють проблемі «hate speech», українською – «мова ворожнечі», або «мова ненависті».

В українському суспільно-політичному дискурсі це поняття використо-

вують щодо проявів дискримінації, кримінальних правопорушень, учинених на ґрунті ненависті та порушення рівноправності громадян, проте воно нормативно невизначене. Не існує єдиного визначення терміна «hate speech» і в міжнародному праві, адже явища, які він описує, змінюють свої прояви з розвитком каналів масової комунікації та стосуються всіх форм вираження поглядів, спрямованих на розпалювання ворожнечі й ненависті, тобто не лише усної та писемної мови, а й фото-, відео-, аудіоконтенту, матеріалів ЗМІ та інтернет-мережі тощо. Регуляторними та ратифікованими в Україні документами в цій сфері є Конвенція про захист національних меншин; Додатковий протокол до Конвенції про кіберзлочинність, присвячений протидії расизму і ксенофобії в Інтернеті; Рекомендація Ради Європи щодо «мови ненависті» № 97 (20) та ін.

Найбільш поширеним міжнародним визначенням є запропонований Комітетом міністрів Ради Європи термін «hate speech» – усі види висловлювань, які поширюють, розпалюють, підтримують або виправдовують расову ненависть, ксенофобію, антисемітизм та інші форми ненависті, викликані нетерпимістю, у тому числі нетерпимістю, що виявляється у формі агресивного націоналізму й етноцентризму, дискримінації меншин і ворожого ставлення до них, а також іммігрантів та осіб, які за своїм походженням належать до іммігрантів [4]. Бюро з демократичних інститутів і прав людини ОБСЄ (БДПІЛ) наголошує, що мова ворожнечі – це шкідливе явище, пов'язане зі злочинами на ґрунті ненависті, але не тотожне. Слідчі та прокурори мають розрізняти поняття «мова ворожнечі» та «злочин на ґрунті ненависті» для формулювання відповідного обвинувачення [1].

У законодавстві України не існує окремої норми щодо відповідальності за «мову ворожнечі», але її фактично криміналізовано у ст. 161 Кримінального кодексу України «Порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної належності, релігійних переконань, інвалідності та за іншими ознаками». Мову ворожнечі в цій статті розглядаємо як ознака об'єктивної сторони складу вказаного кримінального правопорушення: «умисні дії, спрямовані на розпалювання національної, расової чи релігійної ворожнечі та ненависті, на приниження національної честі та гідності, або образа почуттів громадян у зв'язку з їхніми релігійними переконаннями, а також пряме чи непряме обмеження прав або встановлення прямих чи непрямих привілеїв громадян за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, інвалідності, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками» [2].

Таким чином, у цій розвідці йдеться декілька форм дій, що порушують рівноправність громадян, – мова ворожнечі, дискримінація та образа почуттів віруючих, тобто характер цього правопорушення визначається наявністю мотиву упередження щодо певної захищеної ознаки та його вираження. При цьому диспозиція цієї норми нагромаджена оціночними поняттями, щодо тра-

ктування яких не існує єдиної позиції науковців та практиків («розпалювання ворожнечі, ненависті», «приниження національної честі та гідності», «образа», «інші ознаки»). Як наслідок – невтішна статистика правозастосування.

Із проведеного аналізу статистичних даних Єдиного звіту про кримінальні правопорушення Генеральної прокуратури України за 2015–2020 роки виявлено, що за вказаний період правоохоронними органами зареєстровано 394 кримінальних правопорушень за ст. 161 ККУ, із яких лише 16 направлено до суду з обвинувальним актом. Так, за даними Єдиного реєстру судових рішень, усього за останні 5 років суди першої інстанції винесли 10 обвинувальних та 1 виправдувальний вирок у справах про порушення рівноправності громадян за вказаною статтею. За такої статистики може здатися, що нагальної проблеми порушення рівноправності громадян та мови ворожнечі в Україні не існує, але реальна соціально-політична ситуація говорить про інше.

До прикладу: лише однією Моніторинговою мережею Центру «Наш світ» у 2020 році було задокументовано 188 випадків дій на ґрунті гомофобії / трансфобії, дискримінації, а також інших порушень прав ЛГБТ в Україні, із яких дії на ґрунті гомофобії / трансфобії та мова ворожнечі з боку приватних осіб або груп осіб були відзначені у 140 кейсах. 67 із них можна охарактеризувати, як злочини ненависті, а 69 – як інциденти ненависті. У 9 випадках були зафіксовані прояви мови ворожнечі [3]. Та це лише дані одного дослідження за однією з ознак об'єктивної сторони складу порушення рівноправності громадян – гомофобії та трансфобії, яку зазвичай відносять до «інших ознак» захищеності, викладених у диспозиції ст. 161 ККУ.

Очевидно, що інститут відповідальності за мову ворожнечі в Україні відстає від європейського, а ст. 161 ККУ має декларативний характер та через складність формулювань не може задовольнити захист рівноправності громадян. Передумовою цього є те, що досудове розслідування за ст. 161 ККУ здійснюється у формі приватного обвинувачення, тобто правопорушення реєструється лише після письмової заяви про злочин від потерпілого, що зумовлює високу латентність цього виду правопорушення. Логічним постає питання: що робити, коли мова ворожнечі адресована групі людей, меншині? Зазвичай правоохоронці кваліфікують таке діяння як хуліганство чи за іншими статтями Особливої частини Кримінального кодексу, із застосуванням обтяжуючої ознаки за п. 3 ст. 67 ККУ «вчинення кримінального правопорушення на ґрунті расової, національної, релігійної ворожнечі чи розбрату або на ґрунті статевої приналежності», яка, у свою чергу, також не повною мірою відображає ознаки мови ворожнечі.

Варто зазначити, що притягнення до кримінальної відповідальності не є єдиним інструментом боротьби з мовою ворожнечі, лише деякі її види караються законом, на відміну від «злочинів на ґрунті ненависті», які зазвичай супроводжуються тим, що прийнято називати «мовою ворожнечі». Рекомендації ОБСЕ та Ради Європи здебільшого акцентують увагу на кримінальному переслідуванні саме кримінальних правопорушень, учинених на ґрунті нена-

висті, та розширенні можливостей боротьби з розпалюванням ненависті через засоби цивільного права, дозволивши, наприклад, зацікавленим неурядовим організаціям направляти в цивільний суд позови з метою відшкодування збитків жертвам розпалювання ненависті, а також передбачивши можливість видання судом розпоряджень, що наділяють жертв правом на відповідь або спростування [4].

Із вищевикладеного можемо зробити висновок, що проблема «hate speech» носить транснаціональний характер, тому існує нагальна потреба належного правового регулювання цього явища, проте на сьогодні зарано говорити про закріплення поняття «мова ворожнечі» в Кримінальному кодексі України. Вважаємо за необхідне продовжити наукові дискусії щодо імплементації міжнародної термінології до вітчизняного законодавства задля відповідності європейським принципам.

1. Застосування ознак наявності упередження: практичний інструмент для працівників поліції. *Organization for Security and Cooperation in Europe*. URL: <https://www.osce.org/uk/odihr/420293>.

2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квіт. 2001 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131.

3. Спільнота онлайн. Становище ЛГБТ в Україні у 2020 році. Київ: Центр «Наш світ», 2021. 51 с.

4. Рекомендація Ради Європи щодо «мови ненависті» 97 (20) від 30 жовтня 1997 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_093.

Сабадуха Володимир Олексійович
кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри суспільних наук
Івано-Франківського національного
технічного університету нафти і газу
(м. Івано-Франківськ, Україна)

МЕТАФІЗИЧНА ТЕОРІЯ ОСОБИСТОСТІ ЯК ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНЕ ПІДГРУНТЯ ПОДОЛАННЯ ЗНЕОСОБЛЕНИХ ТЕНДЕНЦІЙ У СВІТІ Й УКРАЇНІ

У людській спільноті з початку ХХ ст. спостерігаємо знеособлені тенденції, що призвело до соціально-політичного хаосу, екзистенційного вакууму, антрополого-глобальної катастрофи та гібридного світо(без)порядку. Зазначені явища потребують філософського аналізу й пошуку теоретичних засад подолання цих деградаційних тенденцій. Уважаємо, що причини деградації полягають у неадекватних філософських уявленнях про людську сутність, що в концентрованому вигляді знайшло відбиття в концепті «кожна

людина – особистість». Під «гуманітарними» гаслами цього концепту пріоритет у людській спільноті, й Україні зокрема, належить посередній людині, яка за своїм професійним, інтелектуальним, моральним потенціалом не здатна цілісно сприймати буття, а тому свідомо й несвідомо веде людство й Україну до катастрофи. На думку автора, потрібна така теорія особистості, яка б пояснила причини негативних явищ у людській спільноті й накреслила шляхи їх подолання. Отже, мета розвідки – сформулювати новітню теорію особистості й накреслити механізми подолання знеособлених тенденцій.

Початок кризи європейського життя й філософії – епоха Просвітництва, яка закреслила середньовічну філософську традицію щодо людської сутності. Від Конфуція, Платона, Аристотеля, стоїків, неоплатоніків, отців християнської церкви, німецьких містиків проходить ідея ступенів духовного розвитку людини. Перший ступінь: ница людина (Конфуцій), раб власних нерозвинутих потреб (Платон), тваринне існування (Аристотель), нерозумні створіння (Сенека), тілесна оболонка (християнська традиція). Другий ступінь: посередня людина (Конфуцій, Платон), діяльна людина (Аристотель), зовнішня, душевна людина (християнська традиція), посередності, які бридкі для себе і для інших (Сенека). Третій ступінь: людина обов'язку (Конфуцій), шляхетна людина (Платон), споглядальна людина (Аристотель), досконала добродійна людина (Сенека), внутрішня, духовна людина (християнство). Християнство у релігійній формі підсумувало цю традицію й проголосило закон «особистість – принцип буття». Утіленням ідеї особистості як досконалої людини в Середньовіччі були священники, хоча насправді певна їх частина не сягала рівня особистості. Незважаючи на це метафізика та ідея онтологічних ступенів буття все-таки спонукала людину до вдосконалення. Невідповідність між справжніми якостями священників та їхніми претензіями викликала протести щодо Церкви під час Великої французької революції. Релігійне трактування ступенів духовного розвитку людини було б переосмислено, але його закреслили ідеями гуманізму й людиноцентризму: усі без будь-яких зусиль і відразу стали особистостями. Під впливом колективного несвідомого в епоху Просвітництва сформувалося ціннісне судження «кожна людина – особистість». Перехід від світоглядного закону «особистість – принцип буття» до ціннісного судження «кожна людина – особистість» був світоглядною контрреволюцією й призвів до панування посередньої людини, що відбувалося під гаслами гуманізму й людиноцентризму.

Узагальнюючи й розвиваючи досягнення концепції онтологічних ступенів буття людини, автор на основі ідей Олександра Феногеновича Гречаного (1934–2002) [1] розробив метафізичну теорію особистості. Виходячи з того, що людина одночасно живе у двох світах – реальному й ідеальному, природному й духовному, суцільному й належному, цілісна теорія особистості має охоплювати обидві сторони її життя. Це можливо, якщо аналізувати людину в екзистенційно-есенційно-динамічній (егалітарно-елітарно-динамічній) системі координат. Синтезуємо напрацьовані знання щодо людської сутності в метафізичній

теорії особистості з урахуванням трьох вимірів людського буття.

Перший. У контексті існування (existentia) мусить діяти принцип «кожна людина – особистість», тобто до кожного потрібно ставитися як до особистості – усі люди єдиносущні в контексті людських взаємовідносин. Якщо хтось дозволить собі ставитися до Іншого не як до особистості, то відразу деградує на нижчий ступінь розвитку, тобто в інтересах духовного самозбереження людина не має дозволяти собі знеособлено ставитися до Іншого. Люди рівні у своїй гідності. Кожна людина має потенціал до вдосконалення, але він може бути нерозвинутий. Принцип «кожна людина – особистість» означає, що людина є особистістю у ставленні до інших, а не щодо онтологічної людської сутності. Щодо власної сутності вона залишається або залежною, або посередньою людиною. Принцип «кожна людина – особистість» є соціально обумовлений, з одного боку, залученістю великої кількості людей до соціально-економічної й політичної діяльності, з іншого, – зростанням їхньої свідомості й розвитком внутрішнього світу. Суб'єктивні уявлення, «помножені» на велику кількість людей, надають твердженню «кожна людина – особистість» статусу об'єктивності. Це об'єктивна потреба суспільного буття. Додатково цей вимір людського буття можна називати феноменальним, екзистенційним, демократичним. Здається, що такий підхід надає можливість кожному бути повноцінним суб'єктом буття, але це поверхові уявлення. Таке розуміння особистості не відповідає потребам ані окремої людини, ані суспільства.

Другий. У контексті сутності (essentia) має діяти метафізичний закон «особистість – принцип буття». В ієрархічній системі координат людину слід цінувати за її здібності, здатність бути суб'єктом моральних відносин та цілісної діяльності. Людина як істота, що наділена розумом, у своїй самореалізації проходить кілька ступенів розвитку: залежна людина, посередня й особистість. Кожен ступінь – це необхідна форма буття, стадія реалізації власної сутності, яка досягається завдяки самосвідомості, а головне, завдяки спонуканням до діяльності. За допомогою тієї ж самосвідомості людина спроможна подолати наявний спосіб життя й перейти на вищий. Тож особистість знімає негативи безпосереднього існування залежної й посередньої людини і в процесі власних зусиль перетворює свої потенційні можливості на актуальні. Особистість робить себе суб'єктом, протиставляючи належне природному існуванню. Належне як ідеальне буття стає для особистості дійсністю. Особистість відкриває істину в собі, а не в об'єкті, що вперше зробило християнство, замінивши питання «Що є істина?» питанням «Хто є істина?». Перехід до істинного буття здійснюється як у внутрішньому, так і в зовнішньому житті. У внутрішньому світі людина рухається від актуального до потенційного, а в зовнішньому творить світ за ознаками розуму. Закон «особистість – принцип буття» доводить, що людина є особистістю не за її природою, а за духовними зусиллями, отже, особистість – це перемога духу над природою. Другий вимір можна назвати ноуменальним, ієрархічним, або елітарним.

Третій вимір – динамічний, що ґрунтується на принципі доповнювано-

сті. Демократична та ієрархічна концепції особистості є протилежними, але, виходячи з філософії Н. Кузанського, протилежності мають об'єднуватися, тому їх слід синтезувати. Демократичний та ієрархічний принципи мають не заперечувати, а доповнювати один одного, однак пріоритет має належати ієрархічному принципу. На якому б ступені духовного розвитку не перебувала людина, вона сама себе сприймає як особистість. Такі її суб'єктивні уявлення, і людина, як правило, не прагне виходити за їх межі і приймає їх за реальність. Суспільству не залишається нічого іншого, як визнати ці уявлення за об'єктивну реальність і сприймати людину як особистість. Проте з позиції принципу духовної ієрархії людина залишатиметься залежною чи посередньою. Принцип доповнюваності вимагає відмовитися від того, щоб людину однозначно вважати залежною чи посередньою, бо в кожного є особистісне начало, але воно, як правило, перебуває в нерозвинутому стані. З огляду на теорію особистості К. Роджерса [2], кожна людина вважає себе особистістю, тобто потенційно кожен має у собі особистісне начало. Тому людину слід називати «залежна особистість» чи «посередня особистість». Зазначені поняття дозволяють не порушувати ані гуманістичний принцип, ані принцип духовної ієрархії. Залежна та посередня особистість постають як незавершені особистості, які потребують для свого розвитку як внутрішньої активності, так і зовнішніх умов. Тож залежна й посередня людина є особистістю в можливості. На ступені особистості людина сягає довершеності в тому сенсі, що вона сама для себе здобуває здатність, з одного боку, керувати своїми тілесними потребами й емоціями, а з іншого, – не лише відокремлює себе від колективного несвідомого, соціально-політичних умов буття, але й активно впливає на них із метою вдосконалення.

Буття людини на кожному зі ступенів має доволі усталений характер, тому кожен тип людини займається таким видом діяльності, який відповідає його спонуканням і здібностям. Сутність кожного типу людини доволі усталена, проявляється в способі її життя, і вийти за його межі надзвичайно важко, але можливо. Залежна й посередня особистість не рефлексують щодо власної сутності, тож не знають себе. Людина здатна досягти рівня зрілої особистості, проте може не втриматися на ньому й деградувати до ступеня посередньої людини чи навіть до залежної. Індивіди, що належать до одного структурного рівня, подібні за своєю суттю, але можуть мати безліч несуттєвих соціально-психологічних та інтелектуальних відмінностей. Ступінь від ступеня якісно відрізняється, а тому перехід можливий лише за певних умов і матиме характер духовної революції.

Тривимірний зміст метафізичної теорії особистості дозволяє синтезувати принцип субординації й координації в єдине ціле, бо суспільне життя є поєднанням цих принципів. Якщо абсолютизувати закон «особистість – принцип буття», то це призводитиме до жорсткої соціально-економічної субординації (кастового, феодалного суспільства), спотворюватиме дійсність і призведе до порушення принципів гуманізму. Якщо абсолютизувати прин-

цип «кожна людина – особистість», то це вестиме до примітивізації людини, суспільного буття й панування мас та хаосу. Метафізична теорія особистості надає людині свободу вибору: залишатися на тому рівні, який є (і людина має на це повне право), чи власними зусиллями створити із себе особистість. На рівні людських відносин мусить діяти демократичний принцип: до кожної людини слід ставитися як до особистості. На рівні сутності має діяти принцип ієрархії: людину слід сприймати з позиції інтелектуально-психологічної та духовної досконалості. Тому для цілісного й об'єктивного розуміння людської сутності їх треба поєднати.

Завдяки тому, що особистісне начало наявне у свідомості будь-якої людини, вона має критерій для відповіді на вічні запитання «Хто Я?», «Хто є хто?», «Що є що?», а Істину знаходить у собі. Особистість стає критерієм людського буття не лише в плані сущого, але й у плані можливого й належного, а тому є субстанцією буття, оскільки не потребує додаткових умов свого існування, а навпаки, створює їх для інших. Знімаючи недоліки залежної й посередньої людини, особистість постає живим синтезом свободи й необхідності, самосвідомості, волі, рівності й справедливості. Вона реалізує буття на рівні належного, а тому її життєдіяльність є єдністю свідомості й буття. Про себе особистість може з повним правом сказати: «Я є!».

В ідеї особистості як первоначала метафізика знаходить своє логічне завершення. Особистість – це така остання реальність, яку людина свідомо чи несвідомо прагне досягнути в процесі подолання свого природного існування й пошуку істини, а тому в суспільстві вона є *першою* реальністю, оскільки утворює підстави буття. Особистість – це максимально мислима людська сутність, яка від епохи до епохи змінює свої соціально-психологічні ознаки, але за суттю залишається незмінною [3].

Уважаємо, що метафізична теорія особистості відкриває можливості до теоретичного й практичного осмислення причин деградаційних процесів, зокрема дозволяє дати відповіді на питання: «Хто є хто?» і «Що є що?». По-перше, «субстанцією» буття є посередня людина, яка в умовах глобалізованого світу діє з позиції пріоритету матеріального, що веде до виснаження планети. Посередня людина демонструє свою абсолютну нездатність до розв'язання проблем, блокуючи зусилля особистостей в усіх сферах суспільного життя. По-друге, дозволяє суттєво уточнити уявлення про зміст історії, яка постає як боротьба знеособленого начала з особистісним. По-третє, доводить, що світоглядною засадою подолання антрополого-глобальної катастрофи є визнання пріоритету духовного над матеріальним. По-четверте, унаочнює проблему, що людській спільноті потрібна не демократизація, а відродження духовного аристократизму. По-п'яте, надає підстави для переосмислення змісту навчально-виховного процесу й трансформації знеособленої моделі навчально-виховного процесу в альтернативно-варіативну.

Метафізичними персонажами реалізації пріоритету духовного й трансформації знеособленої парадигми в особистісну мають бути філософи, а кон-

цептуальними персонажами – психологи, освітяни й митці. Саме вони визначають ступінь зрілості громадянського суспільства, напрям його розвитку та є взірцем суспільного інтересу. Змістом діяльності метафізичних і концептуальних персонажів має бути утвердження в суспільній свідомості метафізичних законів. *Перший* – особистість є первоначалом суспільного буття. *Другий* – святим обов'язком метафізичних і концептуальних персонажів є дотримання закону особистісної спадкоємності, виховання особистості як первоначала буття має бути критерієм оцінювання їхньої діяльності. *Третій* – об'єктом діяльності метафізичних і концептуальних персонажів має бути формування особистісного начала в суспільстві. *Четвертий* – повсякденною практикою концептуальних і громадських діячів має бути гласний моніторинг за діяльністю політиків та посадових осіб для виявлення тих, хто не здатний діяти в інтересах нації. Концептуальні персонажі мають забезпечувати відповідність суспільного буття визначеним первоначалам.

Запропонована теорія особистості надає можливість поставити політику під контроль метафізичних і концептуальних персонажів. Нагальним завданням метафізичних і концептуальних персонажів є підготовка українського суспільства до необхідності реалізації ідеї особистісного буття, що потребує відповідної правової реформи.

1. Гречаний О. Ф., Сабадуха В. О. Філософія здібностей у контексті пріоритету духовного над матеріальним: монографія. Луганськ: Вид-во СНУ ім. Володимира Даля, 2015. 211 с.

2. Роджерс К. Р. Взгляд на психотерапию. Становление человека / пер. с англ., ред. и предисл. Е. И. Исениной. Москва: Прогресс, Универс, 1994. 480 с.

3. Сабадуха В. О. Метафізика суспільного та особистісного буття: монографія. Івано-Франківськ: ІФНТУНГ, 2019. 647 с.

Сабадуха Володимир Олексійович
кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри суспільних наук
Івано-Франківського національного
технічного університету нафти і газу

Пуйда Роман Богданович
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри суспільних наук,
директор Науково-технічної бібліотеки
Івано-Франківського національного
технічного університету нафти і газу
(м. Івано-Франківськ, Україна)

СУСПІЛЬНІ НАУКИ ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕЇ

Після здобуття Україною незалежності, з одного боку, учені-суспільствознавці виявилися неготовими до реформування суспільних наук, а з іншого, – держава не приділяла належної уваги сфері освіти й виховання. Безумовно, за такий стан викладання суспільних наук відповідальність перш за все несуть викладачі відповідних кафедр. Проте Міністерство освіти і науки теж усунулося від проблеми з'ясування ролі й значення суспільних наук для розбудови незалежної держави. В умовах гібридної та інформаційної війн і національної незрілості певної частини громадян України роль суспільних наук зростає. Гібридна та інформаційна війна надзвичайно загострили проблему національної зрілості громадян України та ефективної комунікації. Українське суспільство та його еліта мають знайти гідні відповіді на ці виклики [1, с. 35]. Отже, спробуємо переосмислити місце й роль суспільних наук.

Відсутність концепції викладання суспільних дисциплін надала можливість МОН України зменшити кількість аудиторних годин на їх вивчення, що в умовах недостатньо розвинутої національної свідомості є, м'яко кажучи, помилкою.

Пропонуємо в центр трикутника поставити особистість, яка є уособленням української ідеї, справедливості, патріотизму, національних цінностей, інтересів і цілей. Зробімо пояснення щодо нашого розуміння змісту поняття особистості, бо воно не збігається з панівними уявленнями. Людина в процесі життя може пройти такі стадії розвитку: залежна особистість, середня особистість, зріла особистість і геній, а може зупинитися на нижчих ступенях духовного розвитку. Сформульовані погляди на сутність людини отримали назву «концепція чотирьох ступенів духовного розвитку людини», або метафізична теорія особистості [2, с. 410; 3, с. 123], яка є, з одного боку, узагальненням поглядів Конфуція, Платона, християнських мислителів,

І. Канта, Й. Фіхте, Ф. Шеллінга, Г. Гегеля, українських філософів І. Вишенського, Г. Сковороди, П. Юркевича, І. Франка на сутність людини, а з іншого, – конкретизує концепцію А. Тойнбі. Із позиції концепції чотирьох ступенів духовного розвитку людини ми отримуємо чітке уявлення про приховані процеси, що відбуваються у світовій та українській історії [4, с. 9]. Подолати гібридний світоустрій можливо лише шляхом змістовного оновлення суспільних наук, коли вони визнають провідну ідею філософії та суспільного буття [5, с. 88].

За українську національну ідею пропонуємо прийняти концепцію чотирьох ступенів духовного розвитку людини, а точніше, формування особистості, яка здатна керуватися національними інтересами. На наше переконання, це можливо за таких умов: по-перше, коли суспільство визнає пріоритет духовного, по-друге, покладе концепцію чотирьох ступенів духовного розвитку людини в основу свого буття, по-третє, викладання суспільних наук здійснюватиметься з позиції української ідеї, національних цінностей та інтересів. Суспільні науки формують духовні засади життя нації, відтворюють систему національних цінностей, формують свідомість відповідно до української національної ідеї. На жаль, Україна ще не визначилася чітко зі змістом своєї національної ідеї, системою цінностей, тому в суспільній свідомості переважають матеріальні цінності й панує хаос.

Гібридна війна наочно демонструє, що субстанцією держави є громадяни, які не на словах, а на ділі готові самовіддано захищати й розбудовувати свою державу, мають людську гідність, національну самосвідомість, чітко дотримуються норм моралі, своїх прав і обов'язків і готові ціною свого життя відстоювати їх, сприяючи громадянському миру, злагоді в суспільстві та дотримуючись законів.

Іншою об'єктивною підставою розвитку та єдності нації є сформульований і визнаний суспільством національний інтерес, який до цього часу розуміють лише в економічному та політичному аспектах. Національний інтерес є єдністю інтересів людини, громадянського суспільства й держави. Національні інтереси мають виступати спонуканням до діяльності для членів суспільства. Отже, національний інтерес має як економічну, політичну, так і духовну складову.

Зазначимо, що задовольнити інтереси й потреби людини можливо лише за певної системи суспільних відносин. Інтерес людини полягає в тому, щоб ці відносини були максимально гармонізовані. Справжній інтерес людини полягає не лише в тому, щоб мати економічні можливості для життєдіяльності, а в тому, щоб система економічних, політичних, правових, культурних відносин допомагала людині бути суб'єктом національного життя, утворювала можливості для особистісної самореалізації. Усвідомлення окремих сторін інтересу (економічного, політичного, правового, соціокультурного) не потребує від людини особливих здібностей і зусиль і, як правило, здійснюється в процесі повсякденного життя, тоді як формування цілісного уявлення про ін-

терес нації вимагає системного вивчення суспільних наук. Отже, національний інтерес – це соціальний простір життя людини й нації, який виступає, з одного боку, зовнішньою передумовою самореалізації, а з іншого, – його творення має бути внутрішньою – духовною – потребою людини.

Так, ще на початку нашої незалежності знаний український філософ С. Кримський, осмислюючи на порозі третього тисячоліття його виклики, зробив висновок, що ХХ ст. опинилося в стані хаосу [6, с. 3].

Шукаючи відповідь на історичні виклики, перед якими опинилася Україна, С. Кримський пропонує звертатися до ідей, що «пройшли випробування всією всесвітньою історією (на зразок ідеї нації чи Декалогу)», які органічно пов'язує з духовністю [6, с. 8–9]. Щодо української ситуації орієнтація на пріоритет духовного надзвичайно актуальна, оскільки передбачає пріоритет особистостей, здатних бути спонукуваними інтересом суспільства як цілісного організму. Із цього приводу С. Кримський зазначив: «Жодна країна в жодну епоху не виходила з кризи завдяки виключно економічним обставинам. Адже в основі економічної діяльності лежить певна психокультура, що потребує відповіді на питання: для чого заробляти гроші? Усвідомлення такої психокультури як чинника діяльності й окреслює антикризовий вектор духовності, вказує орієнтири до берега спасіння» [6, с. 7]. Кожна соціально-політична руїна закінчується пріоритетом духовного.

Змінити пріоритет матеріального на пріоритет духовного – означає подолати панівне становище в суспільстві людини [2, с. 92–110]. Цю думку узагальнив Любомир Гузар, зазначивши, що в Україні все робиться навпаки: спочатку економіка, а там усе само собою стане прекрасно. Не стане. Ми матимемо добру економіку тільки тоді, коли будемо мати морально здорових людей [7, с. 16].

Життя доводить, що особистостей бракує в усіх сферах суспільства – переважають посередності, які спонукаються власною вигодою, а найчастіше зраджують національні інтереси, маніпулюючи свідомістю громадян. Переконані, що формування спеціалістів, здатних спонукатися українською ідеєю й діяти відповідно до національних інтересів, безпосередньо залежить від якості викладання суспільних наук. Отже, держава, з одного боку, має підвищити вимоги до викладання суспільних наук, а з іншого, – потрібно надати їм відповідний статус. Проте в умовах автономії університетів очікувати на готову концепцію викладання суспільних наук недоречно. Слід починати розробляти концепцію на рівні університетів і кафедр.

Викладання суспільних і гуманітарних наук у сучасних європейських вишах підпорядковано формуванню певних компетенцій. Спеціаліст має бути, по-перше, політично й соціально компетентним, здатним нести відповідальність за відтворення соціальної справедливості й функціонування демократичних інститутів, уміти регулювати конфлікти; по-друге, мати здатність до життя в багатокультурному, багатонаціональному суспільстві й навички толерантного ставлення до представників інших культур, мов та релігій; по-

третє, мати компетенції до письмового й усного спілкування, зокрема іноземними мовами; по-четверте, володіти компетенціями, що пов'язані з функціонуванням інформаційного суспільства; по-п'яте, мати потребу в постійному підтриманні професійної конкурентоспроможності, здатності до адаптації в умовах, що постійно змінюються [8, с. 8–10].

Зазначений підхід до якостей спеціаліста з вищою освітою має сенс, утім, він охоплює лише сферу професійної діяльності. На жаль, в умовах реформування школи говорять лише про компетенції і не згадують про духовні цінності. Не закреслюючи запропонованих Радою Європи підходів до гуманітарної складової освіти, розширимо ці компетенції щодо духовних засад буття, компетенціями до відтворення яких мусить володіти людина з вищою освітою. Спеціально підкреслимо, що компетенції, запропоновані Радою Європи, не закреслюють національні цінності й інтереси й не повинні стояти над ними.

Процес переосмислення призначення суспільних наук, місця та ролі гуманітаріїв в українських реаліях відбувається дуже повільно. Звичайно, постає нова проблема: за яких умов викладачі кафедр суспільних наук зможуть повернутися до свого первісного призначення – виконувати роль носія духовних цінностей і духовного провідника. Змінюються культури, ідуть у небуття держави – усе тече, утім, «вічним» залишається панівне становище в суспільстві людини посереднього рівня розвитку. Духовне відродження людської спільноти, і української зокрема, залежить від переосмислення гуманітаріями свого призначення.

Події, що склалися після Революції Гідності – це реальний шанс суспільствознавцям реабілітуватися й очолити рух української нації.

Осмислюючи причини, завдяки яким Україна вистояла у 2014–2015 роках, у найтяжчий період гібридної війни, варто зазначити, що це сталося завдяки пріоритетній ролі духовних цінностей. Уважаємо, що формування здатності до відтворення духовних засад буття та виховання молоді в дусі національних цінностей та інтересів має бути в центрі уваги не лише викладачів суспільних наук, але й держави. У національних цінностях та інтересах молода людина має побачити й відчути себе органічною складовою суспільства. Лише за таких умов національні інтереси можуть бути підґрунтям самореалізації. Зауважимо, що автоматично таке поєднання не відбудеться. Чому держава в умовах інформаційної й гібридної війни не приділяє належної уваги суспільним наукам і взагалі духовним цінностям? А тому, що в суспільстві переважає посередність. Умовою розв'язання проблем і суперечностей є визнання світоглядного закону «особистість – принцип буття». Цей закон означає, що пріоритет у суспільстві має належати особистостям, які здатні діяти в інтересах суспільства. Цілісне розуміння української ідеї, національних цінностей, інтересів і цілей нації потребує від суспільствознавців чітко усвідомленої особистісної позиції, державницького мислення й визнання значущості суспільних наук для забезпечення української національної ідеї.

1. Пуйда Р. Аспекти історії культури у міжнародній комунікації суспільства. *Актуальні тенденції розвитку суспільних наук в Україні: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 10–11 листопада 2017 р.). С. 93-95 с.
2. Сабадуха В. О. *Метафізика суспільного та особистісного буття: монографія*. Івано-Франківськ: ІФНТУНГ, 2019. 647 с.
3. Сабадуха В. О. *Українська національна ідея та концепція особистісного буття: монографія*. 2-е вид., випр. Івано-Франківськ: Фоліант, 2012. 176 с.
4. *Світова гібридна війна: український фронт: монографія / за заг. ред. В. П. Горбуліна*. Київ: НІСД, 2017. 496 с.
5. Сабадуха В. О. *Декаданс філософії: причини і наслідки. Глобалізований світ: випробування людського буття: Міжнародна науково-теоретична конференція, 6–7 жовтня 2017 р.: матеріали доповідей і виступів*. Житомир: Вид-во Євенок О. О., 2017. С. 139–143.
6. Кримський С. Б. *Заклики духовності XXI століття: з циклу щоріч. пам'ят. лекцій ім. А. Оленської-Петришин*. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2003. 32 с.
7. *Три дороги: Бесіди Блаженнішого Любомира Гузара з журналістами / упор. К. Щоткіна*. Львів: Друкарські куншти, 2013. 120 с.
8. Перегуда Є. *Про нерозривність союзу фізиків і ліриків. Український тиждень*. 2015. № 8 (380). С. 32–34.

Сенкевич Геннадій Анатолійович
кандидат наук із соціальних
комунікацій, доцент, доцент кафедри
журналістики Університету
митної справи та фінансів
(м. Дніпро, Україна)

СОЦІАЛЬНЕ ЗНАЧЕННЯ КОНЦЕПЦІЇ РОЗВИТКУ НАУКИ ТОМАСА КУНА

У філософію науки «парадигма» входить із працями Г. Бергмана, однак справжній пріоритет у її використанні й поширенні належить Томасу Куну – американському фізику й історику науки, автору книги «Структура наукових революцій», що стала філософським і соціологічним бестселером. Праця уперше видана в 1962 році, у 1970 році вийшло її друге, доповнене видання. Із тих пір з'явилося безліч публікацій, у яких його концепцію так чи інакше інтерпретують, використовують, викладають або критикують.

Концепція розвитку науки Т. Куна є, по суті, водночас і філософсько-методологічною, й історіографічною. Інтерес Т. Куна до розвитку наукових теорій і революцій у науці виник із міркувань над деякими фундаментальними розбіжностями між суспільними й природничими науками. Дослідивши глибше цю невідповідність, Кун увів у науковий обіг поняття парадигми як концептуальної схеми, яку визнають члени наукового співтовариства як ос-

нову їхньої дослідницької діяльності, і із цієї позиції переглянув усю історію європейських наук.

Т. Кун, уводячи поняття «парадигма», мав на меті відшукати термін, здатний адекватно описувати на найбільш загальному рівні процеси, що відбуваються у сфері методологічних підстав пізнання в періоди як «нормального», так і кризового стану науки. Кризові стани, відповідно до Куна, «у найбільш загальному вигляді можна характеризувати як ситуацію зміни основної пізнавальної парадигми й трансформації акцентів у проблемно-предметній галузі» [3].

Незважаючи на те, що поняття парадигми в Куна становить «вигадливу двоприродну суміш парадигми знання з парадигмою пізнання» [1, с. 17] та зазнавало змін (саме тому в його концепції сучасники розгледіли необґрунтовано розширене трактування поняття, що викликало дискусію), – основні терміни й концепти його теорії парадигми складають основу філософського термінологічного базису.

Сучасні філософи в базовому визначенні Т. Куна щодо парадигми виділяють два значення: 1) сукупність переконань, у тому числі філософських, цінностей, методологічних та інших засобів, що поєднує це наукове співтовариство, формуючи в ньому особливий «спосіб бачення»; 2) зразок, приклад вирішення проблем, завдань, «головоломок», використовуваних цим співтовариством [4, с. 37].

Звертаючись до першоджерела, наведемо кілька висловлювань самого Т. Куна. «Під парадигмою я розумію визнані всіма наукові досягнення, які протягом певного часу дають науковому співтовариству модель постановки проблем і їхніх рішень» [2, с. 11]. Наукові парадигми, на його думку, являють собою «загальноприйняті приклади фактичної практики наукових досліджень – приклади, які включають закон, теорію, їхнє практичне застосування й необхідне устаткування, – усе в сукупності дає нам моделі, з яких виникають конкретні традиції наукового дослідження.

Учені, наукова діяльність яких будується на основі однакових парадигм, опираються на ті самі правила й стандарти наукової практики» [2, с. 15]. Парадигмою Т. Кун називає також сукупність методів і прийомів, якими користується те або інше наукове або філософське співтовариство, об'єднане загальною науковою або філософською ідеологією, на відміну від інших співтовариств, об'єднаних іншою ідеологією й, відповідно, що мають свої парадигми.

Парадигма – це певний стереотип сприйняття й реагування на проблеми. При цьому, як і в ситуації сприйняття будь-яких об'єктів, те, що дослідник бачить, залежить як від того, на що він дивиться, так і від того візуально-концептуального досвіду, крізь призму якого він бачить об'єкт. Інакше кажучи, парадигма – це насамперед новий спосіб упорядкування видимого, що дозволяє як утворювати нові концептуальні порядки, так і вводити до них явища й предмети, які раніше впорядкуванню не піддавалися або не підлягали [2, с. 153].

Парадигмальність Т. Кун пов'язує насамперед із науковим пізнанням. У зв'язку з цим у науці він виділяє три генетичних стани: допарадигмальна наука, нормальна (парадигмальна) наука, екстраординарна наука, або період зміни парадигм. Комбінація (екстраординарна наука, або період зміни парадигм) характеризує поліпарадигмальну науку, і зокрема таку, коли одна парадигма поступається місцем іншій (іншим), і вони продовжують якийсь час співіснувати разом, не замикаючись у собі й будучи відкритими для будь-яких проблем. «Збільшення конкуруючих варіантів, готовність випробувати що-небудь ще, вираження явного невдоволення, звертання за допомогою до філософії й обговорення фундаментальних положень – все це симптоми переходу від нормального дослідження до екстраординарного» [2, с. 122].

«Нормальною наукою» Томас Кун називає науку, засновану на парадигмі. У науковому пізнанні виникають кризові явища у зв'язку з появою труднощів у розвитку «нормальної науки». Це пов'язано насамперед з новими даними, які в рамках прийнятої парадигми виглядають аномаліями.

У цих умовах учені будуть намагатися модифікувати прийнятну теорію, дати таку інтерпретацію новому явищу, яка б не суперечила вихідним принципам. Учені починають по-різному ставитися до парадигми, відповідно, змінюється характер їхніх досліджень. Збільшення конкуруючих варіантів, готовність випробувати що-небудь ще, вираження явного невдоволення, звернення за допомогою до філософії й фундаментальних положень – усе це симптоми переходу від нормального дослідження до екстраординарного. Таким чином, виникає кризова ситуація. Вона вирішується зрештою тим, що виникає нова парадигма. Тим самим у науці відбувається справжня еволюція. І знову складаються умови для функціонування «нормальної науки».

Так, визначаючи «нормальну роботу» в «нормальній науці», Т. Кун доказово аргументує, що робота тут ведеться одночасно і з фактами, і з теоріями, і дає не тільки нову інформацію, але й уточнення парадигми. Цю роботу можна звести до вирішення трьох класів проблем: до встановлення значних фактів, до зіставлення фактів і теорії, до розробки теорії. Т. Кун помічає: «...що вони, зрозуміло, не вичерпують всю наукову проблематику без залишку. Існують також екстраординарні проблеми, і, імовірно, саме їхній правильний дозвіл робить наукове дослідження в цілому особливо цінним» [2, с. 10].

Двома основними соціальними характеристиками парадигми є здатність залучити на тривалий час групу прихильників із конкуруючих напрямів наукових досліджень, а також достатня відкритість, щоб нові покоління вчених могли в їхніх рамках знайти для себе невирішені проблеми будь-якого виду. Парадигми дають ученим не тільки план діяльності, але також указують і деякі істотні напрями для реалізації плану.

Т. Кун акцентує на можливості виділення двох основних аспектів парадигми: епістемного (епістемічного) й соціального. В епістемічному плані парадигма – це сукупність фундаментальних знань, цінностей, переконань і технічних прийомів, що виступають як зразок наукової діяльності, у соціаль-

ному парадигму характеризують через конкретне наукове співтовариство, яке поділяє її, цілісність і межі якого вона визначає.

За твердженням ученого, немає й бути не може факторів, не залежних від наукової парадигми. Неможлива, на його погляд, й емпірично нейтральна мова спостереження. Учені, які входять до наукового співтовариства, бачать світ крізь призму прийнятої парадигми. Тому що не факти визначають теорію, а теорія вибирає ті або інші факти, які можуть увійти в її осмислений досвід.

Цінність роботи Т. Куна – у встановленні значеннєвих меж терміна «парадигма». Простір парадигми обмежено, за Куном, з одного боку, поняттям «зразок», а з іншого боку – «дисциплінарна матриця». Намагаючись більш точно експлікувати поняття «парадигма», Кун надалі трансформував його в поняття дисциплінарної матриці, що враховує як належність учених до певної дисципліни, так і систему правил наукової діяльності.

1. Буряк В. Д. Інформаційно-свідомісний інтелектуалізм і нова парадигма часу (спроба «вписування» української публіцистики в нові інтелектуальні параметри інформаційного відображення). *Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия «Филология»*. 2005. Т. 18 (57). № 3. С. 16–19.

2. Кун Т. Структура научных революций. Москва: Прогресс, 1977. 298 с.

3. Лутай С. В. Синергетическая парадигма как философско-методологическая основа решения главных проблем XXI века. URL: <http://www.synergetics.org.ua/:92>.

4. Михайлин І. Л. Закон «розгалуження знань» у журналістикознавстві крізь оптику інформаційного суспільства. *Наукові записки Інституту журналістики: науковий збірник* / за ред В. В. Різуна; КНУ ім. Т. Г. Шевченка. Київ, 2008. Т. 30. С. 35–39.

Серга Дар'я Олександрівна
студентка юридичного факультету
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Халапсіс Олексій Владиславович
доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри соціально-
гуманітарних дисциплін
Дніпропетровського державного уні-
верситету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ЩО ТАКЕ ЩАСТЯ?

Із наукової точки зору, щастя – це психоемоційний стан цілковитого вдоволення життям, відчуття глибокого задоволення та радості; те, що викликає відчуття найвищого задоволення життям, дає радість людині; стан чи

якість бути щасливим; насолоджувальний досвід чи емоція, що породжується від володіння добром чи задоволення бажань; утіха, приємність; благословенність [1].

Для досягання щастя існує певна «традиційна» схема, чи так звані його складові: сім'я, кар'єра, успіх, кохання, самореалізація [2].

Якщо це любов, то людина буде перебувати в постійному її пошуку, якщо кар'єра – наполегливо працювати щодня, щоб досягати вищих вершин. Якщо це успіх, то людина буде намагатися бути успішною у всьому. Проте не все так просто. Отримавши бажане, ми починаємо боятися втратити його, адже, на нашу думку, без цього щастя буде неповним [3].

Із позиції філософії щастя можна розглядати по-різному. По-перше, щастя виступає як певний ідеал, який неможливий у земному житті. Але його можна отримати як винагороду за земні справи в загробному житті, тобто людина за високі моральні цінності, високоморальні вчинки після смерті отримує свою винагороду – потрапляє до раю. По-друге, із позиції християнства, святий Фома Аквінський визначає абсолютним щастям тісний зв'язок із Богом. У свою чергу, Блаженний Боецій визначав, що Бог і є те саме Щастя, люди можуть бути щасливими, беручи участь у щасті Бога. По-третє, згідно з Аристотелем, щастя є дією відповідно до своєї природи. Риби щасливі, бо вони мають змогу плавати, а птахи щасливі, бо вони мають змогу літати. Натомість природу людини характеризує здатність творити й мислити, формувати політичні організації, відтак найщасливішим є філософ і державний діяч. Аристотель, однак, і не применшував роль фізіологічних потреб [4].

Розглядаючи щастя в широкому значенні, можемо сказати, що це саме життя, в усіх його барвах. Життя непередбачуване, воно ставить перед нами безліч випробувань, які ми долаємо заради однієї мети – бути щасливими. Для когось щастя – це мати велику дружну сім'ю, у якій усі один одного підтримують і розуміють; бути з людиною, яка тебе кохає і яку кохаєш ти; досягти високого кар'єрного успіху; народження нового життя (дитини). Можна навести багато прикладів щастя, адже в кожній людині існує особисте поняття щастя [5].

Подекуди щастя виражається в досить простих на перший погляд речах. Переконливим прикладом можуть слугувати життєві обставини, які трапилися з моїм односельчанином. Чоловік, про якого буде йти мова, пішов на війну. Під час чергового наступу ворога відбувся вибух у траншеї, і чоловік утратив око та ногу. Його боротьба за життя була досить складною й тривалою, він переніс безліч операцій, провів багато місяців у лікарні. Після того як всі його випробування закінчилися, він повернувся додому й завітав до моїх батьків у гості. Як би складно не було говорити про його важкий шлях, я задала йому таке запитання: «Як Ви відчуваєте себе в “новому” тілі?». Він довго вагався, відповідати мені чи ні, але все ж таки сказав: «Мені поки що складно прийняти себе “нового”, але, пройшовши цей шлях, я зрозумів, що для мене є щастя. Я не маю одного ока, але я щасливий, що маю хоча б одне,

яким можу дивитися на прекрасні квіти та яскраві барви нашої країни. Я щасливий, що маю хоча б якусь змогу пересуватися самостійно. Я щасливий, що мої руки можуть щось робити». Виходячи з цієї життєвої ситуації, можемо сказати, що щастя існує в так званих дрібницях, адже втрачаючи певні можливості нашої життєдіяльності, ми розуміємо, що щастя також полягає у змозі повноцінно жити.

Отже, щастя не вимірюється в якихось розрахункових одиницях. Це поняття стосується духовного світу людини. А скільки людей – стільки світів. Тож зрозуміло, що кожен витлумачуватиме щастя по-своєму. Для когось – це задоволення, втіха; для когось – добробут. Хтось щастя розуміє як удачу, талант. Для інших щастя – це радість. Оскільки кожна людина живе своїм життям, то й відчуття втіхи від нього в кожного своє. Саме тому й найзагальніші рекомендації, як жити, щоб досягти щастя, є досить умовними.

1. Щастя. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A9%D0%B0%D1%81%D1%82%D1%8F>.

2. Григорчак О. Що таке щастя та як стати щасливим? URL: <https://blagoslovennya.org/schastya>.

3. Щастя. Українська мала енциклопедія: у 16 кн., 8 т. / проф. Є. Онацький. Буенос-Айрес, 1967. Т. 8, кн. XVI. С. 2100–2101.

4. Щастя. Сучасний словник з етики / М. Г. Тофтул. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. 416 с.

5. Татаркевич В. О счастье и совершенстве человека. Москва: Прогресс, 1981. 292 с.

Сіромська Ганна Миколаївна
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри
соціально-поведінкових,
гуманітарних наук та економічної
безпеки Львівського державного
університету внутрішніх справ
(м. Львів, Україна)

АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ІНОЗЕМНИХ ГРОМАДЯН В СРСР

Правовий статус особи вважається однією з найважливіших політико-юридичних категорій, яка безпосередньо пов'язана з політичним режимом, рівнем демократії й дотриманням прав людини. Чим вищим є рівень демократії та правопорядку, тим забезпеченішим є правовий статус іноземців та осіб без громадянства на території держави, яку вони відвідують. Відповідно до цього принципу у країнах з авторитарним чи тоталітарним характером правління правове становище іноземних громадян набувало власної специфі-

ки [1, с. 58]. Так, правове становище іноземних громадян, тобто сукупність наданих їм прав і покладених на них обов'язків, у Радянському Союзі визначалось передусім внутрішнім законодавством (на загальнодержавному й республіканському рівнях), тоді як міжнародно-правові норми на практиці часто ігнорувались [2, с. 33].

Задекларований Україною курс на європейську інтеграцію спонукає нашу державу максимально адаптувати національне законодавство до міжнародних правових норм, відмовившись таким чином від окремих обтяжливих та обмежувальних практик, у тому числі й перетину кордону іноземними громадянами, які свого часу дісталися нам у спадок від Радянського Союзу. За таких обставин дослідження радянського досвіду регулювання процедури перетину кордону іноземцями є фактично вивченням місця минулого в нашому теперішньому, а відтак злободенним та актуальним.

Відповідно до ст. 7 «Основ законодавства СРСР і Союзних республік про адміністративні правопорушення» 1980 р., адміністративним правопорушенням (проступком) вважалася протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягала на державний чи громадський порядок, соціалістичну власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законодавством передбачена адміністративна відповідальність. Адміністративна відповідальність наступала з шістнадцятилітнього віку [3].

Радянське законодавство визначало однакову правосуб'єктність іноземців, осіб без громадянства та громадян СРСР. Іноземні громадяни, учинивши адміністративний проступок на території СРСР, несли відповідальність на загальних підставах із громадянами СРСР, окрім випадків, передбачених законодавством та міжнародними договорами щодо надання їм імунітету (дипломатичної недоторканності) [3]. За вчинені адміністративні правопорушення застосовувалися такі стягнення: попередження; штраф; відшкодувальне вилучення або конфіскація предмета, що був знаряддям здійснення адміністративного правопорушення або його безпосереднім об'єктом; позбавлення спеціального права, наданого конкретній особі (права на управління транспортними засобами, права полювання); виправні роботи; адміністративний арешт [3].

Умови в'їзду/виїзду іноземних громадян із Радянського Союзу були прописані в «Положенні про в'їзд в СРСР і про виїзд з СРСР № 801» 1970 р., Законі «Про правове становище іноземних громадян в СРСР» 1981 р. та інших законодавчих актах. Згідно з цими документами, передбачався в'їзд іноземців на територію СРСР за чинними закордонними паспортами чи за наявності інших дозволів, виданих компетентними на це радянськими органами [4]. В'їзд іноземних громадян в СРСР здійснювався через контрольні-пропускні пункти (КПП) прикордонних військ, де перевіряли документи, ставили штамп із зазначенням часу й місця перетину державного кордону. Після цього іноземці зобов'язувались оформити документи, що підтверджу-

вали право на проживання в СРСР, та впродовж 24-х годин зареєструватись – стати на облік в органах МВС [5].

Перетинаючи державний кордон СРСР, іноземні громадяни проходили обов'язковий митний контроль. Порядок перетину державного кордону регулювала ст. 9 Закону «Про державний кордон СРСР» [6]. Водночас ст. 17 Митного кодексу СРСР 1964 р. передбачала, що особи, які прибували чи залишали територію СРСР, зобов'язувались пройти митний контроль [7]. Митний контроль здійснювався після перевірки прикордонними службами дозвільних документів на право перетину кордону. Речі для особистих потреб не підлягали оподаткуванню (траплялися, щоправда, випадки, коли іноземці під виглядом особистих речей привозили певні товари на продаж жителям СРСР – Г. С.). Порядок пропуску іноземної валюти визначався спеціальними правилами, затвердженими Міністерством зовнішньої торгівлі за погодженням із Міністерством фінансів СРСР [8, с. 35].

Найбільш поширене звинувачення в адміністративному правопорушенні, що інкримінувалося іноземцям, – незаконна купівля, продаж, обмін іноземної валюти. За такі правопорушення передбачався штраф у розмірі до 100 крб з конфіскацією валюти та платіжних документів. Якщо ж упродовж року особа, котра вчиняла такий проступок, знову його повторювала, то сума штрафу складала до 200 крб із конфіскацією валюти. Цьому виду злочину особливо приділяли увагу в УРСР та Радянському Союзі загалом, оскільки штрафи, накладені на порушників, значно поповнювали бюджет країни. Так, лише в першому півріччі 1988 р. в СРСР у т. зв. «спекулянтів» було вилучено 130 000 дол., унаслідок накладених штрафів надходження до державної скарбниці склали 185 тис. крб [9, с. 240].

У разі виявлення порушення з боку іноземних громадян працівники органів внутрішніх справ передусім з'ясовували, чи підлягала ця особа дипломатичній недоторканності за наявності спеціальної дипломатичної, службової чи консульської карточки, виданої Міністерством іноземних справ СРСР. Після з'ясування особи порушника працівники міліції складали в присутності свідків протокол про порушення та в установленому порядку передавали ці документи в Міністерство внутрішніх справ та Управління внутрішніх справ [10, с. 429].

За порушення іноземцями правил перебування в СРСР, зокрема без документів на право проживання, недотримання встановленого порядку реєстрації, прописки чи пересування, терміну виїзду, транзитного проїзду, до них застосовувалися такі адміністративні стягнення, як попередження чи штраф у розмірі 50 крб. За повторне вчинення такого проступку в межах одного року іноземця могли покарати позбавленням волі строком на один рік, виправними роботами на такий самий термін або ж штрафом до 200 крб [9, с. 240].

Кожний виявлений факт правопорушення працівник міліції фіксував шляхом складання протоколу, у якому зазначав обставини вчинення проступку та особисті дані порушника. Рішення про застосування покарання у ви-

гляді попередження чи штрафу приймав начальник міського управління внутрішніх справ, щодо всіх інших видів стягнень – Міністерство внутрішніх справ та Управління внутрішніх справ СРСР [10, с. 429].

За порушення законодавства про правове становище іноземних громадян в СРСР їм могли зменшити термін перебування в країні [4]. Таке рішення щодо громадян, які прибули у приватних справах, приймали за погодженням з органами держбезпеки, як правило, Міністерство та Управління внутрішніх справ, які надавали дозвіл на тимчасовий в'їзд в СРСР. Рішення виконували шляхом пред'явлення їх порушникам та внесенням відповідних записів у в'їзні/виїзні візи або свідоцтва про запрошення.

Окрім цього, законодавством СРСР передбачалося право на видворення іноземних громадян із Радянського Союзу. Підставами для такого рішення слугували: 1) дії іноземця суперечили інтересам дотримання державної безпеки чи охорони суспільного порядку; 2) це було потрібно для охорони здоров'я, захисту прав і законних інтересів громадян СРСР; 3) він грубо порушив законодавство про правове становище іноземних громадян в СРСР, митне або валютне законодавство (наприклад, вдався до обміну валюти у спекулянтів) [11, с. 32].

Матеріали щодо видворення іноземців, які перебували в СРСР у приватних справах чи постійно проживали на території країни, оформлювали МВС, УВС та погоджували відповідні органи КДБ. Залежно від характеру порушення рішення у справі приймали МВС СРСР або ж КДБ СРСР. Про прийняте рішення іноземному громадянину повідомляли під розписку, одночасно вручали примусову візу на виїзд із країни. У випадку ухиляння іноземця від виконання цього рішення складали протокол і виносили постанову про видворення його в примусовому порядку. Отримавши санкцію прокурора, працівники міліції затримували іноземного громадянина на термін, необхідний для видворення, і під конвоєм доставляли його на контрольно-пропускний пункт виїзду з країни [10, с. 430].

Таким чином, адміністративна відповідальність іноземних громадян в СРСР передбачала: попередження, штрафи, відшкодувальне вилучення або конфіскацію предмета, незаконно ввезеного в країну, позбавлення спеціального права, наданого конкретній особі (права на управління транспортними засобами, права полювання), виправні роботи, адміністративний арешт, видворення.

Література

1. Сіромська Г. М. Закон «Про правове становище іноземних громадян в СРСР» 1981 року: основні положення та застосування. *Соціально-правові студії*. 2020. Вип. 4(10). С. 57–63. DOI: 10.32518/2617-4162-2020-4-57-63.
2. Радченко О. «Интурист» в Украине 1960–1980 годов: между красной пропагандой и твердой валютой: монография. Черкассы: Издательство Ю. А. Чабаненко, 2013. 203 с.
3. Основы законодательства Союза ССР и Союзных республик об администрати-

вных правонарушениях (приняты Верховным Советом СССР 23 октября 1980 г. № 3145-Х. URL: <http://www.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc&base=ESU&n=1730#07983935819879028>.

4. О правовом положении иностранных граждан в СССР: Закон Союза Советских Социалистических Республик, 1981 г. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v5152400-81#Text>.

5. Положение о въезде в Союз Советских Социалистических Республик и о выезде из Союза Советских Социалистических Республик от 22 сентября 1970 года № 801 (с изменениями на 28 августа 1986 года). URL: <http://docs.cntd.ru/document/901770755>.

6. О государственной границе СССР: Закон СССР, 24 ноября 1982 г. URL: http://shieldandsword.mozohin.ru/documents/law_border241182.htm.

7. Таможенный кодекс СССР (утвержден Указом Президиума Верховного Совета СССР от 5 мая 1964 г.). URL: www.economics.kiev.ua/download/ZakonySSSR/data03/tex15690.htm.

8. Предупреждение правонарушений в отношении иностранных граждан: сборник документов и материалов / сост. И. Н. Ивашкив, В. Г. Шелестюк. Киев: РИО МВД УССР, 1985. 128 с.

9. Лазарев Л., Марышева Н., Пантелеева И. Иностранцы граждане: правовое положение. Москва: Русское право, 1992. 320 с.

10. Административная деятельность органов внутренних дел / под. ред. Л. Попова. Москва: МВШМ, 1983. 545 с.

11. Корнюшин В., Никитин Л. Контрабандисты привлечены к ответу. *Сборник статей об агентурно-оперативной и следственной работе КГБ СССР*. 1985. № 105. С. 32–36.

Скловский Игорь Зиновьевич
доктор философских наук, доцент,
профессор кафедры философии,
социологии и менеджмента
социокультурной деятельности
Южноукраинского национального
педагогического университета
им. К. Д. Ушинского
(г. Одесса, Украина)

3. ФРЕЙД И ПОСЛЕДОВАТЕЛИ ЕГО ГУМАНИСТИЧЕСКОЙ КОНЦЕПЦИИ В УКРАИНЕ

Автор предпринял попытку герменевтического анализа виртуального взаимодействия выдающихся гуманистов первой половины XX века – З. Фрейда, К. Юнга и А. Макаренко, не пожелавших принять «новые порядки» тоталитарных режимов, которые начали формироваться в период между двумя мировыми войнами в Советской России и Западной Европе. Национальная идея как поиск современного типа духовной интерпретации борьбы за право иметь свободное измерение собственного понимания архетипа Украи-

ны соотносится со спецификой понимания роли фрейдизма в формировании украинской идеи, образования и воспитания. Теория социальных изменений в мире и в Украине свидетельствует о том, что чем выше уровень альтернативной социокультурной активности, тем выше поднимается гражданская способность к объединению разнообразных социальных сил в Украине (Е. Боринштейн, А. Халапсис).

Борьба за соборность государства объективно подталкивает воспитанников А. Макаренко к конструктивному диалогу, поскольку именно в социокоммуникативных процессах духовная культура молодых патриотов обогащается гражданским смыслом, частично привлекает те или иные аксиоматические принципы партнеров по социокоммуникативным переговорам в философско-гуманистическое осмысление ценности жизни человека и смыслов бытия [2; 4]. Концепция А. Макаренко, который, сохраняя исторический оптимизм, использовал фрейдизм как скрытую от советского официоза социально-психологическую силу, направлена на преодоление примитивного воззрения власти на носителей украинской идеи, патриотизма жителей небольших городков и сёл, украинских обычаев и традиций.

Постнеклассическая метафизика изучения украинского опыта просветителями информационной эпохи (В. Вернадский, А. Макаренко, З. Фрейд) реконструирует дух истории политической мысли. Она включает в себя метафизику, политологию, теорию социальных изменений и социальную стратификацию, социологию и конфликтологию, логику исторической нации, возрождая архетипы украинофильства, романтической и просветительской эпох. Наследие духовных лидеров политической нации раскрывается в терминах футурологии, которая определяет процедурную логику образовательной софократии и воспитательного пространства как «чудесный» контекст философии истории, что в данном случае является лучшим способом понимания метафизики «субстанциального», а именно – трансцендентной глубины проникновения в психолого-педагогический тезаурус А. Макаренко. Украинский реформатор считал, что основой динамики национального бытия является представитель духовной элиты, патриот по характеру и структуре своего воспитания, интеллектуальный носитель романтических и просветительских глубин национальной мечты. Заниматься же формированием его духовной, моральной и профессиональной культуры должен казакофильско-кордоцентричный персонал [1]. В творчестве выдающегося педагога подчеркивается профессиональная психолого-педагогическая и социокультурная составляющая его собственной философии истории, а также просматривается влияние рыцарского образа «Дон Кихота Запорожского» на исполнение роли А. Макаренко как организатора скрытого сопротивления психологическому и социально-политическому имперскому вторжению в систему образования и воспитания. Тоталитарный режим пытался свергнуть в детских образовательных и воспитательных учреждениях гуманизм, грубо отрицая человеческие свободы, маскируя их псевдо-революционной фразеологией. Феномен вульгарных проявлений массового

психологического и физического насилия выступал как форма «неизбежной» классовой борьбы в советском обществе. Однако в психолого-педагогической системе А. Макаренко именно дух украинофильства постепенно превращает «маленького» человека (шестерёнки) из инструмента советской бюрократии и деспотизма в осознанную и производительную силу, сделав свой сознательный выбор на основе европейских ценностей, социально-философских и гуманитарных наук в пользу европейского пути Украины.

Одна из европейских ценностей – «культура смеха» – была досконально исследована З. Фрейдом. Психоаналитик предложил по-новому рассматривать характер «доброго рыцаря» Дон Кихота де ла Манча, поскольку доблестный рыцарь не является комическим героем, а юмористическое веселье возникает из сдерживания некоторого аффективного возбуждения [3]. Изначально Дон Кихот де ла Манча был чисто комической фигурой, большим ребенком, увлеченным рыцарскими «фантазиями». Мигель де Сервантес наградил свою личность глубокой мудростью и благородными намерениями как символическое воплощение идеализма, которая твердо верит в романтически-просветительскую реализацию своих целей и буквально выполняет свои обещания. Именно тогда этот человек перестает производить комическое впечатление. Карл Юнг продолжил фрейдистское познание гуманизма и символизма добра и зла в своих ключевых научных работах, раскрывающих гуманистическую ориентацию архетипов европейского благородства [5]. У Макаренко есть возможности получить архимедову точку опоры за пределами своего мира, опираясь на которую он может «вывести из петель» свое ограниченное во времени сознание и обнаружить скрытых персонажей в научной и литературной работе [1, с. 126].

Пассионарность диалога цивилизованных украинских патриотов как результат унижения национального духа свободы проявляется в картезианском смысле (Рене Декарт), традиционном для всего многообразия форм украинского сопротивления недемократическим тенденциям, когда увеличивается диапазон неудовлетворенности уровнем ассимиляции и бюрократизации, нетолерантности и попрания гражданских свобод.

1. Аксёнова В., Скловский И. Личность как феномен цивилизованного принятия европейских ценностей. *Проблемное пространство современного общества: философско-коммуникативные и педагогические интерпретации: коллективная монография*. Ч. I. Варшава: ВМТ Erida Sp. z o o, 2019. С. 126–140.

2. Борінштейн Є. Р. Соціокультурна толерантність у сучасному українському суспільстві. *Глобальні проблеми сучасності у контексті историко-філософського знання*. Одеса: ДЗ «ПНПУ імені К. Д. Ушинського», 2016. С. 13–27.

3. Фрейд З. Эго и ид и другие работы. *Стандартное издание полных психологических работ Зигмунда Фрейда*. Т. XIX (1923–1925). Лондон: Hogarth Press и Ин-т психоанализа, 1961. 308 с.

4. Halapsis A.V. God's of transhumanism. *Anthropological measurements of philosophical research*. 2019. Vol. 16. P. 78-90. Doi: 10.15802/ampr.v0i16.1888397.

5. Юнг К. Духовные проблемы современного человека. Сознание и бессознательное. Санкт-Петербург: Университетская книга, 1997. С. 474–499.

Слободянюк Микола Анатолійович
доктор історичних наук, професор,
професор кафедри філософії
та українознавства Дніпровського
національного університету
залізничного транспорту
імені академіка В. Лазаряна
(м. Дніпро, Україна)

МІСЦЕВІ ВИБОРИ 2020 РОКУ: НОВІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ШЛЯХИ РОЗВИТКУ

Місцеві вибори 2020 р. в силу низки причин відзначилися низькою явкою виборців, але викликали жвавий інтерес політиків та експертів. Комітет виборців України порівняв результати провладних партій на місцевих виборах за 2010–2020 рр. Було проаналізовано кількість депутатських мандатів, отриманих партією «Слуга народу» на чергових місцевих виборах 25 жовтня 2020 року, партією «Блок Петра Порошенка» на місцевих виборах 25 жовтня 2015 р. та «Партією регіонів» на місцевих виборах 31 жовтня 2010 р. У підсумку партія «Слуга народу» отримала менше депутатських мандатів у містах – обласних центрах та м. Київ, ніж «Блок Петра Порошенка» та «Партія регіонів». У цілому за результатами місцевих виборів 2020 року лише 13 % обраних депутатів були висунуті партією «Слуга народу». Це менше, ніж у БПП (19 %) та втричі менше, ніж у «Партії регіонів» (38 %) [1].

Після незаперечної перемоги на президентських і парламентських виборах В. Зеленський і його партія зазнали відчутної поразки на виборах муніципальних. У жодному з обласних центрів мешканці не обрали міським головою представника від «Слуги народу». Для порівняння: у 2015 р. від БПП було обрано 5 міських голів, у 2010 році від «Партії регіонів» – 10 голів. Саме в цих містах концентруються основні фінансові та матеріальні ресурси областей, їх промисловий та інтелектуальний потенціал.

Попри жорстку конкуренцію більшість мерів ключових міст були переобрані на наступний термін: В. Кличко в Києві, Б. Філатов у Дніпрі, Г. Труханов в Одесі, Г. Кернес у Харкові, А. Садовий у Львові, О. Сенкевич у Миколаєві, А. Бондаренко в Черкасах, А. Райкович у Кропивницькому, В. Лях у Слов'янську, О. Лисенко в Сумах. Навіть більше, значна частина їх перебуває якщо не в опозиції, то в гострій полеміці з офіційним Києвом із широкого спектру питань, пов'язаних із місцевим самоуправлінням. І навіть на малій батьківщині Президента переміг не кандидат від владної команди, а представник ОПЗЖ К. Павлов. Це було сприйнято оглядачами як особиста й показова поразка В. Зеленського. Сильніше зазвучали побоювання про зростання небезпеки сепаратизму та дезорганізації центральної влади. На нашу думку, ситуація поки що не зайшла так далеко, але зрозуміти природу процесів, що відбуваються, й уникнути ризиків необхідно.

Для з'ясування стану речей спершу поставимо кілька запитань. Із чим пов'язана хвиля переобрань чинних мерів і поразка партії влади, незважаючи на ще доволі високий особистий рейтинг Президента та його партії в загальнодержавному вимірі? Під час вироблення нової моделі співпраці центру з регіонами хто може стати арбітром, посередником чи впливовим фактором у численних конфліктах і дискусіях? Хто має право сказати останнє слово в оцінці результатів реформ? Суди, правоохоронні органи, політичні й економічні еліти?

Не заперечуючи важливості названих інституцій, хочемо звернути увагу на те, що сама ідея децентралізації передбачає вихід на політичну арену ще одного важливого чинника – пересічного громадянина. Згідно з цією реформою, відстань між владою і звичайним обивателем мусить бути помітно скорочена. Саме за його підтримку змагалися суперники на останніх електоральних перегонах. І забути про своїх «посполитих» одразу після виборів переможцям стає рік у рік усе більш проблематично.

Порівнюючи ефективність центральної та місцевої влад, звичайні виборці не мають ілюзій щодо жодної з них. Навіть якщо їх скепсис часто не усвідомлений, а інтуїтивний. Їм відомо про кримінальні й корупційні зв'язки, невисокий інтелектуальний рівень, низьку компетентність, неякісну кадрову політику, кумівство, роздуті штати, розкрадання бюджетів на всіх політичних рівнях. Тож чому з двох «зол» у 2020 р. люди обрали місцеву?

Перша причина полягає в тому, що окрім особистих та групових інтересів, які частково задовольняють центральні органи влади, у громадян наявні ще інтереси територіальні, які здебільшого реалізує влада місцева. І ці інтереси не завжди збігаються, а отже, голосування електорату на виборах загальнонаціональних і регіональних може відрізнятися, особливо в умовах пропорційного принципу обрання депутатів до Верховної Ради, за якого регіональні інтереси не знаходять адекватного втілення на парламентському рівні.

Друга причина полягає в тому, що ми спостерігаємо початок нового етапу в політичному житті України. З одного боку, цей процес пов'язаний із перерозподілом владних повноважень та економічних ресурсів між столицею та територіальними громадами в рамках децентралізації. У ході цих перетворень інтереси місцевих та столичних еліт увійшли в суперечність у деяких аспектах.

По-третє, це пов'язано з конкретними діями представників влади та їх психологічним сприйняттям громадянами. Цей психологічний чинник серйозно недооцінений політичними гравцями обох полюсів. Але саме він усе більше впливає на настрої й електоральну поведінку населення.

Попри всі свої недоліки місцева влада демонструє хоча б якусь турботу про своїх виборців: кожен мешканець міста може на власні очі побачити позитивні зміни в ремонті автошляхів і тротуарів, міжбудинкового простору, середніх навчальних закладів, в освітленні вулиць, реставрації фасадів будинків, оновленні муніципального транспорту, ремонті ліфтів, облаштуванні парків і скверів, реалізації культурних і соціальних програм. Це створює позитивний емоційний фон навколо мерів, у розпорядженні яких є кошти на

впорядкування своїх міст.

Натомість владу центральну здебільшого сприймають як джерело незручностей і психологічних стресів. Головна проблема полягає в тому, що навіть необхідні й корисні її реформи й заходи на практиці реалізуються в такий спосіб, що викликають справедливе обурення українців. Наприклад, край необхідна земельна реформа також має численні недоліки, які нівелюють її позитивний характер. Правильна по суті боротьба проти великих торговельних центрів та компаній, які успішно ухиляються від сплати податків шляхом оформлення своїх працівників як ФОПів, на практиці призводить до серйозних проблем реального малого бізнесу. Крім того, мери успішно використовують у своїх інтересах намагання Києва запровадити карантинні обмеження для стримування пандемії вірусу COVID-19, щоразу стаючи на бік місцевих підприємців.

Поки що зламати цю тенденцію критичного ставлення громадян до центральних органів влади не вдається. Спокуса вирішити цю проблему тільки поліпшенням інформаційної політики не дасть тривалого результату. Проблему можна вирішити тільки перетворивши державу-контролера на державу-сервіс і, найголовніше, змінити філософію реформ: не нав'язувати їх зверху, а запитати у своїх виборців, які реформи потрібні їм.

ВГО «Комітет виборців України». URL: <http://www.cvu.org.ua/nodes/view/type:news/slug:hirshe-nizh-poperednyky-sluha-narodu-pokazala-rekordno-nyzkyi-rezultat-na-vyborakh-v-oblasnykh-tsentrakh>.

Соза Відал Ана Катаріна

студентка юридичного факультету
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Халапсіс Олексій Владиславович

доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри
соціально-гуманітарних дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЦІННОСТЕЙ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ: СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ ПІДХІД

Досвід розвитку суспільства доводить, що до проблеми цінностей найчастіше звертаються в кризові моменти. Цінністю варто вважати будь-яке благо (матеріальне чи нематеріальне), яке має суспільну значущість і корисність.

Відповідно, цінності можуть бути різними, і ставлення людей до них також.

Філософи різних часів розглядали проблематику цінностей під властивим своїй епосі кутом зору. Ми знайомі з ідеалізмом Платона та І. Канта, реалізмом Н. Макіавеллі, песимізмом щодо людської природи А. Шопенгауера. Тріумф демократії в майбутньому бачили А. де Токвіль та С. Хантінгтон, а К. Маркс відстоював ідеї безкласового суспільства. Якщо узагальнити, то основною цінністю лібералізму є свобода, консерватизму – порядок, а соціалізму – рівність. Але сучасні ідеології є дещо розмитими, та й цінності перетинаються й об'єднуються в дещо принципово нове. Нижче ми спробуємо застосувати концепцію Р. Інглхарта [1] до сучасної соціальної філософії, якою вона є у XXI ст.

Р. Інглхарт виходив із того, що існують два ключові блоки цінностей: виживання («survival») та самовираження («self-expression»). Цінності виживання характеризуються прагненням людей та соціальних груп до задоволення потреб у їжі, праці, безпеці, захисті тощо. Вони характерні для доіндустріального та постіндустріального суспільства, коли війни, епідемії, голод ставили під загрозу саме існування майже кожної людини. Ці цінності можна охарактеризувати популярним кліше «Аби не було війни». Люди, прихильники цих цінностей, прагнули перш за все матеріальних благ, часто були кар'єристами, створювали сім'ї, виховували дітей, тобто їх поведінка була конформною та конвенційною.

Але після 1945 р. ризикогенність розвитку суспільства знизилася. Масові війни та голод у західних країнах відійшли в минуле. Молоді покоління росли, спостерігаючи науково-технічний прогрес та зростання рівня життя. Вони вже не бажали жити так, як батьки. Вони прагнули більшого – свободи слова, самовираження, плюралізму. Це вилилося в масові протести 1968 р., найяскравіші з яких відбувалися в Парижі. Ці протести виникли не на порожньому місці: вони мали і філософський супровід. Так, Ж.-П. Сартр був одним з ідеологів постмодернізму. Він обґрунтував тезу про те, що найнеобхіднішою умовою всілякої творчості є свобода свідомості щодо будь-якої реальності, і ця свобода повинна визначатися її «буттям-у-світі», яке полягає одночасно і в конституюванні світу, і у його ж зверненні в небуття. Конкретна життєва ситуація свідомості у світі має бути єдиною мотивацією для творення чогось нового [2, с. 48]. Такі філософські думки знайшли відгук у сприйнятті молоді. Ж.-П. Сартр був єдиною людиною, якого пустили всередину Сорбонни повсталі у 1968 р. студенти.

Цінності самовираження ще більше завоювали світ після 1991 р. Соціалістичний табір розпався, «холодна війна» завершилася, глобалізація відбувалася в інтересах США та їх союзників. Західний спосіб життя, культура, політичні стандарти та споживацькі тренди почали захоплювати незахідні за походженням суспільства. На нашу думку, символом перемоги Заходу над Сходом у цей період може стати довга черга в перший в СРСР «Макдональдс» у Москві в 1990 р. Відомий філософ-глобаліст Ф. Фукуяма вже гово-

рив про «кінець історії» та тріумф західної демократії [3, с. 62].

Але 2001 р. приніс несподіваний поворот: у західного (і не тільки) світу з'явився потужний ворог: глобальний тероризм. Відтепер цінності безпеки почали відвойовувати своє «місце під сонцем»: було посилено заходи безпеки на транспорті (не тільки авіаційному), зросла кількість камер, вводилися біометричні паспорти, знімалися відбитки пальців тощо. Демократичні за стандартами країни почали звертатися до недемократичних практик заради безпеки.

Ситуація посилилася у 2020 р., коли світ зіштовхнувся з пандемією коронавірусу. Це, очевидно, наймасштабніша епідемія у світі з часів «іспанського грипу» сторіччя тому. Відповідно, досвіду реагування на такі виклики в сучасних держав та суспільств просто не було. Відповіддю на це стали максимальні обмеження (закриття закладів, обмеження пересування, контроль за діями людей), які вводили відповідно до парадигми безпеки, і аж ніяк не самовираження.

Слід сказати, що ця пандемія – чи не найперша, яку людство спостерігає в режимі реального часу, відслідковуючи кожну подію та маючи змогу висловлювати свою думку в соціальних мережах. Така ситуація призвела до появи цілих течій «ковід-дисидентів» та «ковідіотів» (слово «Covidiot» стало одним із неологізмів 2020 року). Наявність у цих людей доступу до Інтернету зумовило появу та поширення низки конспірологічних «теорій» [4, с. 57]. На нашу думку, одна з ключових проблем карантину та самоізоляції – обмеження можливості показного споживання. Варто звернутися до тези французького філософа Ж. Бодрійяра, який говорив, що суспільство споживання – це система відносин у соціумі, за якої ключова функція належить відокремленому споживанню індивіда, опосередкованому ринком [5, с. 54]. А пандемія забрала цю можливість у мільярдів людей: під час локдауну купувати «публічно» (у магазинах) можна лише найнеобхідніше, а всі «престижні» покупки здійснюються через Інтернет. Втрачається психологічний аспект споживання, коли воно спрямоване не на задоволення матеріальних потреб, а на підвищення свого соціального статусу. Це ще один приклад перемоги цінностей «виживання» над цінностями «самовираження».

Отже, цінності виживання та самовираження існували протягом різних часів, але на короткий час після Другої світової війни людство надало перевагу останнім. Щоправда, сучасні глобальні загрози актуалізували питання безпеки та самозбереження, а це значить, що аксіологічна (ціннісна) криза є неминучою, що ми й спостерігаємо в умовах пандемії. На нашу думку, сучасні події також стануть предметом філософської рефлексії.

1. Inglehart R. F. Changing Values among Western Publics from 1970 to 2006. *West European Politics*. 2008. Vol. 31, № 1–2. P. 130–146.

2. Саноцька Н. Філософія екзистенціалізму про феномен творчості. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2012. № 723. С. 46–50.

3. Перепелиця Н. Френсіс Фукуяма про сучасні проблеми ліберальної демократії.

Evropsky politicky a pravni diskurz. 2018. Vol. 5, Iss. 6. С. 59–64.

4. Ключник Р. М. COVID-19 та масова свідомість. *Соціологічні дискурси: Матеріали IV Всеукраїнської наукової конференції молодих учених* (м. Дніпро, 4 грудня 2020 року). Дніпро: Формат А+, 2020. С. 56–58.

5. Бодрийяр Ж. Общество потребления. Москва: Республика, 2006. 269 с.

**Соколовський Олександр
Олександрович**
аспірант кафедри філософії
Національного університету
«Одеська юридична академія»
(м. Одеса, Україна)

РОЗВИНЕНА ПРАВОВА СВІДОМІСТЬ СОЦІУМУ – ПРІОРИТЕТНА МЕТА ПРОГРЕСИВНОЇ ДЕРЖАВИ

Правова свідомість тісно пов'язана з широким колом філософських та соціально-правових питань, вирішення яких, поряд із прогресивним станом самої свідомості, є визначальним фактором підвищення ефективності юридичного регулювання та становлення громадянського соціуму.

Взаємні відносини між різноманітними суспільними суб'єктами регулюються комплексом соціально-правових нормативів. Відрізняючись один від одного характерними властивостями, вони повинні формувати чітку систему взаємокомпенсуючих та взаємостримуючих правил упорядкування соціального буття. Правосвідомість, безумовно, впливає на процеси творення та реалізації юридичних нормативів, займає чільне місце в загальній інтегрованій, комплексній системі регулювання процесів суспільного життя. Важливо, щоб стан такої форми свідомості був гарантією врахування інтересів і потреб, захисту прав і дотримання обов'язків усіх учасників соціальних відносин на шляху до становлення громадянського суспільства та правової держави.

Правова свідомість характеризує об'єктивну нормативність юридичного буття, закономірності його протікання, відображає юридичну дійсність. Вона перебуває в процесі безперервного цілеспрямованого розвитку залежно від тенденцій розвитку суспільних відносин, від завдань і функцій держави, від еволюції правової системи. Правосвідомість не тільки віддзеркалює реальну юридичну дійсність, а також бере участь у її конструюванні, перетворенні, оскільки виступає спонукальним, провідним, визначальним чинником ефективної людської діяльності.

Громадяни активно сприймають, усвідомлюють позитивні юридичні норми, коригують свою поведінку відповідно до встановлених у цих постулатах правил. Положення законів та інших нормативно-правових актів впливають на розуміння індивідом своїх декларованих можливостей у процесі задоволення потреб та досягнення інтересів. А. Є. Адамов переконаний, що

«сучасний етап становлення громадянського суспільства та правової держави, який характеризується перетворенням всіх сторін соціального буття, передбачає оновлення ідей та принципів, що утворюють ідеологічну субстанцію правосвідомості сучасного суспільства, як показника досягнутого рівня правової демократичної культури» [1, с. 181]. Відповідно до цього, формуються лінії поведінки осіб, обумовлюється дотримання ними закону або його гостре несприйняття. Ще раз помічаємо, яке масштабне значення має правова свідомість не лише для життєдіяльності окремих осіб, а й для розвитку соціуму. Проте регулювання юридичного життя суспільства не має спиратися лише на суб'єктивне усвідомлення громадянами можливостей юридичних нормативів. Інтерпретація об'єктивних законів кожною особою в будь-якому випадку буде відрізнятись.

Системна єдність спеціалізованих форм свідомості утворює монолітну суспільну свідомість, яка є визначником напряму розвитку широкого різноманіття відносин, історичного становлення правової держави та передового громадянського соціуму. В.О. Осташова цілковито переконана, що «утвердження правової держави та громадянського суспільства не може стати результатом лише дії чинного законодавства. Такі перетворювальні процеси передбачають активну діяльність суб'єктів права у двох напрямках: створення якісно нового юридичного простору та всезагальна орієнтація людей на правові цінності громадянського суспільства. Під час реалізації завдань другого напрямку не слід чекати швидких позитивних змін, що пов'язано з домінуванням суб'єктивного фактору. Саме по собі декларування правових цінностей не забезпечує їх сприйняття та підтримку громадянами, не має наслідком автоматичну активізацію мотиваційних механізмів правової поведінки. Лише за наявності сприятливих зовнішніх та внутрішніх чинників, зокрема здорової правової свідомості, найважливіші соціальні цінності, відображені у праві, пронизують його зсередини, закріплюються в ньому, перероджуючись у правові принципи» [4, с. 244]. Відповідно до сутності правової свідомості адаптується змістовне та формальне наповнення юридичних актів, визначаються структурні, базисні особливості окремих норм права та нормативного акта як єдиного систематизованого інструмента регулювання суспільних відносин.

Розвинена правосвідомість впливає на процеси законотворчості через розробку концепцій окремих законів, інших нормативно-правових актів, що дозволяє суб'єкту правотворчості заздалегідь оцінити доцільність своєї діяльності, спрогнозувати ефективність її регулятивного потенціалу. Важливою формою впливу правосвідомості на творення права є наукове прогнозування законодавчої діяльності, її безпосереднє кваліфіковане планування, що проявляється в конкретних спеціалізованих наукових публікаціях учених-правознавців, юристів-практиків щодо розвитку галузей права та системи законодавства загалом; висловлюваннях державних і політичних діячів щодо відповідних пропозицій, альтернативних проєктів – наслідком цього є систематизація та структурування матеріалу, що може надалі використовуватися в

процесі творення позитивного права.

Унікальністю правосвідомості, порівняно з іншими формами суспільної свідомості, є бачення, розуміння та переживання зв'язку юридичних процедур та процесів із відповідними значущими правовими наслідками, зіставлення їх з елементами нормативного регулювання і, у підсумку, із правами, обов'язками та санкціями за порушення охоронюваних законом прав та інтересів інших суб'єктів, громадян. Зміст правової свідомості концентрує в собі ряд оцінювальних ставлень до права, правоохоронних органів, процедури досягнення стану правопорядку та його підтримання, правової поведінки оточуючих та до своєї власної юридичної активності. Самооцінка має визначальне сутнісне значення, оскільки є основою індивідуальної свідомості особи, зокрема правової, та впливає на подальше формування її громадянської діяльності як члена конкретного суспільства.

Правова форма свідомості є показником загальної духовної культури громадян, фактором дотримання принципу рівноправ'я завдяки не лише формальному визначенню переліку позитивних юридичних постулатів, а і їх сутнісній практичній реалізації. В. С. Нерсисянц зазначає: «Правосвідомість на всіх щаблях її розвитку, у всіх видових та структурних проявах – від правових почуттів до юридичних понять – це форма та засіб вираження, усвідомлення, оцінки не тільки права та юридичних явищ (їх сенсу, властивостей, характеристик, функціонально-регулятивного значення), але одночасно також і держави, державо-владних явищ» [3, с. 74]. Тут підтверджується універсальність властивостей правової форми свідомості, її здатність до взаємодії з іншими, впливу на явища та процеси, що нею змальовуються.

Процеси формування держави цілком залежать від прозорості, чіткості та демократичної спрямованості правових відносин, які, у свою чергу, визначаються місцем права в системі загальносоціальних нормативних регуляторів, прогресивним векторіальним спрямуванням позбавленої деформацій правосвідомості. О. М. Фролов наголошує, що «навіть в тих ситуаціях, коли немає проголошеної законодавчої стратегії, яка була б затверджена на офіційному рівні, існує певна спрямованість роботи у сфері правотворчості як діяльності, що сконцентрована на модернізації, створенні, скасуванні та доповненні правових приписів. Отже, це можливо завдяки розвитку суспільства, який обумовлюється дією закономірностей соціально-економічного, політичного, державно-правового характеру» [5, с. 118]. Існування громадянського суспільства, безумовно, пов'язане з еволюцією правової держави, коли суб'єкти соціальної активності, володіючи розвиненою свідомістю, утілюють у життя дієві можливості для організації широкого кола суспільних відносин, зокрема юридичних, та реалізації себе як учасників у межах актуальної соціальної дійсності в усіх її плюралістичних проявах.

Створення сприятливої атмосфери для нівелювання ефекту деформацій правової свідомості та підготовка умов для втілення в життя спланованих та доцільних реформ сьогодні виступає основоположним, пріоритетним завдан-

ням у системі цілей прогресивного розвитку суспільства та держави. Н. А. Асваров має власний погляд на систему атрибутів забезпечення існування прогресивного громадянського соціуму, а саме: «захист вільної конкуренції, створення можливостей вільного існування преси, бізнесу, розвиток судових, а не адміністративних способів вирішення конфліктів. Ці фактори можуть бути реалізовані лише за наявності у громадян високого рівня розвитку правової свідомості» [2, с. 77].

Об'єктивні умови життя людей піддаються постійним трансформаціям, які не можуть не відбиватися на можливостях соціальних регуляторів стосовно впорядкування відповідних відносин. Актуальні умови розвитку держави та соціуму характеризуються переважанням глобалізаційних інтегративних настроїв у розвитку правової системи, держави та соціуму загалом. На противагу цьому існують локалізаційні тенденції щодо усвідомлення населенням певної території себе нацією, знаходження власного аутентичного місця на геополітичній карті світу. Розвинена правова свідомість має «згладжувати» проблемні ситуації, формувати основу прогресивної правової системи та, як наслідок, максимально ефективно брати участь у регулюванні соціальних взаємовідносин.

1. Адамов А.Е. О сущности правового нигилизма. *Молодой ученый*. Казань: Издательство «Молодой ученый». 2018. № 52 (238). С. 181–182.
2. Асваров Н.А. Особенности правосознания молодежи Дагестана. *Вестник Кемеровского государственного университета*. 2015. № 2 (62). Т. 5. С. 74–78.
3. Нерсесянц В.С. Теория права и государства. Москва: Норма: ИНФРА-М. 2013. 272 с.
4. Осташова В.О. Підвищення рівня правосвідомості як форма правового самовиховання студентської молоді. *Альманах права*. 2011. Вип. 2. С. 243–246.
5. Фролов А.Н. Понятие трансформации правосознания в современной России. *Вестник ВГУ. Серия: Право*. 2018. № 2. С. 114–125.

Стовпець Олександр Васильович
доктор філософських наук, доцент,
доцент кафедри кримінального
і адміністративного права,
доцент кафедри філософії
Одеського національного
морського університету
(м. Одеса, Україна)

РОЗДУМИ ЩОДО СВОБОДИ СЛОВА В КОНТЕКСТІ ФЕНОМЕНІВ «НОВОЇ ЕТИКИ» ТА «КАНСЕЛІНГУ»

Питання *свободи слова* може здаватися, на перший погляд, дещо дивним (та навіть недоречним) у сучасному світі, де загально визнаними вважаються принципи Загальної декларації прав людини, Європейської Конвенції

про захист прав людини і основоположних свобод (стаття 10 «Свобода вираження поглядів»), – у світі, де майже кожна держава ввела до своєї конституції відповідні принципи. Більше того, питання *свободи слова* виглядає «вирішеним» раз і назавжди у світі, де майже повсюдно функціонує більш-менш вільний Інтернет, а в кожного серйозного ЗМІ або медіаресурсу є власний вебпортал із безкоштовним вільним доступом. Не кажучи вже про численні соціальні мережі, комунікативні платформи, онлайн-спільноти, месенджери тощо. І начебто *цензури* в більшості країн світу сьогодні немає. Однак питання свободи слова виглядатиме не таким уже однозначним, якщо ми уважніше придивимося до окремих тенденцій, що мають місце в розвитку нинішнього медіасередовища (та комунікативної сфери в цілому). На деякі з цих тенденцій звернено увагу в цій розвідці.

Актуалізація роздумів щодо свободи слова пов'язана, зокрема, із такими поняттями, як «нова етика», «культура скасування» (англ. «Cancel culture», або «Canceling», «канселінг»), що є найбільш актуальними для західного світу, а також із китайською «системою соціального кредиту» (англ. «Social Credit System», кит. 社会信用体系) та деякими іншими феноменами сучасності.

У будь-яку історичну епоху завжди існують якісь табу. Їхній зміст, звичайно, змінюється з плином часу, під впливом етичних імперативів, що притаманні тому або іншому суспільству в різні часи. Ці табу природно розповсюджуються й на ЗМІ (наприклад, фактична заборона будь-якої критики руху Black Lives Matter, або критики сексуальних меншин, зловживань у «гендерному питанні», демонстративне засудження т. зв. «трансфобії», агресивна позиція ліберальних ЗМІ щодо консервативних політиків, професорів, інших публічних фігур – на Заході; ряд неформальних обмежень щодо альтернативних тлумачень подій 2013–2014 рр. – в Україні; недопущення публічної критики Компартії КНР, ситуації в Сінцзян-Уйгурському регіоні, окремих подій новітньої історії – у Китаї тощо). До того ж, ніхто не скасовував фактора брехні (або «напівправди» чи «неперевіреної інформації» у ЗМІ) і проблеми симулякрів [Бодрийяр, 2015], створюваних і розповсюджуваних у медіасередовищі. Інакше кажучи, свобода слова як принцип має доповнюватися ще й принципами соціальної відповідальності, об'єктивності, неупередженості у висвітленні подій та всіма іншими, що робитимуть інформацію правдивою, актуальною, безпечною, корисною (або хоча б нешкідливою).

Однак нам насамперед хотілося б зосередити основну увагу на феноменах «нової етики» та «канселінгу» як проявах зазіхань на свободу слова та вираження поглядів. Не будучи цензурою за формою, ці феномени, по суті, є ознаками нетолерантності до думок, які йдуть проти тренду. Ось, наприклад, доволі показовою є історія з публікацією в 2010 році книги «Німеччина. Самоліквідація» [Sarrazin, 2010], у якій відверто (і небезпідставно) говориться про шкідливість мусульманської та африканської імміграції для ФРН та всієї Європи. Автором книги є Тіло Саррацин, германський політик, ексклен ради

директорів Німецького федерального банку (його змусили достроково піти у відставку в 2010, через місяць після виходу книги «Німеччина. Самоліквідація»), ексчлен Соціал-демократичної партії ФРН (виведений зі складу SPD в 2020 році, імовірно, через публікацію в 2014 році книги «Новий праведний терор», загальну незгоду з міграційною політикою правлячої партії та критику концепту т. зв. мультикультуралізму).

Політична кар'єра Т. Саррацина невідповідно завершилася в 2010 році. Адже і у своїй роботі [Sarrazin, 2010], і в попередніх інтерв'ю він аргументовано описує наслідки, які, на його думку, очікують Німеччину в результаті падіння народжуваності, проблематичної імміграції (особливо мусульманської) та зростання незабезпеченого й малоосвіченого прошарку населення. У своїй книзі Т. Саррацин стверджує, що мігранти – мусульмани й африканці – навіть у другому й третьому поколіннях у більшості своїй не можуть і навіть не хочуть інтегруватися в німецьке суспільство. Спираючись на реальні факти й статистику щодо безробіття й злочинності, у яких фігурує багато мігрантів зазначених категорій, Саррацин робить висновок, що через поступову зміну етнічного складу населення Німеччини все більш «дурнішає», тобто падає його загальний інтелектуальний рівень.

Публікація зазначеної книги «Deutschland schafft sich ab» закономірно спричинила звинувачення в тому, що Т. Саррацин нібито розпалює расизм та ксенофобію. Його звинуватили в пропаганді біологічного детермінізму, назвали соціальним дарвіністом, расистом, ворогом толерантності й соціальної справедливості (хоча його позиція знайшла величезну кількість прибічників серед пересічних німецьких громадян). Ця жорстка ліво-ліберальна й соціально-демократична критика надихнула Т. Саррацина написати наступну книгу, «Der neue Tugendterror – Über die Grenzen der Meinungsfreiheit in Deutschland» («Терор нових чеснот – поза межами свободи вираження поглядів у Німеччині») [Sarrazin, 2014], у якій висвітлюється проблематика ідеологічного терору з боку носіїв «нової етики», ідеологів «політичної коректності» та провадиться спроба продемонструвати, що відбувається, коли політик вступає в конфлікт із «загальноприйнятою суспільною думкою» (думкою, сформованою в найкращих традиціях У. Ліппмана та Е. Бернейса).

Т. Саррацин – це, на наш погляд, приклад політика, що мав сміливість висловити *іншу* думку, за що й був підданий нищівній критиці, позбавлений кар'єрних перспектив та багатьох привілеїв, які б він мав, коли б тримав свої думки при собі. На його прикладі ми бачимо, як спрацьовує механізм «кансєлінгу» в сучасному демократичному суспільстві. Професор психології Джордан Пітерсон (якого, до речі, обвинувачують у «білому супрематизмі» через його позицію проти політики «гендерної ідентичності», проти квот для афроамериканців під час працевлаштування, проти гіперфемінізму) вважає, що в сучасному світі *свобода слова опинилася під загрозою* на угоду фальшивій толерантності.

Ряд інтелектуалів висловлюють побоювання, що технологічно розви-

нені країни як Заходу, так і Сходу нині зайняті створенням своїх різновидів «цифрового паноптикуму». Його західна версія спирається на «нову етику» як ідеологічне підґрунтя та на «канселінг» як технологію вилучення із середовища інфлюенсерів тих, хто постає проти панівної «суспільної думки».

Феномен «Cancel culture» являє собою специфічну соціальну практику, коли якась публічна особа, бренд чи корпорація під тиском «суспільної думки» та ЗМІ позбавляється підтримки широкого загалу, піддається осуду та навіть вигнанню, «відміні», бойкотові (being cancelled, banned), повному вилученню із соціальних або професійних спільнот як у медійному середовищі, так і в реальному світі. Словник Merriam-Webster пропонує визначати термін «канселінг» (англ. Canceling) як «всезагальне припинення підтримки» [Merriam-Webster, 2021], наприклад, за висловлювання «гомофобських», «трансфобських», «антифеміністських», «ксенофобських» та інших нетолерантних поглядів. Об'єкт подібної форми остракізму вважається «скасованим», що неодмінно призводить до репутаційних і матеріальних втрат, до розірвання контрактів із відомими брендами-рекламодавцями, до неможливості влаштуватися на роботу в престижні компанії або впливові установи (навіть незважаючи на високий професіоналізм та колишні заслуги перед суспільством).

Згадувана вище *нова етика* (або «нова моральна чутливість») потребує окремої уваги. Однак спершу варто розглянути різні тлумачення цього словосполучення в різні історичні епохи.

У книзі «Глибинна психологія і нова етика» [Neumann, 1949] один із найобдарованіших учнів Карла Юнга, Еріх Нойманн, виклав свою концепцію «нової етики», у якій він показує слабкість наявної в його час системи етичних цінностей. Сутність концепції полягає у відмові від поділу навколишнього світу на «добре» і «погане», у звільненні від спроб приборкати зле начало, так звану «тінь» (один з архетипів Юнга), тобто внутрішні деструктивні сили, і у визнанні індивідом своєї темної сторони та інтеграції з нею. В основу своєї концепції Е. Нойманн покладає заклик до особистої відповідальності індивіда, висуваючи високі вимоги до його моральної зрілості, оскільки вона визначає його майбутній розвиток.

Еріх Нойманн розмірковує про існування етичних проблем, які не піддаються розв'язанню за допомогою колективної моралі, або т. зв. «старої етики», основними методами реалізації якої є практики пригнічення та витіснення. Нойманн порівнює процес примирення з несвідомим – із парламентською демократією: примиренням є перемовини, пошук консенсусу й можливість домовитися з «психічною меншістю», а стару етичну традицію – з абсолютною монархією, з однопартійною диктатурою. В умовах останньої пригнічення веде до страждань та виражається у вимушеній аскезі; витіснення ж – процес несвідомий, пов'язаний із запереченням компонентів особистості, що суперечать панівним цінностям. Таким був первісний, «психологічний», контекст феномена «нової етики». Однак тут ми говоримо не про нього.

Суспільно-політичний дискурс «нової етики» в значній мірі сформував-

ся в Німеччині на початку ХХ століття. У той історичний момент «нова етика» уособлювала прогресивний реформаторський рух, що визначав необхідність переоцінки всіх тодішніх цінностей, якими жило суспільство. Ключовою тезою «нової етики» було переконання, що традиційні ієрархії мають бути переглянуті, філософські й науково обґрунтовані в ході публічного обговорення, з урахуванням соціальних змін. За відправну точку *тієї* «нової етики» можна приймати проблему свободи жінок, розвитку їхнього людського потенціалу, включаючи й можливість поєднувати сім'ю та роботу, повноцінне життя дружини й матері – із життям працюючої соціально активної жінки. Наголошувалося, що жінки повинні мати доступ до всіх можливостей отримання освіти, обирати професію за своїм бажанням та отримувати допомогу у зв'язку з вагітністю й пологами як матері [Lütgemeier-Davin, & Wolff, 2015]. Таким чином, *та* «нова етика» була синонімом боротьби за гендерну рівність в її *нормальному* розумінні, тобто рівність між двома реальними, природними статтями – чоловічою та жіночою (без усіляких «проміжних варіацій»).

Але що ж сталося потім? Як вийшло так, що з руху за природну соціальну справедливість і гендерний паритет поняття «нової етики» поступово виявилось дискредитованим й виродилося в *нинішню* «нову етику» – в ідеологію «диктатури меншин»?! Вживаючи це словосполучення сьогодні, під «ною етикою» все частіше мають на увазі спробу з боку меншин нав'язати більшості різні протиприродні наративи (здебільшого в питаннях гендерної самоідентифікації). До негативних проявів «нової етики» також можна віднести й агресивний фемінізм, і виправдання зловживань (а часом і цькування) з боку ініціаторів таких рухів, як «#MeToo» (боротьба із харасментом), «# Black Lives Matter» (у ході якого виникла ідея про необхідність т. зв. «расових квот» під час працевлаштування).

За радикальними оцінками, ідея «етичної чистоти» здатна перетворитися на явище не менш репресивне, аніж свого часу була ідея «расової чистоти». Тоді, щоправда, досліджуватимуться не форма черепа чи національна належність, а *етичне минуле* кожного більш-менш впливового індивіда: а чи нема десь там, у глибині десятиліть, якого-небудь хоча б невеличкого, але харасменту, аб'юзу чи просто якихось висловлювань, які тепер не відповідають новій системі цінностей? А якщо є – падай на коліна й висловлюй каяття (тоді, можливо, тебе не позбавлять статусів і посад, не «забанять» або не розірвуть контракту). Крім того, якщо раніше творчість полягала у створенні картин, музики, текстів, то сьогодні все більше – у невпинному акціонізмі, а також у перекроєнні власного тіла та вигадуванні нових гендерних визначень. Цікаво, що «посткатолицька» Європа в значно меншому ступені сприймає т. зв. «нову моральну чутливість» як щось само собою зрозуміле; ця тенденція куди більше характерна для секулярного «постпротестантського» світу.

Прийняті в суспільстві рольові моделі та поведінкові кодекси, розподіл приватного та громадського – усі ці уявлення сьогодні переживають транс-

формацію, причому «етичне» й «неетичне» в цих сферах інколи міняються місцями. І це не завжди погано. Однак особливість у тому, що *та* «нова етика» (початку ХХ століття) була моральним орієнтиром для класичних соціал-демократів. Вони ставили перед собою завдання побудови держави загально-го добробуту (welfare state) на основі солідарності, відносної рівності прав та можливостей і виступали за інклюзивний суспільний устрій. Сюди ж примикає й тодішній фемінізм у Європі, і рух за громадянські права в Америці. Сьогодні можна зустріти ідейну позицію, нібито *нинішня* «нова етика» є наступним витком у боротьбі за загальну рівність. Утім, противники «нових лівих», особливо праві консерватори, тяжіють до того, щоб представляти «нову етику» радше як побічний ефект неолібералізму, який вилився в необґрунтовану «диктатуру меншин», моралізаторство, нове «полювання на відьом» на фоні заохочення гіперіндивідуалізму.

Дещо інша картина спостерігається в тоталітарному (у політичному сенсі) Китаї, де впроваджується «система соціального кредиту». За окремими оцінками [Chin, & Wong, 2016], під такою назвою відбувається розбудова «китайської версії» паноптикуму. Принцип неймовірно простий: за допомогою цифрових технологій Китайська держава уважно приглядає за всіма своїми громадянами та оцінює їхню поведінку шляхом нарахування або списання умовних балів. Власники високого соціального рейтингу мають різноманітні преференції й дисконти, у той час як неблагонадійні громадяни (з низьким рейтингом) зазнають – у порядку суспільної солідарності [Stovpets, 2020] – легальної дискримінації: неможливість отримання позик або менш вигідні кредитні умови; заборона на роботу в держустановах, неможливість заняття керівних посад; відмова чи обмеження в соцзабезпеченні; особливо ретельний огляд на митниці; відмова в авіаквитках, у спальному місці в нічних поїздах; відмова в місцях у люксових готелях та ресторанах; заборона на навчання дітей у дорогих приватних школах, навіть обмеження у відвідуванні навчальних установ тощо. Система зараз проходить тестування в окремих регіонах Китаю.

Як *висновок* ми хотіли б зазначити, що феномен «канселінгу» в *багатьох випадках* являє собою необґрунтовану соціальну дискримінацію, а т. зв. «нова етика» в деяких своїх проявах наближається до цензури. Навряд чи подібні тенденції сприяють реалізації принципів свободи слова, свободи думки та вільного вираження власних поглядів. Існування таких феноменів як у «західних», так і в «незахідних» суспільствах, підсилюване «цифровою диктатурою», інформаційною автократією (особливо в таких впливових країнах, як Китай і США) викликає занепокоєння у філософських колах різних країн, створює всілякі песимістичні передчуття та побоювання, щоб увесь наш цивілізований світ раптом не потрапив у ХХІ столітті в епоху *неототалітаризму*. Адже цифрові технології – це саме той ресурс, що несподівано вирішив проблему всіх попередніх диктаторів: раніше підтримувати тотальне спостереження за всіма своїми громадянами й «правильну ідеологію» було надто до-

рого (наявні засоби були технічно недосконалыми та не дуже переконливими), а тепер – стає не так уже й складно з технологічної точки зору і цілком доступно – із фінансової. Мабуть, суспільствам у різних країнах саме час проявити належну увагу до цих питань.

1. Бодрийяр Ж. *Симулякры и симуляция* / пер. с франц. А. Качалова. Москва: Постум, 2015. 238 с.

2. Sarrazin T. *Deutschland schafft sich ab. Wie wir unser Land aufs Spiel setzen*. München: Deutsche Verlags-Anstalt, 2010. 461 p.

3. Sarrazin T. *Der neue Tugendterror: über die Grenzen der Meinungsfreiheit in Deutschland*. München: LMV, 2014. 398 p.

4. The Origin of 'Cancel Culture'. *Merriam-Webster*, 2021. URL: <https://www.merriam-webster.com/words-at-play/cancel-culture-words-were-watching>.

5. Neumann E. *Tiefenpsychologie und neue Ethik*. Zürich: Rascher Verlag, 1949. 128 p.

6. Lütgemeier-Davin R., Wolff K. Helene Stöcker, *Lebenserinnerungen*. Köln: Böhlau, 2015. P. 287–289.

7. Chin J., Wong G. China's New Tool for Social Control: A Credit Rating for Everything. *The Wall Street Journal*. 2016, November 28. URL: <https://www.wsj.com/articles/chinas-new-tool-for-social-control-a-credit-rating-for-everything-1480351590>.

8. Stovpets O. Sinitic civilization's worldview features and their system-forming role in the complex of social relations in modern China. *Interdisciplinary Studies of Complex Systems*. 2020. Vol. 17. P. 59–72. DOI: <https://doi.org/10.31392/iscs.2020.17.059>.

Стрельцова Ольга Ігорівна

студентка юридичного факультету

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Халапсіс Олексій Владиславович

доктор філософських наук, професор,

завідувач кафедри

соціально-гуманітарних дисциплін

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

(м. Дніпро, Україна)

ПСИХОАНАЛІЗ ТА МАСОВА КУЛЬТУРА СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

Сьогодні нерідко критикують психоаналіз Фрейда, однак поняття, уведені ним, знайшли своє відображення в багатьох науках, таких як соціологія, педагогіка, етнографія, антропологія, а також у мистецтві й літературі, їх застосовують як учені, так і просто освічені люди.

Учення Фрейда мало значний вплив на розвиток сучасної культури, і

без його ідей складно уявити художню літературу, живопис, графіку, кінематограф, театр та інше.

У цій роботі я хочу розкрити взаємозв'язок між психоаналізом і сучасною масовою культурою, оскільки вони цікаві й важливі для мене в силу того, що я цікавлюся психологією, літературою й іноді малюю.

Спочатку варто дати відповідь на питання: що таке мистецтво з психоаналітичної точки зору. Фрейд розглядає мистецтво як продовження й заміну дитячої гри, у якій творча особистість створює світ, до якого ставиться досить серйозно, і при цьому він вважає, що «творити» здатна не щаслива людина, а тільки незадоволена. І щоб у творчій особистості (письменника або поета) народився образ, його повинні охоплювати сильні почуття, викликані дією нерозв'язаних внутрішніх конфліктів, на які йому необхідно відреагувати й звільнитися від них. І чим глибше опрацювання характерів героїв, тим більша ймовірність звільнення від конфліктів і досягнення більшої психологічної зрілості. На підтвердження цієї точки зору висловлюється психоаналітик Мюллер-Фреєнфельс, стверджуючи, що В. Шекспір і Ф. Достоєвський не стали злочинцями, тому що зображували вбивць у своїх творах і таким чином зживали свої злочинні схильності. Тобто творчий прояв є засобом задовольнити незадоволені й нездійснені бажання, які в житті не отримали здійснення, своєрідною терапією. Наведу ще відомі мені приклади такої «цілющої» гри: Густав Клімт писав майже всі свої жіночі образи оголеними, і тільки потім їх «одягав», Петро Горбань ніколи не писав на хорошому полотні, оскільки відповідальність не дозволяла йому в цьому випадку творити вільно і граючись, тому свої роботи він писав мало не на газетах.

Сюрреалісти в основі творчості бачать метод «психічного автоматизму», «автоматичного письма» – спонтанний акт творчості, який звільнений від контролю з боку свідомості та спрямований на фіксацію несвідомого в психіці людини, і це нагадує психоаналітичний метод вільного асоціювання, коли пацієнти говорять спонтанно, перше, що спадає на думку. Ця схожість об'єднує процес створення творчого продукту з психоаналітичним процесом.

Експресіонізм, література «потoku свідомості», театр абсурду, поп-арт, динамічний абстрактний експресіонізм, живопис дії – майже всі видатні особистості в новітньому мистецтві (М. Шагал, П. Клеє, С. Далі, Ж. Міро, П. Пікассо), письменники (Дж. Джойс, Ф. Кафка, Т. Манн, Г. Маркес) і кінорежисери (І. Бергман, Ф. Фелліні, М. Антоніоні, П. Гринуей) свідомо, а іноді несвідомо переносили творчі ідеї З. Фрейда у своє мистецтво і робили на цьому серйозний акцент, наповнюючи великим інтересом «копання» в психіці героїв. Таким чином, можна припустити, що глядач, здатний переробити творчий продукт, у якійсь мірі стає психотерапевтом для художника, письменника, режисера...

Сучасне мистецтво розкриває повну правду про природу людини, дуже гостро й відверто. Еротика являє собою частину сучасної культури, її активно застосовують у художній культурі, у рекламі. Наприклад, телереклама: на ек-

рані показують напівоголене тіло, різні еротичні символи: розширені зіниці, яскраво нафарбовані губи й інше.

Потужною рушійною силою сучасної масової культури є ідея Фрейда про компенсаторні функції мистецтва. Звідси повісті, романи, телесеріали, фільми про супергероїв (таких як Дж. Бонд), які володіють усіма прийомами єдиноборств і найсучаснішим озброєнням. Під час сприйняття таких творів (за З. Фрейдом) людина співпереживає героям та ототожнює з ними себе, тим самим зживає свої комплекси, несвідомі потяги, ніби втілює власні потаємні мрії – компенсує ті речі, які не може втілити в реальному житті, і від цього отримує задоволення.

У підсумку можна відзначити, що психоаналіз Зигмунда Фрейда – це спроба досягти розуміння й опису складових психічного життя людини, які до нього були незбагненими. Самим же терміном «психоаналіз» у наш час називають: наукову дисципліну, комплекс заходів із дослідження психічних процесів і методик лікування порушень невротичного характеру. Також варто зазначити, що, незважаючи на дискусії й суперечки про психоаналіз, які досі тривають, його вплив на індивідуальну й суспільну свідомість, різні напрями природничих і гуманітарних наук, філософію й релігію, медицину й мистецтво виявився настільки значним, що він став невід'ємним елементом сучасного життя. Основний вплив фрейдизму на сучасну культуру полягає в застосуванні ідей несвідомого, інстинктів сексу, страху, агресивності. Тому будь-якій освіченій людині важливо й необхідно знати основні ідеї та концепції психоаналізу.

Тельна Тетяна Анатоліївна
фахівець сектору документального
забезпечення Кіровоградського
науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру
МВС України
(м. Кропивницький, Україна)

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД РОЗВИТКУ ТРАНСПЛАНТОЛОГІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ В УКРАЇНІ

Сьогодні актуальність проблематики трансплантації в Україні зумовлюється великою кількістю правових, медичних та етичних проблем у цій галузі. Адже незважаючи на те, що трансплантація давно вийшла зі стадії медичного експерименту й стала традиційною в медичній практиці, ціла низка правових проблем у цій галузі дотепер не врегульована, а саме: аспекти констатації смерті мозку людини; тривалість проведення реанімаційних заходів;

наділення правом розпоряджатися тілом померлої людини; особливості пражомірності донорства живих людей тощо.

У розвинених країнах світу трансплантологія є одним із напрямів сучасної медицини, які розвиваються найдинамічніше. У сучасному світі щорічно виконують до 100 тисяч трансплантацій органів і понад 200 тисяч – тканин та клітин людини, понад 1 мільйон осіб живе з пересадженими органами, і їхня кількість постійно зростає. За даними ВООЗ, трансплантацію проводять у 104 країнах світу, що мають для цього фінансові, матеріально-технічні та кадрові можливості [1]. Україна посідає останнє місце серед країн Європи за показником посмертного донорства, який в Україні становить до 0,1 випадків на 1 мільйон населення, що у 100 разів менше, ніж у сусідній Польщі, та у 250 разів менше, ніж в Іспанії, яка за цим показником є світовим лідером [7].

Для повноцінного розвитку трансплантології в Україні, правового регулювання трансплантації анатомічних матеріалів людині доцільним є вивчення досягнень провідних країн світу в цій сфері, адже це дасть змогу уникнути в подальшому помилок.

Слід зазначити, що в різних країнах світу в державному регулюванні питань трансплантації та донорства, їх застосування та здійснення контролю існують певні розбіжності. Так, у міжнародній практиці є два варіанти підстав посмертного донорства: один варіант – це презумпція незгоди та презумпція згоди. Презумпція незгоди закріплена в Додатковому протоколі до Конвенції про права людини та біомедицину, що стосується трансплантації органів і тканин людського походження (Рада Європи, Страсбург, 24.01.2002, ETS № 186), який 26 червня 2006 року також підписала Україна. Він передбачає, що органи й тканини не вилучають із тіла померлої особи, якщо не одержано згоди або дозволу відповідно до законодавства. Вилучення не здійснюють, якщо померла особа проти цього заперечувала [3]. Презумпцію незгоди застосовують у Латинській Америці, Англії, Ірландії тощо. Другий варіант (презумпція згоди) передбачає, що якщо особа за життя не повідомила, що не бажає стати донором, то після її смерті органи можуть бути вилучені для трансплантації, і при цьому не потрібна згода родичів. Такий тип презумпції використовують у Росії, Іспанії, Бельгії, Австрії тощо [2, с. 90]. Обидві презумпції схвалені ВООЗ та поширені в практиці країн усього світу. Якщо перший варіант (презумпція незгоди) більш ефективно захищає права й інтереси громадян під час отримання медичної допомоги, а також забезпечення реалізації волі донора, то другий варіант сприяє збільшенню кількості донорського матеріалу.

Однією з країн, у якій сьогодні застосовується презумпція згоди на вилучення органів для трансплантації у випадку смерті особи, є Білорусь. У 2007 році, після внесення змін до законодавства, у Білорусі зник дефіцит органів. Тут щороку виконують близько 500 трансплантацій (понад 50 на 1 мільйон населення, тобто на рівні європейських показників, більше ніж у Німе-

ччині та Польщі).

Відповідно до законодавства Білорусі, у разі настання біологічної смерті особи лікарі, після направлення повідомлення до органів прокуратури та за згодою родичів померлого, мають право вилучити донорський матеріал із медичною метою. Особа може визнаватись донором, якщо в її історії хвороби або в інших офіційних документах немає інформації про заборону на вилучення органів після смерті. Крім того, законодавством чітко визначено коло представників неповнолітньої особи, якими є батьки або усиновлювачі, органи опіки та піклування, такий підхід спрощує процедуру вилучення донорського матеріалу в неповнолітніх осіб. Кожному громадянину Білорусі надано право написати заяву на заперечення проти використання його органів для цілей трансплантації до державної організації охорони здоров'я за місцем проживання, встановлено форму такої заяви та способи її подання [6, с. 5].

Становлення системи трансплантації в Білорусі проходило в три етапи: перший – прийняття закону про трансплантацію і введення презумпції згоди; другий – створення Центру координації та системи обов'язкового інформування медичними установами про появу потенційних донорів (не повідомив – відняв у когось життя); третій – організація навчання. Провідні трансплантологи та анестезіологи пройшли стажування в Ганновері і Бірмінгемі, а після повернення могли навчати інших. У комплексі ці кроки привели до позитивних результатів [8].

У Сполучених Штатах Америки, як і в Україні, діє презумпція незгоди. Проте показники кількості операцій із трансплантації органів від померлих осіб кардинально різняться. Тривалий час США утримували позицію світового лідера за кількістю трансплантацій, лише за останні роки їх почала випереджати Іспанія. Так, у 2018 році в цій країні було проведено 114,4 пересадок на мільйон населення, в Іспанії – 114,7 [13].

Іспанія сьогодні є світовим лідером у галузі трансплантології. Їй належить 19,8 % від всіх зареєстрованих випадків донорства в Євросоюзі і 6 % – у світі. Основними принципами іспанської моделі є системний та організаційний підхід до процесу посмертного донорства. Організаційний принцип передбачає декілька рівнів координації: перший – національний (Національна організація трансплантології – НОТ); другий – регіональний (17 регіональних координаційних центрів); третій – шпитальний (медичні заклади) [10]. Два останні рівні тісно взаємодіють між собою на підтримку посмертного донорства. Будь-яке національне рішення про донорство й трансплантацію в Іспанії узгоджується з Трансплантаційною комісією охорони здоров'я міжтериторіальної Ради, до якої входять голова НОТ та 17 регіональних координаторів [4, с. 145].

Координатори всіх рівнів збираються щомісяця, щоб обговорити ситуацію, окремі проблеми та загальні стратегії. Завдяки цій організаційній інновації щороку нарощується кількість трупних трансплантацій, і поступово Іспанія вийшла на перше місце. Ставку на трупне донорство в Іспанії було

зроблено через те, що це дає змогу забрати в середньому 3,5 органи, що збільшує ефективність (велика кількість матеріалу й нульова інвалідність). Проте система трупного донорства сама по собі вимагає ретельної організації: одна справа, коли є живий донор і заздалегідь планується операція, і зовсім інша справа, коли потрібно оперативно забрати органи й розподілити їх по різних клініках країни, залежно від потреб. Це вимагає не тільки ідеальної координації, а й належної транспортної системи. Координатор в Іспанії – це ключова персона. Він повинен бути, по-перше, геніальним клініцистом – адже визначити стан органів та відсутність супутніх захворювань у трупа вдається не кожному. Окрім того, він має бути надзвичайно емпатійною особистістю, на плечі якої лягають бесіди з родичами загиблого, умовляння й пошук потрібних аргументів, допомога в організації похорону тощо [5].

Незважаючи на високі результати посмертного донорства, законодавство Іспанії дозволяє трансплантацію від живих донорів. Визначено, що донор має бути не молодшим 18 років, повинен мати міцне здоров'я та чітко розуміти суть і наслідки від донорства. Він не обов'язково має бути членом родини хворого, як того вимагають закони інших країн: достатньо, щоб люди були в дружніх стосунках чи мали відносини як пара. Проте в жодному разі – ніякої матеріальної зацікавленості. Це перевіряє спеціальна комісія: донор проходить безліч психологічних тестів і комісій, які мають підтвердити його альтруїстичні наміри. На наступному етапі збирається консилиум із лікарів різних спеціальностей, які обговорюють його сумісність із реципієнтом. Далі справа переходить до комітету з етики й на наступному етапі – до суду. Саме там, перед суддею, донор повинен остаточно довести свою готовність та гуманність намірів. Як правило, весь процес триває два місяці. Це достатній термін, який дозволяє донору уважно ознайомитися з документами, добре подумати й прийняти зважене рішення [5].

Мета побудови позитивного соціального клімату в бік донорства й довіра суспільства досягнута в Іспанії шляхом тісної співпраці із засобами масової інформації. Комунікаційна політика НОТ і його мережі заснована на чотирьох основних принципах: 1) цілодобова гаряча лінія для консультацій; 2) простий і постійний доступ до засобів масової інформації; 3) контакт із журналістами, побудований на зустрічах, спрямованих на вивчення взаємних потреб; 4) доведення до відома будь-яких повідомлень безпосередньо.

Фінансове забезпечення здійснюється в межах системи громадської охорони здоров'я. Лікарні відшкодовуються витрати, пов'язані з діяльністю донорства та трансплантації. Відповідний регіональний орган охорони здоров'я виділяє цільові кошти з бюджету, який охоплює як людські, так і матеріальні ресурси, необхідні для ефективного розвитку цих видів діяльності в кожній лікарні [4, с. 146].

Тож іспанська модель трансплантації сьогодні демонструє динамічний і стабільний розвиток. Вона спрямована на посмертне донорство та поєднує цілий комплекс організаційних, кадрових, фінансових, інформаційних, пра-

вових елементів, які базуються на різних рівнях, але об'єднані єдиним центром – Іспанською національною організацією трансплантації. Іспанську модель успішно застосовують інші країни (Італія, Хорватія, Португалія, Бразилія тощо).

Передові світові позиції також займає розвиток трансплантології в Ізраїлі, як і вся медицина в цілому. Зокрема, це пов'язано з досить розвинутою та сучасною системою нормативно-правового регулювання. Так, ще в 1953 році в Ізраїлі було прийнято Закон «Про анатомію та патологію», яким визначено, що тіло людини, яка померла, може бути використано для цілей медицини, а також дозволено здійснювати вилучення донорського матеріалу задля лікування та/або порятунку життя хворого реципієнта. Для кожної ситуації передбачено особливий механізм дії: якщо пересадка органів від померлого необхідна для проведення лікування пацієнта, то проведення операції можливе лише, якщо до початку проведення операції буде повідомлено рідних померлого, а якщо трансплантація органів необхідна для врятування життя, сім'ю померлого має бути повідомлено не пізніше крайнього строку, коли вилучення органів є можливим, як виняток, лікарю надається право вилучити органи без попередження близьких родичів, якщо невідоме їх місцезнаходження [9].

Указаним законом передбачається п'ять випадків для визначення волі особи щодо вилучення в неї органів після смерті з метою здійснення трансплантації:

– якщо померлий за життя надав письмову згоду на вилучення органів, то думка родичів не береться до уваги;

– якщо померлий за життя надав письмову відмову проти здійснення вилучення органів, то наявність згоди жодного з родичів не є підставою для пересадки органів;

– якщо померлий за життя не надав згоду на вилучення в нього трансплантату, то вилучення не дозволяється;

– якщо померлий донор не висловив позиції щодо погодження або відмови від вилучення в нього органів, законом допускається вилучення органів і тканин лише в разі дотримання таких умов:

а) є отримана письмова згода від одного з визначених близьких родичів;
б) жодним із близьких родичів не було подано письмової вмотивованої заяви проти вилучення органів і тканин;

– якщо вилучення органів необхідне для врятування життя хворого реципієнта, діє «презумпція згоди».

Закон про трансплантацію в Ізраїлі є єдиним у світі законодавчим актом, у якому регламентується надання переваги в розподілі органів із листа очікування. Ним передбачено три рівні пріоритету в листі очікування, а саме: особи, родичі яких у минулому вже жертвували свої донорські органи після смерті; особи, зареєстровані як потенційні донори не менше трьох років; особи, які особисто не підписали карту донора, але мають родичів першої черги, які зареєстровані вже не менше трьох років [6, с. 5]. Така система надання

пріоритету направлена на стимулювання громадян ставати донорами після смерті. Це може стати позитивним прикладом і для України.

Також розвитку посмертного донорства в Ізраїлі сприяє введення донорської «Карти Аді», яку видають особі, що виявила бажання стати донором органів після смерті.

Проаналізувавши законодавство Ізраїлю у сфері трансплантації органів, можна дійти висновку, що в цій країні на законодавчому рівні закріплені обидві презумпції, а їх застосування визначається залежно від ступеня необхідності у здійсненні такого вилучення задля врятування життя реципієнту. Це означає, що право на життя особи визначено вищим правом, аніж право на недоторканність тіла померлого.

Отже, аналіз законодавства зарубіжних країн у сфері трансплантації показав, що у світі немає єдиної, чітко визначеної для всіх системи, за якою здійснюється правове регулювання трансплантації та донорства. Незважаючи на те, що ВООЗ було створено збірник Керівних принципів регулювання трансплантації органів і тканин, не у всіх країнах їх використовують під час прийняття свого законодавства або ж використовують лише як основу та враховують свою специфіку, унаслідок чого в законодавчих актах різних країн утворилася низка спірних питань, пов'язаних із проблемою неоднакового застосування принципів та відсутності єдиного механізму регулювання трансплантації. До проблемних можна віднести питання обов'язковості генетичного зв'язку з реципієнтом під час вибору донора. Найбільш дискусійним у цій сфері залишається питання вибору між двома системами здійснення посмертного вилучення органів – «презумпції згоди» або «презумпції незгоди». Також невирішеними залишаються питання вибору реципієнта, збільшення кількості донорських органів і, відповідно, урятованих життів.

1. Богомолец О. Трансплантологія в Україні відстала від світу на цілу епоху. URL: <http://pharma.net.ua/publications/articles/19318> (дата звернення: 24.03.2021).

2. Брюховецька М. Посмертне донорство в законодавстві іноземних країн: позитивний досвід правозастосування. *Національний юридический журнал: теорія і практика*. 2016. С. 90–93.

3. Додатковий протокол до Конвенції про права людини та біомедицину щодо трансплантації органів і тканин людини (ETS N 186): Міжнародний документ від 24.01.2002 № 186. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_684 (дата звернення: 24.03.2021).

4. Льющенко К. Іспанська юридична модель трансплантології й можливість застосування її в Україні. *Національний юридический журнал: теорія і практика*. 2015. С. 144–147.

5. Іспанія: Трансплантологія: майстер-клас від лідера. URL: <https://www.vz.kiev.ua/ispaniya-transplantologiya-majster-klas-vid-lidera/> (дата звернення: 24.03.2021).

6. Клименко О. В., Патратій О. В. Історія розвитку правового регулювання трансплантації органів у країнах Євразії. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2018. № 36. С. 4–7.

7. Комітет з питань здоров'я нації, медичної допомоги та медичного страхування провів круглий стіл щодо перспектив запровадження трансплантації в Україні. *Офіційний*

вебпортал Верховної Ради України. URL: <https://portal.rada.gov.ua> (дата звернення: 24.03.2021).

8. Косенко С. Друге життя органів: як в Білорусі рятують українських дітей і чому це потрібно робити в Україні. URL: <https://life.pravda.com.ua/health/2019/04/3/236244/> (дата звернення: 24.03.2021).

9. Medicine&Law. Encyclopedia Judaica. 2008. URL: <http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/judaica/> (дата звернення: 22.03.2021).

10. Маниалик М. Трансплантационная координация как самодостаточный и эффективный инструмент развития органного донорства. URL: <https://www.jtransplantologiya.ru/jour/article/viewFile/310/371> (дата звернення: 24.03.2021).

11. Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині: Закон України від 17 трав. 2018 р. № 2427-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2427-19> (дата звернення: 20.03.2021).

12. Романюк Я. Посмертне донорство: чому Україні треба навчитись у Білорусі рятувати людей. URL: <https://goo.gl/8uj3CQ> (дата звернення: 24.03.2021).

13. Трансплантация донорских органов в мире. URL: <https://rustransplant.com/chislo-transplantaciy-v-mire-uvelichilos/> (дата звернення: 25.03.2021).

Тимофєєв Олександр Володимирович
кандидат філософських наук,
незалежний дослідник
(м. Дніпро, Україна)

БАРТЛБІ ЯК ФІГУРА ПОЛІТИЧНОГО ОПОРУ У ФІЛОСОФІЇ ДЖОРДЖО АГАМБЕНА

Загадкова фігура писаря Бартлбі з оповідання Германа Мелвіла «Bartleby, the Scrivener: A Story of Wall Street» (опублікованого в журналі «Putnam's Magazine» у листопаді–грудні 1853 року) привертала до себе увагу не тільки читачів, критиків, літературознавців, але й філософів. У роботах сучасних політичних мислителів, таких як Ж. Делез, Дж. Агамбен, С. Жижек, М. Хардт, А. Негрі, фігура Бартлбі розглядається як «приклад практично-політичної дійсності критичної позиції» [1, с. 168]. Так, у роботі «Бартлбі, або випадковість» зі збірки (у співавторстві з Ж. Делезом) «Бартлбі. Формула творення» (1993) Агамбен передбачає, що писар Бартлбі кидає виклик панівним уявленням про зв'язок між актуальністю й потенційністю, владою й підпорядкуванням, політикою і правом, висловлюючи «найрішучіше заперечення проти принципу суверенітету» [2, с. 309]. У цьому зв'язку, спираючись на філософські розвідки Джорджо Агамбена, ми спробуємо з'ясувати, яким чином Бартлбі може виступати як парадигматична фігура політичного опору в глобальному контексті взаємовідносин права і політики.

Бартлбі, писар-юрист, який не пише, найбільш відомий за формулою, якою він відповідає на всі запитання свого роботодавця: «Я б вважав за кра-

ще не робити цього». Інтерес Бартлбі для Агамбена полягає в його виклику панівним уявленням про зв'язок між актуальністю та потенційністю. Агамбен читає Бартлбі як «останню, вичерпану фігуру повної або досконалої сили», яка належить писареві, який «в даний момент повністю володіє мистецтвом письма в якому він не пише» [3, с. 143]. Для обґрунтування тези про те, що Бартлбі є «досконалою силою» [4, с. 36], Агамбен звертається до «Метафізики» Аристотеля, середньовічних богословів, теодицеї Ляйбніца та доводить таке розуміння проблеми потенційності: поряд із позитивною потенційністю, яка може перейти в актуальність та стати дійсністю, завжди існує негативна потенція, потенція не-сущого.

У своєму есе Агамбен розгортає шлях подорожі – довгої та з безліччю можливих відгалужень, де середньовічні філософи, теологи та теоретики розмірковують над положеннями Аристотеля про концепцію влади. Для грецького мислителя вся сила бути або робити що-небудь завжди є здатністю не бути або не робити, без якої сила (потенція) завжди переходила б у дію і змішувалася б з нею. На думку Агамбена, ця негативна сила – «сила не» (*«potenza di non»*) є «головним секретом аристотелевської доктрини влади, яка робить всю владу безсилою» [4, с. 33]. Італійський філософ наголошує на тому, що «наша етична традиція часто намагається обійти проблему потенції, зменшуючи її з точки зору волі й необхідності: не те, що ви можете, а те, що ви хочете або в чому маєте потребу, є її домінуючою темою» [4, с. 42].

Саме про це роботодавець-юрист не перестає нагадувати Бартлбі. Коли на всі його прохання Бартлбі відповідає своїм «м'яким і твердим» голосом: «Я вважав би за краще не робити цього», – роботодавець прагне зрозуміти відповідь Бартлбі саме в категоріях волі та необхідності. Але своїм «Я вважав би за краще не ...» писар нівелює «всі сліди дієслова бажати» [4, с. 43]. Тому всі намагання роботодавця-юриста вплинути на Бартлбі в рамках «здорового глузду» [5, с. 30] приречені на невдачу.

У цьому контексті цікавим видається звернення автора до проблеми Божественної всемогутності та її наслідків. Середньовічні богослови розрізняли *potentia absoluta*, «абсолютну потенцію», за допомогою якої Бог може зробити все (на думку деяких, навіть зло, навіть зробити так, щоб світ ніколи не існував, або відновити втрачену незайманість дівчини), та *potentia ordinata*, «упорядковану потенцію», за допомогою якої Бог може робити лише те, що відповідає Його волі. Воля – це принцип, що дає змогу впорядкувати недиференційований хаос потенції. Якщо порушувати схоластичні питання про те, «чи міг Бог збрехати, порушити свої клятви, втілити себе в жінці чи тварині, а не в Сині», то відповіддю буде: «Він цього не хотів, і тому не міг цього зробити», – потенціал без волі взагалі нездійснений і не може перейти в реальність [4, с. 43].

Бартлбі ставить під сумнів саме це верховенство волі над потенцією. Якщо Бог (принаймні *de potentia ordinata*) справді здатний лише на те, що хоче, Бартлбі здатний лише *de potentia absoluta*, він здатний лише не бажати.

Але його потенціал не є нереалізованим або недооціненим через відсутність волі. Навпаки, потенційна сила Бартлбі перевищує волю (його власну та чужу) за кожним пунктом. Можна сказати, що Бартлбі досягає успіху в тому, щоб бути здатним (і нездатним) абсолютно без бажання цього [4, с. 43]. Звідси неможливість звести його формулу до звичних категорій «наказу-підпорядкування». Справа не в тому, що він не хоче копіювати або не хоче залишати офіс; він просто вважав би за краще не робити цього. Бартлбі, який, на відміну від насильницької боротьби, «вважає за краще не робити цього», із самого початку займає позицію чистої потенційності. Формула, яку він так наполегливо повторює, знищує будь-яку можливість побудови відносин між владою та волею, між *potentia absoluta* і *potentia ordinata*. Не ігноруючи зовсім закон, але і не співпрацюючи, а просто діючи поза межами досяжності закону, він збиває з пантелику всіх, хто марно намагається прив'язати його до обмежень.

Таким чином, формулу Бартлбі слід розглядати як засіб деактивації апаратів влади без порушення закону. Бартлбі – це парадигматична фігура, на яку Агамбен покладається як на зразок політичного опору. Разом із тим писар Бартлбі виступає зображенням «нового Месії» (тут необхідно відзначити вплив ідеї Вальтера Беньяміна щодо слабкої месіанської сили). Так, на останніх сторінках роботи італійський філософ характеризує Бартлбі як «месіанську фігуру», яка прийшла «врятувати те, чого не було» [4, с. 60].

Зауважимо, що формула Бартлбі близька до месіанського заклик аптола Павла: «А це, браття, кажу я, бо час позосталий короткий, щоб і ті, що мають дружин, були, як ті, що не мають, а хто плаче, як ті, хто не плаче, а хто тішиться, як ті, хто не тішиться; і хто купує, як би не набули, а хто цьогосвітнім користується, як би не користувались, бо минає стан світу цього» (1 Кор. 7:29-31). У цьому сенсі Бартлбі – «писар, який не пише», – справді постає як месіанська фігура. Його формула «Я б вважав за краще не робити цього» відкриває есхатологічне розуміння «стану світу цього – що минає» (1 Кор. 7:31).

Таким чином, філософське прочитання італійцем Джорджо Агамбеном Бартлбі як парадигматичної фігури політичного опору дозволяє зробити такий висновок: найефективнішою протидією політичному насильству є не краще насильство, а краща політика. Додамо, що в розумінні римського філософа такою політикою є політика бездіяльності, яка своєю потенційною силою спроможна деактивувати диспозитиви, апарати й механізми, що позбавляють свободи наше життя. Зазначимо, що ствердження Агамбеном можливості радикально нової політики має стійку тенденцію бути відкинутим або просто проігнорованим як утопічний, наївний і занадто теоретичний проєкт. Але, як зауважив Джорджо Агамбен в останньому інтерв'ю, відповідаючи на запитання про необхідність розвитку нових форм опору: «Я філософ, а не стратег. Звичайно, чітке усвідомлення власної ситуації є першою умовою пошуку виходу. Я можу лише додати, що я не вірю, що вихід із ситуації, що склалася сьогодні, обов'язково проходить, як, можливо, здавна вважалося,

через боротьбу за завоювання влади. Не може бути доброї влади – а отже, і доброї держави. Ми можемо лише в несправедливому та фальшивому суспільстві засвідчити наявність правильного та істинного. Ми можемо свідчити про небеса тільки посеред пекла» [6, с. 109]. У контексті глобальних політико-правових проблем сьогодення така позиція видається не тільки відвертою або навіть провокативною, але й такою, що відображає реальність сучасності. У цьому зв'язку неполітична фігура писаря Бартлбі з оповідання Германа Мелвіла може служити уособленням можливості «третього шляху» у вирішенні проблеми взаємовідносин права і політики.

1. Магун А. В. Отрицательная революция: к деконструкции политического субъекта. Санкт-Петербург: Издательство Европейского университета в Санкт-Петербурге, 2008. 416 с.

2. Whyte J. «I Would Prefer Not To»: Giorgio Agamben, Bartleby and the Potentiality of the Law. *Law Critique*. 2009. № 20. P. 309–324.

3. De Boever A. Overhearing Bartleby: Agamben, Melville, and Inoperative Power. *Parrhesia*. 2006. № 1. P. 142–162.

4. Agamben G. Bartleby o della contingenza. *Bartleby. La formula della creazione* / G. Agamben, G. Deleuze. Macerata: Quodlibet, 1993.

5. Мелвилл Г. Писец Бартлби. *Повести* / пер. с англ., сост. и вступ. статья А. Старцева. Москва: «Худож. лит.», 1977. С. 21–58.

6. Pensotti A. «An interview with Professor Giorgio Agamben». *Organisms: Journal of Biological Sciences*. 2020. Vol. 4, no. 2. P. 105–109. DOI: 10.13133/2532-5876/17354.

Титаренко Оксана Олексіївна
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри
соціально-гуманітарних дисциплін
Донецького юридичного
інституту МВС України

СУТНІСТЬ І ПРАВОВА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ ФЕНОМЕНА ТОЛЕРАНТНОСТІ

Однією з найважливіших умов трансформації будь-якого тоталітарного суспільства в демократичне є відмова від ізоляціонізму, дотримання принципів доступності та співпраці. Установки на зближення з представниками інших культур, етнічних груп, політичних традицій, що переважають у громадській свідомості, є важливою передумовою формування відкритої суспільної системи демократичного типу. І навпаки, неприйняття представників інших груп створює серйозні передумови для своєрідного ренесансу тоталітарних принципів суспільної організації.

Сьогодні проблема формування толерантності стоїть особливо гостро.

Це пояснюється цілою низкою причин, до числа найвагоміших серед яких належать: різке розшарування світової цивілізації за економічними, соціальними, морально-етичними та іншими ознаками та пов'язане з цим зростання нетерпимості, релігійного екстремізму й фанатизму; загострення міжнаціональних відносин, викликане локальними війнами, та проблема біженців; зміна моральних парадигм тощо. Саме це зумовило прийняття «Декларації принципів толерантності».

Концептуалізація толерантності передбачає порушення питання про її роль у контексті побудови мультикультурного суспільства. Своєрідним парадоксом толерантності є, у низці випадків, протиріччя між правами людини як індивідуума та груповими правами, між універсальним правом людини і, за визначенням, відмінними культурними традиціями різних соціальних, етнічних і релігійних груп. Саме це, очевидно, і зумовлює порушення питання про межі толерантності [6, с. 66].

З усією гостротою ця проблема постає у зв'язку з глобалізаційними тенденціями. Стан суспільної толерантності визначається зовнішніми умовами існування індивіда, соціальної групи, суспільства в цілому, урешті-решт міжнародного середовища. Серед умов, що впливають на рівень толерантності, важливим фактором є питання політичної культури. Попри те, що політична культура є відносно інертним явищем, важливим чинником її рухомості є ступінь соціального задоволення. Високий ступінь істотно сприяє вкоріненню толерантності, низький – відтісняє її на периферію суспільного життя.

Поширеним у річищі постмодерністської теорії є уявлення, що модернізація суспільств, яка відбувається під впливом глобалізації, стимулюючи економічний розвиток, матиме наслідком зростання добробуту. Це, у свою чергу, якщо не ліквідує соціальну напруженість, то, принаймні, зведе її до мінімуму й сприятиме поширенню установок толерантної поведінки. У той же час таке уявлення не знайшло переконливого доказу на практиці. Події останніх років показують, що глобалізаційні зрушення як у світовому, так і в європейському контекстах не вирішують численних соціальних проблем у світі і, отже, не стимулюють зростання культури толерантності. Залишаються неподоланими ключові проблеми бідності, не стають справедливими стосунки між національно-державними спільнотами. Очевидно, що це призводить до зростання соціального відчуження та неприйняття, що, у свою чергу, стоїть на заваді формуванню й поширенню установок суспільної толерантності [2, с. 67].

Сучасна соціально-політична ситуація як на теренах окремих держав, так і у світі вимагає створення умов, коли розмаїття поглядів, позицій, установок, не переростаючи в силове протистояння, дозволяє шукати та знаходити прийнятні для всіх сторін оптимальні рішення. Саме тому на особливу увагу заслуговують фактори, пов'язані з формуванням політико-правових стандартів толерантності. Толерантність є не тільки морально-етичною, філософською, соціологічною та політологічною категорією. Вона є основою

сучасного правового світогляду, що підкріплюється низкою міжнародних документів. Принципи толерантності як основні права і свободи зафіксовані в законодавчих актах і проголошені в міжнародних деклараціях. Недопущення расизму та расової дискримінації закріплені на глобальному, світовому рівнях – перш за все у Загальній декларації прав людини (1948), Конвенції про попередження злочину геноциду і покарання за нього (1948), Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права (1966), Міжнародній конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації (1968), Декларації про права осіб, що належать до національних або етнічних, релігійних і мовних менших (1992) та низці інших документів.

У той же час трагічні події громадянської війни 90-х років у Югославії, геноцид у Руанді 1994 року зумовили необхідність прийняття на міжнародному рівні документа, що декларував би повагу й розуміння «іншого», установив би певні правові параметри гарантій прав людини та уникнення дискримінації відмінних за расою, національністю, віросповіданням, політичними поглядами, гендерними особливостями тощо категорій населення. Результатом роботи стало ухвалення Декларації принципів толерантності, підписаної в Парижі 16 листопада 1995 року 185 державами-членами ЮНЕСКО. У цьому документі подається таке визначення: толерантність – це «пошана, прийняття і правильне розуміння багатого розмаїття культур нашого світу, наших форм самовираження і способів виявлення людської індивідуальності» [3]. Тобто йдеться про терпиме ставлення до інших національностей, рас, кольору шкіри, статі, сексуальної орієнтації, інвалідності, мови, релігії, політичних або інших уподобань, національного або соціального походження. Декларація визначає толерантність не лише як моральний обов'язок, але і як політичну та правову вимогу до окремих людей, груп людей і держав.

Особливого значення набуває функціонування принципів толерантності на рівні держави, що виявляється в дотриманні неупередженого законодавства, правопорядку, судово-процесуальних та адміністративних норм, а також у забезпеченні можливостей економічного й соціального розвитку для кожної людини без будь-яких дискримінацій. У Декларації запропоновано і шляхи досягнення поставлених перед державою завдань. Це – ратифікація й виконання міжнародних конвенцій про права людини; розробка законодавства, здатного забезпечити рівноправні підходи й рівні можливості для всіх груп та окремих людей [7, с. 100]. Документ визначає положення толерантності щодо міжнародних інструментів захисту прав людини, вироблених упродовж п'ятдесяти років. Зокрема, йдеться про те, що державам слід розробляти нове законодавство, у разі необхідності забезпечувати рівність між усіма групами людей та окремими членами суспільства. Держави-члени ООН оголосили 16 листопада щорічним Міжнародним днем толерантності.

У той же час успіх політики толерантності залежить не стільки від законотворчих і в цілому нормотворчих, скільки від правозастосовних зусиль. Щодо цього характерною є позиція Європейського суду з прав людини. На

момент прийняття Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, на сторожі якої він стоїть, проблематика толерантності в її сучасному звучанні була невід'ємною для юридичної думки та практики. Проте в рішеннях Суду, що приймаються протягом останніх десятиліть, спостерігається розширена інтерпретація положень конвенції – у ракурсі пов'язаних із поняттям толерантності підходів [4, с. 120]. Політико-правовий концепт толерантності передбачає, що погляди однієї людини не можуть бути нав'язані іншим. У контексті європейського політичного та етичного дискурсу толерантність є не лише необхідною складовою сучасної культури, але й універсальною цінністю людства.

Однією з головних умов протидії нетерпимості, ксенофобії, екстремізму, а також становлення та розвитку толерантного суспільства в Україні є увага до забезпечення толерантності державою, її нормативно-правова регуляція з боку вищих державних органів. Ключові підвалини гарантування цих прав закладені Конституцією України. Так, принцип реальності прав, свобод, обов'язків і законних інтересів людини і громадянина, що є необхідною передумовою існування толерантного суспільства, передбачено статтями 21–23, 56–64. Разом із принципами верховенства права і розподілу влади він складає основу правової держави. Сутність принципу реальності прав полягає в тому, що права, свободи, обов'язки і законні інтереси людини і громадянина повинні бути не тільки задекларовані в законодавчих актах, а й забезпечені та гарантовані всіма соціальними суб'єктами і насамперед державою. Права і свободи людини і громадянина, імплементовані в Конституції України, визначають взаємовідносини не лише індивіда й держави, а й держави та інших соціальних суб'єктів. Фактично йдеться про інтереси, які не суперечать правам і свободам конкретного індивіда [5, с. 127]. Водночас правова держава повинна забезпечувати розумний компроміс, попереджувати соціальні катаклізми та потрясіння, що є основоположним для побудови суспільства на засадах толерантності.

Стаття 21 Конституції України встановлює принцип рівності всіх людей у гідності та правах і проголошує, що права і свободи є невідчужуваними й непорушними. Рівність означає, що кожна людина рівна з іншою в особистісному, політичному, економічному, моральному і правовому становищі в суспільстві та державі. Рівність громадян передбачає: а) рівність перед законом; б) рівність прав жінки і чоловіка; в) рівність громадян будь-якої національності. Згідно зі статтею 23, вільний розвиток особистості не може бути необмежений. Він можливий, якщо людина не порушує права й свободи інших людей та виконує відповідні обов'язки перед суспільством, установлені законодавством. Цей принцип цілком відповідає системному викладенню прав і свобод людини та громадянина, їх єдності з обов'язками. Отже, цілісний і всебічний розвиток особистості обумовлюється такими чинниками: а) кожна людина народжується вільною; б) її свобода полягає в тому, щоб робити все, що не шкодить іншим людям і не заборонено законодавством;

в) межею індивідуальної свободи людини є права і свободи інших людей;
г) наявність обов'язків людини перед суспільством гарантує її вільний і всебічний розвиток.

Розглянуті принципи конкретизуються зафіксованим у статті 24 Конституції України принципом рівності громадян у своїх правах і обов'язках та загальної рівності перед законом. Діє заборона існування будь-яких привілеїв і обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними та всіма іншими ознаками як фізичного, так і соціального характеру. Усі ці гарантії як умова функціонування толерантного суспільства повністю відповідають статті 7 Загальної декларації прав людини, у якій зазначено: «Всі люди рівні перед законом і мають право на рівний захист від якої б то не було дискримінації, що порушує цю Декларацію, і від будь-якого підбурювання до такої дискримінації» [1].

Толерантність і недискримінація є актуальними проблемами та найважливішими цінностями співіснування людей у мультикультурному та поліетнічному суспільстві. Проблема толерантності була й залишається доволі гострою в Україні з огляду на співжиття різних національностей, релігійних груп, прихильників різних політичних сил і навіть цілих регіонів. Єдність у розмаїтті – саме таким має бути найважливіший світоглядний і методологічний орієнтир, якого слід дотримуватися в процесі формування в суспільстві, зокрема у студентському середовищі, світоглядно-ціннісних орієнтирів, що базуються на визначенні пріоритету загальнолюдських цінностей і толерантності.

1. Всеобщая декларация прав человека. URL: [//zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015](http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015).

2. Галкин А. А., Красин Ю. А. Культура толерантности перед вызовами глобализации. *Социс.* 2003. № 8. С. 64–74.

3. Декларация принципов терпимости. URL: [//zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_503](http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_503).

4. Карцов А. С. Права человека и толерантность. *Полис.* 2010. № 6. С. 116–130.

5. Колодій А. М., Олійник А. Ю. Права людини і громадянина в Україні. Київ, 2004. 336 с.

6. Сунгуров А.Ю. Права человека как предмет политической науки и как междисциплинарная концепция. *Полис.* 2010. № 5. С. 62–66.

7. Чернушенко Д. А. Толерантність як світоглядна основа правосвідомості в умовах інформаційного суспільства. *Філософські та методологічні проблеми права.* 2013. № 1–2. С. 94–103.

Ткаченко Павло Ігорович
здобувач Міжрегіональної академії
управління персоналом,
член Асоціації правників України
(м. Дніпро, Україна)

ВЗАЄМОДІЯ ПРОКУРАТУРИ ТА ГРОМАДСЬКОСТІ З МЕТОЮ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Правоохоронні органи України у своїй діяльності покликані захищати права людини, але інколи за певних, невідомих суспільству умов, правоохоронці самі є суб'єктами злочинів, пов'язаних із порушенням прав людини та громадянина. Аналіз резонансних фактів і статистичної звітності щодо неправомірних дій працівників правоохоронних органів зумовлює актуальність цієї проблеми.

Сьогодні дедалі більше спостерігається заходів щодо реформування органів прокуратури України. Основним із них є впровадження Закону України «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 року, ключовою законодавчою новацією якого стало створення Спеціалізованої антикорупційної прокуратури. Основним аспектом під час реформування має бути гарантована можливість звернення громадян, права яких було порушено суб'єктами правоохоронних чи правозахисних органів. У законному порядку звернення має бути цілком та всебічно розглянуто й ефективно прийнято, а також досягнуто рівня щодо вирішення останнього. Одночасно з упровадженням законодавчих новацій має бути створено програму або стратегію щодо захисту прав людей органами прокуратури. Така стратегія повинна бути цілком обґрунтованою та ефективною.

Розглядаючи актуальну проблему довіри суспільства до держави, слід наголосити на результатах соціологічного опитування, проведеного Українським центром економічних і політичних досліджень ім. О. Разумкова. Згідно з опитуванням, недовіра до прокуратури України є досить значною та сягає 71 %. Таким чином, саме довіра повинна бути основою для подальшої ефективної взаємодії громадськості з органами прокуратури. У своїх працях, створених на основі результатів соціологічного опитування щодо довіри населення до державних органів, учені пропонують налагодити рівень довіри за допомогою заснування відкритості діяльності прокуратури, інформаційного забезпечення прийнятих дій прокурорами, пресконференцій, участі прокурорів у публічних дебатах та форумах, створення телевізійних програм, заснованих на функціонуванні прокуратури, заохочувати присутність представників прокуратури в соціальних мережах та інше. Насправді вищеперелічені заходи впроваджували, але вони не призвели до очікуваного результату, тому що виявились або неефективними, або недоопрацьованими.

Із метою відновлення взаємодії прокуратури з громадськістю на засадах партнерства слід впровадити актуальні новації. По-перше, нагальним є створення програми-стратегії щодо захисту прав людей органами прокуратури. Ця стратегія має бути реалізована в діяльності органів прокуратури, вищих навчальних закладах із юридичними спеціальностями, наукових установах. По-друге, необхідна розробка та законодавче закріплення Положення про взаємодію громадськості з прокуратурою, що має бути сформоване на основі чинного законодавства з дотриманням усіх конституційно-правових приписів і норм. Зміст цього положення має закріплювати право звернення громадян та громадських інституцій до органів прокуратури, унормувувати процес розгляду звернень та їх доцільного вирішення за умов суворого дотримання чинного законодавства. По-третє, нагальним виступає аналіз наукових та дисертаційних досліджень з метою реального впровадження в практичну діяльність їх висновків та положень.

Таким чином, подано окремі пропозиції щодо вирішення певних проблем у діяльності органів прокуратури, а також усунення прогалин у законодавстві. Взаємодія прокуратури з громадськістю з метою захисту прав людини має взяти за основу сумісну узгодженість, багатовекторну діяльність з утвердження верховенства права, зміцнення правопорядку, здійснення захисту прав та свобод людини і громадянина.

Тринкіна Тетяна Олегівна

студентка факультету соціально-психологічної освіти та управління
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Єремєєва Ірина Анатоліївна

кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародних відносин та
туризму Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

**ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ СУЧАСНИХ
ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ**

У сучасному світі глобалізація є явищем, що охоплює всі напрями внутрішньодержавних та міжнародних відносин, сприяє розвитку не тільки держав, але й окремих індивідів та суспільства в цілому. Глобалізація призво-

дить до змін усіх сфер життя, але її суб'єктами насамперед є держави.

Складність феномена глобалізації та масштабів її прояву обумовлюють дискусії щодо її генези. У науковій літературі існують різні точки зору на проблеми витоків глобалізації. На думку багатьох учених, глобалізація була наявна впродовж усього періоду існування людства. Цю проблему більш детально вивчав Манфред Б. Стегер, який поділив еволюцію глобалізації на п'ять періодів: доісторичний (10 000 років до н. е. – 3500 років до н. е.), досучасний (3500 років до н. е. – 1500 років н. е.), ранньосучасний (1500–1750 рр.), сучасний (1750–1970 рр.), найновіший (із 1970-х рр.). Загальнови-знаним більшістю дослідників фактом є те, що глобалізація в ХХ ст. підня-лась на надзвичайно високий рівень та має такі хвилі:

– перша хвиля глобалізації характеризується підвищенням рівня взає-мозалежності держав у світовій економіці завдяки зростанню вільної торгівлі;

– друга хвиля глобалізації характеризується її переходом на міжнарод-ний рівень під впливом революції в інформатиці й телекомунікаціях. Це спричинило більш вільну поведінку транснаціональних корпорацій і неуря-дових організацій, які мають вплив на політику держав світу.

Британський політолог Девід Гелд виділяє три напрями досліджень проблем глобалізації. Критерієм класифікації є ставлення авторів до перспек-тив та наслідків глобалізації в сучасному світі [1].

Першим напрямом є дослідження гіперглобалістів. До них належать Зигмунт Бауман («Глобалізація. Наслідки для людини і суспільства»), Ульрих Бек («Що таке глобалізація?») та Мартін Елброу («Глобальна доба. Держава і суспільство за межами модерності»). Представники гіперглобалістського на-пряму стверджують, що глобалізація являє собою нову епоху, у якій відбува-ється «денаціоналізація» економіки, що формує єдиний глобальний ринок за глобальної конкуренції.

Другий напрям становлять дослідження скептиків: Лінда Вайс («Міф про безсилу державу»), Поль Гірст та Грем Томпсон («Глобалізація під пи-танням. Міжнародна економіка і можливості врядування»), Джон Грей («Об-лудний світанок. Ілюзія глобального капіталізму»). Скептики з пересторогою ставляться до глобалізації та вважають її міфом, який приховує капіталізацію деяких держав.

Представники третього напрямку є трансформаціоналістами (помірко-ваними). До них належать: Девід Гелд, Ентоні Мак-Грю, Девід Голдблат і Джонатан Ператон («Глобальні трансформації», «Демократія і глобальний порядок», «Трансформація демократії? Глобалізація і територіальна демокра-тія»), Ентоні Гіденс («Нестримний світ: Як глобалізація перетворює наше життя» та «Глобальний диспут про третій шлях»), Мануель Кастельз («Інфо-рмаційна епоха. Економіка, суспільство і культура») і Сескія Сесен («Втрата контролю? Суверенітет у глобальну добу» і «Глобалізація та її тягар»). Пред-ставники «поміркованого» напрямку вважають, що глобалізація перебуває в стані становлення, і її наслідки та перспективи є непередбачуваними, тому

що масштаби та риси сучасної моделі глобалізації є безпрецедентними та суперечливими.

На нашу думку, глобалізація покликана подолати нерівності умов життя на планеті. У процесі глобалізації створюється єдиний інформаційний простір, який сприяє розширенню залучення держав до загальносвітових політичних та економічних процесів.

1. Held David. Global Transformations: Politics, Economics and Culture. URL: https://www.researchgate.net/publication/316341269_Global_Transformations_Politics_Economics_and_Culture (дата звернення: 04.04.2021).

2. Воронкова В. Г. Глобалізація як процес універсалізації стосунків між державою та ринком. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2008. Вип. 35. С. 15–35. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpqgvzdia_2008_35_ (дата звернення: 03.04.2021).

3. Єремєєва І. А. Проблеми миротворчості ООН в умовах трансформації міжнародних безпекових інститутів. *Politicus*. 2016. № 1. С. 204–209.

4. Хаустова М. Г. Феномен глобалізації та плюралізм її інтерпретації. *Форум права*. 2013. № 4. С. 430–440. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2013_4_73.pdf (дата звернення: 03.04.2021).

Федорцов Дмитро Віталійович

курсант факультету підготовки фахівців для підрозділів превентивної діяльності Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, рядовий поліції

Науковий керівник:

Нагорна Олена Олександрівна

викладач кафедри цивільного права та процесу Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, старший лейтенант поліції (м. Дніпро, Україна)

ЩОДО ІНСТИТУТУ ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В ТРУДОВОМУ ПРАВІ

У зв'язку з постійним розвитком сучасних правовідносин та потужним реформуванням законодавства актуальними постають питання забезпечення прав та інтересів громадян, а також притягнення їх до відповідальності в разі порушення чинного законодавства. До таких актуальних проблем слід віднести дисциплінарну відповідальність у трудовому праві.

Дисциплінарна відповідальність – відповідальність працівників і службовців за порушення трудової дисципліни, виражається накладенням стягнень на порушників адміністративним підрозділом підприємства чи організації. Такі порушення можуть бути виражені діями та бездіяльністю зі свідомим і необережним дозволом.

У юридичній літературі виділяють два види дисциплінарної відповідальності: загальну та спеціальну. Загальна характеризується накладенням одного з видів стягнення, а саме догани чи звільнення. Спеціальна дисциплінарна відповідальність являє собою не лише застосування догани чи звільнення, але й інших додаткових стягнень, пов'язаних зі спеціальними суб'єктами правовідносин. Тому необхідно враховувати правове середовище працівника, приймаючи рішення про те, що конкретна особа, яка порушує трудову дисципліну, повинна нести відповідальність за порушення чинного законодавства.

Дисциплінарна відповідальність є обов'язковою: до працівників можуть застосовуватися обов'язкові заходи, які призведуть до певних негативних наслідків. Порівняно з матеріальною відповідальністю дисциплінарна має певні відмінності. Уповноважений орган або власники не несуть відповідальності за працівників, які порушують прямі обов'язки, передбачені внутрішнім трудовим розпорядком.

В основному спеціальна відповідальність відрізняється від загальної дисциплінарної відповідальності:

- за загальноприйнятим порядком оскарження стягнень;
- за колом осіб, які підпадають під дію належних норм;
- за органами та особами, які наділені дисциплінарною владою;
- за заходами дисциплінарного стягнення [1, с. 101].

Згідно з Кодексом законів про працю України (далі – КЗпП України) основними видами дисциплінарних стягнень, які можуть застосовуватися за порушення трудових правовідносин, є догана та звільнення [2].

Однак слід зауважити, що стосовно дисциплінарної відповідальності працівників у КЗпП України виділена низка статей, які регулюють саме випадки та процедуру накладення, зняття та оскарження дисциплінарних стягнень, а щодо несумлінних роботодавців чи власників підприємств, установ, організацій дисциплінарна відповідальність не виділена в окремий розділ, а розкидана по всьому КЗпП України. Ми вважаємо, що це питання потребує реформування та вдосконалення, адже трудові відносини є не односторонньою угодою, не лише працівник завжди винний, тому внесення змін до законодавства в частині розробки окремого розділу про дисциплінарну відповідальність усіх сторін трудових правовідносин є необхідною умовою налагодження трудової дисципліни.

Також досить спірним є питання колективної відповідальності в трудовому праві. У КЗпП України вищевказане питання регулюється без урахування інтересів обох сторін, із наданням переваги лише одній стороні колективних трудових правовідносин.

У підсумку варто зазначити, що проблеми дисциплінарної відповідальності в трудовому законодавстві не лише актуальні, а й потребують значного доопрацювання та видозміни, зокрема у сфері дисциплінарної відповідальності роботодавця та відповідальності в межах колективних трудових відносин.

1. Коваленко К. В. Загальна і спеціальна дисциплінарна відповідальність. *Форум права*. 2008. № 2. С. 98–105.

2. Кодекс законів про працю України: Закон від 10 груд. 1971 р. № 322-VIII. *Відомості Верховної ради УРСР*. 1971. Дод. до № 50. Ст. 375 (редакція від 6 квіт. 2017 р.).

Фіщенко Олександра Едуардівна
студентка Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ

Науковий керівник:

Ковальчук Олена Степанівна
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри
соціально-гуманітарних дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ЛІКАР ВІЙСЬКОВОЇ ДУШІ

Війна, смерть, сльози, втрати... Ніхто не думав, що це торкнеться нашої квітучої гуманістичної країни. До подій на Євромайдані 99 відсотків українців не знали, що таке чинити насильство та вбивати інших. Кривава рана, завдана Україні, буде загоюватися роками. А як із цим жити? Хто зможе повернути гармонію душі?

Тема психологічної реабілітації військовослужбовців є досить болючою для українського народу. У Збройних силах України психологічної служби не існувало. Було проведено морально-психологічне забезпечення, яке здійснювалося офіцером-вихователем. Та події на Сході України показали, що військові психологи – невід’ємна частина війська. Треба зазначити, що від бойового духу солдата залежить подальша перемога.

А як бути тим, хто повернувся до мирного життя? Відомо, що всі учасники АТО перебувають зараз під впливом бойових стресових факторів. Ніби вже все закінчилося, військовий удома, де його поважають і люблять. Та страшні свисти бойових куль, убиті побратими – ось що не може відпустити військовослужбовця [3, с. 4] і нагадує про ті лихі дні, проведені за тисячі кі-

лометрів від дому. Учасники бойових дій, які протягом тривалого часу отримували психоемоційне та фізіологічне навантаження, потребують термінової медико-психологічної реабілітації.

Військовослужбовці є «специфічним» контингентом, який вимагає не тільки уваги, а й професійної допомоги, тобто багатопрофільної реабілітації.

Психолог – цілитель військової душі, людина, яка допоможе загоїть роздерту душу від наболілого. Від військового психолога залежить досить багато, тому він повинен бути наділеним ерудицією, толерантністю, гнучкістю мислення, обізнаністю в питаннях психічних захворювань.

Одним із видів кваліфікованої психологічної допомоги є психологічна реабілітація (так зване відновлення). Поняття «реабілітація» можна розглядати в кількох напрямках. Це залежить від ступеня отриманої психологічної травми. Психологічна реабілітація поділяється на такі види:

1. Медична реабілітація.
2. Військово-професійна реабілітація.

3. Соціальна реабілітація. Відомо, що людина – це соціальна істота, на яку великий вплив мають події суспільного життя. Тому соціальна реабілітація є однією з найважливіших у системі загальної реабілітації. Для учасника бойових дій досить важливо отримати підтримку з боку оточуючих людей. Соціальний фактор впливає на формування світогляду.

4. Психологічна реабілітація – найважливіший елемент відновлення психологічного здоров'я. Цей вид відновлення допомагає знизити рівень нервово-психологічної напруженості, налагодити нервову діяльність. Розробка ефективних методів для відновлення установок у людей, які перенесли психологічні захворювання, є одним із головних завдань. Особливу увагу приділяють принципам психологічної реабілітації:

- Поєднання біологічних і психологічних методів впливу.
- Різносторонність реалізації реабілітаційних програм.
- Партнерство.
- Етапність.

Майже кожен військовослужбовець потребує кваліфікованої психологічної допомоги. Проблема адаптації до мирного життя після війни залишається актуальною в сучасному суспільстві. Важливо вчасно звернутися до фахівця, щоб відновити працездатність і йти в ногу з часом. Офіцер-психолог лейтенант Маргарита Мудраченко говорила: «Процес адаптації явище суто індивідуальне. Комусь для того, щоб прийти до норми, знадобиться день-два, а комусь – місяць і навіть роки... Тому нам необхідно вже на перших етапах ретельно виявити бійців, які отримали бойові психологічні травми...» [1].

Тож можна підсумувати, що в сучасних умовах, поряд із проблемами організації війська, логічним є забезпечення військових підрозділів Збройних сил України психологічною допомогою. Міністерство оборони України почало вже працювати над цим.

1. Гайда І. М., Бадюк М. І., Сушко Ю. І. Особливості структури та перебігу сучасної бойової травми у військовослужбовців Збройних сил України. *Патологія*. 2018. Т. 15, № 1(42). С. 73–76.
2. Бадюк М. І., Гайда І. М. Медична реабілітація учасників бойових дій на регіональному рівні. *Екстрена медицина: від науки до практики*. 2018. № 1 (27). С. 21–30.
3. Кокун О. М., Агаєв Н. А., Пішко І. О., Лозінська Н. С., Остапчук В. В. Психологічна робота з військовослужбовцями – учасниками АТО на етапі відновлення: методичний посібник. – Київ: НДЦ ГП ЗСУ, 2017. 282 с.
4. URL: <http://ngu.gov.ua/en/node/1071>.
5. URL: <http://medbib.in.ua/psihologicheskaya-reabilitatsiya-voennoslujasch37731.html>.

Хаджи Анна Юріївна
старший викладач кафедри
соціально-гуманітарних дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

РОЛЬ МОВИ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

В останні десятиліття визначальне місце мови у формуванні національної ідентичності стало темою багатьох досліджень відомих політологів, культурологів та істориків, які стверджують, що існування національної мови складає основу національної ідеології. У той же час інші вчені вважають, що національні мови не існували спочатку, а були створені народами в результаті формування національної ідеології та національної свідомості.

Дж. Джозеф вважає, що ідеї «нації» та «націоналізму» виникли у складних політичних умовах XVIII–XIX століть, тоді ж і виникає питання про мови [1, с. 28].

Е. Хобсбаум стверджує, що націоналізм тісно пов'язаний із соціально-економічними факторами та погоджується, що національні мови відіграють важливу роль у дискурсі націоналізму. Він визначає стандартну (національну) мову так: «Це якась платонівська ідея мови, яка приховано існує за всіма його недосконалими варіантами» [2, с. 173].

М. Сильверстейн погоджується з думкою Е. Хобсбаума про те, що національні мови та ідентичності перебувають у складній діалектичній взаємодії, проте він розділяє мовну й політичну реальності. Для нього історичним фокусом націоналізму є політика й економіка, а не мова, яка, на його думку, є простим відображенням реального націоналізму [3, с. 71].

Із цим не погоджується О. Кузнецова, стверджуючи, що існують факти, коли дослідження мови та мовні міфи сприяли зміцненню або ослабленню

націоналізму [4, с. 103].

Важливим компонентом у збереженні етнокультурної ідентичності народу є міфотворчість. Особливу категорію складають мовні міфи. Так, існує міф про слов'янську мову як праматір усіх інших мов світу. М. Драстіх знаходить свідчення існування давніх слов'ян ще в Атлантиді. А. Горак вважає, що слов'яни заклали основи єгипетської цивілізації, і мовою споконвічного населення Месопотамії була праслов'янська. Як бачимо, мовні міфи, як правило, переплітаються з історичними й мають на меті звеличити значимість культури свого народу.

Таким чином, питання взаємозв'язку національної мови та національної ідентичності вважається на сьогодні актуальним із багатьох причин. Конфлікти щодо мови зараз – досить звичне явище, і ці конфлікти пов'язані не тільки з боротьбою за мову, але й ведуться за допомогою неї. Кожна лінгвокультурна спільнота зіткнулася з непростю проблемою: як зберегти власну етнокультурну своєрідність, мову, культурні традиції і водночас стати активним учасником інтеграційно-глобалізаційних процесів? Збереження всіх мов, які існують сьогодні у світі, допоможе зберегти культурне різноманіття, а створення так званої спільної мови може стати ключем до всіх інтеграційно-глобалізаційних процесів.

1. Джозеф Дж. Язык и национальная идентичность. *Логос: Философско-литературный журнал*. 2005. № 4. С. 4–32.

2. Хобсбаум Э. Язык, культура и национальная идентичность. *Логос: Философско-литературный журнал*. 2005. № 4. С. 173–183.

3. Сильверстейн М. Уорфеланство и лингвистическое воображение нации. *Логос: Философско-литературный журнал*. 2005. № 4. С. 87–132.

4. Кузнецова Е. Язык и национальная идентичность. *Омский научный вестник*. 2011. № 3 (98). С. 102–105.

Хмеленко Катерина Михайлівна
студентка юридичного факультету
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Науковий керівник:

Халапсіс Олексій Владиславович
доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри
соціально-гуманітарних дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ФІЛОСОФІЯ ПРАВА ЯК ПІДГРУНТЯ ДОСЛІДЖЕННЯ СУЧАСНИХ ПРАВОВИХ ЯВИЩ

Філософія права – це юридична наука, яка розглядає суть права, тобто ця наука покликана відповісти на питання «Що є право?». Право – не стале явище, розвиток права залежить від розвитку людства, право індивіда має реалізовуватися. А отже, філософія права допомагає спеціалістам-юристам розглядати право з різних точок зору, що впливає на функціонування інституту права в державі. Щоб право розвивалося, варто приділяти увагу його ціннісним аспектам, які і розглядає філософія права.

Одним із першим термін «філософія права» використав Г. Гуго, який вважав, що юриспруденція має складатися з юридичної філософії, юридичної догматики та історії права [1]. Філософія права поділяється на декілька галузей: аксіологію права, антропологію права, онтологію права, гносеологію права та праксеологію права. У контексті цієї теми розглянемо аксіологію та антропологію права.

Аксіологія права вивчає ціннісний аспект права, тобто його цінності, право як цінність, а також ціннісний аспект юридичної науки й освіти. Цінності права є загальнолюдськими, тобто такими, які право втілює в життя суспільства. Людина створила право для власних потреб, а отже, найвищою його цінністю (абсолютною цінністю, самоцінністю) є людина, її життя, свобода, відповідальність, гідність, власність, рівність, справедливість тощо. Аксіологія права розрізняє цінності-цілі та цінності-засоби. До першої категорії належать передусім загальнолюдські цінності, задля впровадження яких у суспільне життя й було створено право. Другу категорію становлять правові цінності. Їх створено правом для досягнення цінностей-цілей. Правові цінності, як і цінності права, належать до розряду духовних. Провідне місце серед них посідає правосвідомість, ті ідеї, концепції, принципи, теорії, які вона містить [2].

Право, на думку деяких дослідників, у своєму аксіологічному вимірі виступає як чітко визначена форма правових цінностей, як специфічна форма правової повинності, відмінна від усіх інших (моральних, релігійних і т. под.) форм повинності та ціннісних форм. У найбільш загальному вигляді під правовими цінностями розуміються властивості (ознаки) права, істотно значущі для людей. До них належать передусім невід'ємні атрибути права – свобода, рівність, справедливість [3].

Можна сказати, що аксіологія права розглядає ставлення людини до права, адже право може змінювати свої цінності, якщо свої цінності змінює людство. Із цим явищем тісно пов'язані правосвідомість та правова культура. Правова культура – це система правових цінностей, що відповідають рівню досягнутого суспільством правового прогресу й відображають у правовій формі стан свободи особи, інші соціальні цінності [4]. Правосвідомість, у свою чергу, впливає з правової культури, правосвідомість – це розуміння права, його принципів, мети існування, значення. Людина аналізує будь-яку подію крізь призму своєї свідомості, тобто крізь призму своїх цінностей, саме вони керують людиною. Загальнолюдські цінності визначають правосвідомість. Чим вищий рівень правової культури, тим вищий рівень правосвідомості, адже якщо особа цінує своє право, вона буде докладати зусиль, щоб аналізувати події (визначати причинно-наслідкові зв'язки), які відбуваються навколо. У цьому проявляється її ставлення до самої себе та до суспільства. Звісно, рівень функціонування та розвитку державної системи напряму залежить від рівня правової культури та правосвідомості в державі. Україна поставила за мету побудувати правову державу, у правовій державі правова культура та правова свідомість є основами ефективного розвитку.

Антропологія права, або юридична антропологія. Філософська антропологія – це частина філософії, у якій вивчається людина як особливий рід суцього, осмислюються проблеми людської природи та людського буття, аналізуються способи людського існування. Філософська антропологія є фундаментом сучасної моральної і правової філософії. Саме апелюючи до сутності людини дозволяє обґрунтувати ідею права й критерій справедливості. Тому правову антропологію можна визначити як учення про основи права в людському бутті, спосіб і структуру буття людини як суб'єкта права, чи стисло – учення про право як спосіб людського буття [3].

Юридична антропологія як наука про людину як соціальну істоту в її правових вимірах, проявах, характеристиках зможе переорієнтувати сучасну юридичну науку та практику на загальнолюдські цінності, зумовить якісну переоцінку цих цінностей. Юриста-антрополога не повинна турбувати абстрактна людина, його перш за все цікавить конкретна людина в певній спільності з її автономним відокремленим середовищем, з її реальними можливостями правового буття та самоздійснення [5].

Антропологія права досліджує право через реальну поведінку його суб'єктів. Тобто всі юридичні новації є наслідком зміни поведінки індивідів.

Поведінка, у свою чергу, ґрунтується на загальнолюдських цінностях людини. Антропологія права розглядає поведінку конкретної людини. Так, якщо в суспільстві кількість злочинів починає зростати, юридична антропологія має з'ясувати, що саме змінилося в житті кожного зі злочинців. На основі цього дослідження правники мають сформулювати пояснення діянь (причини та передумови), а також створити план дій щодо зміни ситуації та попередження подібних. Зрозуміло, що людина є частиною соціуму, але соціум – це не абстрактна речовина, а конкретні люди, які мають свідомість. Антропологія права переплітається з аксіологією права, тобто розглядаючи дії конкретної людини, науковці обов'язково спостерігають за ставленням людини до себе та оточення. Також юридична антропологія тісно пов'язана з поняттям праворозуміння. Праворозуміння – це відображення в людській свідомості за допомогою поняття, позначуваного терміном «право» (або ж іншим однозначним із ним словом чи символом), того явища, яке оцінюється певним суб'єктом як корисне для задоволення його потреб існування та розвитку й забезпечується соціальними обов'язками інших суб'єктів [6].

Отже, правова філософія – це юридична наука, яка розглядає суть та призначення права. Аксіологія та антропологія права – це галузі філософії права, які беруть участь в аналізі права. Аксіологія права пов'язана з поняттями «правова культура» та «правосвідомість», антропологія права – з поняттям «праворозуміння». Для того, щоб описувати правові явища, варто торкатися всіх можливих аспектів, і філософських також.

1. Шмоткін О. В. Філософія права як фундаментальна юридична наука. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 2. С. 307–320.

2. Бандура О. О. Аксіологія права як складова філософії права. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2015. № 1–2. С. 45–56.

3. Філософія права: підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. / О. Г. Данильян, О. П. Дзьобань, С. І. Максимов та ін.; за ред. д-ра філос. наук, проф. О. Г. Данильяна. Харків: Право, 2009. 208 с.

4. Попадинець Г. О. Правосвідомість і правова культура як чинники становлення громадського суспільства. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: *Юридичні науки*. 2016. № 850. С. 422–427.

5. Подковенко Т. О. Роль юридичної антропології у сучасному праворозумінні. *Форум права*. 2012. № 1. С. 782–787.

6. Рабінович П. М. Потребове праворозуміння як вислід соціально-матеріалістичної парадигми (загальнотеоретична характеристика). *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2014. № 1. С. 6–15.

Хмеленко Катерина Михайлівна
студентка юридичного факультету
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Левін Олег Леонідович
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри
соціально-гуманітарних дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАКРІПЛЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ТА ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Україна – частина світової та європейської спільноти. У сьогоднішніх реаліях вступ України до ЄС та НАТО активно розглядається як на державному, так і на міжнародному рівнях. Так, 6 квітня 2021 року під час зустрічі голови Військового комітету НАТО та Президента України були обговорені необхідні заходи щодо вступу країни до альянсу [1].

Між ЄС та НАТО було укладено ряд угод, що стосуються різних сфер державного управління: військової, соціальної, інформаційної, культурної тощо. У дослідженні проаналізовані деякі з них.

У 2019 році європейський та євроатлантичний курс держави було офіційно закріплено в Конституції України, а саме:

1) у преамбулі йдеться, що європейський та євроатлантичний курс є незворотнім;

2) були частково змінені повноваження законодавчої та виконавчої влади:

- у пункті 5 статті 85 прописано, що до повноважень Верховної Ради належить «визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики, реалізації стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору»;

- у підпункті 1 пункту 1 статті 116 прописано, що Кабінет Міністрів «забезпечує реалізацію стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору»;

3) у пункті 2 статті 102 йдеться про те, що «Президент України є гарантом реалізації стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного

договору» [2].

Європейський Союз – це економічно-політичний союз, об'єднання 28 (станом на липень 2018 р.) європейських країн. У ньому нараховується 24 офіційні мови, якими доступні всі документи та інформація ЄС. Політична система ЄС базується на двох угодах: «Угоді про Європейський Союз» та «Угоді про принципи діяльності Європейського Союзу». Основними керівними органами ЄС є 5 інституцій: Рада Європи, Рада ЄС, Європарламент, Єврокомісія та Судова палата ЄС [3].

Упродовж багатьох років Україна брала участь у різних проєктах спільно з представниками ЄС, але стати рівноправним членом цієї організації Україна може тільки за умови відповідності функціонування сфер державного управління всім критеріям, установленим Євросоюзом. Так, до Копенгагенських критеріїв членства в Європейському Союзі належать:

1) стабільність інститутів, що гарантують демократію, верховенство права, повагу до прав людини, повагу й захист національних меншин (політичні критерії);

2) наявність дієвої ринкової економіки та здатність витримувати конкурентний тиск і дію ринкових сил у межах ЄС (економічні критерії);

3) здатність узяти на себе зобов'язання, що випливають із членства в ЄС, включаючи суворе дотримання цілей політичного, економічного, валютного союзу (інші критерії) [4].

Проте проведені у період з 2015 по 2019 рік реформи сприяли поліпшенню ситуації всередині України, підняттю рівня держави серед країн Європи, що відобразилося на ставленні світової спільноти до держави. Євросоюз позитивно відреагував на зміни, що відбулися, та підтримав Україну щодо майбутнього членства. Реформи стосувалися:

1) децентралізації влади – передача деяких ресурсів та повноважень громадам;

2) судової гілки влади – створення Вищої ради правосуддя, ліквідація права Президента утворювати суди й передача цього права Верховній Раді, створення умов для недопуску заангажованості в гілках влади, створення незалежного суду та ін. заходи;

3) декомунізації – підписання низки законів: «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їх символіки», «Про увічнення перемоги над нацистами у Другій світовій війні 1939–1945 років» тощо;

4) зміни поліцейської системи – ліквідація ДАІ, створення патрульної поліції, ліквідація міліції, створення Національної поліції, переатестація поліцейських співробітників;

5) церковної політики – отримання Томосу про автокефалію, створення Української православної церкви Київського патріархату.

У 2017 році Україна отримала безвізовий режим з країнами ЄС – Шенгенською зоною, що означає офіційне визнання євроінтегративного курсу

держави ефективним та прогресивним. Для того, щоб отримати право пересуватися країнами ЄС без візи, Україна виконала 144 вимоги: усі необхідні для виконання критерії були поділені на чотири блоки – безпека документів (зокрема, запровадження біометричного паспорта), права людини, недискримінація та управління міграцією [5].

Важливою умовою вступу України до ЄС є адаптація чинного законодавства до законодавства ЄС – у статті 114 Угоди про євроінтеграцію України до ЄС зазначено, що «сторони визнають важливість адаптації чинного законодавства України до законодавства Європейського Союзу. Україна забезпечує, щоб існуючі закони та майбутнє законодавство поступово досягли сумісності з *acquis* ЄС. Ця адаптація розпочнеться з дати підписання цієї Угоди і поступово пошириться на всі елементи *acquis* ЄС, зазначені у Додатку XVII до цієї Угоди» [6]. У 2014 році Україна та Євросоюз уклали Угоду (про яку йдеться вище) «Про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони», яка була одразу ратифікована та набула чинності у 2017 році. Аналіз цього документа допоміг зробити такі висновки:

1) угода складається із семи розділів:

- Загальні принципи;
- Політичний діалог та реформи, політична асоціація, співробітництво та конвергенція у сфері зовнішньої та безпекової політики;
- Юстиція, свобода та безпека;
- Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею;
- Економічне та галузеве співробітництво;
- Фінансове співробітництво та положення щодо боротьби із шахрайством;
- Інституційні, загальні та прикінцеві положення [6];

2) в угоді робиться акцент на ведення торгівлі, бізнесу, створення підприємництва й надання послуг за певними встановленими критеріями – створення ринкової економіки:

- стаття 57 «Угода про оцінку відповідності та прийнятність промислових товарів»: «Угода АСАА передбачатиме, що торгівля товарами між Сторонами в секторах, що охоплені цією Угодою, проводитиметься на тих самих умовах, які застосовуються в торгівлі товарами між державами-членами ЄС»;

- стаття 82 «Технічна допомога та розвиток потенціалу»: «Сторони співробітничать з метою надання технічної допомоги та розвитку потенціалу для запровадження режиму сприяння торгівлі та митних реформ» [6] та інші статті.

У 2015 році Указом Президента України № 287 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року “Про Стратегію національної безпеки України”» були офіційно затверджені цілі Стратегії національної безпеки України, однією з них стало «утвердження прав і свобод людини і громадянина, забезпечення нової якості економічного, соціального і гуманітарного розвитку, забезпечення інтеграції України до Європейського

Союзу та формування умов для вступу в НАТО» [7]. Здебільшого цей Указ стосується положень НАТО у сфері забезпечення національної безпеки. Отже, НАТО, або Північноатлантичний альянс, – це військово-політичний союз країн, мета якого – гарантувати свободу й безпеку його членам завдяки політичним і військовим засобам [8]. Виходить, що мета альянсу і є його суттю. Для вступу до цієї організації Україна так само має забезпечити певні умови, що відповідають її критеріям. Як зазначено вище, Указ Президента України № 287 містить пункти, пов'язані зі вступом до НАТО. У ньому йдеться:

- про вдосконалення бюджетної політики у сфері забезпечення національної безпеки й оборони України шляхом поетапного збільшення співвідношення бюджетних видатків органів сектору безпеки й оборони на розвиток, бойову підготовку й оперативну діяльність відповідно до практики держав-членів НАТО;

- розвиток Сил спеціальних операцій Збройних сил України відповідно до доктрин і стандартів НАТО;

- удосконалення й розвиток на сучасній технологічній базі відповідно до стандартів НАТО системи управління, захищених телекомунікацій, розвідки, радіоелектронної боротьби, отримання оперативного доступу до даних аерокосмічної розвідки;

- посилення контррозвідувального захисту Збройних сил України, приведення систем воєнної розвідки та військової контррозвідки у відповідність зі стандартами НАТО [7] та ін.

Підводячи підсумки дослідження, можемо зробити висновок, що офіційне законодавче закріплення європейської та євроатлантичної інтеграції дає змогу вести активні дії в напрямі вступу до ЄС та НАТО, тобто дії, спрямовані на вдосконалення функціонування сфер державного управління. Між Україною, ЄС та НАТО були укладені різні угоди, які сприяли зміні законодавства України.

1. NATO Military Committee Chairman visits Ukraine. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_182947.htm?selectedLocale=en.

2. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 30. 141 с. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

3. Європейський Союз. URL: <https://www.goethe.de/prj/mwd/uk/idl/leb/eur.html>.

4. Копенгагенські критерії членства в Європейському Союзі. URL: <https://mfa.gov.ua/yevropejska-integraciya/vidnosini-ukrayina-yes/kopengagenski-kriteriyi-chlenstva-v-yevropejskomu-soyuzi>.

5. Що таке безвізовий режим із Євросоюзом? URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/28126571.html>.

6. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, від 16 вересня 2014 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text.

7. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України № 287/2015. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2872015-19070>.

8. Що таке НАТО? URL: https://www.nato.int/nato-welcome/index_uk.html.

Цурканова Ірина Олександрівна
кандидат політичних наук,
Національної металургійної
академії України
(м. Дніпро, Україна)

РОЛЬ ЖІНКИ В ПОЛІТИЧНОМУ ПРОСТОРИ НА ВИБОРАХ 2020 РОКУ

Як відомо, ще з часів Платона та Аристотеля політикою займалися в основному чоловіки. Більшість керівних посад державного устрою також належали лише сильній статі. Протягом розвитку людства ситуація змінювалася, і жінка, яка відповідала лише за сімейне вогнище, поступово перетворилася на бізнесвумен та політичного діяча.

Уперше у світі жінка перемогла на демократичних виборах в Ісландії у 1980 році. Її ім'я Вігдіс Фіннбогадоуттір – вона очолювала посаду президента протягом 16 років, аж до 1996 року.

За останні два десятиліття кількість жінок, які вирішили стати політиками або присвятили своє життя політичній діяльності, зросла в рази.

Є багато прикладів того, що жінка може бути хорошим політиком. Так, наприклад, канцлер ФРН Ангела Меркель 10 років поспіль, за версією журналу *Forbes*, була найвпливовішою жінкою у світі. Це свідчить про те, що прагнення до влади залежить також від внутрішнього потенціалу людини.

Змінився світ, а разом із ним і звички, традиції та устої. Жінка вже має багато переваг, зокрема, посідає важливе місце в політиці.

25 жовтня 2020 року я також, як і тисячі інших кандидаток-жінок зі всієї України, вирішила взяти участь у виборах. Але не всі дійшли до фінішу, і я в тому числі. Для мене це був не перший досвід, але правила гри трохи змінилися, якщо порівнювати з минулими виборами.

Вважаю за потрібне поділитися даними, які я проаналізувала після завершення виборчої кампанії, на прикладі Дніпропетровської області.

Так, за даними ЦВК, станом на 12.11.2021 загальна кількість депутатів по Дніпропетровській області склала 2 886 осіб, які офіційно стали депутатами від різних політичних сил, серед них: чоловіків – 1 697 осіб (58,8 %) та жінок – 1 189 осіб (41,2 %).

Багато партій у цих виборчих перегонах подолали 5-відсотковий бар'єр та зайняли своє місце в обласній, міській, районних, селищних та сільських радах. Якщо взяти до уваги, наприклад, Дніпропетровську обласну раду, то сьогодні лише 7 партій мають змогу представляти інтереси населення. Усього загальна кількість депутатів складає 120 осіб. Із них: 83 чоловіки (69,17 %) та 37 жінок (30,83 %).

Пропоную більш детально розглянути ті політичні партії, які подолали 5-відсотковий бар'єр та пройшли до Дніпропетровської обласної ради, у табл. 1.

Таблиця 1

ДЕПУТАТИ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ
VIII СКЛИКАННЯ станом на 25.10.2020

№ з/п	Партія	Кількість депутатів	Чоловіки	Жінки	Жінки (%)	Чоловіки (%)
1	«Слуга народу»	30	21	9	30,00	70,00
2	«Опозиційна платформа – за життя»	27	20	7	25,93	74,07
3	«Пропозиція»	17	12	5	29,41	70,59
4	Блок Вілкула «Українська перспектива»	16	14	2	12,50	87,50
5	«Європейська солідарність»	13	7	5	38,46	53,85
6	«Громадська сила»	9	5	4	44,44	55,56
7	ВО «Батьківщина»	8	3	5	62,50	37,50
	Усього	120	83	37	30,83	69,17

Якщо проаналізувати загальну кількість депутатів Дніпропетровської обласної ради за партійними списками, то можна побачити такі дані (рис. 1).

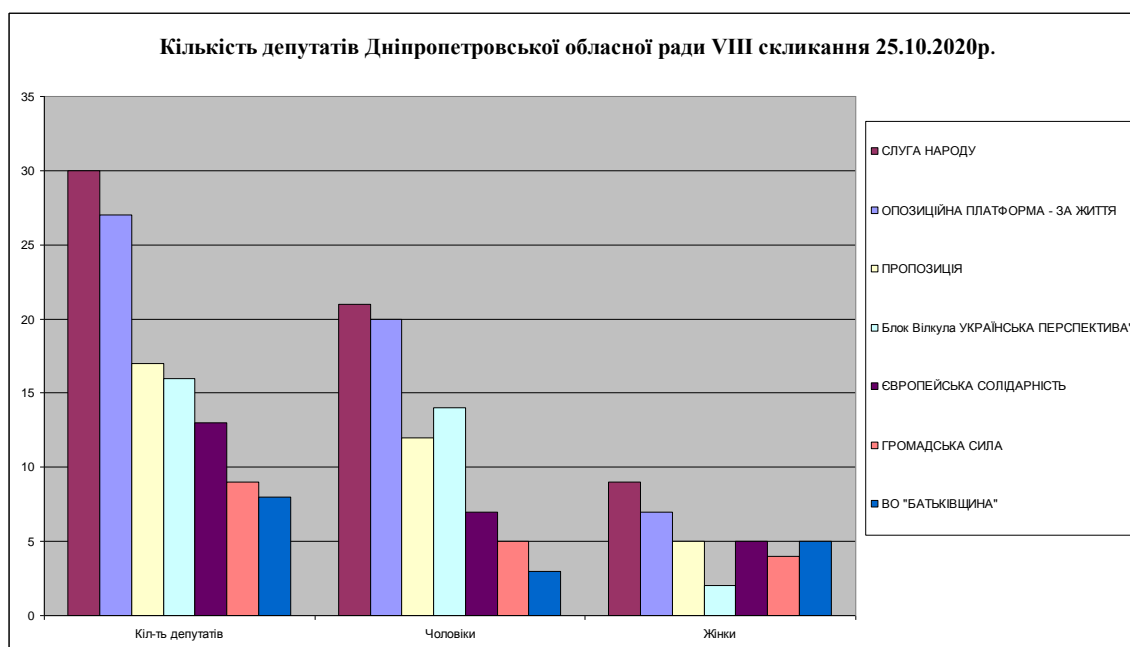

Рис. 1. Діаграма кількісного співвідношення чоловіків та жінок серед депутатів Дніпропетровської обласної ради за партійними списками

Найбільшу кількість місць у раді має партія «Слуга народу» – 30 депутатів, друге місце посідає «Опозиційна платформа – за життя» – 27 депутатів, і третє місце в цьому рейтингу займає «Пропозиція» – 17 депутатів.

Але якщо проаналізувати кількість усіх депутатів у відсотках, то можемо побачити, що гендерної рівності із 7 партій дотрималися лише три: ВО «Батьківщина» – 62,50 %, «Громадська сила» – 44,44 % та «Європейська солідарність» – 38,46 %. (див. рис. 2).

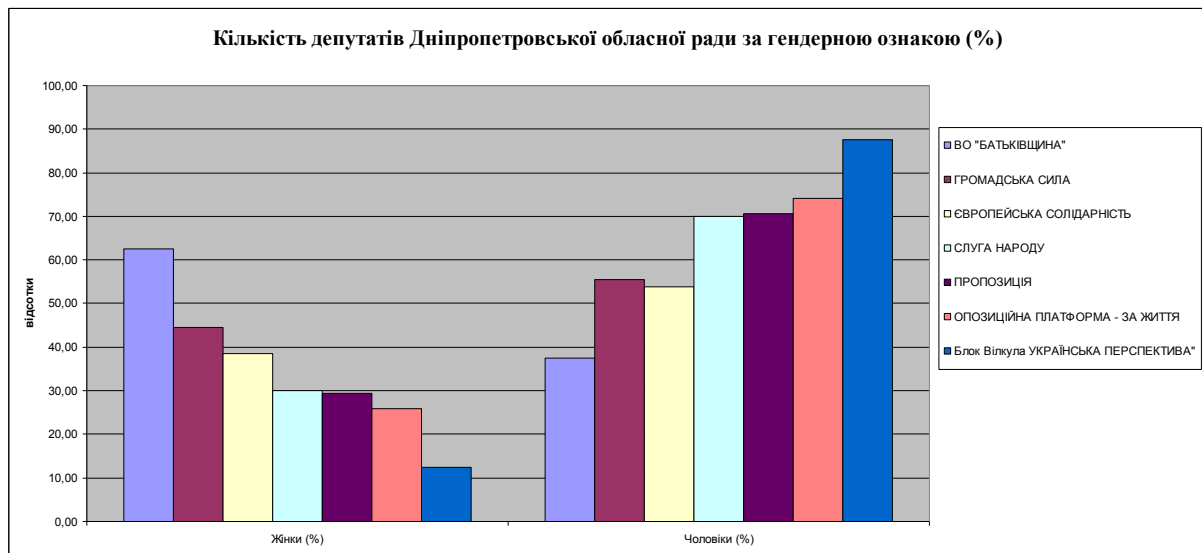

Рис. 2. Діаграма відсоткового відношення чоловіків та жінок серед депутатів Дніпропетровської обласної ради за партійними списками

Слід зауважити, що ВО «Батьківщина» – це найменша фракція за кількістю депутатів у Дніпропетровській обласній раді, проте в ній переважна більшість жінок – 5 із 8 осіб.

Узагалі майже всі партії дотримувалися гендерної рівності відповідно до законодавства України, а загальна кількість та склад депутатів по Дніпропетровській області розподілилися таким чином:

– кількість депутатів районної ради – 350 осіб (221 чоловік, або 63,14 %, та 129 жінок, або 36,85 %);

– кількість депутатів міської ради – 656 осіб (415 чоловіків, або 63,26 %, та 241 жінка, або 36,73%);

– кількість депутатів районних у містах рад – 258 осіб (151 чоловік, або 58,52 %, та 107 жінок, або 41,47 %);

– кількість депутатів селищних рад – 598 осіб (344 чоловіки, або 57,52 %, та 254 жінки, або 42,47 %);

– кількість депутатів сільських рад – 904 особи (483 чоловіки, або 53,42 % та 421 жінка, або 46,57 %).

Якщо порівняти виборчі перегони по місту Дніпро, то результати будуть трохи відрізнятися. Так, наприклад, до міської ради дійшли лише 6 партій (див. табл. 2).

**ДЕПУТАТИ ДНІПРОВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ
VIII СКЛИКАННЯ станом на 25.10.2020**

№ з/п	Партія	Кількість депутатів	Чоловіки	Жінки	Жінки (%)	Чоловіки (%)
1	«Пропозиція»	22	18	4	18,18	81,82
2	ОПЗЖ	13	11	2	15,38	84,62
3	«Слуга народу»	9	6	3	33,33	66,67
4	«Громадська сила»	8	7	1	12,50	87,50
5	«Європейська солідарність»	7	5	2	28,57	71,43
6	Блок Вілкула «Українська перспектива»	5	1	4	80,00	20,00
	Усього	64	48	16	25,00	75,00

Аналіз ситуації, яка склалася за гендерною ознакою в Дніпровській міській раді, показує, що загальна кількість жінок-депутаток складає 16 осіб із 64, або 25 %. Якщо взяти окремо за партіями, то найбільшу кількість жінок – 4 із 5 – представляє Блок Вілкула «Українська перспектива», а найменшу – партія «Громадська сила»: усього одна депутатка (див. рис 3).

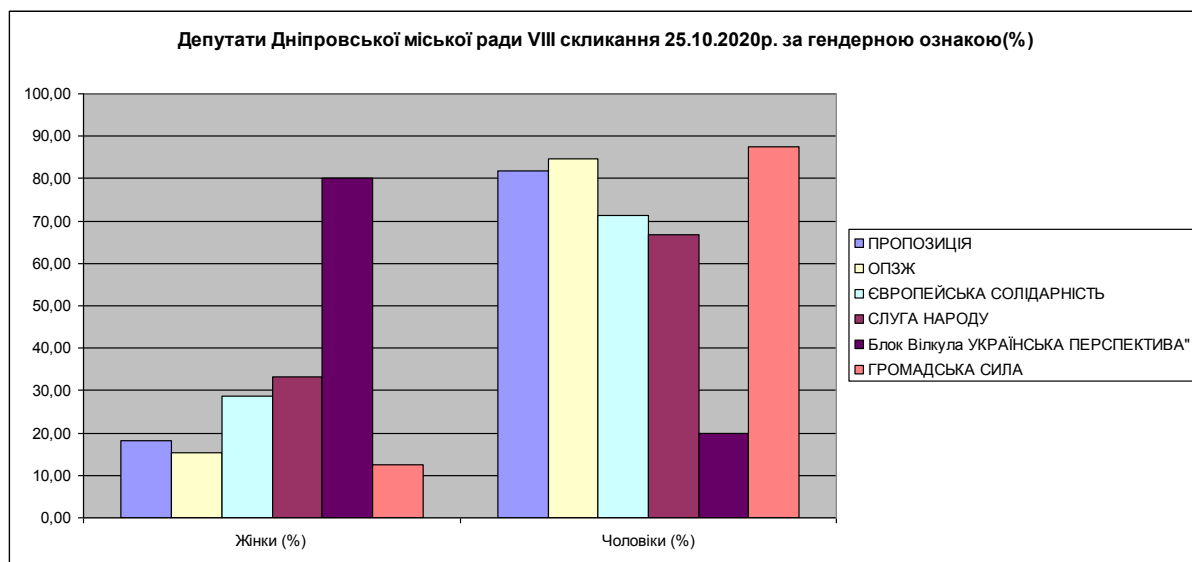

Рис. 3. Діаграма відсоткового відношення чоловіків та жінок серед депутатів Дніпровської міської ради за партійними списками

Хочу поділитися практичним досвідом, отриманим на виборах до місцевої ради 25 жовтня 2020 року. Я жінка і балотувалася на цих виборах від партії, лідером якої теж є жінка. Тож зазначу, що ця партія з самого початку

дотримувалася всіх гендерних квот. За весь час передвиборчої кампанії я жодного разу не стикнулася з гендерною нерівністю. Ні мене, ні моїх однопартиїців жіночої статі ніхто не цькував. Зустрічі з виборцями проходили мирно та доброзичливо, хоча було різне ставлення до програми та діяльності самої партії, від якої я балотувалася.

Однак, за даними Українського жіночого фонду разом із партнером – Національним демократичним інститутом, до жінок було різне ставлення. Деяким із них навіть доводилося надавати психологічну та юридичну допомогу. Для деякого викликом на виборах стала проблема, пов'язана із сексизмом, стереотипами та гендерною дискримінацією.

Так, наприклад, кандидатка на посаду мера міста Ірпінь Скорик Михайлина зазнала цькування з боку опонентів щодо свого зовнішнього вигляду. А Марину Добровольську, яка балотувалася до Бориспільської міської ради, закидали коментарями в соціальній мережі, що вона не зможе поєднувати депутатську діяльність з материнством. Добре, що таких випадків було небагато.

Хочу зазначити, що в моїй передвиборчій програмі було написане таке:

«Я – жінка, мати і дружина – впевнена, що майбутнє наших дітей залежить саме від нас, батьків. Ми є прикладом для них, а за нас говорять наші справи і вчинки!

Я йду в депутати міської ради для того, щоб захистити інтереси кожного з Вас!».

Як показали практика й досвід, ці ключові слова стали основою моєї передвиборчої програми та позитивно сприймалися на зустрічах із виборцями. Мене всіляко підтримували молоді матері, які були занепокоєні зanedбаним станом дитячих майданчиків, парків та скверів, як жінку і як матір, бо хто ще, крім нас, буде піклуватися дітьми дошкільного та шкільного віку.

Тому я можу цілком упевнено заявити, що для тих жінок, які стикнулися з проблемою сексизму або гендерної нерівності, може бути тільки 2 варіанти: або вони були сильними політичними конкурентами, або вони колись погано себе зарекомендували.

Щодо ефективності жінки як політика можу навести приклад Тимошенко Юлії Володимирівни, яка вже багато років займається політичною діяльністю та обіймала державні посади. Мабуть, це одна з небагатьох жінок, яка досягла успіху в бізнесі та політиці, і при цьому має авторитет серед українців.

Незважаючи на те, що було проведено багато роботи, партія «Батьківщина», від якої я балотувалася до Дніпровської міської ради, усе одно не пододала 5-відсотковий бар'єр. Така ж ситуація відбулася і з деякими політичними партіями, рейтинг яких значно знизився через пандемію коронавірусу та низьку явку виборців.

Таким чином, можна зробити висновок, що гендерна рівність має важливе значення для українського суспільства.

Цюприк Л. Б.

студентка юридичного факультету
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Грицай І. О.

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри
загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ЕТИЧНА ТА ЕСТЕТИЧНА КУЛЬТУРА ЮРИСТА

Актуальність цієї теми полягає в тому, що важливим, а можливо, й основним аспектом об'єктивного та повного розслідування у всі часи була побудова правильної лінії поведінки під час розслідування чи просто спілкування з колегами – етична та естетична культура юриста.

Для більш точного розуміння, чому саме ці два поняття є основою юридичної діяльності, потрібно з'ясувати їх сутність у сукупності.

На наш погляд, етична культура юриста – це розуміння та дотримання ним моральних прав та обов'язків не тільки в повсякденному житті, а й під час виконання своїх професійних обов'язків. Моральні устої в кожній людині свої, по-перше, через те, що для них характерна відсутність текстуального закріплення, по-друге, надається більше значення внутрішнім мотивам, по-третє, вони забезпечують контроль над суспільством за допомогою штрафів у вигляді суспільного осуду. Елементарні правила поведінки, що базуються на понятті про добро і зло – це мораль, і з цього можна зробити висновок, що етична культура юриста включає два аспекти: визнання моральних норм необхідними важелями контролю та дотримання цих норм у своїй діяльності.

Необхідно відзначити, що зміст моральної культури юриста залежить від таких факторів, як принципи службової діяльності, – єдність моральних норм і якостей, моральна свідомість, активність та моральність нормативної регуляції дій, які здійснює юрист. Вона пов'язує професійні дії юриста та є основою для його особистої поведінки. Це проявляється в активній творчій правовій діяльності.

Отже, до принципів культури юриста належать: гуманне ставлення до людини не як до шляху досягнення мети, а самої мети; справедливість та чесність, адже неможливо бути на варті справедливості та діяти тими методами, що їй протирічать; чуйність до людей, бо клієнтами юристів є люди зі

складними життєвими обставинами; скромність та простота в житті (юрист не повинен думати в першу чергу про себе та діяти з власної вигоди, тобто бути егоїстом); дотримання професійної таємниці [1].

Не менш важливим є етикет як зовнішній прояв моралі, але його структура значно простіша за структуру моралі. Призначення службового етикету – регулювання діяльності працівників. Регулювання відбувається за допомогою відповідних актів, інструкцій та наказів. Змістовним наповненням службового етикету є розум, внутрішня потреба, повага до права й держави. Він є важелем ефективного правового регулювання суспільних відносин.

Службовий етикет юриста – це підтверджена нормативними документами форма, за якою відбувається дотримання службових норм і правил вимірної поведінки у взаєминах особового складу та спілкуванні з населенням. Він покликаний виконувати функції: управління, оцінки, естетичну, виховну та пізнавальну.

На жаль, сучасні юристи мають недостатньо високий рівень володіння моральними нормами, хоча моральна культура пронизує всі професійні дійсності та слугує міцним фундаментом, що формує внутрішній імперіал службових відносин.

До механізму дії та складових елементів естетичної культури юриста можна віднести такі моменти. По-перше, це вплив мистецтва та діалогів краси на формування підсвідомості правоохоронця. Мистецтво слугує для людини засобом усвідомлення себе та навколишнього світу, засобом самореалізації не просто об'єкта, а саме творця, і тому воно є провідником людини у світ емоцій та краси. Необхідно наголосити, що саме воно і формує правове чуття в юриста. Естетичне пізнання правового буття зосереджене на рівні підсвідомості, на рівні інтуїції та передчуття, воно також забезпечує варіативність у юридичній практиці, не допускаючи спрощення дій «правосвідомості».

По-друге, складовим елементом естетичної культури юриста є вміння бачити прекрасне навколо себе. Слід розуміти, що краса – поняття змінне, але все одно необхідне. Дотримання законів краси виходить із сумління, від якого залежить якість роботи юриста та представника кожної професії.

Як висновок, хочемо зазначити, що естетична та етична складова є основними в сучасній юридичній діяльності. Задля ефективної реалізації необхідний стимул розвиватися, вони його й надають, окрім цього, естетична та етична складова виконують функцію контролю над моральною стороною юридичної діяльності.

1. Гапотій В. Д. Юридична деонтологія: навч. посіб. Мелітополь: ФОП Однорог Т. В., 2018. 146 с.

Чорна Влада Дмитрівна

студентка факультету
соціально-психологічної освіти
та управління Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ

Науковий керівник:

Єремєєва Ірина Анатоліївна

кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародних відносин
та туризму Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

СПОРТ ЯК ІНСТРУМЕНТ ДИПЛОМАТІЇ ТА МІЖДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ

Спорт являє собою складне соціальне явище, один із видів фізичної культури суспільства, що історично склалася у формі змагальної діяльності, спеціальної підготовки до неї, а також специфічних міжособистісних відносин, норм і досягнень, що виникають у процесі цієї діяльності. Принциповою відмінною рисою спорту від інших видів занять фізичними вправами є наявність змагальної діяльності. Професійний спорт відіграє важливу роль у міжнародних відносинах.

Поняття «спортивна дипломатія» не має жодного кодифікованого або всебічного визначення, тому його важко чітко класифікувати. Спортивну дипломатію часто розглядають як частину публічної чи культурної дипломатії, але прирівнювання до них позбавляє спортивну дипломатію специфічних особливостей. Із політичної точки зору спортивну дипломатію можна розуміти як керовану та цільову комунікацію у випадках, коли зацікавлені сторони готові вирішувати міжнародні проблеми політичного характеру через спорт.

Сам спорт не має політичної цінності, але коли він практикується як дипломатичне середовище між різними країнами, він має політичний зміст.

По-перше, спорт може бути інструментом дипломатії між державами, а саме першим кроком взаємодії держав у ворожих відносинах. За територію на північному заході півострова Індостан, що має назву Кашмір, ще із середини минулого століття сперечаються дві держави. Індія та Пакистан ворогують між собою, бо кожна країна вважає, що ця територія законно належить саме їй. Під час півфіналу світової першості з крикету 30 березня 2011 року прем'єр-міністри Індії та Пакистану разом спостерігали за матчем, результатом чого стало обговорення проблеми та поліпшення ситуації, що склалася.

Цей феномен здобув назву «крикетна дипломатія».

По-друге, спорт є універсальним засобом реклами та економічним чинником, який приваблює інвесторів. Спортивний маркетинг дозволяє формувати та об'єднувати великі групи людей, забезпечений завдяки впливу швидкозростаючого споживчого суспільства. Спортивна індустрія дозволяє виробникам не тільки формувати товари й продукти, а й знаходити споживачів, які будуть ними користуватися. Цікавим фактом є те, що олімпійський бренд коштує більше, ніж бренд Google.

Спортивні знаменитості є корисними для політиків, які шукають підтримки серед виборців, для керівників держави, які прагнуть сприяти національній гордості, і навіть для політичних систем, які потребують привернення уваги. Держави використовують спортивні ігри, щоб показати перевагу своєї ідеології. Особливо в часи «холодної війни» ця тенденція часто спостерігалася у відносинах між США та СРСР.

По-третє, спорт підвищує взаєморозуміння між країнами та сприяє впровадженню ідеї миру в міжнародних відносинах. Спортивні обміни завжди слугували способом визнання іншої держави й народу. Показником примирення між державами може виступати обмін спортсменами. Як наслідок, спортивний обмін між державами часто використовується як інструмент публічної дипломатії, вважається, що метою публічної дипломатії є також сприяння взаєморозумінню.

Спорт є безпечним способом висловлення невдоволення іншою країною та її політикою. Найбільш поширеним засобом вираження невдоволення через спортивні заходи є бойкот спортивної гри. Бойкот вважається стратегічною та дешевою альтернативою будь-яким іншим політичним діям, які можуть бути спровоковані державою, бойкоти використовують із метою політичного тиску, дискредитації політики тих чи інших держав, привернення уваги світової спільноти до проблем сучасного світу.

Спортивні змагання справді сприяють установленню дипломатичних зв'язків. На них завжди присутні найвищі державні посадовці. Тому такі спортивні заходи є унікальною платформою для багатостороннього діалогу. Відвідування подібних змагань високопосадовцями здебільшого має продуктивний характер і, як наслідок, формування і зближення позицій сторін.

Таким чином, і поняття, і явища «спорт» і «політика» не можуть бути відокремлені одне від одного. Безсумнівно, спорт являє собою складову частину світової політики, яка в ідеалі повинна бути спрямована на взаєморозуміння та підтримання дружніх стосунків між народами світу. Не буде перебільшенням сказати, що все прогресивне людство бачить у спорті один із найкращих засобів зближення між народами.

Міжнародні політичні обставини дуже змінились, на відміну від біполярного світу, коли найбільш серйозною проблемою для держав було національне виживання через військову силу, постбіполярні міжнародні відносини актуалізують інші методи міжнародних відносин та дипломатичні інструмен-

ти. Рівень взаємозалежності між державами посилюється і стає більш складним. У сучасних умовах як серед теоретиків, так і практиків міжнародних відносин дедалі частіше виникають думки щодо припинення використання військової сили в міжнародних відносинах, замість якої більш ефективним є використання «м'якої сили», зокрема спортивної дипломатії.

1. Boyacıoğlu F., Gürsel Oğuz A. The Role of Sports in International Relations. *Acta Universitatis Danubius. Relationes Internationales*. 2016. Vol. 9. No 1. URL: <http://journals.univ-danubius.ro/index.php/internationalis/article/view/3442/3548> (дата звернення: 17.03.2021).

2. Гловацька С. І., Іваницька О. П. Публічна дипломатія як фактор поглиблення відносин між державами на сучасному етапі (на прикладі України). *Вісник Донецького національного університету*. 2018. № 2. URL: <https://jvestnik-sss.donnu.edu.ua/article/download/5448/5475> (дата звернення: 21.03.2021).

3. Єремєєва І. А. Структурно-функціональний аналіз міжнародного іміджу держави. *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Проблеми формування громадянського суспільства в Україні»* (15 травня 2020 р., м. Дніпро). С. 109–112.

Чорна Ірина Романівна

студентка факультету соціально-психологічної освіти та управління
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Єремєєва Ірина Анатоліївна

кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародних відносин
та туризму Дніпропетровського
державного університету внутрішніх
справ (м. Дніпро, Україна)

ТЕОРІЯ ПОЛІТИЧНИХ ЕЛІТ РОБЕРТА МІХЕЛЬСА В УМОВАХ ДЕМОКРАТИЧНОГО СУСПІЛЬСТВА

Демократія у зовнішніх та внутрішніх відносинах є надбанням людства у процесі його розвитку, проте досі актуальними є проблеми поєднання народовладдя та лідерських амбіцій у суспільстві та причини формування цих самих амбіцій. Концепція Роберта Міхельса, викладена в праці «До соціології сутності партій у сучасній демократії», стала не тільки значущим доробком у його політико-науковій діяльності, але й визначила суттєву ідейно-політичну еволюцію мислення вченого. Це дослідження містило як велетенський емпіричний матеріал, так і власний досвід, який він здобув під час участі у світо-

вому соціалістичному русі. Проблематика формування, ролі та значення лідерства, а також становище організацій у державі посідає ключове місце в концепції Міхельса.

У своїх дослідженнях учений, ілюструючи теорію історичними прикладами, показує, що прагнення до лідерства є в кожному суспільстві, і формує закон «залізної олігархії», який, на його думку, обов'язково з'являється в демократичній державі.

Міхельс показує, що кожний клас, який висуває суспільству певні принципи його функціонування та прагне до реалізації цих принципів та ідей, що їх супроводжують, обов'язково потребує певної організаційної структури. Бо тільки завдяки їй воля особистостей може перетворитися на волю мас.

У модерному демократичному суспільстві від самого народження людина стає залежною від деяких організаційних структур, які абсолютно завжди мають власну ієрархію, правила функціонування й вимоги до учасників. А історичні приклади показують, що саме відсутність згуртованості й організованості та відмова виконувати настанови керівника організації призводили до провалу більшості заколотів та революцій.

Чинник суспільної організації є значущим у реалізації демократичної форми правління, саме він створює лідерів, формує й розвиває їх особистісні якості залежно від бюрократичних і соціальних вимог.

Організація, яка спочатку формувалась на засадах рівності всіх її членів, а очільник виступав лише як її представник-посередник, що доводив до загалу постанови керівних органів і репрезентував інтереси організації, пізніше потребує виокремлення більш професійних і більш кваліфікованих членів, результатом чого є визнання їх лідерами. Це – первинний етап вираження олігархії.

На думку Міхельса, кожна організація має схильність до олігархії, адже метод організації з прагненням до усталеної структури призводить до диференціації її членів, і наслідком стає точний поділ на переважну більшість підлеглих і меншість керуючих. Атрибутом, який стає характерним для лідерства в цілому, стає влада, яка з часом віддаляється від мас і повністю зосереджується в руках лідера.

Для демократичної форми правління поява лідера знаменує початок завершення та дійсної неможливості існування цієї системи. Адже, як зазначав Ж.-Ж. Руссо, народ, який дає повноваження кому-небудь представляти свої інтереси, уже не є вільним і не повинен ототожнюватись із суб'єктом влади. Із часом демократія прогресує і поліпшується, і все більш безглуздим стає прагнення врахування абсолютно всіх інтересів і поглядів неоднорідного суспільства.

У більшості європейських країн беззаперечна демократизація суспільства є досить поверховою і має схильність до олігархії. Міхельс показував замкнуте коло демократії: у неї є потреба в організації, через що обов'язково з'являється певна лідерська меншість, яка виконує керівні функції, що так чи

інакше призводить до олігархії. Чим більше організація розвинена, тим більше вона розділена на класи, чим більше в ній членів, тим менший контроль керівництва з боку інших її членів. Ця взаємозалежність є природними підвалинами організації, це її сутність, це результат демократії, замкнене коло, назване Міхельсом «залізний закон олігархії».

Зараз питання правильної організації суспільства та якісного лідерства є досить актуальним в українських реаліях. Адже усвідомлення того, що лідер є обов'язковим елементом структури суспільства задля його найкращого функціонування, а організаційні структури й утворення – невід'ємною вимогою нормальної демократії, змушуватиме народ обирати свого представника таким чином, щоб він був у змозі забезпечувати стабільність і прогрес політичного організму. Бо саме якісне лідерство є підвалиною для успіху будь-якої структури.

1. Єремєєва І. А. Проблеми бюрократії в контексті політологічних досліджень. *Гуманітарний журнал*. 2013. № 3. С. 30–40.

2. Кочубей Л. О. Політична еліта та політичний клас: класичні зарубіжні концепції. *Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї*. 2009. Вип. 17. С. 96–107. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/26610/15-Kochubey.pdf?sequence=1> (дата звернення: 04.04.2021).

3. Ткач Т. Адміністративні причини лідерства у вченні Роберта Міхельса. *Вісник Академії Управління МВС*. 2010. № 2(14). С. 57–65. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ucnavs_2010_2\(14\)__7](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ucnavs_2010_2(14)__7) (дата звернення: 07.04.2021).

Шамша Ігор Володимирович

кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри філософії
Національного університету
«Одеська юридична академія»
(м. Одеса, Україна)

АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ ЯК ОСВІТНІЙ «ТРЕНД» СУЧАСНОСТІ

Останнім часом академічна доброчесність перетворюється на справжній «тренд» в українській освіті. Джерелом актуалізації академічної доброчесності постає Міністерство освіти і науки України, з ініціативи якого інформацію щодо академічної доброчесності вводять до курсу етики в закладах вищої освіти по всій країні, що відображається в нових назвах курсів. Ця ініціатива Міністерства – джерело позитивного права, яке (своєю чергою) постає реакцією на проблему природнього права – засилля справжньої недоброчесності в науковому співтоваристві (плагіату, «замовних» робіт тощо).

Проте перед тим, як перейти до аналізу цього «тренду», необхідно зро-

зуміти відношення між «трендовістю» в освітніх технологіях – з одного боку, та змістом і сутністю педагогічного процесу в закладах вищої освіти – з іншого.

Слово «тренд» запозичено з індустрії моди, масової культури. Науки (особливо фундаментальні) дуже важко співвідносяться з трендами. Філософія, наприклад, існує понад два з половиною тисячоліття... І етика – також... Ці види знання вже *відбулися* в історичному поступі людства, у процесі розгортання людством власної сутності. Як певні масиви накопичених знань, вони байдужі до того, чи буде знати їх окрема людина або окрема країна. Незважаючи на різноманітне ставлення до філософії, вона все одно існує. А люди, або навіть країни, – самі зацікавлені в опануванні набутоків філософії. Для України, наприклад, це вкрай актуальне завдання в контексті євроінтеграційних процесів, бо філософія – і є європейське мислення як таке. Європа, як соціокультурний феномен людства, винайшла філософію, а та – у свою чергу – сприяла становленню й розквіту Європи. Ми усвідомлюємо, що не всі погодяться з версією виникнення філософії як суто європейського способу мислення, проте ми маємо на увазі, що філософія – це та унікальна форма світогляду, яка спирається на логос, а не на містичні, міфологічні або релігійні форми пояснення світу.

Розповсюджена думка про те, що студенти в закладах вищої освіти *вивчають філософію*, – є хибною. Ми всі – і студенти, і викладачі, і Платон, і Аристотель, і Геракліт, і загалом усі люди – *досліджуємо світ*. Світ однаково розгорнутий перед мисленням будь-якої людини – яка жила, живе, або буде жити. А філософія надає нам відповідний логічний інструментарій для того, щоб спростити це дослідження, уможливити його. Без цього інструментарію людина спроможна лише констатувати багатоманітність світу, яку неможливо привести до жодної єдності.

Філософське знання – це посередник між світом та людиною, яка прагне цей світ пізнати. А викладач філософії постає посередником між філософським знанням, яке створило людство, і студентом. Його мета – бути провідником цих накопичених людством інтелектуальних скарбів. А ось завдання – вивчити (а то й завчити) філософію для іспиту – завдання-мінімум, школярське завдання... Опановану під час виконання цього завдання інформацію можна скинути вдома, як набридлий робочий піджак, перетворившись (на решті(!)) на «нормальну» людину... І користуватися вже буденним (а то й – войовничим буденним) світоглядом, який начебто є універсальнішим за філософський. І завдання виконав – склав іспит, і людиною залишився... Неначе філософи – не люди... Не станемо зупинятися на цій темі, але зазначимо, що не маємо нічого проти буденної свідомості – саме з буденної свідомості виникли всі форми філософування та всі форми культури. Проте *войовнича* буденна свідомість міркує за принципом – не читав, але засуджую...

Які ж можуть бути «тренди» в опануванні філософських наук, етики, наприклад, якій більше ніж дві з половиною тисячі років? Добросесність –

завжди була важливою категорією моральної самосвідомості, починаючи з часів Аристотеля – засновника «етики чеснот», центральним у якій було запитання: «Що означає бути доброчесним?». Але Аристотель переконаний, що це благо, яке перебуває в душі [1, с. 302]. Тобто він не каже, що доброчесність звідна до якихось зовнішніх нормативів – наприклад, не красти чужі тексти. Йому не могло й на думку спасти таке – який сенс тоді займатися філософією?

Аристотель також переконаний, що немає окремої науки про будівництво будинку, і окремої – про будівництво гарного будинку [1, с. 302–303], а є загальна наука про будівництво. А «... гідність (arete) будівельника спроможна робити те, що він робить, добрим» [1, с. 303].

Академічна доброчесність – це свого роду наука про гарне будівництво (наукового знання). Звісно, Аристотель нічого не міг сказати про плагіат в українській науці... Проте, – що б він сказав, якщо б міг? Що в майбутніх науковців потрібно виховувати дослідницьку гідність, тоді питання академічної доброчесності стане неактуальним. Потрібно розвивати та вдосконалювати душу дослідника, культивувати професійну придатність.

Сутність і зміст науково-педагогічної діяльності розкриваються через простий «логічний ланцюг»... Навчальний заклад постає вищим (а не середнім) остільки, оскільки в ньому є *наука*. А наука в ньому є остільки, оскільки є *нові ідеї*. Тобто якщо педагогічний процес у закладі вищої освіти орієнтований на нові ідеї, – цей заклад відповідає власній назві. Ось це і потрібно культивувати, для того щоб позбутися проявів академічної недоброчесності, – адже недоброчесність, як відомо, йде рука в руку з непрофесіоналізмом, із відсутністю нових ідей.

Метою будь-якої педагогічної діяльності є – навчити. Навчити тому, що людина не вмiла до цього. Проте часто сучасні педагогічні працівники не лише нічому не навчають, але й блокують прояви того, що студент умів до взаємодії з таким «викладачем». Такий результат «педагогічної» діяльності прекрасно гармоніює з переконанням, що викладати може будь-яка людина.

Який сенс твердити студенту, що потрібно бути доброчесним? *По-перше*, звідки викладач знає, що студент не є таким? Тут *презумпція винуватості* виходить... Хоча, усім відомо, що педагогічний процес ґрунтується на презумпції бажання навчатися... Студент, який до цього був доброчесним, саме завдяки курсу з академічної доброчесності зрозуміє, що (як виявляється) може бути й по-іншому.

По-друге – навіть якщо студент недоброчесний, – хіба догматизм і наполягання на власній позиції приводили когось до позитивного педагогічного результату? Хіба він недоброчесний лише тому, що не знає, що так вчиняти – не можна? І ось, нарешті, з'являється викладач, який проголошує це...

І – *по-третє*, мораль і моральність людини незвідні до переліку норм, як потрібно вчиняти... Це відомо будь-якій людині, яка займається етикою... Бо мораль ґрунтується на свободі волі... Свобідна воля – це вільний вибір

між добром та злом. І будь-яка узурпація цього вибору є насильством. А нормативи на зразок того, що потрібно бути добродесним (або ще якимось), – узурпують свободну волю.

Тому курс з академічної добродесності, на нашу думку, своїм змістом повинен мати професійну придатність, справжній творчий науковий пошук, відповідність займаній посаді, розвинене мислення.

Повертаючись до термінології з індустрії моди, хотілося б сказати, що коли тренди виходять із моди, то ті або інші елементи, які постають трендовими, перетворюються на елементи стилю. Якраз добродесність краще була б елементом стилю в академічній діяльності, а не трендом. А ще краще – властивістю душі наукового співробітника.

1. Аристотель. Большая Этика. *Сочинения: в 4-х т. Т. 4* / пер. с древнегреч.; общ. ред. А. И. Доватура. Москва: Мысль, 1983. С. 295–375 (Серия: Философское наследие).

Шилованець Вадим Олегович

студент соціально-гуманітарного факультету Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського,

Петінова Оксана Борисівна

доктор філософських наук, професор, професор кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського (м. Одеса, Україна)

СОЦІОКУЛЬТУРНА ДІЯЛЬНІСТЬ: РОЛЬ ТА МІСЦЕ В ЖИТТІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ (НА МАТЕРІАЛАХ СОЦІОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ)

Соціокультурна діяльність – це саме та тема, яка актуальна майже для всіх, бо кожна людина так чи інакше відчуває у своєму житті її відлуння. Кожна людина слухає музику чи дивиться телевізор хоча б раз на день, навіть і не розуміючи, що саме вони є відлунням соціокультурної діяльності.

Але чи все влаштовує українців у цій сфері, чи, може, щось завдає дискомфорту? Відповідь на це запитання можна отримати лише за допомогою соціального опитування й аналізу останніх досліджень та публікацій.

Що ж є соціокультурною діяльністю? Н. Кочубей трактує соціокультурну діяльність як певну систему дій, що відображає функції та цілі державної політики в галузі культури й дозвілля, визначає шляхи, методи й засоби їх реалізації, являє собою керований суспільством і його соціальними інститутами процес залучення людини до культури й активного включення самої людини в цей процес. Саме поняття «соціокультурна діяльність» містить два аспекти: культурний і соціальний, що дозволяє розглядати цю категорію на стику двох явищ суспільного життя – культури та соціальної роботи [2].

О. Гарматій та С. Кісіль зазначали у своїй праці, що сьогодні культурна проблематика, на жаль, залишається без належної уваги українських ЗМІ. Нестача звертання до питань культури відчувається в теле- й радіосюжетах [1].

Г. Пінковська підкреслює, що своєчасне визначення соціально-культурних пріоритетів є конкретним інструментом вирішення завдань соціально-економічних територій, а об'єктивна та всебічна оцінка дії факторів у кожному регіоні дає змогу виявити та охарактеризувати специфіку функціонування його соціально-економічної системи [3].

Більша частина респондентів вважає, що їх рівень знань із питання соціокультурної діяльності «середній» та «високий». Лише мала частина респондентів оцінює свої знання «низьким» рівнем. Зважаючи на це, можемо сказати, що жителі України більш-менш ознайомлені із соціокультурною діяльністю, яка проводиться в їх місті.

Громадяни розуміють, із чого складається ціна квитка, і для більшості з них ціна квитка є важливою, від неї залежить частота відвідування ними соціокультурних заходів. Українці завжди шукають комфортні для них заходи, які приносять їм лише позитивні емоції, та ставляться до вибору заходу дуже уважно.

У підсумку можемо сказати, що в цілому громадяни задоволені станом соціокультурної діяльності та підкреслюють необхідність фінансування й розвитку соціокультурних заходів.

1. Гарматій О., Кісіль С. Тема культури в українських ЗМІ: основні тенденції подання URL: <http://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2019/apr/16158/harmatij.pdf> (дата звернення: 08.04.2021).

2. Кочубей Н. В. Соціокультурна діяльність URL: http://lib.khnu.km.ua/fond/NOV/new_04_2018/456758.pdf (дата звернення: 08.04.2021).

3. Пінковська Г. В. Оцінка сучасного стану розвитку культурного середовища регіонів України URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3424> (дата звернення: 08.04.2021).

Шкіль Анна Сергіївна

студентка Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ

Науковий керівник:

Ядловська Ольга Степанівна

кандидат історичних наук, доцент
кафедри соціально-гуманітарних
дисциплін Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ.
(м. Дніпро, Україна)

РОЛЬ ДЕРЖАВНОЇ МОВИ У СТАНОВЛЕННІ НЕЗАЛЕЖНОСТІ

Актуальність теми дослідження визначається тим, що за нових умов державотворення, роль рідної (української) мови як важливого чинника у встановленні незалежності країни значно зростає, і вона стане своєрідним способом об'єднання народу.

У наш час великі мовознавці та політики розглядають рідну мову як фактор консолідації, особливо А. Бурячко, І. Ющук, В. Лизанчук, В. Радчук, І. Дзюба, М. Томенко, Д. Павличко, Л. Коскін та інші. Однак їх дослідження є відносно загальними..

Метою цієї роботи є довести вирішальну роль української мови у встановленні незалежності країни, а завдання полягає не лише в доведенні ролі рідної мови в національному істеблїшменті, але і в окресленні методів упровадження мови в практику державного устрою на новому етапі.

Україна здобула незалежність у 1991 р., і це була епохальна подія в історії нашого народу, яка відкрила сенс існування, зробивши її не просто країною, а самодостатньою та креативною європейською країною з усіма її характеристиками сьогочасного демократичного світу.

Нація (лат. *natio* – народ, плем'я) – історично сформована стійка спільність людей, об'єднана економічними, територіальними, мовними та культурно-психологічними зв'язками [1, с. 106]. На сучасному етапі становлення в Україні відбувається створення політичної нації – інноваційної політичної реальності, нового етнополітичного феномена демократичного суспільства [2, с. 411]. Відповідно до політичної теорії, нація – це, перш за все, політична (соціальна) спільнота, яка об'єднує всіх громадян якоїсь однієї держави незалежно від їхнього етнічного та соціального походження, культурно-мовних та інших особливостей [3, с. 134]. Недарма західні вчені давно називали такі спільноти, як «соціальні нації», «національні нації» та / або «політичні нації». Однак політична нація – це не лише населення країни та не лише громадянс-

тво, а насправді спільнота, яка об'єднана (зазвичай, але не завжди) за допомогою спільної мови, загальних символів, лояльності до країни та її законів, спільної волі, спільності інтересів, спільної надії на майбутнє тощо.

Певні політичні сили, повністю зрозумівши роль рідної мови у формуванні країни, досі намагаються різними способами зруйнувати поширення української мови як національної. Основною спробою було надати російській мові статус офіційної шляхом штучно створеної проблеми «російськомовного населення». Ось чому демократичне суспільство нашої країни має зробити все можливе, щоб не допустити запровадження російської як офіційної (або державної) мови та прагнути відродити рідну мову на своїй землі.

Тому створення Української держави спочатку полягає у створенні зрілої країни. Це стосувалося всіх європейських країн, які успішно звільнилися від іноземців. Ми зробимо те саме [4, с. 12].

Хоча Україна вступила у друге десятиліття національного суверенітету, психологія рабства та комплекс неповноцінності вкорінені в серцях багатьох українців. Прикро те, що ми не можемо усвідомити, що ми така ж країна, як Франція, Німеччина, Іспанія, Італія та інші. Для когось добре те, що нове покоління українців виростає, ігноруючи національну гордість та національні ідеї, не відчуваючи національної належності. Український народ був настільки міцно втиснутий у посилену марксистську догму, що вже навіть не вірив у перспективу розвитку країни. Певною мірою українці мають рацію, оскільки Україна всі роки після проголошення національної незалежності й до Помаранчевої революції перебувала у важкій соціально-економічній кризі. Саме в ті роки з'явився девіз: «Навіщо мені така незалежність, якщо я став злидарем?».

Стати вільною людиною й вільною нацією можливо лише в тому випадку, якщо немає загрози національній мові, духовності, традиціям, культурі, а уряд гарантує та розвиває соціальну справедливість. Інакше кажучи, там, де переважає національна ідея.

Національна ідея – це творець, захисник, відновлювач і будівничий державності народу, його рух свободи, вищий рівень самоусвідомлення, ознака інтелектуальної зрілості, його здатність впливати на формування позитивного для себе політичного міжнародного клімату [4, с. 705]. «Українська національна ідея впродовж невольничих століть рятувала наш народ від загибелі. Вона була вірою в нашу державу, демократичну, європейську майбутність. Сьогодні це – життєво мобілізаційна мотивація для творчих вчинків уже звільненого народу в ім'я збереження й ненастанного вдосконалення своєї держави. Це та гідність, яка обертає рабську психіку в свідомість вільної людини, а народові дає безсмертя» [4, с. 13].

Тому мову першого Президента України М. Грушевського розглядають як культурну та національну силу, він завжди вважав, що українська ідеологія є політичною та мовною єдністю.

Ось чому лідер країни, зокрема України, повинен розуміти мову корінних народів та значення національної мови краще, ніж мовознавці та письменники.

менники. Перш за все це зброя, і це завжди розуміли наші вороги. Навіть сьогодні вони прагнуть забрати цю зброю у нас, щоб люди могли швидко стати покірними масами. Уся наша історія та болісний досвід переконали нас у тому, що справжнім гарантом незалежності України має бути добре захищена національна мова, і про це слід подбати [5].

Державна мова є інструментом гармонії та єдності всіх громадян країни навколо етнічних питань, а також інструментом захисту добробуту громадян і захисту їхніх інтересів. Якщо суспільство не буде повністю використовувати офіційну мову, воно зазнає величезних екологічних, політичних, духовних та інтелектуальних втрат [6]. Це включає стратегію розвитку України, процес розвитку сучасної української політичної держави та її національну самосвідомість. «Мова належить усім, точніше б сказати, вона як витвір людської природи і розуму не належить нікому. Мова світить усім, як сонце, і нею, як повітрям, має дихати всякий, хто того захоче» [7].

Українська мова – це не лише мова українців, жителі України всіх національностей мають право на спілкування в єдності з людьми, потребу досягнення порозуміння та порядку в спільному домі. Мова українського громадянства державно-єдина, яка може інтегрувати українське суспільство в одну країну. Жодна інша мова не може виконувати цю функцію. Навпаки, інша мова може розділити людей навпіл, чого багато хто й добивається [7].

Мова – це оплот народу, знакова риса країни, скарбниця культурної спадщини та засіб спілкування й консолідації суспільства [8]. Мовні питання є основними та перехідними для кожного українця. Основною мотивацією для українців отримати статус є необхідність захищати себе, і мова тут має вирішальне значення. Потреба в боротьбі за національне омолодження та повна функціональність української рідної мови об'єднала всіх нас у боротьбі за національні права.

Тому сьогодні в Україні ми маємо реальну ситуацію: 1) існує країна під назвою Україна, політичні кордони якої визнані міжнародним співтовариством; 2) назва держави визначається корінним народом, який формувався на її території протягом тисячоліть, його ім'я – українці; 3) цей етнос становить абсолютну більшість населення держави (77,8 % – 2001 р.); 4) ця нація має свої давні традиції та українську мову; 5) статус української мови як національної мови юридично визнаний в Україні [9]. Ось чому без вільного розвитку української мови та її нормального функціонування в галузі освіти, культури, сфери послуг, державного управління та інших систем неможливо побудувати сильну та процвітаючу країну. Усім відомо, що важливою умовою консолідації країни є також створення єдиного інформаційного простору, у якому мова постає ключовим елементом, що об'єднує країну в єдиний організм.

Україномовна національна інтелігенція повинна відігравати головну роль у цьому питанні. На жаль, її формування лише розпочалось. Як ми всі знаємо, поки професори, викладачі, лікарі та інженерно-технічна інтелігенція не говорять українською мовою під керівництвом державної влади на всіх рі-

внях, на чудеса сподіватися не слід. Сьогодні Україна повинна відродити національну еліту, що сприятиме консолідації всього суспільства.

У наш час збереження національних традицій є особливо важливим. Завдяки їм національну мову можна використовувати й розвивати, а без нації вона не може існувати, оскільки відмова від національної традиції та рідної мови рівнозначна відмові від нації. Ось чому необхідно зберігати та примножувати її національну традицію – рідну мову. Тільки так можна гарантувати нормальний розвиток людства. Висвітлюючи провідну роль рідної мови (української) у формуванні сучасної національної мовної особистості, можна побачити подальші дослідження цього питання в майбутньому.

1. Коломієць М. П., Молодова Л. В. Словник іншомовних слів. Київ: Освіта, 1998. 190 с.
2. Пірен М. Формування політичної нації – важлива умова державотворчого процесу в Україні. *Вісн. НАДУ*. 2004. № 3. С. 411–419.
3. Основи етнодержавознавства: підручник / за ред. Ю. І. Римаренко. Київ: Либідь, 1997. 656 с.
4. Павличко Д. Українська національна ідея: Статті, виступи, інтерв'ю. Документи. Київ: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2004. 771 с.
5. Лупій О. Мова як надійна зброя. *Слово Просвіти*. 2005, 19 трав.
6. Жук Ю. Державна мова – категорія економічна й виховна. *Персонал*. 2005, 16 берез.
7. Радчук В. Українська мова на зорі третього тисячоліття. *Дивослово*. 2003. № 9. С. 2–6.
8. Дзюба І. М. Починаймо з поваги до себе. Київ: Вид. центр «Просвіта», 2002. 59 с.
9. Кот С. Мова і політика. *Українське слово*. 2005, 30 берез.

Шубенок Тамара Іванівна
старший викладач кафедри
соціально-гуманітарних дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

МЕТОДИКА ЧИТАННЯ ТЕКСТІВ З ЕЛЕМЕНТАМИ ПОЗИЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

У сучасних умовах викладачі закладів вищої освіти постійно шукають шляхи найбільш ефективних методів навчання студентів, які обумовлені швидким розвитком суспільства. Викладачі іноземних мов докладають зусиль для підготовки спеціалістів, які не тільки володіють навичками різних видів читання спеціалізованої літератури, але й навичками усного мовлення. Це забезпечує випускнику вищого навчального закладу здатність бути кон-

курентоспроможним на ринку праці як в Україні, так і за кордоном.

Мета цих тез – подати пропозиції з використання завдань для розвитку навичок позиційного навчання.

Методика позиційного навчання направлена на формування у студентів інтелектуальних засобів роботи з науковими та спеціальними текстами. Вона полягає в організації аналітичної роботи з текстами через змістові пропозиції. Постановка розвивальних цілей виправдана тим, що система знань, які отримані в навчальному закладі, швидко старіє. Тому необхідно сформувавши у студентів засоби аналізу будь-якого змісту та народження нового.

Теоретичні й методичні проблеми технології позиційного навчання досліджують співробітники МДПУ та інших навчальних закладів. Позиційний метод було апробовано у МДПУ, в Університеті Центрального Арканзасу (США), у Львівському обласному інституті післядипломної освіти та інших закладах.

Так що ж означає позиційне навчання? Це вміння виділяти поняття, згортати текст у тези, складати схему тексту і т. под. Ці когнітивні засоби називаються позиціями, а навчання – позиційним.

Питання позиційного навчання досліджував Л. С. Виготський, який відкрив дуже важливий закон розвитку психіки: на початку використання засіб носить зовнішній характер, тобто людина вчиться використовувати його у взаємодії з іншими людьми, а потім він інтеріоризується і стає внутрішнім засобом. Для того щоб засоби допомагали людині в її особистому процесі читання, вони спочатку повинні бути апробовані у груповій роботі, де кожне поняття й кожна теза стають предметами бурхливих дискусій.

На заняттях з іноземної мови ми намагаємось використовувати елементи цього багатогранного методу. Розглянемо деякі з них:

1) Тези. Їх виділяються для того, щоб визначити основні ідеї тексту. Необхідно виділити головне й другорядне. На початку це досить важко зробити.

2) Схема. Студенти повинні подати схематичне наочне зображення основних одиниць тексту. Важкість створення схеми тексту пов'язана з тим, що студентам спочатку важко виділити суттєві зв'язки, що відображають процес, генезис нового. Завдання викладача під час роботи з такими схемами полягає в тому, щоб навчити виділяти більш складне – генетичні, причинно-наслідкові зв'язки.

3) Запитання. Це вкрай важлива позиція. Запитання корисні, оскільки вони є першим кроком до висловлення самостійної позиції. Адже особистий крок у науці здійснює той, хто може задати розумне запитання і, таким чином, виявити новий ракурс розгляду питання.

4) Рефлексія. Ця позиція дає можливість студентам аналізувати труднощі, які виникають під час роботи з текстом. Це допомагає студентам зрозуміти, що якраз поки не виходить та які завдання потрібно ставити перед собою.

Роль викладача під час проведення занять такого типу дуже велика: необхідно навчити студентів самостійно мислити, аргументовано відстоювати свою точку зору. І такі вміння потрібно розвивати. Від викладача це потребує знання свого предмета, гнучкості у вирішенні різних питань та готовності їх вирішувати. Але це також означає, що позиційне заняття – засіб для розвитку мислення і самого викладача.

1. Веракса Н. Е. Модель позиционного обучения студентов. *Вопросы психологии*. 1994. № 3. С. 122–129.
2. Выготский Л. С. История развития высших психических функций. *Психология*. Москва, 2000. С. 512–755.
3. Выготский Л. С. Мышление и речь. Изд. 5, испр. Москва, 1999. 352 с.

Щур Станіслав Юрійович
студент факультету соціально-
психологічної освіти та управління
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:
Єремєєва Ірина Анатоліївна
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародних відносин
та туризму Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ПРОБЛЕМИ БЮРОКРАТІЇ В ТЕОРІЯХ ВЛАДИ

Роль бюрократії в державних процесах є полідисциплінарною науковою проблемою, яку вивчають такі науки, як соціологія, політологія, психологія, економічна теорія тощо. Розробка однієї з найдетальніших теорій бюрократії належить німецькому соціологу, філософу, історичному Макс Веберу. Теорія М. Вебера ґрунтується на поділі бюрократії на три чистих типи легітимного панування: харизматичне, традиційне та легальне (раціонально-правове). Основним інструментом реалізації легальної влади Вебер вважає професійну компетентність суб'єктів влади, яка складеться з теоретичних знань та досвіду. Досвід трактується як уміння правильно прийняти максимально ефективно для певної ситуації рішення, тобто інтелектуальний досвід, що складається зі знань. Таким чином, саме знання формує легально-правову базу влади й додає необхідну для легітимності влади компетентність.

За Вебером, офіційні носії вищої влади в «західних раціональних державах» – королі, президенти, парламентарії – безпосередньо не здійснюють владу в силу своєї власної компетенції. Вебер навіть не припускає, що подібні політичні лідери в ідеалі повинні засновувати свій владний статус саме на компетентності. Раціональна бюрократія, за Вебером, утілює в собі легальний тип панування в найбільш чистому вигляді, і відбувається це тому, що в основі владного статусу чиновників лежать саме і, насамперед, знання та інтелектуальний досвід.

Чиновники рекрутуються до складу апарату управління винятково на основі своєї освіти, професіоналізму й компетентності, і ці ж якості постійно підтримують їхню владу. Важлива вимога, яку ставлять до чиновника раціонального типу, – «діяти, незважаючи на особи», «без гніву і пристрасті», відповідно до чітких формальних правил і в інтересах загальної справи. Це передбачає, що «ідеальний чиновник» не тільки має необхідні знання й уміння, але й керується у своїй діяльності службовим обов'язком та особливою «професійною» чи «становою» честю. У протилежному випадку бюрократичний апарат не зможе функціонувати належним чином, і раціональне панування утратить свою «чистоту».

На думку М. Вебера, у публічному управлінні існує вибір лише між «бюрократизацією» й «дилетантизацією» правління. Бюрократичне правління означає панування на основі знання. І в цьому полягає його специфічно раціональна основа. Своє могутнє становище при владі бюрократія підсилює саме за рахунок професійного та посадового (службового) знання: знання фактів, набуті під час просування по службі або «з документів». При цьому, як зазначає М. Вебер, управління непрофесіонала цим бюрократичним апаратом є обмеженим: професійний бюрократ, який постійно працює, у багатьох випадках перевершує тимчасового міністра-неспеціаліста у проведенні своєї волі. Наявна потреба в постійному, суворому, інтенсивному й передбаченому управлінні, яким його створив насамперед капіталізм (і без якого він ніяк не може існувати), зумовлює необхідність бюрократії як ядра для управління масами. Тільки маленьке підприємство, як він вважає, може обійтися без неї, оскільки лише приватна особа, зацікавлена у прибутку, а саме капіталістичний підприємець, перевершує бюрократію у професійному знанні та знанні фактів у своїй сфері інтересів. Таким чином, раціональну бюрократію М. Вебер називає найбільш ефективною формою управління в умовах панування капіталізму в економіці.

Концепція раціональної бюрократії Вебера пережила часи як повної підтримки, так і тотальної критики, в основі якої була неспроможність бюрократії забезпечити належні зв'язки з громадськістю та адаптуватися до змін зовнішнього середовища, забюрократизованість, вторинність результатів роботи щодо правил та принципів діяльності.

Сьогодні науковий спадок М. Вебера, як ніколи, стає важливим для розвитку публічного управління в Україні. І на це є кілька вагомих причин. Пе-

рша – це інформатизація процесів управління, що викликала необхідність, з одного боку, володіння особами, які працюють в органах влади, спеціальними інформаційними технологіями, з іншого – чіткого використання управління певних правил і процедур взаємодії. Друга – децентралізація управління. Збільшення ресурсів та влади на місцях зумовлює необхідність функціонування на рівні місцевих рад професійного апарату чиновників, які виконуватимуть свою роботу на безперервній (постійній) основі та володітимуть професійними управлінськими знаннями та вміннями. А з іншого боку, важливим є недопущення присвоєння деякими керівниками місцевих рад, «приватизації» сіл, селищ, міст, сприйняття ними своєї посади як довічної, а підлеглих – як слуг або підданих. Третя – демократизація публічного управління. Сьогодні громадськість намагається все більше контролювати дії чиновників. Особливу увагу прикуто до невикористання працівниками органів влади службового становища в особистих цілях та справедливого розподілу ресурсів. У такій ситуації веберівський «безособовий бюрократ» – це ідеал відданості справі, чесності та незаангажованості. Четверта – побудова в Україні правової держави. Варто відзначити, що одним із наріжних каменів європейської інтеграції України, стратегічною метою і водночас засобом реалізації реформ є побудова в правової держави. В її основі – повага до прав кожної людини та прийняття всіх управлінських рішень виключно у правовій площині. Виконання цих умов є можливим лише за панування раціональної бюрократії, що будує свою діяльність виключно на основі нормативно встановлених правил.

Отже, наукові розробки М. Вебера й досі не втрачають своєї актуальності та можуть слугувати основою для формування класу компетентних, професійних, відданих справі чиновників, які забезпечуватимуть наближення системи публічного управління в Україні до європейських стандартів. Аналіз наукової спадщини М. Вебера дозволяє відзначити актуальність його ідей, що стосуються організації та розвитку публічного управління, в Україні. Зокрема, концепція раціональної соціальної дії може слугувати теоретичною основою для розроблення різноманітних стратегій, програм та проєктів на державному, регіональному й місцевому рівні, а теорія раціональної бюрократії є методологічним інструментом для їхньої ефективної реалізації. Адже професійність, відповідальність, незалежність, точність, стійкість, дисципліна, надійність та висока інтенсивність праці представників органів влади виступають сьогодні за порукою успішної реалізації будь-яких управлінських рішень.

Таким чином, теорія раціональної бюрократії М. Вебера, не заперечуючи надбань сучасних наукових теорій, може виступити своєрідним архетипом для побудови такої моделі публічного управління, основу якої склали б професіоналізм, компетентність, незаангажованість, відданість справі працівників владних структур, чітка правова регламентація, організованість та ефективність діяльності всієї системи влади. Організаційно-правові механізми побудови та впровадження такої моделі в Україні стануть предметом по-

дальших досліджень.

Отже, Макс Вебер перший з усіх західних учених показав, що найбільш яскравим проявом «влади знання» в сучасній раціональній державі є влада саме бюрократичного апарату, так зване «бюрократичне панування». Він вивів ідеальний тип «раціональної бюрократії», чітко охарактеризував її основні риси й функції, показав особливості відносин бюрократії із суспільством і вищою владою та визначив межі влади самого управлінського апарату. Вебер розкрив і негативні аспекти «влади знання» в сучасному суспільстві, показавши, яку загрозу раціональному порядку несе бюрократизація та виділення бюрократії в окремий стан, що керує. Він запропонував і цілий ряд заходів проти посилення бюрократизації, причому деякі з них продемонстрували свою ефективність через багато років. Не можна, проте, заперечувати, що висновки Вебера містили й низку протиріч.

1. Грабар Н. С. Теорія раціональної бюрократії М. Вебера як архетип сучасних теорій публічного управління. *Теорія та практика державного управління*. 2016. Вип. 3. С. 37–43.
2. Єремєєва І. А. Проблеми бюрократії в контексті політологічних досліджень. *Гуманітарний журнал*. 2013. № 3. С. 30–40.
3. Копилов В. О. Теорія раціональної бюрократії Макса Вебера: соціально-філософська концептуалізація ідей влади знання. *Гуманітарний часопис*. 2005. № 3. С. 21–31.

Ядловська Ольга Степанівна

кандидат історичних наук,
доцент кафедри соціально
гуманітарних дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ ДИСКРИМІНАЦІЇ

Питання гендерної паритетності залишається гостро актуальним на порядку денному соціально-політичної думки та її розвитку в українському суспільстві. Відразу зазначимо, що в цілому соціальні інститути нашої держави скеровані на побудову взаємовідносин в організаціях на засадах гендерної паритетності.

Це знаходить відображення у ряді законодавчих ініціатив, до прикладу, у Законі України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок та чоловіків», прийнятому Верховною Радою України 8 вересня 2005 р. Як слушно зауважує І. Грицай, цей закон має ключове значення в законодавчому закріпленні (в Україні – *авт.*) ідеї гендерної рівності [1, с. 41].

У питанні забезпечення представництва жінок в органах влади (або збалансованого представництва чоловіків та жінок) внесено зміни до законодавства щодо гендерних квот у списках політичних партій під час виборів до Верховної Ради України та місцевих органів влади. Цікавим є твердження «одна стаття» щодо учасників, зокрема, «представництво однієї статі у виборчих списках депутатів». Таке трактування належності до статі також містить елемент толерантності та паритетності, адже в ситуації щодо розподілу місць у партійних списках наявне чітке превалювання осіб чоловічої статі, тому, власне, законодавчі зміни спрямовані на забезпечення представництва саме жінок. Ідеться про внесення змін до Закону України «Про політичні партії України» від 21 листопада 2013 р. та Закону України «Про місцеві вибори» від 14 липня 2015 р. – представництво у списках кандидатів у депутати 30 % однієї статі. Підкреслимо, що законодавство реалізовано лише частково в ракурсі забезпечення гендерних квот, адже більшість партій не подали списки за цією вимогою, а санкції та обмеження за відсутність чи недотримання гендерних квот не передбачені. Чим фактично і скористались політичні сили.

Для недопущення пропагування гендерних стереотипів, зокрема сексизму, у сфері реклами проводиться робота щодо розробки відповідного закону, наприклад, розроблено Верховною Радою та прийнято в першому читанні проект № 3427, спрямований на протидію дискримінації за ознакою статі у сфері реклами. У законопроекті пропонується внести зміни до Закону «Про рекламу».

Зокрема, визначаються поняття «дискримінаційна реклама» та «дискримінаційна реклама за ознакою статі». Головною метою законопроекту є протидія дискримінації за ознакою статі у сфері реклами та захист прав споживачів реклами шляхом уточнення положень чинного Закону України «Про рекламу» та посилення відповідальності за порушення його вимог [2].

Разом із тим, на наш погляд, потребують законодавчого супроводу питання гендерної дискримінації щодо трудової сегрегації – на сьогодні явища розповсюджені, проте або не відображені в законодавчих документах (шляхи уникнення чи подолання фактів сегрегації), або замовчувані на підприємствах. Ідеться про випадки ейджизму, про недоступ до загальної інформації щодо обов'язків та прав працівника на підприємстві, про непаритетний розподіл робочого часу та виконаних чи невиконаних обов'язків, про ефект материнської стіни, скляної стелі (для жінок) чи соціального ескалатора, ліфта (для чоловіків). Причини для появи таких явищ переважно мають особистісний характер: неформальні стосунки в організації, непаритетний менеджмент із боку керівництва, замовчування проблеми, надання преференцій особам пенсійного віку (або, навпаки, ненадання), низька мотивація працівників щодо виконання обсягів робіт, однакових для кожного та визначених такими для всього колективу й конкретного працівника, небажання займатись самоосвітою та саморозвитком, можливо, через набуття певних досягнень у минулому й небажання підтримувати професійну діяльність на то-

му ж рівні. Однак наведені факти – це все ж похідні діяльності працівників. На наш погляд, слід удосконалювати законодавство задля уникнення та превентивності дій щодо випадків трудової сегрегації.

Відносно успішні ініціативи парламенту з питань гендерного квотування політичних партій та впровадження відповідного законодавства слугуватиме орієнтиром для розробки законодавчих ініціатив у сфері трудових відносин. Зрештою, рівні права та можливості щодо освіти та праці в нашій країні гарантовано Конституцією.

1. Грицай І. О. Теорія гендеру в політології. *Основи теорії гендеру: юридичні, політологічні, філософські, педагогічні, лінгвістичні та культурологічні засади: монографія* / кол. авт.; ред. Л. Р. Наливайко, І. О. Грицай. Київ: «Хай-Тек Прес», 2018. 348 с.

2. Прийнято за основу проект Закону «Про внесення змін до Закону України “Про рекламу” щодо протидії дискримінації за ознакою статі». *Верховна Рада України. Gov.UA.* URL: <https://www.rada.gov.ua/news/Povidomlennya/204339.html> (дата звернення: 27.04.2021).

Яковлєва-Мельник

Наталія Георгіївна

викладач кафедри менеджменту

Національної металургійної академії

України (м. Дніпро, Україна)

ГЛОБАЛЬНІ ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ІНОЗЕМНОГО ІНВЕСТУВАННЯ В МІЖНАРОДНОМУ ПРОСТОРИ ТА УКРАЇНІ

Прямі іноземні інвестиції є елементом складної системи – міжнародної міграції капіталу. Іноземні інвестиції – складний соціально-економічний феномен. Їх обсяг обумовлений сукупністю політичних, правових, економічних та соціальних умов на міжнародній арені та в певних країнах зокрема.

«У 2020 році, через економічні наслідки COVID-19, потоки прямих іноземних інвестицій (ПІІ) у світі знизилися на 42 % порівняно з обсягами 2019-го року та склали \$ 859 млрд», – звітує UNCTAD Investment Trends Monitor.

Особливо спад ПІІ торкнувся розвинених країн – потоки знизилися майже на 70 %. Знизився також обсяг транскордонних злиттів і поглинань – на 43 %.

Зростання притоку іноземних інвестицій змогли продемонструвати Швеція, Іспанія (завдяки приватним акціям у США Cinven, KKR і Providence, які придбали 86 % Masmovil), Ізраїль, Японія.

Також цікавий перерозподіл частки ПІІ відбувся між розвиненими країнами та країнами, що розвиваються. Країни, що розвиваються, досягли максимального показника світових інвестицій 72 % – це найвищий рівень за весь

період спостереження за глобальними процесами інвестування.

Не без впливу пандемії у 2020 році в Китаї зросли високотехнологічні галузі на 11 % та транскордонні злиття й поглинання – на 54 %, в основному у сфері ІКТ й фармацевтики. Такий результат дозволила забезпечити програма уряду щодо сприяння інвестиційним потокам.

Цифровий сектор також забезпечив зростання глобальних інвестиційних потоків до Індії.

За прогнозами UNCTAD, зростання глобальних потоків ПІІ в поточному році буде переважно за рахунок транскордонних злиттів і поглинань. Зазначені процеси на міжнародному просторі будуть обумовлені також пандемією та найактивніше проходитимуть у сфері технологій та охорони здоров'я.

Активна діяльність у міжнародному просторі, участь в інтеграційних процесах – одна з цілей стратегічної зовнішньоекономічної політики України. Її реалізація потребує концентрації значних інтелектуальних, матеріальних, фінансових і природних ресурсів для розвитку стратегічних технологій як основних факторів конкурентоспроможності у світовому суспільстві.

Відповідно до вищесказаного, пріоритетною сферою нагромадження капіталу є інноваційні технології. Маємо констатувати, що ще й сьогодні не створено ефективного політико-правового механізму для управління технологічними змінами.

За глобальним індексом інновацій (Global Innovation Index) у 2020 році Україна посіла 45 місце в рейтингу. Варто нагадати, що найвищу позицію за останні дев'ять років – 43 місце – Україна посідала у 2018 році, поліпшивши свій рейтинг із 2017 року на сім позицій. А в 2016 році Україна піднялася на шість пунктів, що обумовлено високим коефіцієнтом інноваційної ефективності – співвідношенням отриманого результату в інноваційних ресурсах.

Одне з найважливіших завдань української влади – зайняти своє місце на глобальній карті індустрії 4.0. Україна може бути, як мінімум, регіональним лідером у сфері складних і наукомістких інженерних послуг: програмування у сфері промислових хайтек; створення нових програмних продуктів, заснованих на нових технологіях 4.0 [1]; проектування (електричне, механічне, електронне, технологічне, будівельне і т. д.); промислова автоматизація та комплексний інжиніринг (включаючи введення в експлуатацію промислових об'єктів); розробка й виробництво складних, дрібносерійних чи унікальних виробів.

Трансформаційні процеси сьогодення вимагають удосконалення системи управління в міжнародній та національній економіці, на всіх рівнях і в будь-яких галузях.

Інноваційні підходи до управління забезпечать такі необхідні кроки в реалізації інвестиційно-інноваційних проєктів та залученні іноземних інвестицій в інноваційну сферу:

1. Інституціоналізація розвитку промислових хайтек-сегментів на рівні держави. Промислове виробництво повинно стимулюватися на державному

рівні, у тому числі сегментами середньо- й високотехнологічної продукції. Зауважимо, що такий крок вимагає :

- верховенства права;
- захисту прав власності;
- прозорості процесів оподаткування;
- стимулювання прискореного пріоритетного розвитку промислових хайтек-сегментів.

2. Створення мереж найбільш ефективних структурних елементів «Індустрія 4.0» – центрів експертизи, лабораторій R & D, технопарків, інкубаторів та акселераторів стартапів 4.0.

3. Налагодження трансферу технологій від національних наукових установ, наукових парків, лабораторій R & D, а також від міжнародних центрів і корпорацій до кінцевих замовників [2].

Процеси впровадження зазначених кроків повинні відбуватися досить активно, щоб забезпечити державам гідне місце в процесах глобалізації.

Безумовно, що процеси глобалізації призводять до кардинальних змін у сфері розподілу доходів, у сфері охорони здоров'я, на ринках праці, демографії та інших сферах соціального розвитку суспільства, що лише підтверджує необхідність подальшого дослідження цього напрямку роботи.

1. Peterson A. (2019). Project managers in Industry 4.0. URL: <https://blog.datumize.com/project-management-advice-for-industry-4.0-in-2019> (дата звернення: 10.04.2021).

2. Фіщук В., Матюшко В. Україна 2030Е – країна з розвинутою цифровою економікою. URL: <https://strategy.uifuture.org/kraina-z-rozvinutoyu-cifrovoyu-ekonomikoyu.html> (дата звернення: 10.04.2021).

Головіна Ольга Володимирівна
кандидат історичних наук,
доцент кафедри соціально
гуманітарних дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

РЕЛІГІЙНА, ЕТНІЧНА Й ГЕНДЕРНА ТОЛЕРАНТНІСТЬ ЯК ЧИННИК СОЦІАЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ТА ЄДНОСТІ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Толерантність як важливий компонент соціальної взаємодії є провідною тенденцією сучасного розвитку демократичних суспільств та одним із чинників міжкультурної комунікації. Така комунікація призводить до парт-

нерського діалогу, трансляції та обміну цінностями, а в підсумку – до суспільства, у якому забезпечується рівність прав та єдність, оскільки толерантність у суспільстві є ознакою його зрілості та запорукою розвитку. У сучасних умовах глобального світу та постійних трансформацій світового співтовариства питання міжкультурної комунікації, толерантності, установлення та підтримання основ паритетних взаємовідносин і єдності стають невід’ємною рисою та умовою розвитку цивілізованого світу. Розуміння відмінності, окремішності призводить до усвідомленої індивідуалізації, самоідентифікації та спонукає водночас до розуміння й терпимого ставлення до іншості в усій можливій різноманітності, адже толерантність у ставленні до інших пов’язана з розумінням та свідомим вибором власної ідентичності.

Слово «толерантність» походить від латинського «tolerantia» («терпимість») та відоме з часів античності [3]. Тобто найбільш уважне й терпеливе ставлення до людей, які мають іншу думку, позицію з того чи іншого питання, і вкладається в поняття толерантності (культурної, релігійної, національної, етнічної, гендерної). Толерантність – це форма поваги до людей, які сповідують іншу релігію, мають відмінні політичні чи будь-які інші погляди, переконання. Оскільки толерантність лежить у площині моральних відносин, її правове регулювання здійснюється дещо опосередковано. Навіть під загрозою державного примусу, зокрема, шляхом застосування юридичної відповідальності, сформовані в індивідуальній та колективній суспільній свідомості принципи не завжди можна змінити в майбутньому [4].

Саме тому формування міжкультурної комунікації з урахуванням етнічних особливостей, мовних та релігійних відмінностей, гендерної ідентичності постає завданням сучасної системи освіти, зокрема вищої. Викладання навчальних дисциплін, призначених сформувати толерантність у суспільстві, проведення тренінгів із метою формування необхідних практичних навичок та сучасних компетентностей, організація науково-практичних заходів, підготовка, опублікування та розповсюдження відповідних методичних матеріалів – є засобами реалізації окремих проєктів як складових єдиної системи заходів у межах реалізації міжнародних програм та національних стратегії [2]. Завдання таких заходів – виступати засобами творення системних змін у суспільній свідомості, впливаючи таким чином на суспільне майбутнє та реалізуючи Глобальні цілі («Цілі сталого розвитку»), що проголошені Генеральною Асамблеєю ООН у 2015 р. [1].

Виходячи з цього, формування та просування демократичних ідей через викладання відповідних курсів покладається на заклади системи освіти. Саме в таких потужних центрах сучасної освіти й науки є можливості, людські та матеріальні ресурси для практичного втілення найкращих виховних та освітніх практик – розробки та впровадження навчальних курсів, проведення конференцій, створення навчального та наукового контенту. Для досягнення практичних результатів доцільно використовувати проєктний підхід, що дозволить долучити до актуальної суспільної проблематики широке коло фахівців.

Сучасні заклади вищої освіти, призначення яких не обмежується формуванням виключно фахових компетентностей, а полягає в розвитку всебічної гармонійної особистості, завдяки можливостям вибору дисциплін, забезпечують також Soft Skills, розвиток комунікативних компетентностей та емоційного інтелекту. Це – як напрям, так і опосередковано – призводить у підсумку до досягнення означеної мети – розбудови толерантного демократичного суспільства в сучасній Україні.

1. Stratégie du Conseil de l'Europe pour l'égalité entre les femmes et les hommes 2018-2023 / пер. укр. мовою за сприяння проекту «Свобода медіа в Україні» в межах програми «Партнерство заради належного врядування». *Рада Європи*. С. 59.

2. United Nations. Resolution adopted by the General Assembly on 6 July 2017. Work of the Statistical Commission pertaining to the 2030 Agenda for Sustainable Development.

3. Halapsis A. V. The Measure of All Gods: Religious Paradigms of the Antiquity as Anthropological Invariants. *Anthropological measurements of philosophical research*. 2018. Vol. 14. P. 158–171. Doi: 10.15802/ampr.v0i14.150756.

4. Христофоров Ю. Толерантність у правовому житті сучасної України. *Юридична газета: Всеукраїнське професійне юридичне видання*. 12 лютого 2013. № 07 (349). URL: <https://yur-gazeta.com/publications/actual/tolerantnist-u-pravovomu-zhitti-suchasnoyi-ukrayini/oppinions/tolerantnist-u-suspilstvi-e-oznakoyu-yogo-zrilosti-ta-zaporukoyu-rozvitku.html>.

Царьова Ірина Валеріївна

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри українознавства
та іноземних мов Дніпропетровського
державного університету внутрішніх
справ (м. Дніпро, Україна)

ЕКСПЛАНАТОРНІСТЬ ВИНИКНЕННЯ ЄВРОЛІНГВІСТИКИ

Поєднання в сучасному мовознавстві двох методологічних тенденцій – антропоцентризму й дискурсоцентризму – зумовлює пріоритетне дослідження діяльності людини в усіх виявах. З одного боку, домінування антропозорієнтованих методологічних підходів зумовлено наслідуванням традицій В. фон Гумбольдта [2], Е. Бенвеніста [1], Б. Серебренникова [8] та передбачає те, що «людина стає точкою відліку під час аналізу, мовною особистістю, втіленням головної ланки, яка має різноманітні характеристики, що дозволяють виявити особливості її функціонування як самодостатнього об'єкта наукового пізнання» [3, с. 202].

В аспекті нової легіслативної культури з'являються перші студії в Західній Європі наприкінці 90-х рр. (В. Вайсфлог, С. Шарчевич, Р. Гофен, П. Сандріні, Ж. Р. Де Гроот, Р. Арнтц). В Україні євролект є міжнародною сутністю мови [10]; стає об'єктом і предметом сучасних лінгвістичних

досліджень [12]. Фахівці акцентують увагу на фразеології правничого євролекту (Д. Касяненко), перекладі євролекту (Т. Качка, Т. Коробейнікова), рисах правового євролекту як фахової мови (А. Гідура-Шишковська).

З. Сабітова зазначає, що «лінгвістика кінця ХХ – початку ХХІ ст. упевнено прямує шляхом від “чистої”, “іманентної” лінгвістики до відкритої для зовнішнього впливу лінгвістики, що вільно інтегрує з іншими науками, до лінгвістики антропологічної» [5, с. 347]. Цю рису відзначають більшість сучасних теоретиків (О. Кубрякова [4], О. Селіванова [6; 7] та ін.). О. Кубрякова визначила з огляду на це основні тенденції сучасного мовознавства – експланаторність, антропоцентризм, функціоналізм, експансіонізм [4].

Експланаторність передбачає надання пріоритету пояснювальній стратегії лінгвістичного пізнання – це прагнення дослідників пояснити складну організацію мовної системи й мовлення; антропоцентризм актуалізує роль людини як носія мови й нового предмета дослідження в мовознавстві; функціоналізм фактично реалізує принцип дискурсоцентризму на протизвагу антропоцентризму, оскільки передбачає вивчення мовленнєвої діяльності й дискурсу; експансіонізм пов’язаний з інтеграцією лінгвістики в коло суміжних наук.

О. Кубрякова вбачає реалізацію принципу експансіонізму у виникненні нових «здвоєних» наук (наприклад, психолінгвістика й соціолінгвістика, соціо- і психосемантика та ін.) та взаємозалежності лінгвістики з філософією та логікою на ґрунті появи нових дисциплін (інженерна і комп’ютерна лінгвістика), у формуванні нових галузей знання всередині самої лінгвістики [Там само]. Зважаючи на це, поява нових напрямів лінгвістичного пізнання, що мають міждисциплінарний характер, повною мірою відповідає принципу експланаторності [6; 7].

Серед нових міждисциплінарних мовознавчих напрямів особливе місце належить європейській лінгвістиці, зосередженій на вивченні «мови євролексем». При цьому експланаторність виявляється на рівні домінування лінгвістичної методології та основних принципів і прийомів дослідження, тоді як європеїзація слугує лише джерелом фактичного матеріалу для аналізу, оскільки об’єктом уваги є мова євролексем. На нашу думку, зближення лінгвістики не обмежується подібністю термінології, а має деталізований виклад інформації. Потреба в теоретичній і практичній взаємодії різних галузей знань є очевидною і вбачається основою для виокремлення та подальшого розвитку такої проміжної дисципліни, як європейська лінгвістика. Виникнення європейської лінгвістики як нової галузі міждисциплінарних і прикладних досліджень є значним етапом розвитку лінгвістики й суспільства загалом, що впливає з логіки їх еволюції.

Виокремлення європейської лінгвістики як нової галузі знань у слов’янському мовознавстві допомагає визначити сфери її використання: усне мовлення (вивчення фонетичних, морфосинтаксичних, лексичних, стилістичних і прагматичних характеристик мовлення суб’єктів комунікації; пра-

вила промови, риторика та аргументація) [12]; законодавча техніка й лінгвістичні правила створення документа; письмовий та усний переклад, методи навчання перекладу; історія розвитку європеїзації мови, лінгвістичні особливості поширення *євроконцептів*, розвиток і типологія дискурсу, структура й функціонування європейської комунікації. На нашу думку, окремі питання з цього переліку не належать виключно до прерогативи європейської лінгвістики, а мають міждисциплінарний характер.

Сучасна мова демонструє нову епоху існування *євролексем*, адже виявляється розширений словотвірний потенціал основи-вершини *євро-*, що сформувала колосальну групу похідних [10].

Мова сучасної європейської лінгвістики відтворює аббревіатури з компонентом *євро-* для вказівки на поняття чи явище духовного, економічного, культурно-масового, суспільно-політичного життя. Насамперед вагому частину суспільно-політичних складних «єврослів» характеризує книжний характер, хоч поміж цієї групи лексики є й емоційно-оцінні деривати (*євроентузіаста, єврошпарина, євромрії, євроскеттики, єврогвалт*). Зокрема, прикметник *European* є першим компонентом термінологічних словосполучень, які означають правові, політико-правові органи: англ. *European Parliament*, укр. *Європейський парламент*, фр. *Parlement Europeen*, нім. *Europaisches Parlament*; англ. *The European Council*, укр. *Рада Євросоюзу*, фр. *Conseil Europeen*, нім. *Europaischer Rat*.

Зазначимо й помітне зростання експресивно маркованих лексем, що спричинено соціальною переоцінкою та позбавленням високого звучання основи *євро-* й відповідно – виникненням переносного значення «вища якість, краща якість» (*єврооселя, євросадиба, євроремонт, єврокамера, євроізолятор, єврованна*). Такі складні іменники укорінюватимуться завдяки майстрам пера зі стилістичною метою, для досягнення виражально-зображального ефекту. Усе це підпорядковано прагматичним засадам: вплинути, заінтригувати, зосередити увагу.

Перспективами дослідження вбачаємо встановлення діахронної динаміки структурно-семантичних та соціопрагматичних властивостей.

1. Бенвенист Э. Общая лингвистика. Москва: Прогресс, 1974. 446 с.
2. Гумбольдт В. Избранные труды по языкознанию. Москва : Прогресс, 1984. 397 с.
3. Кочан І. Слова з компонентом теле в сучасній українській мові. *Вісн. Львів. ун-ту. Сер. Журналістика*. 2003. Вип. 23.
4. Кубрякова Е. С. Эволюция лингвистических идей во второй половине XX века. *Язык и наука в конце XX века*. Москва: Ин-т языкознания РАН, 1995. С. 144–238.
5. Сабитова З. К. Новые лингвистические направления XX–XXI вв. С. 347–360.
6. Селіванова О. О. Світ свідомості в мові. Мир свідомості в мові. Черкаси : Ю. Чебаненко, 2012. 488 с.
7. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. Полтава: Довкілля-К, 2008. 712 с.
8. Серебренников Б. А. Человеческий фактор в языке: Язык и порождение речи. Москва: Наука, 1991. 240 с.
9. Царьова І. В. Лінгвопрагматичний аспект юридичного дискурсу. *Науковий ча-*

сопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Філологічні науки (мовознавство і літературознавство). Київ, 2017. Вип. 9. С. 126–132.

10. Царьова І. В. Проблема виділення основи одиниць юридичної лексики. *Colloquium-journal*. Warszawa, Polska, 2020. № 24 (76), Część 2. P. 42–44.

11. Makushev P. V., Minchenko O. V., Tsareva I. V. Legal linguistics as a promising field of knowledge. *Cuestiones Politicas*. 2021. T. 39. P. 571–580.

12. Tsareva I. V. Linguistic transformations in the legal text. *Humanities and Social Sciences in Europe: Achievements and Perspectives. Proceedings of the 5th International symposium (Austria, Vienna, January 25, 2020)*. Premier Publishing s.r.o., Accent Graphics Communications LLC. Austria, Vienna. 2020. P. 57–62.

Пальчинська Мар'яна Вікторівна
доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри філософії,
психології та педагогіки
Державного університету
інтелектуальних технологій і зв'язку
(м. Одеса, Україна)

СОЦІАЛЬНІ ПРОЄКТИ ЯК ЧИННИК ТРАНСФОРМАЦІЙ У СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ (НА ПРИКЛАДІ ПРОЄКТІВ, СПРЯМОВАНИХ НА СОЦІАЛІЗАЦІЮ БЕЗПРИТУЛЬНИХ ДІТЕЙ)

Проблема дитячої безпритульності досить актуальна для сучасного українського суспільства. Зазвичай під поняттям «діти вулиці», або «безпритульні діти», розуміються неповнолітні особи, «які не спілкуються із власними сім'ями та живуть в тимчасових притулках (покинутих спорудах, підвалах та ін.), або не мають постійного притулку та кожен день ночують де-небудь» [3, с. 11]. Від інших груп дітей та підлітків їх відрізняє «необхідність самостійно знаходити засоби до існування. Вони фактично позбавлені статусу дитини, відповідно до якого дорослі повинні піклуватися про них. Вони стають рівноправними членами неформальних вуличних спільнот, нарівні із іншими маргіналами» [4, с. 88].

До цієї групи також належать діти, які виховуються в інтернатах або інших державних установах, які з різних обставин втекли з них та знаходяться на вулиці. У більшості випадків такий спосіб життя є вимушеним, тобто обирається під впливом зовнішніх факторів, які пов'язані з різними соціально-економічними та соціокультурними трансформаціями суспільства. Це призводить до істотної зміни або втрати соціального статусу, системи ціннісних орієнтацій дітей вулиці та практично унеможливорює їх повернення до повноцінної соціальної життєдіяльності.

Різні державні установи, що займаються проблемами дитячої безприту-

льності, нараховують приблизно 150 тисяч дітей, життєдіяльність яких переважно обумовлена вулицею, однак, за експертними оцінками, їх чисельність становить приблизно 250 тисяч. Стрімке зростання безпритульних дітей в Україні відбувається на фоні демографічної кризи, у тому числі зменшення загальної чисельності дитячого населення.

Під соціальним проектом розуміється некомерційний проект, спрямований на реалізацію соціально значущої ідеї. Зазвичай ці проекти не передбачають отримання прибутку, хоча їх економічна складова може виражатися в певних видозмінах як окремої галузі, так і соціальної структури в цілому.

Відповідно до визначення соціального проекту виокремлюється його концептуальний зміст та роль суб'єкта проектної діяльності. У цьому ракурсі соціальний проект – це соціальне нововведення, якому властиві певні ознаки. По-перше, його метою є створення, модернізація або підтримання в середовищі, що підпорядковується трансформаціям, конкретної системи цінностей; по-друге, він має просторово-часові та ресурсні обмеження; по-третє, його вплив на окрему соціальну спільноту або соціум у цілому визнається позитивним за своїм соціальним значенням.

У наш час певна кількість суб'єктів підприємницької діяльності намагається на тлі своєї провідної діяльності брати участь у соціально орієнтованих проектах, наприклад, допомозі дитячим будинкам, інвалідам, спонсорстві екологічних та культурних заходів тощо. Результатами участі в подібних проектах стає залучення до себе додаткової уваги споживачів послуг або продукції, поліпшення іміджу, пільгове оподаткування тощо. Ця тенденція може бути охарактеризована як «соціально орієнтований маркетинг».

До соціальних проектів частково можна застосувати характеристики, які існують у методології управління проектами для комерційних проектів. Різновидом соціальних проектів є проекти, спрямовані на соціальну адаптацію безпритульних дітей.

Однією з необхідних умов подолання такої гострої соціальної проблеми, як дитяча безпритульність, служить багатовекторна робота державних інституційних структур, призначених надавати допомогу та сприяти соціалізації й адаптації дітей вулиці, однак їх проблемами в Україні переважно опікуються громадські або релігійні організації, благодійні фонди, ініціаторами та спонсорами яких найчастіше виступають міжнародні структури, наприклад, ООН, Європейська комісія та ін.

Аналіз ситуації в Україні щодо цієї категорії дітей дозволяє визнати, що навіть у разі виховання в державних закладах (наприклад, інтернатах), пристосування до самостійного життя та подальша соціальна адаптація безпритульних дітей значно ускладнюється: випускники державних закладів не отримують якісної освіти, унаслідок чого не витримують конкуренції на ринку праці. Також процес реінтеграції дітей вулиці ускладнюється внаслідок відсутності комплексу державних пільг, здатних створити фундамент для повноцінного включення в систему соціальних відносин, а саме: соціального

житла, гарантованого місця роботи тощо. Це призводить до того, що ці діти найчастіше поповнюють різні маргінальні групи.

Кількісні та якісні показники безпритульності можуть істотно знижуватися тільки в тих випадках, коли суспільство й держава проводять активну соціальну політику, у тому числі щодо втілення в життя гарантованих чинним законодавством механізмів допомоги дітям вулиці. У більшості регіонів України передбачені законодавством умови для соціальної адаптації безпритульних, зокрема, дітей вулиці – соціальні готелі, притулки, освітні, медичні та ін. установи [1], зазвичай відсутні в необхідній кількості, не кажучи вже про «спеціалізовані центри медико-соціальної реабілітації для безпритульних дітей» [2, с. 102].

Соціальна політика Української держави на сьогодні не в змозі задовольнити увесь спектр потреб цієї незахищеної соціальної групи. Відсутність дієвих механізмів з боку держави призводить до стрімкого зростання чисельності вуличних дітей. Як проблема національного значення, що потребує звернення до громадськості, релігійних організацій, благодійних фондів тощо, має розглядатися питання поліпшення умов розвитку дітей, які вже опинились у цьому становищі, а також запобігання поширенню цього явища в суспільстві надалі.

1. Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей: Закон України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2623-15>.

2. Попова И., Князева Е. Проблемы социального сиротства в г. Одессе. *Український соціологічний журнал*. 2009. № 1–2. С. 98–103.

3. Соціальне сирітство в Україні: Експертна оцінка та аналіз існуючої в Україні системи утримання та виховання дітей, позбавлених батьківського піклування / Л. С. Волинець, Н. М. Комарова, О. Г. Антонова-Турченко, І. Б. Іванова, І. В. Пеша. Київ, 1998. 120 с.

4. Стивенсон С. Уличные дети. *Социологический журнал*. 2000. № 3–4. С. 87–97.

Мала Наталія Анатоліївна
викладач кафедри
соціально-гуманітарних дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

СУЧАСНА ГЛОБАЛІСТИКА

В усі часи видатні мислителі наполегливо шукали й шукають шляхи утвердження серед людства «вічного миру», «загальносвітового дому», «єдиного світового простору». У цих пошуках соціальна філософія завжди виконує світоглядницьку, методологічну та інтегративну функції. У сучасних умовах зусилля філософів і вчених зосереджені на трьох основних групах проблем.

Перша група включає глобальні проблеми, пов'язані з відносинами між основними соціальними спільнотами людства (Схід і Захід, багаті й бідні країни, мир і війна, справедливий міжнародний економічний порядок тощо). Ці проблеми називають інтернаціональними.

До другої групи належать проблеми, зумовлені взаємодією суспільства й природи (енергетичні, сировинні, екологічні тощо). Вони пов'язані з обмеженістю можливостей докільля витримувати навантаження антропогенного характеру, тобто спричинене діяльністю людини.

Третя група включає проблеми, зумовлені системою «людина – суспільство» та розвитком особистості (моралі, освіти, охорони здоров'я, динаміки народонаселення тощо).

Нині внаслідок посилення нерівномірності соціально-економічного й науково-технічного розвитку, а також інтернаціоналізації суспільної діяльності та інтеграції людства всі ці проблеми набули планетарного характеру. Так чи інакше вони торкаються інтересів усіх людей, але не можуть бути повністю вирішеними в межах окремих держав і навіть географічних регіонів. Вони – глобальні (франц. *всезагальний* та лат. *земна куля*), є сукупністю загальнолюдських проблем, від вирішення яких залежить соціальний прогрес і збереження земної цивілізації.

Глобальні проблеми комплексні. Вони взаємно зумовлюють одна одну, тому успішне вирішення їх ізольовано одна від одної неможливе, їх наукове дослідження може бути ефективним за умови співробітництва філософів і вчених різних спеціальностей, представників різних суспільних, природничих і технічних наук, на засадах діалектичної методології та використання таких методів наукового пізнання соціальної дійсності, як системний підхід і, особливо, глобальне моделювання.

Ідея глобального моделювання виникла наприкінці 60-х – початку 70-х рр. ХХ ст. Біля її витоків стояли відомі у всьому світі вчені Дж. Форрестер, А. Печчеї, Б. Янг, Г. Тімман, М. Моїсеєв та ін. Особливу роль у розробленні цієї ідеї відіграв створений у 1968 р. Римський клуб – міжнародна громадська організація, метою якої було поглиблення розуміння особливостей розвитку людства в епоху науково-технічної революції.

Метод глобального моделювання полягає в теоретичній імітації динаміки глобальних процесів за допомогою математичних моделей і комп'ютерної техніки. Він дає можливість враховувати величезну кількість параметрів світового розвитку й на цій підставі виявляти віддалені наслідки сучасних дій. У 1972 р. група вчених на чолі з Д. Медоузом у доповіді Римському клубові оприлюднила результати своїх досліджень, згідно з якими за умови збереження тенденцій світового розвитку, які на той час виявилися, людство може зазнати загальної катастрофи вже в першій чверті третього тисячоліття.

Об'єктивний науковий аналіз сучасних глобальних проблем, хоч завершеним його не можна вважати, дає змогу людству зрозуміти те, що гору має взяти почуття сучасності, тобто причетності до всього важливого, що відбу-

вається у світі тепер, почуття відповідальності за розвиток подій у наші дні. Ці почуття невіддільні від почуття історії: причетності до минулого своєї вітчизни та всього людства, відповідальності за їх майбутнє. Одне почуття називають горизонталлю сучасності, інше – її вертикаллю, яка йде від минулого до теперішнього й майбутнього. Кожна людина має розглядати себе як точку перетину цих координат, як живе осереддя, утілення зв'язку усіх часів. Якщо людство хоче вижити, воно має реально оцінювати гостроту загальнолюдських проблем, орієнтуватися на довгочасну перспективу їх вирішення.

Складність і багатоплановість суспільного життя створюють значні труднощі для його теоретичного пояснення. Воно завжди становить деяке поєднання матеріального та ідеального, об'єктивного й суб'єктивного, стихійного і планомірного. У суспільстві діють люди, яким притаманні свідомість і воля, їхні вчинки завжди цілеспрямовані незалежно від того, як вони здійснюються – обдумано чи під впливом пристрасті. У діях людей є і те, що ніколи не входило до їхніх намірів, а мета й результати їхньої діяльності часто не збігаються. Визначити причини такого феномена та вказати шляхи гармонізації всіх компонентів суспільної системи має філософія.

Сучасний стан розгортання глобалізаційних процесів перебуває, на думку багатьох дослідників, у стадії невизначеності. Зокрема, таку точку зору підтримують З. Бауман, Р. Робертсон, А. М. Чумаков та ін. І ця невизначеність таїть у собі низку конфліктів. Адже становлення глобального світу є живою суперечливою дійсністю. Тут поруч наявні як нові перспективи розвитку світового співтовариства, так і нові небезпеки. «Проблема глобалізації вийшла на орбіту планетарної конфліктності, бо порушує найважливіше питання людства – перспективу світосистемності».

Для виявлення сутнісних характеристик глобалізації треба визначити її основні складові, оскільки сама по собі глобалізація являє собою складно структуровану, багаторівневу комплексну проблематику. Адже глобалізація – це загальноцивілізаційний процес, який чинить вплив на всі сфери життєдіяльності людей, а саме політику, економіку, екологію, соціальну та культурну сфери.

У сучасній філософській літературі досить часто під час розгляду структури глобалістики виокремлюють такі аспекти, як соціологічний, антропологічний та культурологічний. Соціологічне спрямування передбачає дослідження економічних та політичних аспектів світовідношення; антропологічний аспект включає вивчення відносин людина і природа; культурологічний підхід передбачає вивчення сучасних та класичних цивілізацій.

Отже, за такого підходу трактування предмета глобалістики виходить, що всі завдання, які вона ставить перед собою, носять лише описовий та відокремлений характер. Якщо береться до уваги соціологічний аспект, то досліджується лише глобалізація світових економічних зв'язків та їх вплив на світовий політичний порядок; якщо увага зосереджується на антропологічному аспекті, то на перший план виступає дослідження проблем виживання людського роду. Проблема виживання пов'язується лише з дослідженням

глобальних проблем сучасності, а саме проблем, що стосуються відносин людина і природа. Культурологічний підхід передбачає дослідження проблем, пов'язаних зі становленням єдиної глобальної культури.

Але слід зазначити, що сутність сучасних перетворень, які відбуваються в нас на очах, дають нам право говорити про глобалізацію як про якісно нову суспільну реальність, а не як про розвиток давно створених тенденцій. На сучасному етапі розвитку глобалізації ми вже спостерігаємо уніфікацію деяких сфер життєдіяльності суспільств.

Чернишова Людмила Михайлівна

викладач кафедри

соціально-гуманітарних дисциплін

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

(м. Дніпро, Україна)

ПАРАДОКСИ ПСИХОАНАЛІЗУ

Поділ психіки на свідоме й несвідоме є основною передумовою психоаналізу, і тільки він дає можливість науці зрозуміти важливі патологічні процеси у свідомому житті. Психоаналіз не може перенести сутність психічного у свідомість, але повинен розглядати свідомість як щось психічне, як те, що може приєднуватися або не приєднуватися до інших його якостей. Бути свідомим – насамперед суто описовий термін, що спирається на безпосереднє й надійне сприйняття. Досвід показує, що психічний елемент, наприклад, уявлення, звичайно не буває довгостроково свідомим. Характерним є те, що стан усвідомлення швидко проходить; уявлення, в цей момент свідоме, у наступну мить перестає бути таким, однак може знову стати свідомим за відомих, легко досяжних умов. Яким воно було в проміжний момент – відомо; можна сказати, що воно було прихованим, маючи на увазі те, що воно в будь-який момент здатне було стати свідомим. Якщо сказати, що воно було несвідомим, то це також буде правильний опис. Це несвідоме, у такому випадку, збігається або приховано потенційно свідомим.

Звідси постає психоаналітична теорія, яка стверджує, що такі уявлення не стають свідомими тому, що їм протидіє невідома сила, що без цього вони могли б стати свідомими, і тоді можна було б побачити, як мало вони відрізняються від інших загальноновизнаних психічних елементів. Цю теорію не можна спростувати тому, що в психоаналітичній техніці знайшлися засоби, за допомогою яких можна усунути протидіючу силу й довести відповідні уявлення до свідомості. Стан, у якому вони (уявлення) перебували до свідомості, називається витисненням, а сила, що призвела до витиснення та підтримувала його, відчувається під час психоаналітичної роботи як опір.

Звертаючись до осмислення психічної реальності, Фрейд намагається переосмислити положення про тотожність людської психіки зі свідомістю. Він приймає гіпотезу про існування несвідомого шару людської психіки, у надрах якого відбувається особливе життя, про те, що цей шар ще недостатньо вивчений та осмислений, проте реально значимий і помітно відрізняється від сфери свідомості. Причому якщо у філософічних системах минулого визнання самостійного статусу несвідомо обмежувалося в найкращому разі спробами розгляду взаємин між свідомими й несвідомими процесами, то Фрейд іде далі. Він не тільки розглядає взаємини між двома сферами людської психіки, тобто свідомістю й несвідомим, але й прагне розкрити змістовні характеристики самого несвідомого, психічного, виявити ті глибинні процеси, які протікають по ту сторону свідомості. Для Фрейда бути свідомим – означає мати безпосереднє й надійне сприйняття. Говорячи ж про сприйняття у сфері несвідомого, він порівнює сприйняття свідомістю несвідомих процесів зі сприйняттям органами почуттів зовнішнього світу. Розглядаючи питання про відносини між свідомістю й несвідомим, Фрейд виходить із того, що всякий щиросердечний процес існує спочатку в несвідомому й тільки потім може виявитися у сфері свідомості. Причому перехід у свідомість – це аж ніяк не обов'язковий процес, тому що далеко не всі психічні акти стають свідомими. На думку Фрейда, психічно реальне існує в різних процесах так само, як несвідоме психічне може проявлятися в різноманітних вираженнях. Незалежно від того, із чим має справу людина, із зовнішньою дійсністю або з якими-небудь уявними продуктами діяльності, чи це фантазія, мрії або ілюзії, усе це може сприйматися нею як психічна реальність. Більше того, для Фрейда фантазія виявляється такою формою людського існування, у якій індивід звільняється від домагань із боку зовнішньої реальності, не знаходить колишню волю, раніше втрачену ним у силу необхідності зважати на навколишній реальний світ.

Психоаналіз (від греч. *psyche* – душа й *analysis* – рішення) – частина психотерапії, лікарський метод дослідження, розвинутий З. Фрейдом для діагностики й лікування істерії. Потім він був перероблений Фрейдом у психологічну доктрину, спрямовану на вивчення прихованих зв'язків та основ людського душевного життя. Ця доктрина будується на припущенні, що відомий комплекс патологічних уявлень, особливо сексуальних, «витісняється» зі сфери свідомості й діє вже зі сфери несвідомого (яке мислиться як сфера панування сексуальних прагнень) і під усякими масками проникає у свідомість і загрожує духовній єдності Я, включеного в навколишній світ.

У дії таких витіснених «комплексів» вбачали причину забування, застережень, мрій, помилкових учинків, неврозів (істерії), лікування їх намагалися проводити таким чином, щоб під час бесіди («аналізу») можна було вільно викликати ці комплекси з глибини несвідомого й усувати їх (шляхом бесіди або відповідних дій). Прихильники психоаналізу приписують сексуальному («лібідо») центральну роль, розглядаючи людське щиросердечне життя в цілому як сферу панування несвідомих сексуальних прагнень до за-

доволення або до незадоволення.

У результаті творчої еволюції З. Фрейд розглядає організацію психічного життя у вигляді моделі, що має своїми компонентами різні психічні інстанції, позначені термінами: Воно (Ід), Я (Его) і Понад-Я (Супер-Его).

Це називають структурою особистості за моделлю З. Фрейда. Під Воно (Ід) розумілася найбільш примітивна інстанція, що охоплює все природжене, генетично первинне, підпорядковане принципу задоволення, яке нічого не знає ні про реальність, ні про суспільство. Вона споконвічно ірраціональна й аморальна. Її вимоги повинна задовольняти інстанція Я (Его).

Его – відповідає принципу реальності, виробляючи ряд механізмів, що дозволяють адаптуватися до середовища, упоратися з його вимогами. Его – посередник між стимулами, що йдуть як із навколишнього світу, так і з глибин організму, з одного боку, і відповідними руховими реакціями – з іншого. До функцій Его належать самозбереження організму, збереження досвіду зовнішніх впливів у пам'яті, запобігання загрозливим впливам, контроль над вимогами інстинктів (що виходять від Ід).

Особливе значення надавалося Понад-Я (Супер-Его), що служить джерелом моральних і релігійних почуттів, що є контролюючим і караючим агентом. Якщо Ід визначений генетично, а Я – продукт індивідуального досвіду, то Супер-Его – продукт впливів, що виходять від інших людей. Воно виникає в раннім дитинстві (пов'язано, відповідно до Фрейда, із комплексом Едіпа) й залишається практично незмінним у наступні роки. Понад-Я утвориться завдяки механізму ідентифікації дитини з батьком, що служить для нього моделлю. Якщо Я (Его) прийме рішення або зробить дію на угоду Воно (Ід), але на противагу Понад-Я (Супер-Его), то воно зазнає покарання у вигляді докорів совісті, почуття провини. Оскільки Понад-Я черпає енергію від Ід, то Понад-Я часто діє жорстоко. Від напруг, випробовуваних під тиском різних сил, Я (Его) рятується за допомогою спеціальних «захисних механізмів» – витиснення, раціоналізації, регресії, сублімації й ін. Витиснення означає мимовільне усунення зі свідомості почуттів, думок і прагнень до дії. Переміщаючись у сферу несвідомого, вони продовжують мотивувати уявлення, тиснуть на нього, переживаються у вигляді почуття стурбованості. Регресія – зісковзання на більш примітивний рівень уявлення або мислення. Сублімація – один із механізмів, за допомогою якого заборонна сексуальна енергія, переміщаючись на несексуальні об'єкти, розряджається у вигляді діяльності, прийнятної для індивіда й суспільства. Різновидом сублімації є творчість.

Учення Фрейда прославилося насамперед тим, що проникло в схованки несвідомого, або, як іноді говорив сам автор, «пекло» психіки. Однак, якщо обмежитися цією оцінкою, то можна випустити з уваги інший важливий аспект: відкриття Фрейдом складних, конфліктних відносин між свідомістю й неусвідомлюваними психічними процесами, що вирують за поверхнею свідомості, по якій сковзає під час самоспостереження погляд суб'єкта. Сама людина, думав Фрейд, не має перед собою прозорої, ясної картини складного при-

строю власного внутрішнього світу з усіма його течіями, бурями, вибухами. І тут на допомогу прийшов психоаналіз із його методом «вільних асоціацій».

Дотримуючись біологічного стилю мислення, Фрейд виділяв два інстинкти, що рухають уяву: інстинкт самозбереження й сексуальний інстинкт, що забезпечує збереження не індивіда, а всього виду. Цей другий інстинкт був виведений Фрейдом у розряд психологічної догми й названий лібідо. Несвідоме трактувалося як сфера, насичена енергією лібідо, сліпого інстинкту, що не знає нічого, крім принципу задоволення, який людина переживає, коли ця енергія розряджається. Пригнічений, витіснений сексуальний потяг розшифровувався Фрейдом за вільними від контролю свідомості асоціаціями його пацієнтів. Таке розшифрування Фрейд назвав психоаналізом.

Досліджуючи свої власні сновидіння, Фрейд дійшов висновку, що «сценарій» сновидінь за його гаданої безглуздості – не що інше, як код потаємних бажань, що задовольняється в образах-символах цієї форми нічного життя. Схема психосоціального розвитку особистості від дитячого віку до стадії, на якій виникає природний потяг до особи протилежної статі, розглядається Фрейдом у «Трьох нарисах з теорії сексуальності». Однією з провідних версій Фрейда є Едіпів комплекс як споконвічна формула ставлення хлопчика до батьків: хлопчик відчуває потяг до матері, сприймаючи батька як суперника, що викликає ненависть і страх.

У період Першої світової війни Фрейд уносить корективи у свою схему інстинктів. Поряд із сексуальним у психіці людини присутній інстинкт прагнення до смерті (Тонатос як антипод Еросу), за Фрейдом, цей інстинкт містить і інстинкт самозбереження. Під іменем Тонатос малося на увазі не тільки особливе тяжіння до смерті, але й до знищення інших, прагнення до агресії, що виводилася в ранг відомого, закладеного в самій природі людини біологічного спонукання. Фрейд знаходить першоджерело всіх проявів людської душі в потягах, що залягають у несвідомому, у глибинах психіки – звідси назва «глибинна психологія», що закріпилася за психоаналізом. Аналітик усюди шукає й знаходить сліди потягів, тієї психічної енергії, лібідо, що є в загальному те, що створює твори мистецтва або релігійні вірування. Людина у Фрейда – «людина бажуюча», у якої потяги й пристрасті передують свідомій поведінці й мисленню. Вона підлегла невблаганним потягам, прихованим за безліччю конвенціональних масок, але свідомий світ не стільки раціональний, скільки повний «раціоналізації», тобто підібраних для виправдання своїх учинків ідеальних мотивів, які не збігаються зі справжніми мотивами поведінки. «Розумність» людини досить обмежена, за ясними й виразними ідеями й образами свідомості ховаються темні й переплутані подання сновидінь і галюцинацій, психічні відображення інстинктивних потягів і неусвідомлюваних заборон.

Предметом психоаналізу є в першу чергу різного роду психопатології, у яких цей внутрішній світ бере гору над свідомим життям. Для позначення найглибшого рівня психічного життя Фрейд використав термін «Trieb», пе-

рекладений або як «інстинкт», або як «потяг». Хоча Фрейд постійно підкреслював зв'язок психічного життя з біологічною організацією (тому мова йде про інстинкти), ця біохімічна реальність, за його власним визнанням, нам невідома, і лише в якомусь віддаленому майбутньому наука зуміє повністю пояснити поведінку й мислення людини мовою хімії й фізіології. Психоаналіз має справу з психічними заступниками або представниками інстинктів. Ми стикаємося з особливою психічною реальністю: потяги споконвічно осмислені, тому вони можуть входити у свідомість у стані сновидіння або неврозу, у вигляді помилок (за Фрейдом, невідповідних), можуть впливати на свідомість. Потяг уже наділений змістом – це ніби прикордоння між біологічним і психічним, тут відбувається перехід ненаправленої енергії на конкретний об'єкт. Фрейд створив учення, що було використано не тільки для пояснення поведінки й мислення невротиків, але й для тлумачення емпіричних даних чи ледве не всіх соціальних і гуманітарних наук.

Фрейд підкреслював наявність конфліктів у психіці людини, став розглядати щирсердечне життя індивіда в його історії й у зв'язку з дією деяких соціальних факторів. Його заслугою є розробка питань про динамічне співвідношення несвідомих і свідомих мотивів дій людей, про наявність у психіці різних рівнів. Фрейдові вдалося показати й деякі негативні сторони сучасного йому суспільства, оскільки ті внутріпсихічні конфлікти, які він описував, були відбиттям умов існування людей у світі. Фрейд вважав, що біологія й психологія повинні бути тими «точними» науками, які закладуть фундамент для всієї сукупності соціальних і гуманітарних наук. Він зосередив всю увагу на тім, що, на його думку, властиво природі людини, тобто на деяких біопсихічних характеристиках, які, на відміну від різних привнесень культури, властиві всім людям. Моделлю його філософської антропології була не просто людина з її винятково психологічними задатками. Людська природа була зрозуміла йому з образу тих хворих невротиків, із якими він як лікар мав справу. Неврози, на його думку, не мають якого-небудь тільки їм властивого змісту, якого ми не могли б знайти у здорового. Невротики занедужують тими ж комплексами, із якими ведемо боротьбу й ми, здорові люди. Зрештою, і здорова, і психіка, що відхилилася від норми, витлумачуються Фрейдом як результат еволюції лібідо (сексуального інстинкту), що відбувається в раннім дитинстві. Залежно від того, чи успішно був переборений «едіпів і електрин комплекси» чи ні, чи відбулася фіксація, затримка на одному з ранніх щаблів розвитку лібідо, протікає, відповідно до його вчення, усе доросле життя людини. За визначенням Фрейда, психоаналітиком є той, хто визнає існування первинних несвідомих процесів у психіці, учення про витіснення й опір, а також вважає, що фундаментом психоаналізу є теорія дитячої сексуальності й «едіпового комплексу».

Фрейд підкреслював, що несвідоме, по-перше, виступає як прояв інстинктів, по-друге, що саме енергія інстинктивних потягів визначає динаміку психічного життя людини, по-третє, що структура психіки, характер індивіда та всіх

соціально-культурних явищ повинні пояснюватися цією психодинамікою, і, на решті, що події й враження раннього дитинства визначають основні риси психіки індивіда. Однак у психоаналізі важливі й події недавнього минулого або сьогодні, які придушуються пацієнтом на несвідомому рівні (як правило, моральному – Супер-Его). На цих припущеннях і заснований метод психоаналізу.

Білик Анастасія Максимівна

студентка юридичного факультету
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Халапсіс Олексій Владиславович

доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри
соціально-гуманітарних дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ДЕЇЗМ ТА АТЕЇЗМ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

В історії людської культури позиція деїзму й атеїзму проявлялася в пізнанні, світоглядних процесах, філософських дискусіях. У сучасній філософсько-правовій думці усе більше уваги приділяється вірі та релігії – це пов'язано з поліпшенням можливостей науки та зацікавленістю людей історичним минулим. За допомогою релігії люди, так би мовити, закривають прогалини там, де можливості людини вичерпані. Науковці все більше штовхають людей до атеїзму, «науковий атеїзм» розглядає релігійні погляди, включає природничу критику, обґрунтовує несумісність релігійного погляду на світ із науковими уявленнями в таких питаннях, як, наприклад, походження життя й людини, філософську критику, спрямовану на дискредитацію релігійного світогляду, а також історичну критику, яка пояснює походження й розвиток релігій як природний соціальний процес [1]. Учені все ще намагаються виокремити ті чинники, які штовхають людину або народ до атеїзму, але деякі загальні риси вже вимальовуються. Привабливість релігії часто обумовлена тим, що вона дає відчуття безпеки в нашому непередбачуваному світі. Тому не дивно, що найбільший відсоток невіруючих спостерігається в тих країнах, де рівень економічної, політичної й побутової стабільності досить високий.

Варто почати з визначень понять: атеїзм – це протиставлення існування божественного, інакше кажучи, безбожжя; деїзм – це віра в першопочаток, створений Богом, але водночас деїсти відчужують його втручання в сучасне буття.

Можна спостерігати сильний вплив деїзму на розвиток науки. Незва-

жаючи на зменшення прихильності до філософії деїзму у XVIII столітті, на сучасних теренах з'являється все більше охочих сповідувати зазначену релігію. Зросла кількість сайтів, які направлені на прихильництво деїзму. Крім цього, почали з'являтися церкви, які намагаються роздобути собі такі ж права, як і в інших релігійних установах. Також варто вказати на збільшення кількості досліджень, присвячених філософії деїзму, його впливу на сучасність, розвиток, історію. Окремо хочу зазначити його вплив на розвиток релігії Європи та Америки. Однак дослідники й досі не можуть окреслити єдине уявлення про цей релігійний напрям.

Активне поширення атеїзму можна пов'язувати з такою історичною постаттю, як Володимир Ілліч Ленін, його активне протистояння релігії до цього часу провокує бурхливі обговорення. Справа в тому, що його боротьба супроводжувалася репресіями, тобто буквально знищенням віруючих людей. Войовничий атеїзм став практикою тоталітарної держави. Цей досвід радянського суспільства залишив значний слід у свідомості атеїстів.

У сучасному ж світі, зі збільшенням інформаційного простору, у прихильників атеїстичного напрямку з'являється все більше можливостей для розвитку й пропаганди своєї віри. Так, поширився навіть атеїзм в інтернеті. Його популярність обумовлена низкою причин. По-перше, широке проникнення комп'ютерів практично у всі сфери діяльності людини й бурхливий розвиток глобальних мереж дозволяє людині швидко й без зусиль отримати інформацію про те чи інше явище культури, яким, зокрема, є атеїзм. По-друге, атеїсти в більшості своїй є людьми досить освіченими й технічно грамотними, тому для них не викликає труднощів викладати свої думки в електронному вигляді, а деяким навіть забезпечувати роботу сайтів, присвячених атеїзму [2].

Складність поширення атеїзму й деїзму полягає в тому, що в деяких релігіях відмова від віри в Бога рівносильна смертному гріху. Здебільшого це характерно для мусульманських країн. Так, наприклад, в ісламі є такі тлумачення, що можуть призвести до агресії, – боротьба за чистоту віри, що близька до тероризму та кровної помсти.

Передбачити майбутнє неможливо, але аналіз того, що ми знаємо про релігію, – у тому числі про причини самої її появи і про те, чому деякі люди приходять до віри, а деякі відходять від неї, – може допомогти нам спрогнозувати, як буде розвиватися ставлення людей до релігії в найближчі десятиліття і століття. Експерти вважають, що релігія, швидше за все, не зникне ніколи. На чому б не була заснована релігія – страх або любов, – вона міцно вкорінюється у свідомості людей. Якби це було не так, ніякої релігії давно б уже не було.

1. Атеизм. *Философский словарь* / под ред. И. Т. Фролова. 4-е изд. Москва: Политиздат, 1981.

2. Актуальные исследования студентов и аспирантов в области гуманитарных, общественных, юридических и экономических наук: материалы XLI научной конференции – конкурса научных докладов «Студенческая весна – 2011»: сборник статей (19 апреля –13 мая 2011 года, г. Хабаровск). Хабаровск: ХГАЭП, 2011. 702 с.

Наукове видання

**СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНІ ВИМІРИ
ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ**

МАТЕРІАЛИ

Всеукраїнської науково-практичної конференції

(м. Дніпро, 30 квітня 2021 року)

Редактор, оригінал-макет – А.В. Самотуга

Редактор С.П. Лагдан

Підп. до друку 19.11.2021. Формат 60x84/16. Друк цифровий.
Папір офісний. Гарнітура – Times. Ум.-друк. арк. 21,41. Обл.-вид. арк. 21,73.
Тираж – 100 прим. Зам. № 10/21-зб

Надруковано у Дніпропетровському державному університеті внутрішніх справ
49005, м. Дніпро, просп. Гагаріна, 26, rrv_vonr@dduvs.in.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої діяльності ДК № 6054 від 28.02.2018